

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

OSMANLI MODERNLEŞME DÖNEMİNDE VE
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KARAMAN'DA
EĞİTİM ÖĞRETİM(1839-1950)

KADİR KOÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. MEHMET İPÇİOĞLU

Konya-2018

KADİR KOÇ   **OSMANLI MODERNLEŞME DÖNEMİNDE VE**
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KARAMAN'DA EĞİTİM ÖĞRETİM
(1839-1950)   **YÜKSEK LİSANS TEZİ 2018**

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

OSMANLI MODERNLEŞME DÖNEMİNDE VE
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KARAMAN'DA
EĞİTİM ÖĞRETİM(1839-1950)

KADİR KOÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. MEHMET İPÇİOĞLU

Konya-2018

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kadir KOÇ
	Numarası	148308021015
	Ana Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Tarih Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Osmanlı Modernleşme Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Karaman'da Eğitim Öğretim(1839-1950)

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atf yapıldığını bildiririm.

21/06/2018
Kadir KOÇ

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kadir KOÇ
	Numarası	148308021015
	Ana Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
	Bölüm Dalı	Tarih Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU
	Tezin Adı	Osmanlı Modernleşme Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Karaman'da Eğitim Öğretim(1839-1950)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Osmanlı Modernleşme Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Karaman'da Eğitim Öğretim(1839-1950) başlıklı bu çalışma 21.../06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Seyit TAZER	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Cemo İÇEİN	

ÖN SÖZ

Günümüz Türkiye'sini anlamının araçlarından biri tarihi perspektifte çıkarımlar yapabilmektir. Osmanlının modernleşme yılları ve sonrasında Cumhuriyet yılları bize bu alanda zengin bir içerik sağlamaktadır. Tanzimat'tan beri yaşanan ve gittikçe artan bir hızla devam eden değişim maarif alanında da kendini hissettirmiştir. Eğitim alanı hem değişim ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmış, hem de değişimi tetikleyen bir güç olmuştur. Maarif alanında Osmanlı yıllarında yaşanan değişimin taşraya yansımaları yönetim merkezinde oluşturulan politikaların, teşkilatlanma ve çeşitli derecelerdeki mekteplerin kurulması ile olmuştur. Bu yerel değişimin araştırılması ve sonuçlandırılması dönemi anlama ve anlamlandırma noktasında tarihçilere önemli veriler sağlayacaktır.

Osmanlı Devleti için değişimin kaçınılmaz bir hal aldığı 19. yüzyılda yaşanan gelişmelerin en can alıcı noktalarından birisi eğitim alanında ortaya çıkmıştır. Devletlerin gelişmesinde ve toplumların şekillenmesinde eğitim öğretim hizmetlerinin önemli bir yeri vardır. Toplumlara şekil vermek isteyen yöneticiler eğitim alanında değişikliklere yönelmişlerdir. Osmanlılar, kendilerini Avrupa karşısında geri gördüğü bir dönemde eğitime bir kurtarıcı olarak sarılmışlardır. Ancak bu değişim isteği çok uzun bir zamana yayılmış, istenen sonuca bir türlü ulaşamamıştır. Her dönemin siyasi düşüncelerinden etkilenen eğitim, farklı siyasi anlayışlar ile yeniden şekillendirilmiştir. Bunun yanında maarif alanında yaşanan genel değişim isteği ve bunların taşraya yansımaları farklılık arz etmiştir. Merkezi yönetimin maarif algısı ile bunların çevrede uygulanışları arasındaki farklılıklar araştırmacılara yeni çalışma alanları açmaktadır. Biz bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğunda yaşanan değişimin ve gelişmelerin Karaman'da eğitim öğretim hizmetlerine yansımalarını izlemeye ve Karaman sosyal hayatına etkilerini incelemeye çalışacağız.

Çalışmamın her aşamasında yol göstericiliği ile cesaretlendiren ve her zaman desteğini yanımda hissettiğim danışmanım Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU'na, çalışmanın başından beri yardım ve desteğini esirgemeyen, araştırma imkanlarından

azami ölçüde faydalanmamı sağlayan Sayın Yrd. Doç. Dr. Kerim Sarıçelik'e, yüksek lisans öğrenimimin ders aşamasında bilimsel kişiliklerinden istifade ettiğim Sayın Prof. Dr. Ramazan TOSUN ve Sayın Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ hocalarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'ndeki çalışmalarında desteğini gördüğüm arkadaşım Ersin CORA'ya ve yardımlarını esirgemeyen değerli arşiv çalışanlarına teşekkür ederim. Karaman'da öğretmenlik vazifelerinin yanında yerel tarih araştırmaları yapan değerli araştırmacılar Yusuf YILDIRIM ve Osman ÜLKÜMEN'e teşekkür ederim. Onlara ayırmam gereken zamandan tasarruf ederek çalışmalarımı yürütmek zorunda kaldığım, her zaman desteklerini yanımda hissettiğim eşim Nursay, oğlum Tuğra ve kızım Ayşe'ye ayrıca teşekkür ederim.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kadir KOÇ
	Numarası	Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU
	Ana Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Tarih Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU
	Tezin Adı	Osmanlı Modernleşme Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Karaman'da Eğitim Öğretim(1839-1950)

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Osmanlı modernleşme döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında maarif alanında yaşanan gelişmelerin taşraya yansımalarını Karaman kazası özelinde incelemektir. Osmanlı modernleşmesinin, maarif alanındaki, kurumsal ilk örnekleri ortaöğretim niteliğindeki rüştiye mektepleridir. İlkokulların değişimi ise daha geç bir tarihte başlamıştır. Ulemanın etkisindeki, Evkaf Nezareti'nin yönetimi altındaki sıbyan mekteplerinde yapılmak istenen *usul-u cedit* ile öğretim düşüncesi başarılı olamayınca ilköğretim alanında ilk adım ibtidailerin kurulması olacaktır. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Osmanlı eğitim hayatında yeni bir dönemin habercisidir. II. Abdülhamid dönemi ise maarif alanında yaşanan merkezi gelişmelerin taşraya yansıdığı yıllar olmuştur. Bu dönemin en önemli eğitim kurumları, bugünkü liselerin ilk örnekleri olan idadiler olmuştur. İdadiler devletin, diğer eğitim kurumlarına göstermediği maddi desteği ile, ülkenin bütün vilayetlerine yayılma imkânı bulmuştur. Bütün bu değişim yıllarında yaşanan gelişmelerin Karaman kazasına yansımaları ise sıbyan mekteplerinin yanında ibtidai mekteplerinin ortaya çıkması, ilk rüştiye mektebinin ve ilk idadinin kurulması şeklinde olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karaman, Sıbyan Mektebi, Usul-u Cedit, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Rüştiyeler, İdadiler.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kadir KOÇ
	Numarası	148308021015
	Ana Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Tarih Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU
	Tezin İngilizce Adı	Education in Karaman In the Ottoman Empire's Modernization Era and in the early years of Turkish Republic (1839-1950)

SUMMARY

The aim of this study is to examine the effects of educational reforms, which was carried out in the modernization era of Ottoman Empire and in the early years of Turkish Republic, on the provinces and the town of Karaman. Ottoman modernization's initial examples in the field of education are Rüşdiye Schools– modern day junior high schools– The updates of primary schools started later. Attempts were made to teach Sıbyan (Kindergarten) School students through new methods but failed since the Ottoman clergy (Ulema) were influential in education policies. After that, İbtidai (Primary) Schools were opened. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (General Education Charter) issued in 1869 heralded the start of a new period in Ottoman education life. During the reign of Abdulhamit II, improvements concerning education were first witnessed in the capital city and then these improvements reached the provinces. The most important educational institutions of the reign of Abdulhamit II are İdadi Schools– contemporary senior high schools. İdadi Schools, with the funds provided by the government, had the opportunity to spread all the provinces within the borders of Ottoman Empire. In the aforementioned era, the town of Karaman not only saw the emergence of Sıbyan (Kindergarten) Schools and İbtidai (Primary) Schools but also witnessed the emergence of Rüştiye (Junior High School) Schools and İdadi (Senior High Schools) Schools.

Key words: Karaman, Sıbyan (Kindergarten) Schools, new methods, General Education Charter, Rüştiye (Junior High School) Schools, İdadi (Senior High Schools) Schools.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	i
Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu	ii
Önsöz/ Teşekkür.....	iii
Özet.....	v
Summary.....	vi
İçindekiler	vii
Kısaltmalar.....	xii
Tablo Listesi.....	xiv
Ekler Listesi.....	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TAŞRADA MODERN EĞİTİMİN TEMELLERİNİN ATILMASI

1.1.Taşrada Modern Eğitimin İdarî Temelleri.....	8
1.1.1. İdari ve Yasal(Hukukî) Düzenlemeler.....	8
1.1.1.1. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Öncesi	8
1.1.1.2 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi	13
1.1.2. Taşrada Maarif Meclislerinin Kurulması	16
1.1.3. İlk ve Ortaöğretim Mekteplerinin Yaygınlaştırılması	23
1.1.3.1. İbtidailerin Taşrada Yaygınlaştırılması	23
1.1.3.2. Rüştüye Mekteplerinin Taşrada Yaygınlaştırılması	25
1.1.3.3. İdadilerin Taşrada Yaygınlaştırılması	27
1.1.4. Taşrada Öğretmenlerin Statüleri	30
1.1.5. Taşrada Öğretmen Okullarının Ortaya Çıkması	33
1.2. Taşrada Modern Eğitimin Mali Temelleri	38
1.2.1.Merkez Bütçeleri ve Vergi Siyaseti.....	38
1.2.2. Mahalli Maarif Kaynaklarının Oluşturulması.....	41
1.2.3. Öğretmenlerin Maaşı Meselesi	47
1.2.4. Okulların Yapımı, Bakımı, Onarımı	52

I. Bölüm İçin Değerlendirme	55

İKİNCİ BÖLÜM

KARAMAN KAZASINDA MODERN EĞİTİM

2.1. Kütüphaneler.....	59
2.2.Klasik Eğitim Kurumları.....	61
2.2.1. Medreseler	61
2.2.1.1. Karaman Medreseleri	63
2.2.1.1. 1. Emir Bey Medresesi	65
2.2.1.1.2.Eskici-Zencirli Medrese	66
2.2.1.1.3.Gödemeli Hacı Ali Efendi Medresesi.....	66
2.2.1.1.4.Hacı Şemseddin Darülhuffazı.....	66
2.2.1.1.5.Keşi Medresesi.....	66
2.2.1.1.6.Çelebi Medresesi.....	66
2.2.1.1.7. Hatuniye(Melek Hatun) Medresesi.....	66
2.2.1.1.8. Pazar Yeri Medresesi.....	67
2.2.1.1.9. Dabbağhane(Şampazarı)Medresesi.....	67
2.2.1.1.10. Hicazrah Medresesi	67
2.2.1.1.11. Kadı Bey Medresesi	68
2.2.1.1.12. Kettaniye Medresesi	68
2.2.1.1.13. Arslanoğlu Medresesi (Hacı Ahmet Medresesi)..	68
2.2.1.1.14.Yeni Minare Medresesi	68
2.2.1.1.15. Kızıllar Medresesi	68
2.2.1.1.16. Hacı İshak Medresesi	68
2.2.1.1.17. Yeni Medrese	69
2.2.1.1.18. Ağa Medresesi (Çavuşzade Seyit Hacı Zeynel Abidin Ağa Medresesi)	69
2.2.1.1.19. Nuh Paşa	69
2.2.1.1.20. Keşli Medresesi	69
2.2.1.1.21. Ali Dede Medresesi	69
2.2.1.1.22. Gözü Büyük Medresesi	69

2.2.1.1.23. Şabaniye Medresesi	70
2.2.1.1.24. Seyit İbrahim Efendi Medresesi	70
2.2.1.1.25. Erikoğlu Medresesi	70
2.2.1.1.26. Emir Musa Bey Medresesi	70
2.2.2. Sıbyan Mektepleri	71
2.2.2.1. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Öncesinde Sıbyan Mektepleri	71
2.2.2.2. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ve Sonrasında Sıbyan Mektepleri	75
2.2.2.3. Karaman Sıbyan Mektepleri	78
2.2.2.3.1. Cambazzade Kadı Abdurrahman Muallimhanesi veya Tâlimhanesi	80
2.2.2.3.2. Safabağı Muallimhanesi (Yusuf Hoca Mektebi)	81
2.2.2.3.3. Dikbasan Mektebi	81
2.2.2.3.4. Hacı Hasan Efendi Mektebi	82
2.3. Modern Eğitim Kurumları	82
2.3.1. İbtidai Mektepleri	82
2.3.1.1. Karaman İbtidai Mektepleri	88
2.3.1.1.1. Merkez Kaza İbtidai Mektepleri	94
2.3.1.1.1.1. Mithat Paşa Mektebi	94
2.3.1.1.1.2. Membedü'l 'İrfan Mektebi (Merkez Mektebi -Gâzi Mektebi)	97
2.3.1.1.1.3. Feyziye Mektebi	98
2.3.1.1.1.4. İttihat Mektebi	98
2.3.1.1.1.5. Şehid-i Hürriyet Niyazi Bey İnas Mektebi	99
2.3.1.1.1.6. Şemsülmaarif İnas İbtidaisi (İkinci Kız Mektebi)	101
2.3.1.1.1.7. Kurtuluş Mektebi (Huffaz Mektebi Feyziye Huffaz Mektebi)	102
2.3.1.1.1.8. Cedit Mahallesi Mektebi	103
2.3.1.1.1.9. Canbaz Kadı Mektebi	103

2.3.1.1.1.10. Nefise Sultan Mektebi	104
2.3.1.1.1.11. Fakızade Mektebi.....	104
2.3.1.1.1.12. Numune Mektebi.....	105
2.3.1.1.2. Karaman Kazası Karye(Köy) İbtidai Mektepleri .	105
2.3.1.1.2.1.İlisıra Mektebi.....	105
2.3.1.1.2.2.Eminler Mektebi.....	108
2.3.1.1.2.3.Kılbasan Mektebi	108
2.3.1.1.2.4.Gaferyad Mektebi (Kasaba Mektebi).....	109
2.3.1.1.2.5.Sıdırva Mektebi	110
2.3.1.1.2.6.İbrala Nahiyesi Mektebi	111
2.3.1.1.2.7.Akcaşar (Akçaşehir) Mektebi.....	112
2.3.1.1.2.8.Kızılıllar Mektebi.....	112
2.3.1.1.2.9.Aşağı Hadim Mektebi	113
2.3.1.1.2.10.Alata Mektebi	113
2.3.1.1.2.11.Kızılyaka (Alata Nahiyesine Bağlı)	113
2.3.1.1.2.12.Gâziler Mektebi	114
2.3.1.1.2.13.Pirloganda (Taşkent) (Hadim Nahiyene bağlı)	114
2.3.1.Rüştiyeler	115
2.3.1.1. Rüştiye Mekteplerinin İdaresi	117
2.3.1.2.Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde Rüştiye Mektepleri.....	118
2.3.1.3.Kız Rüştiyeleri	120
2.3.1.4. Rüştiyelerin Finansmanı	121
2.3.1.5. Rüştiyelerde Öğrenci İşleri.....	122
2.3.1.2. Karaman Rüştiye Mektebi	123
2.3.3. İdadiler	131
2.3.3.1.Karaman İdadi Mektebi	135
2.3.3.2. İdadi Mektebi İbtidai Kısmı	138
2.3.4. Hususi(Özel) Mektepler	142
2.3.4.1.Karaman Kazası Hususi(Özel) Mektepleri	144

2.3.4.1.1.Karaman Ermeni Mektepleri	145
2.3.4.1.1.1 Ermeni Zükur(Erkek) İbtidai Mektebi ...	145
2.3.4.1.1.2. Ermeni Rüştüye Mektebi	145
2.3.4.1.1.3. Ermeni İnas(Kız) İbtidai Mektebi.....	146
2.3.4.1.2. Karaman Rum Mektepleri	146
2.3.4.1.2.1. Rum İbtidai Mektebi	146
2.3.4.1.3. Müslümanlara Ait Hususi(Özel) İbtidai Mektebi.	147
II. Bölüm İçin Değerlendirme	148

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÖĞRETMENLER

3.1.Öğretmenlik Mesleği.....	152
3.2. Karaman Kazası'nda Görev Yapan Öğretmenler	157
III. Bölüm İçin Değerlendirme	190
SONUÇ	192
KAYNAKLAR	196
TABLolar	202
EKLER	241

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m : Adı Geçen Makale

Bknz: Bakınız

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DE.1: Devre-i Evvel Birinci Sınıf

DE.2: Devre-i Evvel İkinci Sınıf

DM.1: Devre-i Mutavassıta Birinci Sınıf

DM.2: Devre-i Mutavassıta İkinci Sınıf

DA.1: Devre-i Ali Birinci Sınıf

DA.2: Devre-i Ali İkinci Sınıf

DS: Devlet Salnamesi

H. : Hicri

İBT: Tedrisat-ı İbtidaiye Kalemı

İST: İstatistik Kalemı

KVS: Konya Vilayet Salnamesi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MF: Maarif Vekaleti

MKT: Mektubi Kalemı

KMA: Konya Maarif Arşivi

MS: Maarif Salnamesi

OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi

R. : Rumi

S. : Sayı

s. : Sayfa

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

Yay. : Yayınlar

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: 1892 Yılında Maarif Müdürü Bulunan Vilayetler.....	202
Tablo-2: 1896 Yılında Sivas Maarif İdaresi Masrafları.....	202
Tablo-3:1896 Yılında Mamüretülaziz Maarif İdaresi Masrafları.....	202
Tablo 4: Maarif Nezareti Bütçe Gider Kalemleri	203
Tablo-5: Bazı Vilayetlerin Maarif Gelirleri.....	204
Tablo-6: 1896 Yılında Sivas Vilayeti'nde 898.014 lira Olan Maarif Gelirlerinin Harcama Kalemleri.....	204
Tablo-7: Maarif Nezareti Harcamaları.....	205
Tablo-8: 1881 Yılında Vilayet Maarif İdarelerinin Aylık Harcaması.....	205
Tablo-9: 1905 Yılında Karaman Rüştüyesinin Muhafaza Duvarının Tamirâtı İçin Yapılan Keşifte Oluşturulan Malzeme Listesi ve Masraflar.....	206
Tablo-10: 1906 Yılında Karaman Rüştüyesinin Muhafaza Duvarının Tamirâtı İçin Yapılan Keşifte Oluşturulan İhtiyaç Listesi ve Masraflar.....	207
Tablo-11: Karaman Rüştüye Mektebi'nin Çevre Duvarının Tamiri İçin Hazırlanan Münakasa Kaimesi	207
Tablo-12: 1892 ve 1900 Yılları Dersaadet ve Kasabat Mekteb-i İbtidai Müfredat Programı.....	208
Tablo-13: 1892 ve 1900 Yılları Kurra(Köy) Mekteb-i İbtidaisi Ders Programı.....	209
Tablo-14: 1916 Yılında Karaman Kazasında Bulunan İptidai Mektepleri ve Kuruluş Tarihleri.....	210
Tablo 15: 1915-1916 Öğretim Yılı Karaman İbtidai Mektepleri Öğrenci İstatistikleri	211
Tablo-16: Karaman Kazasına Bağlı Köy Mekteplerinin 1922 Yılı İstatistik Bilgileri.....	212
Tablo-17: 1917-1918 Öğretim Yılı Mithat Paşa Mektebi Öğrenci Yaş İstatistiği.....	213
Tablo-18: 1917-1918 Öğretim Yılında Mithat Paşa Mektebi'nde Ders Programı	213
Tablo-19: 1918-1919 Öğretim Yılında Mithat Paşa Mektebi Öğrenci Yaş İstatistiği.....	214
Tablo-20: 1918-1919 Öğretim Yılı Mithat Paşa Mektebi Ders Programı	214
Tablo-21: 1918-1919 Menba'ı İrfan İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği	215

Tablo-22: 1918-1919 Menba'ı İrfan İbtidai Mektebi Ders Programı	215
Tablo-23: 1906-1907 Öğretim Yılında Karaman İnas Mektebi Ders Programı.....	216
Tablo-24: 1917-1918 Öğretim Yılı Şehid-i Hürriyet Niyazi Bey İnas Mektebi'nin Yaş İstatistiği.....	216
Tablo-25: 1917-1918 Öğretim Yılı Şehid-i Hürriyet Niyazi Bey İnas Mektebi Ders Programı	217
Tablo-26: 1918-1919 Öğretim Yılı Şemsülmaarif İnas Mektebi Yaş İstatistiği.....	217
Tablo-27: 1918-1919 Öğretim Yılında Şemsülmaarif İnas Mektebi Ders Programı	218
Tablo-28: 1906-1907 Öğretim Yılında Canbaz Kadı İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği.....	218
Tablo-29: 1906-1907 Öğretim Yılında Canbaz Kadı İbtidai Mektebi Ders Programı	218
Tablo-30: 1906-1907 Öğretim Yılı Nefise Sultan İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği.....	219
Tablo-31: 1906-1907 Öğretim Yılında Nefise Sultan İbtidai Mektebi Ders Programı	219
Tablo-32: 1906-1907 Öğretim Yılı Fakızade İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği.....	219
Tablo-33: 1906-1907 Öğretim Yılında Fakızade İbtidai Mektebi Ders Programı	219
Tablo-34: 1906-1907 Öğretim Yılı Numune İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği	220
Tablo-35: 1906-1907 Öğretim Yılında Numune İbtidai Mektebi'nde Ders Programı	220
Tablo-36: 1915-1918 Yılları İlisıra Köyü İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği.....	221
Tablo-37: 1915-1918 Yıllarında İlisıra Köy İbtidaisinde Ders Programı	222
Tablo-38: 1915-1916 Öğretim Yılı Kılbasan Köyü İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği	223
Tablo-39: 1915-1916 Öğretim Yılı Kılbasan Köyü İbtidai Mektebi Ders Programı	223

Tablo-40: 1915-1916 Öğretim Yılı Gaferyad Köyü İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği	224
Tablo-41: 1915-1916 Öğretim Yılında Gaferyad Köyü İbtidai Mektebi Ders Programı	224
Tablo-42: 1918-1919 Öğretim Yılı İbrala Köyü İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği	225
Tablo-43: 1918-1919 Öğretim Yılı İbrala Köyü İbtidai Mektebi Ders Programı	225
Tablo-44: 1872 Yılında Karaman Rüştüyesine Gönderilen Kitap ve Risalelerin Listesi.....	226
Tablo-45: Karaman Rüştüyesi Öğrenci Mevcutları.....	226
Tablo-46: Karaman Rüştüye Mektebi Öğrenci Yaşları İstatistiği	227
Tablo-47: Yedi Yıllık Leyli İdadilerin Haftalık Ders Programı(1892)	228
Tablo-48: Karaman Rüştüye Mektebi Ders Programı	229
Tablo-49: Beş Yıllık Nehari İdadilerin Haftalık Ders Programı(1892)	230
Tablo-50:1915-1916 Öğretim Yılı Karaman İdadisi Ders Programı	230
Tablo-51:1916-1917 Öğretim Yılında Karaman İdai Mektebi Ders Programı	230
Tablo-52:1917-1918 Öğretim Yılında Karaman İdai Mektebi Ders Programı	231
Tablo-53:1918-1919 Öğretim Yılında Karaman İdadi Mektebi Ders Programı	231
Tablo-54: 1919-1920 Öğretim Yılında Karaman İdai Mektebi Ders Programı	231
Tablo 55: Karaman İdadi Mektebi Tâli Kısmı Sınıflara Göre Öğrenci Sayıları	232
Tablo-56: Karaman İdadi Mektebi Kısm-1 İbtidaisi Öğrenci Sayıları.....	232
Tablo-57: 1915-1920 Yılları Arasında Karaman İdadi Mektebi Öğrenci Sayıları Tablosu.....	232
Tablo-58: 1916-1917 Karaman İdadi Mektebi Kısm-1 İbtidaisi Yaş İstatistiği	233
Tablo-59: 1916-1917 Öğretim Yılı Karaman İdadi Mektebi Kısm-1 İbtidaisi Ders Programı	233

Tablo-60: 1917-1918 Karaman İdadi Mektebi K1sm-1 İbtidaisi Ders Programı.....	234
Tablo-61: 1918-1919 Karaman İdadi Mektebi K1sm-1 İbtidaisi Yaş İstatistiği	234
Tablo-62: 1918-1919 Öğretim Yılında Karaman İdadi Mektebi K1sm-1 İbtidaisi Ders Programı	235
Tablo-63: 1919-1920 Karaman İdadi Mektebi K1sm-1 İbtidaisi Yaş İstatistiği	235
Tablo-64: 1919-1920 Öğretim Yılında Karaman İdai Mektebi K1sm-1 İbtidaisi Ders Programı	236
Tablo-65: 1922-1923 Öğretim Yılında Karaman İdadi Mektebi K1sm-1 İbtidaisi Ders Programı	236
Tablo 66: İnas veya Zükur Mekteb-i İbtidaisinde Okutulacak Ders Cetveli	237
Tablo 67: Altı senelik İnas Rüştüyelerinde (İbtidai + rüştüye) Okutulacak Ders Cetveli	237
Tablo 68: Rüştüye Mekteplerinde Okutulacak Ders Cetveli	238
Tablo 69: Dersaadet ve Kasabat Mekteb-i İbtidai Ders Programı	238
Tablo 70: Kurra Mekteb-i İbtidaisi Ders Programı	239
Tablo 71: Rüştüye ve İdadi Mekteplerinde Okutulacak Ders Cetveli	239
Tablo 72: Rüştüye ve İdadi Mekteplerinde Okutulacak Ders Cetveli	240

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Karaman Kazası İbtidai Mektepleri İstatistiki Bilgileri(1915-1916).....	241
Ek-2: Karaman Rüştüyesine Ait Konya Vilayet Salnamesi'nde Bulunan Kayıt.....	242
Ek-3:Karaman Rüştüyesi İmtihan Cetveli(1903).....	243
Ek-4: Karaman Kazası'nda 1872/73 tarihinde Rüştüye Kurulduğuna Dair Belge....	244
Ek-5: Karaman Rüştüyesi Çevre Duvarı'nın İnşası İçin Oluşturulan 1322 Tarihli Keşifname ve Münakasa Kaimesi.....	245
Ek-6: Karaman'ın İlk Müslüman Hususi(Özel) İbtidai Mektebi Ruhsatnamesi	246
Ek-7: Konya VilayetindeBulunan Nüfusu Zükur ile Cami' ve Mescid ve Medaris-i Şerife ve Milel-i Muhtelif Sıbyan Mektepleri İstatistiği Grafiği.....	247
Ek-8: Eyüp Sabri Bey'e Ait Konya Ziraat Mektebi Şehadetnamesi	248
Ek-9: Türkiye Büyük Millet Meclisi Umur-u Maarif Vekaleti İdadi Şehadetnamesi (1922)	249
Ek-10: Mehmet Sadık Bey'in İbrala Köyüne Muallim Muavini Olarak Tayini	250
Ek-11: Muallim Muavini Ehliyetnamesi	251
Ek-12: İdadi Tasdiknamesi.....	252
Ek-13: Osman Nuri(Erdoğdu) Efendi Nüfus Tezkeresi ve İbtidai Şehadetnamesi..	253
Ek-14: Muhacir Hacı Ahmetoğlu Mustafa Naili Efendi'nin Rüştüye Şehadetnamesi ve Nüfus Tezkeresi	254
Ek-15: Rüştüye Hat Muallimi Şevki Efendi'nin Hat Örneği	255
Ek-16: Abdüllatif Mezhepoğlu Sicil Karnesi	256
Ek-17: Ali Rıza Bey'e (Arıkan) Ait Rüştüye Şehadetnamesi	257
Ek-18: Hüseyin Efendi'ye Ait Nüfus Cüzdanı Sureti	258
Ek-19: Türkiye Büyük Millet Meclisi Umur-u Maarif Vekaleti İdadi Şehadetnamesi	259
Ek-20: Türkiye Cumhuriyeti İhtiyat Zabıt Namzetliği Şehadetnamesi (1924)	260

Ek-21: Elbistanlı Taftafoğlu Mehmet Sabri Efendi'nin Darülmualimin-i Rüştüye Şehadetnamesi	261
Ek-22: Karaman Rüştüye Muallimi Mustafa Naili Efendi'nin 1905-1906 tarihli Tercüme-i Hal Varakası.....	262
Ek 23: Karaman Şemsülmarrif İnas(Kız) Mektebi(1927).....	263
Ek-24: Karaman(Larende) Haritası (1874).....	264
Ek-25:Karaman Haritası	265

GİRİŞ

Eğitim ve öğretim modern devletlerde toplumsal gelişmelerin ve değişmelerin dinamiğidir. İnsan ve insan topluluklarının gelişmelerinin en önemli aracının eğitim olduğu Avrupa’da modern ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla anlaşılmıştı. Bu anlayışın bir ürünü olarak devletin vatandaşlarının eğitim ve öğretim alanındaki faaliyetlerini üstlenmesinin ilk örneğini 1791 yılında Fransa’da kabul edilen anayasada görmekteyiz¹. Ancak bu süreci tek yanlı değil karşılıklı düşünmek gerekir. Eğitim toplumsal gelişmeyi etkilerken, toplumsal değişmelerde eğitimi etkilemektedir. Öğrenme dediğimiz aktivite formal bir şekilde belirli bir sistematik ile gerçekleşebildiği gibi gizil, belirli bir metodolojiye bağımlı kalınmadan da gerçekleşebilmektedir. Modern dönemde devletlerin bürokrasiye olan gereksinimi eğitilmiş insana olan ihtiyacı arttırmıştır. İstenen insan tipini ortaya çıkarmak için devletler okul merkezli formal öğrenmeyi temele alan politikalar geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Modern devletler merkezi kurumsal yapılarla ve bu yapıların taşraya yayılan ağları ile yönetilmiştir. Bu bakımdan Osmanlı modernleşmesi aynı zamanda merkezileşmeyi de içermektedir. Osmanlı klasik dönemin de maarife yön verecek kurumlar yoktu. Mektepler genellikle vakıflar tarafından yönetilmekteydi. Vakıflar ise mütevellî denilen, genellikle vakıf kurucusu ailelerin etkisi altındaki meclisler tarafından yönetilmekteydi. Vakıfların eğitim anlayışını belirleyen en önemli unsur, vakfi kuran kişinin eğitim anlayışı ve vakfiye denilen vakıfların nasıl yönetileceklerini belirleyen belgelerdi. Modernleşme yıllarında merkezi bir devlet yapısı oluşturulurken maarif alanında da merkezi kurumlar oluşturulmuş, yeni oluşturulan modern eğitim kurumları bu yapılar ile ve tek elden yönetilmeye çalışılmıştır. Osmanlı modernleşme yıllarında maarife verilen misyon devletin ihtiyacı olan yeni insan tipini yetiştirmek olmuştur. Sadece kurumsal yenilenmenin

¹ Kerim Sarıçelik, *Konya’da Modern Eğitim Kurumları*, Çizgi Kitabevi, Konya-2010. s.9 (Bundan sonraki dipnotlarda “Sarıçelik” şeklinde geçecektir.); “1806 yılında Fourcroy tarafından hazırlanan bir rapora göre: “Fransa’da yalnız iki sene içinde 22.000 mevcutlu 370 resmi ortamektep, 27.000 mevcutlu 377 hususi ortamektep ve 25.000 mevcutlu 4.500 diğer hususi mektep açılmıştır.” (Bknz: Sadrettin Celal Antel, “Tanzimat Maarifi”, *Tanzimat-I*, MEB Yayınları, İstanbul-1999.s.443.(Bundan sonraki dipnotlarda “Antel” şeklinde geçecektir.)

yeterli olmadığı görülmüş, insanların modernleşmesi gerektiğine inanılarak, modern eğitim kurumları bu yıllarda en ücra köy ve kasabalara kadar yayılmaya çalışılmıştır. Geleneksel ilköğretim kurumları olan sıbyan mektepleri ile yükseköğretim kurumları olan medreselerin yerini *usul-u cedit* üzerine eğitim veren *ibtidai*, *rüştiye* ve *idadi* ile Darülfünun'un gibi modern eğitim kurumlarının alması amaçlanmıştır.

Batı karşısında geriye düşen Osmanlılar önce askeri ve bürokratik sonra da toplumsal ve ekonomik gelişmenin kaynağını bilgi ve bilim olarak görmüşlerdir. Bilime verilen bu üstün nitelik nedeniyle bundan sonra Osmanlı modernleşme tarihi bilim merkezli olacaktır. Hatta ilim öğrenmenin gaza ve cihat için olduğu dile getirilirken, sosyal ilerlemeyi sağlayacak tek vasıta da ilim olarak görülmüştür². Okul kurumundan bağımsız olarak gelişen bilime bakış zamanla okullara da yansıtılacak ve Osmanlılarda modernleşme olgusunun en önemli kurumları okullar haline gelecektir. Eğitim tarihimiz bu açıdan modernleşme kavramının özgün bir örneğidir³. Eğitim alanında yaşanan değişim kaçınılmaz olarak Osmanlı insanının dünya görüşüne, ekonomik ve kültürel hayatına ve siyasal, sosyal tercihlerine de yansımıştır.

Osmanlı sivil eğitiminde modernleşme Tanzimat yıllarında başlamıştır. On sekizinci yüzyılda askeri modern okullar aracılığı ile bir değişim olsa da bunların Osmanlı insanının hayatına yansımaları son derece sınırlı olmuştur. Meclis-i Umur-u Nafia tarafından 5 Şubat 1839'da hazırlanan rapor, maarif alanındaki bozulmuşluğu ilk kez vurgulayan belge olmuştur. Belge ile Tanzimat yıllarında oluşturulmak istenen maarif sisteminin temelleri atılmıştır⁴. 1839'da 1869 yılına kadar geçen 30 yılda maarif alanında bir dizi önemli yasal ve kurumsal adım atılmıştır. Ancak, modern eğitim alanında asıl gelişme ve ilerleme 1869 yılı sonrasında gerçekleşecektir. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Fransız etkisi ile

² Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, Şubat-2000. (Bundan sonraki dipnotlarda "Adıvar" şeklinde geçecektir.)s.227.; İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı" *150. Yılında Tanzimat*, Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara-1992. (Bundan sonraki dipnotlarda "İhsanoğlu" şeklinde geçecektir.)s.353.

³ İlber Ortaylı, "Maarifin Son 150 yıldaki Serencamı", *Yeni Türkiye Dergisi*, S.7, Bundan sonraki dipnotlarda "Ortaylı" şeklinde geçecektir.)s.462.

⁴ Ünal Uğur, *II.Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştiyeleri (1897-1907)*, TTK Yay., Ankara-2015. s.1. (Bundan sonraki dipnotlarda "Ünal" şeklinde geçecektir.)

geleneksel Osmanlı eğitim sisteminden kopuşun manifestosu niteliğindedir. Belge ile merkezi bir maarif sistemi oluşturulurken, Tanzimat yıllarında batı tarzı modern eğitimin dışında tahayyül edilen, geleneksel eğitim kurumlarında reforme edilerek bu sistemin içine dahil edilmek istenmiştir. Ayrıca Nizamname ile merkez ve taşra maarif yönetim sistemi kurumsallaşırken, taşrada eğitim kurumlarının istikrarlı ve düzenli bir şekilde yaygınlaşmasının hukuki temelleri de atılmış oldu.

II. Abdülhamid'in hükümdarlık yıllarında maarif alanında önemli gelişmeler yaşandı. Modern eğitim kurumları ülkenin en ücra noktalarına kadar yayılmaya imkanı buldu. Sultan bunu yaparken ıslahat faaliyetlerini kendinden önce Tanzimat ıslahatçılarının yaptığı gibi İstanbul'un Batılılaşmış seçkinlerine değil, Anadolu'nun eşraf ve ayanına dayandırmaya çalışmıştır⁵. Vilayetlerde maarif meclisleri kurulurken bu kurumsal yapı maarif komisyon ve encümenleri aracılığı ile sancak ve kazalara kadar yaygınlaştırılmıştır.

Tanzimat yıllarında başlayan, özellikle 1869 sonrasında, Sultan II.Abdülhamid dönemi ve II.Meşrutiyet yılları ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan değişimin taşraya yansımalarını değerlendirmek bize dönemi anlama noktasında önemli veriler sunacaktır. Batı eğitim sisteminin Osmanlı ülkesine girdiği bu yıllarda, maarif alanında Avrupa güdümünde yaşanan değişimin, taşra hayatına yansımaları günümüz eğitim sistemini anlamamızı sağlarken “Neden kendimize özgü bir eğitim sistemi üretilmedi?” sorusuna cevap bulmamıza da yardımcı olacaktır.

Osmanlı merkezi yönetimi tarafından alınan kararların, yayımlanan ferman ve talimatların taşrada uygulama biçimleri, dönemin siyasi anlayışını, bürokratik yönetim mekanizmasını, halkın devlet algısını ve yapılan yeniliklere bakış açısını anlamamızı sağlayacaktır. Bu yıllarda Karaman'da maarif alanında yaşanan değişim birçok yönleri ile ülkenin diğer taşra kaza, kasaba ve köyleri ile benzerlik

⁵ 1879-1908 yılları arasında rüştiye sayısı 277'den, 79'u kız rüştiyesi olmak üzere, 619'a yükselmiştir. 1876-1908 yılları arasında idadilerin sayısı 6'dan 109'a çıkmıştır. 1908 yılına gelindiğinde rüştiyelerdeki öğrenci sayısı kırk bine ulaşırken idadilerdeki öğrenci sayısı da yirmi bine kadar çıkacaktır. (Bknz: Uyanık, Ercan “II.Abdülhamid'in Eğitim Politikaları: Gidişimiz Saadet ve Terakki Yoludur.” *Yeni Türkiye Dergisi*, S.59, (Eğitim Özel Sayısı, Temmuz-Ağustos 2014), s.1516-1523. (Bundan sonraki dipnotlarda “Uyanık” şeklinde geçecektir.)

taşımaktadır. Çalışma sonucunda ulaşacağımız sonuç özelden/yerelden genele/merkeze yapacağımız çıkarımlarla ülkenin genel maarif manzarasını anlamamıza da katkı sağlayacaktır.

Şehirler, kasabalar ve köyler eğitim tarihi araştırmacıları için bakir bir alanı ihtiva etmektedir. Eğitim kurumları üzerine yapılan araştırmalarda Karaman eğitim tarihini içeren müstakil bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu araştırmanın temel amacı Osmanlı Moderleşme dönemi olarak adlandırılan Tanzimat sonrası yıllarda ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Konya vilayetine bağlı Karaman kazasındaki ilkokul, ortaokul ve lise seviyesindeki okulları belirlemek; bu eğitim kurumlarının özelliklerini, öğretmen, öğrenci profillerini ortaya koymak, sergiledikleri değişimleri, toplum içerisindeki işlevlerini tespit etmektir.

YÖNTEM

Tez konumuzun esası arşiv kaynaklarına dayanmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Konya Maarif Arşivi'nde bulunan belgelerin transkripsiyonları yapılarak tasnif edilmiş ve çeşitli değerlendirmeler sonucunda çalışmada kullanılmıştır.

Tezin yazım aşamasında tümden gelim metodu uygulanmış birinci bölümde Tanzimat sonrası yıllar ile Cumhuriyet öncesi yıllarda Osmanlı ülkesinde maarifin durumu hakkında genel hatları ile bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise bu yıllarda Karaman kazasının eğitim öğretim hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. Bilgilerin daha anlaşılır olması için tablo, şekil, resim ve fotoğraflardan faydalanılmıştır. Bu görsel öğeler metnin içinde değil, tezin sonunda verilmiş tez içinde ilgili oldukları yerlerde atıf yapılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Eğitim tarihi ile ilgili ilk ortaya çıkan çalışmalar kazaların, sancakların veya vilayetlerin maarif durumlarını ortaya koymaktan ziyade ülkenin genel eğitim durumunu anlamaya yönelik eserlerdir. Örneğin Nafi Atuf'un *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Mahmud Cevad'ın *Maarif-i Umûmîye Nezâreti Tarihçe-i*

Teşkilât ve İcraatı, Aziz Berker'in *Türkiye'de İlköğretim(1839-1908)*, Osman Ergin'in *İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve San'at Müesseseleri Dolayısı ile Türk Maarif Tarihi*, Abdülhak Adnan Adıvar'ın *Osmanlı Türklerinde İlim* ve Yahya Akyüz'ün *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2004)* adlı eserlerini bunlara örnek olarak verebiliriz. Bunların dışında Selçuk Akşin Somel'in *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi(1839-1908)* adlı eseri Osmanlı maarif sisteminin kavranması konusunda kıymetli bir eserdir. Yerel bazda yapılan maarif araştırmaları ise henüz yeni denilebilecek bir durumdadır. Dr. Kerim Sarıçelik'in *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919)* eserini burada zikretmek yerinde olacaktır.

Karaman eğitim tarihi ile ilgili müstakil bir eser bulunmamaktadır. Yalnız birkaç yerde yayımlanan makaleler ile Karaman araştırmaları içinde çeşitli başlıklar altında Karaman eğitim tarihi zaman zaman işlenmiştir. İbrahim Hakkı Konyalı'nın *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi*, Ermenek ve Mut *Âbideleri*, Ahmet Cengiz'in *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)* adlı eserleri Karaman maarif tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca Karaman'da kurulan medreseler konusunda Aptullah Kuran'ın *Karaman Medreseleri* makalesi incelenmelidir.

Tarih araştırmalarında incelenen dönemden günümüze ulaşan eserlerde önemli kaynaklar niteliğindedir. Örneğin, H.Hüseyin Sapançalı'nın *Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi (1922-R.1338/H.1341)* ile Doktor Nazmi Bey'in *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Tarihi(1922/R.1338)* araştırmacılara yazdıkları dönemle ilgili önemli bilgiler vermektedir. Özellikle Sapançalı'nın eseri Karaman tarihi hakkında çok kıymetli bir eserdir. Bu eserde Karaman şehrinin coğrafyasından, idari taksimatından, sosyal hayatından, medrese ve mekteplerinden, ekonomik hayatından ayrıntılı olarak bahsedilmektedir. Nazmi Bey'in eserinde ise genel olarak Konya vilayetinden bahsedilmiş, Karaman kazasınada değinilmiştir.

Araştırmanın konusu olan Osmanlı modernleşme sürecinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Karaman'da bulunan eğitim hayatı ile ilgili en önemli belgelere Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Konya Maarif Arşivindeki dosyalar ve defterlerden ulaşılabildi. Burada konumuzla ilgili belgelerin transkripsiyonları yapılarak ilgili başlıklar altında tasnif edildiler. Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki belgelerin

taranarak dijital ortama aktarılması araştırmayı kolaylaştırmıştır. Bu arşivde bulunan ve araştırmacının hizmetine sunulan Karaman ile ilgili hemen bütün maarif belgeleri incelenmiştir. Karaman maarif tarihi ile ilgili özellikle mektub, istatistik, ibtidai kalemlerinde çalışma için kullanılabilir belgelere ulaşılmıştır. Bu arşivden elde edilen belgelerin büyük bir kısmı rüştiye mektepleri ile ilgili olmuştur. Merkez ile taşra arasında yapılan yazışmalar ve öğretmenlerin tayinleri ilgili belgeler mektubi kaleminden elde edilen kaynakları oluşmaktadır. İstatistik kalemi geç dönemde kurulan bir birim olduğu için buradan daha çok Osmanlı'nın son yıllarında Karaman eğitim hayatı ile ilgili istatistiki bilgilere ulaşılmıştır. İbtidai kaleminde ise ibtidai mekteplerinin ğretmen tayinleri ve okullarda görülen çeşitli sorunlar ile ilgili belgelere ulaşılmıştır. Son dönem Karaman eğitim tarihi ile ilgili en önemli kaynak Konya Maarif Arşivi olmuştur. Konya Maarif Arşivi'ndeki belgelerin görselleri dijital ortama aktarılmakla beraber, Başbakanlık Osmanlı arşivinde olduğu gibi belirli bir sistematik halinde kategorize edilmemiştir. Bu arşivde dosya isimleri ve içerikleri tek tek taranarak çalışılmak zorunda kalınmıştır. İlgili arşivde çalışmanın zorluğu dosyalarda bulunan belgelerin Konya vilayetinin sancakları, kazaları ve köyleri ayırt edilmeden ve belirli bir plana bağımlı kalınmadan, gelişi güzel dosyalanması olmuştur. Ulaşılabilen dosyalardaki belgeler tek tek incelenerek kullanılabilir belgeler bulunmuştur.

Çalışmamızın diğer bir birinci elden kaynağı salnamelerdir. Çalışmamızda H.1316, H.1317, H.1318, H.1319 ve H.1321 yıllarında çıkan toplam beş adet Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye'nin tamamı incelenmiştir. Salname-i Devlet-i Aliyye-yi Osmaniye çok fazla sayıdan oluştuğu ve genellikle birbirini takip eden sayılarda bilgiler tekrar ettiği için, ilk sayısı olan H.1263 yılından itibaren 5 yıl arayla 1928 yılına kadar incelenmiştir. H.1285 tarihinden itibaren çıkmaya başlayan Konya vilayet Yıllıkları'nın da maarif ile ilgili bölümleri incelenmiştir. Dstrların ise özellikle II. cildinde maarif ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bütün bu birinci elden kaynakların yanında çalışmamızda bize yardımcı olacak telif eserler, makaleler ve tezlerde incelendi, kaynak olarak kullanıldı.

Çalışmamız kapsamında Karaman'da ilgili okul ve kurumlarda araştırma yapılmak istendiyse de konu ile ilgili çok fazla belgeye ulaşılamamıştır. Karaman

Lisesi'nde, Gazi İlkokulu'nda ve Cumhuriyet Nihat Aslan Ortaokulu'nda(bu üçüncüsü izin verilmediği için görülememiştir.) 1920'li yıllara ait birer sicil defterine ulaşılmış ancak, diğer okullarda muhafaza edilebilmiş arşiv belgesine rastlanmamıştır. Bu üç okuldaki öğrenci künye defterleri, 2017 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen her ilde "Eğitim Tarihi Müzesi" kurulması çalışması sonrasında Karaman Lisesi'nde oluşturulan ve 2018 yılında açılan Karaman Eğitim Tarihi Müzesi'ne taşınmıştır. Ancak şunuda söylemek gerekir ki bütün bu araştırmalardan sonra Karaman maarif tarihi hakkında araştırma yapacakların asıl kaynağı Karaman İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün arşividir. Resmi kanallar ile yaptığımız araştırma başvurusu müdürlükçe reddedildiği için çalışmamızda bu arşivden maalesef faydalanılamamıştır. Çalışmamız bu arşivindeki belgelerden mahrum olarak hazırlanmak zorunda kalmıştır.

Son olarak çalışmamızda yerel tarihçilerin ellerinde bulunan arşiv kaynaklarından da faydalanılmıştır. Karaman'da öğretmen olarak görev yapan yerel tarihçiler Yusuf Yıldırım ve Osman Ülkümen'in kişisel arşivlerinde bulunan belge ve bilgilerden istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAŞRADA MODERN EĞİTİMİN TEMELLERİNİN ATILMASI

1.1. Taşrada Modern Eğitimin İdarî Temelleri

1.1.1.İdari ve Yasal(Hukukî) Düzenlemeler:

1.1.1.1. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Öncesi

Osmanlının Avrupa'yı örnek alarak gerçekleştirdiği modernleşme çabaları kurumsal bir takım hukuki uygulamalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu açıdan Osmanlı modernleşmesi yukarıdan aşağıya gerçekleşen bir takım idari kararlardan oluşmaktadır. İdari kararlar ve hukuki uygulamalar maarif alanında ilk kez 19. yüzyılda görülmüştür. Zikredilen son yüzyıl bir nevi bu kararların taşraya yayılma mücadelesinin de tarihi olmuştur. Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın sonlarından itibaren Batı tarzı modern askeri eğitim kurumları ortaya çıkmaya başlarken; sivil devlet okulları Tanzimat yıllarında kurulmaya başlanmıştır. Osmanlılar için bir dönüm noktasını ifade eden Tanzimat Dönemi aynı zamanda maarifin teşkilatlanması anlamında da yenilikler getirmiştir.

Osmanlı modernleşmesinin öncüsü II. Mahmud'un saltanat yıllarında hazırlanan 1824 fermanında maarifin modernleşmesi ile ilgili ilk defa çeşitli kararlar alınmıştır. Fermanında zorunlu ilköğretim ilk kez dile getirilmiştir⁶. Maarif alanında yapılacak ıslahatlar yürütmek için görevlendirilen ilk kurum ise *Meclis-i Umur-ı Nafia* olmuştur. Bu yeni kurum ile birlikte ulemanın etki alanındaki Osmanlı maarifi bürokrasinin etkisine girmeye başlayacaktır. Meclis tarafından yayımlanan tezkerede dini ilimler ile akli ilimlerin beraberce öğretilmesinin önemine değinilmiştir⁷.

⁶ Bayram Kodaman, Abdullah Saydam; "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi" , 150. Yılında Tanzimat, (Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız), TTK, Ankara-1992.s.476. (Bundan sonraki dipnotlarda "Kodaman, Saydam" şeklinde geçecektir.); Yahya Akyüz; *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2004)*, Pegem Yayınları, Ankara-2004.s.140. (Bundan sonraki dipnotlarda "Akyüz" şeklinde geçecektir.); Fermana göre eğitimin hedefi "Müslüman çocuklara İslam Şeriatının ve dini hükümlerin öğretilmesi" olmalıdır. (Bknz: İlhan Tekeli, Selim İlkin; *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu Dönüşümü*, TTK, Ankara-1999.s.62. (Bundan sonraki dipnotlarda "Tekeli,İlkin" şeklinde geçecektir.)

⁷ Ocak 1838 tarihli Meclis-i Umur-ı Nafia tezkeresinde: "Ulum ve fünun insanların şeref ve mutluluklarının sermayesi, şan, zenginlik ve servetin kaynağı akli ve nakli deliller ile sabittir. Mevcut

Oluşturulması düşünülen yeni maarif sistemini planlamak için ise 1838’de *Mekatib-i Rüştîye Nezareti* kurulmuştur. Nezaret eğitim alanında merkezi maarif teşkilatlanmasının ilk kurumu olmuştur⁸. Kurum, nezaret olarak adlandırılmasından da anlaşılacağı üzere yüksek beklentilerle kurulmuş olsa da, dönemin şartları ve maarif sisteminin özel durumu nedeniyle beklenen etkiyi yapamamıştır.

Tanzimat Dönemi’ni başlatan 1839 fermanı, Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı tebaasının ırz, can ve mal emniyetinin sağlanması, vergilerin herkesin gelirin göre alınması, temel insan hak ve hürriyetlerinin devlet güvencesinde olması gibi esaslardan oluşmuştur⁹. Belge ile devlet mekanizması ve görevleri yeniden tanımlanırken eğitim ve bilim ile ilgili maddeler belgede yer almamıştır. Buna rağmen Ferman’ın ilanından sonra yeniliklerin ancak eğitim yoluyla kalıcı olabilecekleri ve uygulama alanı bulabilecekleri görülmüştü. Rüştîyelerin kurulması böyle bir ortamda gerçekleşmişti. Yeni devletin ihtiyacı olan nitelikli memurların bu okullardan yetişmesi amaçlanmıştı. Tanzimat Devri’nin genel bir esası niteliğinde eski kurumlar varlıklarını korurken onların yanında modern kurumlar ortaya çıkmıştır. Örneğin ülke geneline yayılmış en önemli eğitim kurumları olan mahalle mekteplerinin ıslahına öncelik verilmiş, başarılı olunamayınca bu geleneksel okulların yanında ibtidai denilen modern ilkokullar kurulmuştur.

Okulların yaygınlaştırılmasını amaçlayan ve eğitimi bir bütün olarak ele alan ilk belge Sultan Abdülmecid tarafından 13 Ocak 1845’te yayımlanan ferman

---

bütün sanayi ve zanaatların sadece ilim ile meydana geldiği ve dini ilimler ahirette kurtuluşun vesilesi olduğu, fenlerin ise insanların yaşayışının kemaline sebep olacağı şüphesizdir.” (Bknz: E. İhsanoğlu, a.g.m, s.357.); Nafia meclisinin 5 Şubat 1839 tarihli raporu okul sisteminin dünyevileşmesi yönünde atılmış ilk adım olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda rapor Tanzimat devlet ricalinin eğitime bakışını yansıtan bir belge niteliğindedir. Belgede mahalle mektepleri eleştirilmekle beraber, sunulan çözüm yolları da geleneksel içeriklidir. İlerlemenin itici gücü olarak eğitim gösterilirken, dini ilimlerle dünyevi ilimlerin beraberce öğrenilmesinin önemine değinilmiştir. Cahillik yoksulluğun kaynağı olarak görülmüş, ilkokullardaki düzensizlik ve niteliksiz eğitim eleştirilmiş, öğretimin planlı yapılması üzerinde durulmuştur. Muallimlerin niteliklerine ilk kez değinilmiş ve okulların sınıflara ayrılması, her sınıfta farklı derslerin okutulması istenmiştir. (Bknz: Selçuk Akşin Somel, *Osmanlıda Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul-2010, s.51-52-53(Bundan sonraki dipnotlarda “Somel” şeklinde geçecektir.); Rapordan sonra Babıâli ile Divan-ı Ahkam-ı Adliye arasında yapılan müzakereler sonucunda İstanbul’un çeşitli yerlerinde beş adet rüştîye mektebi açılmıştır. (Bknz: Ünal, s.1.)

⁸ Kodaman; Saydam, s. 477.

⁹ İhsanoğlu, a.g.m., s.360.

olmuştur¹⁰. Fermana göre; tebaa arasında cehaletin kaldırılmasının yolu eğitimdi. Ortaöğretim kurumları ülke geneline yaygınlaştırılırken meslek okulları ve yüksekokullar da açılmalıydı. Okullarda dini eğitimin yanında dünyevi eğitimde verilmeliydi¹¹. Ferman sonucunda yapılan ilk işlerden biri 4 Mart 1845 tarihinde Meclis-i Muvakkat'ın (Geçici Meclis) kurulması olmuştur. Yeni mecliste ulema sınıfının etkinliği devam etmekle birlikte diğer bürokratik alanlardan da üyeler meclise girmişlerdir¹². Meclis-i Vala'nın, Meclis-i Muvakkat'ın kurulmasına dair kararında, *tensikat-ı mülkiye*¹³ denilen ve üç ana başlıkta, memleketin imarı, milletin refahı ve halkın cehaletten kurtarılması, şeklinde özetleyebileceğimiz sorun alanlarına biran önce el atılması gerekliliği ortaya konulmuştur. Eğitim işleri de kendi içinde iki ana başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan birincisi *levazım-ı insaniye*¹⁴ olarak görülen temel eğitimidir, ikincisi ise akıl ve hikmetin icabı olan faydalı ilim ve fenlerin kazanılarak faziletli, terbiyeli ve malumatlı bir toplum oluşturulmasıdır¹⁵. Bu

¹⁰ E. İhsanoğlu, a.g.m., s.361.; Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK, Ankara-1999.s.9. (Bundan sonraki dipnotlarda “Kodaman” şeklinde geçecektir.); Padişahın istekleri doğrultusunda toplanan Meclis-i Vala ilk iş olarak ülkenin her sancağından, kültürlü bir kişinin meclise davet edilerek hem bölge hakkında bilgi vermesine, hem de yapılacak imar ve ıslahatlar konusunda bir plan hazırlamasına karar verilmiştir. Osmanlı geleneklerinin ve ıslahat anlayışının dışında belki de ilk kez yerel önderlerin görüşleri alınarak yapılacak yeniliklere yön verilmeye çalışılacaktı. Artık yapılacak ıslahatların taşrada kabul görmesi için halkın desteğinin alınması gerektiği anlaşılmıştır denilebilir. (E. İhsanoğlu, a.g.m., s.362.); Somel devlet yöneticilerinin eğitim felsefesindeki ani değişimin nedeni olarak merkezileşen devlet yapılanmasına karşı taşrada ortaya çıkan muhalefetin olduğunu belirtmektedir.(Somel, s.60).

¹¹ Niyazi Berkes; *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş) YKY,İstanbul-2010.s.230(Bundan sonraki dipnotlarda “Berkes” şeklinde geçecektir.).

¹² Meclisin sekiz üyesi vardı (Meclis-i Muvakkat Üyeleri: Melekpaşazade Abdulkadir Bey, Arif Hikmet Bey, Esad Efendi, Arif Efendi, Said Muhip Efendi, Ferik Emin Paşa, Fuad Efendi ve katip Recai Efendi.), bu üyelerden dördü ulema, üçü bürokrasi ve biride ordu sınıfı üyesiydiler. Meclisi Muvakkat tarafından hazırlanan raporda “her insan için önce kendi dinini öğrenmek, sonra kendini başkalarının yardımından bağımsız kılacak bir eğitim görenek yararlı bilimleri ve sanatları elde etmek gereklidir” ifadesi yer almaktaydı. (Bknz: Somel, s.61.)

¹³ Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'nin 4 Rebiülevvel 1261 (13 Mart 1845) tarihli Meclis-i Muvakkat kurulmasına dair kararında: “Ülkenin imarı, milletin saadet ve refahı, halkın cehaletten kurtulması için gerekli tedbirleri içeren ıslahat programı.” olarak ifade edilmiştir. (Bknz: E. İhsanoğlu, a.g.m., s.362.)

¹⁴ “Her ferdin öncelikle zaruri olan dini farizalarını öğrenip kendi işlerinde başkasına muhtaç olmayacak derecede tahsil görmesi”(Bknz: İhsanoğlu, a.g.m., s.362.)

¹⁵ Mahalle mekteplerinin ıslahının çok fazla maddi külfet gerektirdiği, yeni bulunacak finansal kaynaklarla ancak başarılı olunabileceği bilinmekteydi. Meclis-i Vala mazbatalarından anlaşıldığı kadarıyla mahalle mekteplerinin ıslahı için, gerekli para miktarının 1.500 kese akçe olduğu ve bu paranın bazı vilayetlerin vergi gelirlerinden (müstesna mahallerden) karşılanabileceği düşünülmektedir. Ancak padişahın bu mazbataya karşı görüşü, valilerin “... kendilerine mal ettikleri asıl temettülerinden vermeyerek, yine bazı vesilelerle fukaradan çıkaracaklardır.” diyerek çekincesini ortaya koymuştur. Bunun yerine okul masraflarının başka kalemlerden sağlanmasını istemiş, farklı kaynaklar bulma yoluna gidilmiş, yeni uygulamaya başlanan kağıt para kullanımından doğan gelirin, piyasaya daha fazla kağıt para sürülerek arttırılması, İzmir gümrüğünün tekrar ihaleye çıkarılarak daha

geçici kurumdan sonra 21 Temmuz 1846'da Meclis-i Maarif-i Umumiye adıyla “merkezi eğitim sisteminin temeli” diyebileceğimiz, eğitim işleriyle devamlı meşgul olacak, eğitim işlerini denetleyecek ve sorunlarını çözecek bir kurul oluşturulmuştu. Meclisin bütün üyeleri ulema dışından sivil bürokrasi veya askeri sınıf üyesiydiler, ulemadan herhangi bir üye yoktu. Sıbyan mekteplerinin ıslahı, rüştiye mekteplerinin yeni bir düzene sokulması ve Darülfünun'un kurulması yeni kurumun en önemli işlerinden olmuştur¹⁶.

İlköğretim yönetmeliklerinin ilk örneği olarak kabul edilebilecek olan 8 Nisan 1847 tarihinde yayımlanan talimatta sıbyan mekteplerinin öğrencilere “dünya ve ahiret için yeterli bilgi veremedikleri” belirtilerek rüştiye mekteplerinin de zorunlu öğretim kapsamına alınması kararı alınmıştır. Mahalle mekteplerinin öğrenim süresi olan 4 yıl ile birlikte 2 yıl rüştiye öğrenimi eklenerek zorunlu öğrenim süresi 6 yıl olarak öngörülmüştü. Ayrıca 6 yaşını dolduran çocuklar okula alınabilecekler ve velilerinin istemeleri halinde okula başlama yaşı 4 yaşına kadar indirilebilecekti. 10 yaşından büyük öğrenciler rüştiye mektebine gidebileceklerdi. Öğrencilerini okula göndermek ailelerin sorumluluğundaydı, göndermeyenlerle ilgili işlem yapmak üzere memurlar tayin edilebileceği gibi mahalle imamı ve öğretmenler de çocuğun okula başlamasından ve devamından sorumlu olacaklardı. Fakir ailelerin çocukları ailesine destek olmak için çalışabilirdi, ancak çalışan öğrenciler dahi en azından bir dersi okula gelerek işlemek zorundaydı. Mahalle mekteplerinin eğitim kadrosu ise bir baş hoca, bir kalfa ve bir hat hocasından oluşacaktı¹⁷. Yönetmelikle okunacak dersler arasında Harekeli Türki, Ahlak-ı Memduha Risaleleri, Türki Tecvid, Türki İlmi Hal ve

---

yüksek gelire ihale edilmesi sonucunda elde edilecek gelirler ile Rusya'yla yapılan ticaret anlaşması uyarınca gümrük vergilerinin tarife fazlalarının eğitim hizmetlerine aktarılması ile finansal ihtiyaçların karşılanabileceği düşünülmüştür. (Bknz: İhsanoğlu, a.g.m., s.362-363.); 1846 yılında ibtidai ve rüştiye mekteplerinin nizamlarının oluşturulması da bu yeni kurumun çalışmaları ile olmuştur. (Bknz: Ünal, s.2.; Kodaman, s.10.)

¹⁶Yeni eğitim meclisine Meclis-i Vala reisi Rıfat Paşa ile Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa nezaret edecekti. Bunun dışında ulema sınıfından olup geçici meclis üyesiyken çeşitli nedenlerle üyelikten çekilen ulema sınıfından onların yerine (Melekpaşazade Abdülkadir Bey, Arif Hikmet Bey, Arif Efendi), yeni kurulan daimi maarif meclisinde bürokrasiden kişiler tayin olacaktır. Bu yeni kurumun üyeleri şu şekildeydi: Başkan Ferik Emin Paşa, azalar Esad Efendi, Said Muhib Efendi, Hariciye müşşarı Ali Efendi, Ferik Mehmet Paşa, İzmirli İbrahim Paşa, Fuad Efendi (Keçecizade Mehmed Fuad Paşa), katip Recai Efendi (Bknz: İhsanoğlu, a.g.m. s.364).

¹⁷ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu (1773-1923)*, Uzman Yayınları, Ankara-1987. s.58,59,60.(Bundan sonraki dipnotlarda “Koçer” şeklinde geçecektir.); Somel, s.63.s.94; Akyüz, s.149.; Kodaman, Saydam, s.478.

Hüsn-ü Hat dersleri eklenmiş; okumanın yanı sıra yazmaya da önem verilmiş, falaka okullardan kaldırılmış, metodlu öğretim konusunda ilk adımlar atılmıştır¹⁸.

Tanzimat Fermanı'ndan farklı olarak maarif konusu Islahat Fermanı'nda ele alınmıştır¹⁹. Ancak konuya sadece gayrimüslimler açısından yaklaşmış, Müslümanların eğitim hayatı ile ilgili herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Ferman ile gayrimüslimlerin askerî ve mülkî devlet okullarına gidebilmelerinin önündeki engel kalkmış oluyordu. Gayrimüslimler diğer Osmanlı vatandaşları ile aynı şartlarda, herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan, yüksekokullara devam edebilecekleri gibi bazı kriterleri yerine getirmeleri şartı ile kendilerine ait yeni okullar açabileceklerdi. Her cemaat kendi dilini öğretebilecek, istediği programı uygulayabilecekti. Islahat Fermanı'ndan hemen sonra gayrimüslim ve yabancı okulların sayısı hızla artmıştır. Gayrimüslim cemaatler ruhsat bile alma ihtiyacı hissetmeden birçok okul açabilmişlerdir²⁰.

Islahat Fermanı'nda gayrimüslimlere maarif alanında çeşitli ayrıcalıklar getirilmesine rağmen, 1856-1869 yılları arasında maarif politikalarının esasını, bütün Osmanlı unsurlarını tek çatı altında birleştirme gayesi olmuştur. Fermana uygun olarak Müslüman, Rum, Ermeni, Katolik, Protestan ve Yahudi üyelerden oluşan Meclis-i Muhtelit-i Maarif isimli bir kurul oluşturuldu(1856). Bu kurul müfredatlar, okulların nitelikleri ve öğretmenlerin seçimi konularında yetkili olacaktı. Artık yeni oluşturulan yapıyla ilkokullarda öğretim dili cemaatin dili olacak, Müslümanlar ve gayrimüslimler farklı okullarda eğitim alacaklardı. Her milletin cemaat önderi bu seviye okulların sorumlusu olacaktı. İkinci seviye olan rüştiye okullarında ise öğretim dili Osmanlı Türkçesi olacaktı. Son olarak meslek ve sanat okullarında o meslek veya sanat hangi dili gerektiriyorsa öğretim o lisan ile yapılabilecekti. İlkokul

¹⁸ Koçer, s.58,59,60.

¹⁹ Buna göre: "Osmanlı tebaasın da bulunanlar devlet mekteplerinin talimatnamelerinde gerek yaş, gerek imtihan yönünden tespit edilmiş olan şartları yerine getirdikleri takdirde, tamamı hiçbir fark gözetilmeksizin askeri ve mülki yüksekokullara kabul olunacaktır. Ayrıca, her bir cemaat maarif, sanat ve sanayiye dair kendi mekteplerini açmaya mezun olacaktır. Ancak, bu gibi umumi mekteplerin tedris usulleri ve muallim tayinleri, azaları padişah tarafından seçilecek karma bir maarif meclisinin nezaret ve teftişi altında olacaktır." (Bknz: Sadrettin Celal Antel, "Tanzimat Maarifi", *Tanzimat-I*, MEB Yayınları, İstanbul-1999,s.446.)

²⁰ Mustafa Gündüz, "Tanzimat Döneminde Özel Öğretimin Başlaması ve Ahmet Cevdet Paşa'dan İlginç Bir Rapor", *Eğitime Bakış Dergisi*, S.38, Eylül-Aralık 2016, s.12.(Bundan sonraki dipnotlarda "Gündüz" şeklinde geçecektir.)

seviyesi haricinde diğer seviyelerde Müslümanlar ve gayrimüslimler aynı okullarda eğitim alabileceklerdi²¹. Müslüman ve gayrimüslim çocuklar kendi dillerinde ve inaç esaslarına uygun eğitim alacakları ilkokuldan sonra rüştiye derecesi okullardan itibaren ortak bir müfredat ve dil ile ortak bir Osmanlı kültürünün parçaları olmaları amaçlanmıştı. Islahat Fermanı'ndan sonra 1869'a kadar maarif alanında, özellikle teşkilatlanma alanında, önemli gelişmeler yaşanmıştır. 17 Mart 1857 tarihinde Mekatip-i Umumiye Nezareti'nin yerini alacak olan Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş, ülke genelindeki okullar tek merkezden yönetilmeye ve oluşturulan reformlar ülke geneline yayılmaya çalışılmıştır²².

1.1.1.2. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi

Osmanlı Devleti'nin Islahat Fermanı ile vadettiği ıslahatları yapmadığı gerekçesi ile Avrupa Devletleri Osmanlı Devleti'ne çeşitli reform paketleri sundular. Osmanlı hükümeti bu paketler içinde kendi yapısına ve oluşturmak isteği Osmanlı Milleti anlayışına en yakın Fransız tezini gördü²³. Çünkü Fransız önerileri oluşturulmak istenen “Osmanlı Milleti” anlayışına uygundu²⁴. Fransızların Osmanlılar için öngördükleri maarif anlayışı olduğu gibi kabul edilmedi. Bu öneriler

²¹ Somel, 67,68; Kodaman-Saydam s.478-479.

²² Somel, Aynı yer; Kodaman-Saydam, Aynı yer.

²³ Fransa'nın 22 Şubat 1867 tarihli notası (İhsanoğluna göre bu bir notadır) Osmanlı eğitim sisteminde yapılması gerekli olan yenilikleri içermektedir: Müslüman olmayanların kurduğu okullara da devlet bütçesinden pay ayrılmalıdır. Gayrimüslimlerin de devam edebilecekleri orta dereceli Müslüman eğitim kurumları açılmalıdır. Müslümanlara ait sıbyan mekteplerinin öğretmen ihtiyacının karşılanması için öğretmen yetiştirilmelidir. Müslümanların ve Hristiyanların beraberce öğrenim görebilecekleri bir üniversitenin açılması gereklidir. Hristiyanlarında kabul edildikleri askeri hazırlık okulları açılmalıdır. Halkın faydalanabileceği kütüphanelerin kurulmalıdır. (Bknz: E. İhsanoğlu, a.g.m. s.370.); Fransız eğitim Bakanı Jean Victor Duruy'un raporu. (Bknz: Somel, 77.)

²⁴ “Osmanlı tebeası Müslüman ve Hristiyan tefriki gözetilmeyerek bir bütün olarak ele alınmalıdır ve idarede birlik, siyasal ve sosyal alanda eşitlik sağlanmalıdır. Ortak haklar ve ortak menfaatler, imparatorluğun türlü unsurlarını kaynaştırmaya yarayacaktır. Bu suretle de kuvvetli bir Osmanlı toplumu meydana getirilecektir... İmparatorluğun bütün unsurlarını bu amaca doğru sevk ve idare edecek tek unsur Türklendir...” (Fransız tezinden naklen Bknz: Kodaman, s.20-21.). “Müslüman olmayan toplulukların sahip oldukları eğitim müesseselerin teşvik ve himaye edilmesi, başlıca büyük şehirlerde, Hristiyan çocuklarının da kabul edileceği orta dereceli okulların kurulması, ilk öğretimin geliştirilmesi için öğretmen yetiştirilmesi. Müslüman olan ve olmayan öğrenciler için üniversite kurulması ve bu üniversitede, tıptan başka tarih, idare ve hukuk derslerin okutulması ve bu suretle de yeni kanunları uygulayacak memurların yetiştirilmesi...” (Fransız tezinden naklen Bknz: Kodaman-Saydam, s.479); Ayrıca aynı yerde Kodaman, Fransızların üniversitede idare ve hukuk derslerinin okutulması istemelerinin nedeni olarak, sömürgeci bir anlayışla Avrupa hukuk sistemine vakıf kendi işlerine yarayacak hukukçu ve devlet adamlarını yetiştirerek bu yolla ülkeyi yönetmek istediklerini belirtmiştir.

Osmanlı toplum yapısına uygun hale getirilmeye çalışıldı²⁵. Fransız tezinin etkisi ile Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlandı (1869). Nizamname hazırlanışı ve etkileri bakımından Osmanlı maarif tarihinde yeni bir dönemin habercisidir. Belge ile ülke genelindeki bütün okullar tek bir merkeze bağlanmak istendi. Osmanlı eğitim hayatında bütünüyle bir değişimi öngören belgenin hazırlanmasında dönemin önde gelen ıslahatçı devlet adamları görev alırken, ulema sınıfının etkisi hemen hiç olmamıştır²⁶.

Nizamname 5 bölüm ve 198 maddeden oluşmaktadır. İlk bölümde eğitim kurumları sıbyan²⁷, rüştiye, idadi, sultani ve yüksekokul olarak beş şubeye ayrılmıştır. İkinci bölümde maarif teşkilatı hakkında bilgi verilirken, üçüncü bölümde okulların sınav ve diploma işlemleri, dördüncü bölümde öğretmenler, beşinci bölümde ise mali sistem işlenmiştir. Nizamnamede 51 madde ile en çok Darülfunun üzerinde durulurken, medreseler ve diğer yüksekokullardan hiç bahsedilmemiştir. Okullar, yönetim ve denetimi devlete ait “umumi mektepler” ile inşa ve yönetimi cemaat ve şahıslara, denetimi devlete ait “hususî mektepler”²⁸ olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Umumi mektepler ise sıbyan ve rüştiye mektepleri, idadi ve sultani mektepleri ile âli mektepler olmak üzere kendi içinde üç kısım ve beş bölüme ayrılmıştı²⁹.

Sıbyan mekteplerinin sadece dini eğitim verip okuma yazma öğreten kurumlar olma anlayışı Nizamname ile değiştirilmişti. Nizamname’de fen bilimleri

²⁵ Berkes, s.236-237.; Kodaman, s.2.

²⁶ Maarif Nazırı Saffet Paşa zamanında oluşturulan Maarif Dairesi’nin üyeleri Daire Başkanı Kemal Paşa, başkan yardımcısı Sadullah Paşa, Dadyan Artin Efendi, Rezaizade Ekrem Bey, Mahmud Mansur Efendi, Dragon Çankof Efendi’dir. (Bknz: E. İhsanoğlu, a.g.m., s.371.)

²⁷ Nizamnamede “sıbyan mektebi” terimi kullanılsa da, bundan sonra Maarif Nezareti’ne bağlı ilkokullara “ibtidai mektep”, “usul-u cedide mektebi”, “taş mektep” denilecektir. (Bknz: Akyüz, s.151.) Özellikle 1882 sonrasında yeni kurulan Maarif Nezareti’ne bağlı mekteplere “ibtidai mektebi” eski durumlarını muhafaza eden vakfa bağlı olanlarına ise “sıbyan mektebi” denilecektir. (Bknz: Yücel Gelişli, “Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.15, s.35-43. (Bundan sonraki dipnotlarda “Gelişli” şeklinde geçecektir.)).

²⁸ Hususî mektepler, cemaatler veya gayrimüslim şahıslar tarafından açılan, ücretli veya ücretsiz okullardır. Bu okulların giderleri kurucu kişiler veya cemaat vakıfları tarafından karşılanırdı. Okulları açacak kişiler mahalli maarif idaresinden veya nezaretten izin almak zorundaydılar. Okutulacak ders cetvelleri ile ders kitapları “adaba ve politikaya mugayir” olmaması için, nezaret veya mahalli maarif idaresi tarafından onaylanması gerekmekteydi (Bknz: Antel, s.455-456.).

²⁹ Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, (1. ve 2. maddeler).

ve günlük hayat için gerekli olan bilgilere de müfredatlar da yer verilmesi gerektiği vurgulanmıştı. İlkokulların idari temelleri atılırken, öğretmenlerin hukuki ve idari statüleri yeniden belirlenmiş oldu. Öğretmenler “kademe ve bordro esası”na göre görev icra eden meslek grubu olarak nitelendirilmişlerdir. Devlet okulları en ücra vilayet ve sancaklara kadar yaygınlaştırılması esası kabul edilmişti. Ülke genelindeki bütün devlet okulları, gayrimüslüm ve cemaat okulları tek bir hukuki çatı altında toplanmıştı. Maarif nezaretinin sorumluluk alanı genişletilmiş müze ve kütüphane gibi kültürel kurumların yanında, bilimsel yayınlar gibi akademik konuların denetimi de görev alanına dahil edilmişti³⁰. Çeşitli yönleri ile Nizamname hem eğitim alanına yenilikler getirmiş, hem de maarifin teşkilat yapısını belirleyen hukuki bir çerçeve oluşturmuştur.

Nizamnameye göre; merkezi maarif teşkilatı Maarif-i Umumiye Nezareti ve Meclis-i Kebir-i Maarif olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştı. Meclis-i Kebir-i Maarif kendi içinde Daire-i İlmiye ve Daire-i İdare olarak iki birime ayrılırken; bu iki daireye bağlı olarak Tahrirat ve Muhasebe Kalemleri oluşturulmuştu³¹. Merkez teşkilatının dışında vilayetlerde de birer maarif meclisi oluşturularak, bu meclislerde biri Müslüman ve diğeri gayrimüslim iki başkan yardımcısı ile Müslüman ve gayrimüslim birer müfettiş olması esası getirilmişti. Maarif meclisleri, Nezaretten gelen emirleri uygulayacak, hazineden ayrılan tahsisat ile ahaliden toplanan ianelerin muhafazasını yaparak gerekli yerlere harcanmasını sağlamış olacaktı. Okulların teftiş edilerek gerekli ıslahat ve düzenlemelerin yapılması ile yıllık olarak vilayetin genel eğitim durumu ve yapılması gerekenler hakkında rapor hazırlamak da mahalli maarif meclislerinin görevleri arasında sayılmıştı. Vilayetlerdeki bütün matbaa ve kütüphaneler de bu meclise bağlanmıştı³².

Nizamname gerçekçi olmaktan çok, idealleştirilmiş bir Osmanlı eğitimini öngörmüştür. Dini ilimler dışındaki derslerin ve bilim anlayışının yaygınlaştırılması Nizamnamenin en önemli amaçlarından olmuştur. Ulemanın eğitim öğretim üzerindeki etkinliği kısıtlanırken, batı eğitimi net olarak idealleştirilmiş ve örnek

³⁰ Somel, s.122-123.

³¹ Nizamname, 131-142. maddeler arası; Antel, s.456-457. Kodaman-Saydam, s.479.

³² Antel,s.457.; Aynı yıl Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin vilayetlerde uygulanmasına esas olmak üzere dokuz maddelik bir talimatname yayımlanmıştır.(Bknz: Antel, s.450.)

alınmıştır. Halkın eğitimi ilk kez devletin bir görevi olarak görülmüştür. Eğitim yaşantısına önemli değişimler istense de, Nizamname'nin maddelerinin bazıları hiçbir zaman uygulanamamıştır³³. Nizamname'de devlet okullarının bütün tebaanın çocuklarına açık olduğu ilan edilse de, gayrimüslimler devlet okulu yerine kendi cemaat okullarını ve yabancı okulları tercih etmişlerdir. 1891 ve 1892'den itibaren Nizamname'nin hükümlerinden farklı olarak rüştiyelerdeki din derslerinin ağırlığı artmıştır. Fransızca dersinin ise haftalık ders sayıları azalmıştı. İdadilere dinî içerikli dersler eklenirken, öğrencilerin namazlarını kılıp kılmadıklarının denetlenmesi okulların talimatına girmişti³⁴.

1869 yılına kadarki Tanzimat eğitiminin ilk otuz yılında idari, mali ve maarif alanları bir bütün olarak ele alınmamış, deneme yanılma yoluyla ve ağır aksak ilerlemiştir. Nizamname'den sonra idari, mali ve maarif alanlarında uygulamaya yönelik önemli adımlar atılmıştır. Nizamname, Tanzimat Fermanı'ndan beri düzensiz bir görünüm arz eden eğitim işlerini, sistematize etmek istemiş, ancak siyasi ve mali krizler istenilen gelişimin sağlanmasını engellemiştir³⁵. Bütün eksi ve artıları ile Nizamname II.Meşrutiyet yıllarına kadar yürürlükte kalacaktır.

1.1.2. Taşrada Maarif Meclislerinin Kurulması

1857 yılında modern eğitim düşüncesi ile Maarif-i Umumiye Nezareti Kurulmuş olsa da Tanzimat döneminde ülke geneline yayılmış maarif teşkilatı yoktu. Merkezden gelen talimatları vilayetlerde uygulayacak bir kuruma ihtiyaç vardı. Bu eksikliği gidermek için bölgesel bir takım denemeler oldu. Yerel yönetimlerin inisiyatifleri ile kurulan Edirne Vilayetine bağlı Tekfurdağı (Tekirdağ) sancağı maarif idaresi ile Şam Vilayeti mektepler müdürlüğü taşra teşkilatının ilk örnekleri olmuştur³⁶. Ancak yerel yönetimler arasında, teşkilatlanma anlamında, asıl vurgulanması gereken Tuna Vilayeti'dir. Mithat Paşa'nın Tuna Valiliği görevinde bulunurken yapmış olduğu çeşitli faaliyetler idarî teşkilatlanma tarihimiz için özgün

³³ Somel, s.119-121.; Akyüz tarafından hukuki bir metin olmaktan çok, geç dönem Tanzimat bürokratlarının eğitime ve siyasete ilişkin tavırlarıyla Fransız eğitsel ideallerinin harmanlanması ile oluşan bir eğitim projesi olarak değerlendirilmiştir.(Bknz: Akyüz, s.145.)

³⁴ Uyanık, s.1520.

³⁵ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, Bilgi Üniversitesi Yay.,İst-2003 s.75.(Bundan sonraki dipnotlarda "Sakaoğlu" şeklinde geçecektir.); Somel, s.77.

³⁶ Somel, s.112.; Kodaman, s.38,39.

örnekler oluşturmuştur. Mithat Paşa, eşraftan iki Müslüman ve iki gayrimüslim üye ile dini cemaatlerin temsilcileri ve devlet memurlarından oluşan yerel bir idare meclisi oluşturmuştur. Bu yönetim anlayışının başarısının etkisi ile 1867 yılında Vilayet Nizamnamesi yayımlanmıştır. Mithat Paşa'nın uygulamaları ve Vilayet Nizamnamesi yerel yönetimlerin örgütlenmesi ve ekonomik kaynakların kullanımı konularında 1869 yılında yayımlanacak olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne de örnek olmuştur³⁷.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile her vilayete bir maarif meclisinin kurulması öngörülmüştü³⁸. Maarif Meclisleri ile maarif müfettişlikleri nizamnameden sonra vilayetlerde kurulmaya başlamıştır. Maarif Meclisleri aracılığı ile vilayetlerdeki okullar Maarif Nezareti'nin yönetimi altına alınmıştır. Maarif Müdürü bu meclisin başkanı olurken, teşkilatta ayrıca iki muavin(başkan yardımcısı), dört muhakkık(denetçi), müfettiş(her sancakta iki müfettiş görev yapacaktı), bir muhasip(muhasibeci), bir kâtip(sekreter), bir sandık emini ile dört ile on arası yerel eşraftan Müslüman ve gayrimüslim üye bulunması esası getirilmiştir³⁹. Meclisler buldukları bölgelerde Maarif Nezareti'nin talimatlarını uygulamak, Nizamname'nin uygulanmasını denetlemek, okulları teftiş etmek, ıslahata ihtiyacı olan mekteplerin yapması gereken düzenlemeleri belirlemek ve varsa ihtiyaçlarını gidermek, vilayet maarif tahsisatını hazırlamak ve uygun şekilde tasarruf etmek, vilayetteki eğitim sorunlarını raporlaştırıp merkeze iletmek gibi görevleri üstlenmişlerdir.

³⁷ Mehmet Seyidanlıoğlu, "Yerel Yönetim Metinleri VI: 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri , Çağdaş Yerel Yönetimler" *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.5, S.5 (Eylül 1996),s.89. (Bundan sonraki dipnotlarda "Seyidanlıoğlu" olarak geçecektir.)

³⁸ Nizamname, 143-152 maddeler arası. Vilayet maarif meclisi altı üyeli olacak ve başkanı merkez sancağın mutasarrıfı olacak, sancak maarif meclisinin 4 üyesi olacak ve sancak defterdarı başkanlığa riyaset edecek, her iki mecliste de üyeler eşraftan babîali tarafından onaylanan kişiler olacaktır. Meclisler ayda iki defa toplanacak, okullar ve merkezden gelen talimatların uygulanmaları değerlendirilecekti. Yapılan görüşmeler, alınan kararlar bir rapor ile Maarif Nezareti'ne bildirilecekti. Bunun dışında ihtiyaç halinde yerel yönetimlerle gerekli irtibatlar kurulacak, her hafta bir meclis üyesi bölgelerinde bulunan okulları denetleyecek, öğretmenlerin talimatlara uygun hareket edip etmedikleri, öğrencilerin hal ve hareketleri gözlenecekti. Okulu olmayan köylere okul açılması da bu meclislerin görevleri arasında olacaktır.(Bknz: Somel, s.113-114.); Ayrıca, 1876 yılında ilköğretim kurumlarının gelişiminin sağlanması, eğitim öğretim işlerinin yürütülmesi, finansmanının sağlanması, öğretmen atamaları için halkın desteğini sağlamak amacı ile kırk haneli her mahallede "tedrisat meclisleri" kurulması kararı alınmıştı. (Bknz: Geçişli, s.38.)

³⁹ Kodaman-Saydam, s.480.

Nizamnamede maarif teşkilatının taşraya yayılmasının eksik kalan kısmı niteliğindeki sancak⁴⁰, liva⁴¹ ve kaza merkezlerinde de birer maarif meclisi kurulması kararı da yer almıştır. Maarif Encümenleri (maarif komisyonları), sancak ve kaza merkezlerinde vilayet maarif meclislerinin devamı niteliğinde eğitim kurumlarıydı. Bu kurulların üyeleri ya devlet memuru (müftü, naib, mal müdürü, tahrirat katibi) niteliğinde kişilerden ya da yerel eşraftan (ağalar, hacılar, şeyhler) oluşmuştur. Sancaklarda idadilerin müdürleri ve bir idadi öğretmeni ile kazalarda rüştiyelerin muallim-i evveleri maarif encümenlerinin doğal üyesiydi. Maarif encümenlerinin başkanları tıpkı vilayet maarif müdürleri gibi buldukları sancak ve kazalarda bulunan maarif gelirlerinin harcanmasından sorumlu tutulmuşlardır. Maarif komisyonları da tıpkı maarif meclisleri gibi bölgelerinin eğitim hayatı, sorunları ve çözümleri üzerine her öğretim yılı sonunda genel bir rapor hazırlamışlardır⁴².

Kendilerine verilen bütün öneme rağmen maarif meclislerinin taşraya yayılması ancak II.Abdülhamid devrinde gerçekleşebilmiştir. 1879'da Said Paşa'nın padişaha sunduğu ayrıntılı rapordan sonra vilayet maarif idarelerinin kurulmasına hız

⁴⁰ Sancaklara vilayet maarif meclisleri'nin şubelerini açabilmek için orada darülmualimin mezunu ve usul-u cedideyi bilen bir öğretmenin bulunması gereklidi. Nitekim, Konya ve Aydın vilayetlerindeki pek çok sancakta ancak İzmir Darülmualimin mezunlarının buralara tayininden sonra maarif meclisleri kurulabilmiştir. (Bknz: Teyfur Erdoğan, Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı-I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.51, S.1,1996, s.226.(Bundan sonraki dipnotlarda "T. Erdoğan, a," olarak geçecektir.)

⁴¹ İlk olarak Hanya, Resmo, Kandiye, Laşit. ve İsfakiye livalarında birer maarif meclisi teşkil edilmişti. (T. Erdoğan-, a, s.224)

⁴² Somel, s.143.; Ayrıca bu dönemde vilayetlerde Vilayet Maarif-i İbtidaiyye Meclisleri, maarif müdürlerinin yönetiminde Vilayet Mekatib Meclisleri kazalarda kaza maarif şubesi ve bazı kasabalarda da kasaba maarif şubeleri kurulmuştur. Bir başka konu da vilayet maarif meclisi başkanlıklarına genel olarak maarif müdürleri getirilmiş ise de istisnai hallerde valilerin de bu görevi yürüttükleri görülmüştür. Sancak maarif komisyonlarında mutasarrıflar, liva maarif komisyonlarında, mahalli meclis idarelerinin seçtiği, maarif müdürlerinin onayladığı ve valinin tayin ettiği kişi, kaza maarif komisyonlarında (1913 yılı Tedrisat-ı İbtidaiyye Kanun-ı Muvakkatı'nın 96. maddesine göre kaza maarif komisyonları ilga ediliyor ve müslümaların maarife aid olarak idare ettikleri mekteb gelirleri kaza maarif encümenlerine devrediliyordu.) kaymakamlar ve nahiyelerde nahiy müdürü nahiy maarif encümenlerine başkanlık ederlerdi. II. Meşrutiyet dönemi nizamnamelerinde Vilayet Tedrisat-ı Taliyye Encümenlerinden bahsedildiğini görüyoruz. 1912 yılında ise sıbyan ve ibtidai mekteplerin ıslahı ve ihtiyaç görülen yerlerde yeniden düzenli ibtidai mekteplerin açılması ile meşgul olmak için vilayetlerde birer Daimi Maarif Encümeni kurulmuş ve İstanbul'un mahallerinde de birer Mekteb Encümeni şubesi açılmıştır. Kaza, liva ve bazı karyelerde de birer maarif encümeni kurulmuş, yine kazalarda Fahri Maarif Vekilleri ihdas edilmiş, karyelerde İhtiyar Meclisleri, nahiyelerde de Nahiy Meclisleri birer encümen-i maarif hükmünde tutulmuşlardı. Bu arada vilayetlerde birer Vilayet Tedrisat-ı İbtidaiyye Encümeni ve livalarda Liva Maarif-i İbtidaiyye Meclisi kurulmuştu⁴². Bunun üzerine de her vilayet merkezinde bir Tedrisat-ı İbtidaiyye Meclisi ve livalarda Liva Mekatib-i İbtidaiyye Meclisi kurulmuştu (Bknz: T. Erdoğan, a , s.224-228.)

verilmiştir⁴³. Bu yıllarda Diyarbakır, Mamuretülaziz, Erzurum, Sivas, Van, Edirne, Suriye, Aydın, Selanik, Yanya ve Manastır vilayetlerinde maarif meclisleri kuruldu. 1892 yılına gelindiğinde ise artık pek çok vilayette maarif müdürlüğü vardı. Mesela Basra, Bağdat, Haleb, Suriye, Beyrut, Bursa, Konya, Ankara, Aydın, Adana, Kastamonu, Sivas, Diyarbakır, Bitlis, Erzurum, Mamuratülaziz, Van, Trabzon, Rodos, Edirne, Selanik, Kosova, Yanya, İşkodra, Manastır vilayetlerinde maarif idareleri kurulmuştu⁴⁴. Vilayet maarif müdürlerinin tayinleri ise ancak 23 Haziran 1882 tarihli Maarif Nezareti tarafından çıkarılan tebligatla gerçekleştirilebilmiştir⁴⁵. 1886 yılına gelindiğinde 33 vilayetten 22'sinde maarif müdürü bulunmaktaydı⁴⁶.

⁴³ T. Erdoğan, a, s.224.

⁴⁴ T. Erdoğan, a, s.223.; Maarif idarelerinin kuruluşu vilayet yönetiminin inisiyatifi ile birbirinden farklılık arz etmiştir. Örneğin Ankara merkezinde bir vilayet meclisi yokken, sancaklarından Kırşehir ve kazalarından Sivrihisar'da maarif komisyonu veya maarif encümeni denilen eğitimden sorumlu meclisler kurulabilmişti. Bursa'da merkez dışında maarif meclisine rastlanmazken, Kastamonu'nun hemen hemen bütün kaza ve sancak merkezlerinde maarif komisyonları mevcuttu.(Bknz: Somel, s.129-130.) (Bknz: Tablo-1: 1892 yılında Maarif Müdürü Bulunan Vilayetler.)

⁴⁵ Somel,s.147. Vilayet maarif idaresi üyelerine verilecek maaşlar Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yüz kırk beşinci maddesine göre belirlenmişti. Buna göre, azalar dışında bütün maarif meclis üyeleri maaşa bağlanmışlardı. Başkan (reis-maarif müdürü) 2000 ile 5000 kuruş arası; başkan yardımcıları (muavinler), muhakkık (denetçi) ve müfettişler 2000'er kuruş ve katip (sekreter), muhasip (muhasebeci) ve sandık emini 500 ile 1000 kuruş arası maaş alacaklardı. Müfettişlerin harcırahları maaşlarına dahil olacaktı. (Bknz: Nizamname madde 145); Ancak, maaşlar uygulamada yarı yarıya düşmüştür. Örneğin Manastır vilayetine kurulan vilayet maarif idaresinin yönetimi konusunda, maarif müdürünün daha önce öngörülen 2.000 kuruş maaşı yarıya düşürülerek 1.000 kuruş yapılmış, maaş merkez bütçesi yerine yerel münderise vakıflarının gelirleri ile karşılanması talep edilmiştir. Vilayete iki adet müfettiş atanması gerekirken bu görevleri maarif müdürünün yapması istenmiştir.(Bknz: Somel, s.135).(Maarif idaresi memurlarının maaşı için bknz tablo-2 ve 3)

⁴⁶T. Erdoğan, a, s.221,222.; Alemdar Yalçın, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Durumumuz", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.7, Eylül-1985. (Bundan sonraki dipnotlarda "Yalçın" olarak geçecektir.s.42,45.). 21 Ocak 1871'de yayımlanan İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi'nin 25 ve 26. maddeleri de maarif müdürlerinin görevleri ve yetkilerini tayin ederek vilayet kuruluşları içindeki yerlerini Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden ayrı olarak göstermiştir. Maarif Müdürünün Vezâ'ifi 25.Madde: Maarif müdirinin veza'ifi vilâyet Meclis-i Maarifine riyâset etmek ve vilayetin maarife müteallik mesâlih-i câriyyesine ve ıslahat-ı mukarrerinin (kararlaştırılan reformun) icrâat-ı fiiliyyesine ve maarif nizâmnâmesi ahkâmının (hükümlerinin) ve maarif nezâretinden alınacak t'alimâtın tamami-i icrasına ve merkez-i vilâyetde bulunan mekteb ve kütübhânelerin ve ale'l-husus i'dadiyye ve mekatib-i sultaniyye ve aliyenin teftişine ve vilâyet maarifi tahsîsâtının (ödeneginin) kaar ve nizamı da'iresinde sarf ve ist'imaline nezaret ve dikkat eylemek husûslarından ibâret olub idâre-i tahsîsât bahsinde birinci derecede mes'ûliyyet (sorumluluk) kendüsüne a'iddir. 26. Madde: Maarif müdiri bir sene içinde dahil-i vilâyetde terbiye-i umumiyyece vak'i olan icrâât ve ıslahatın fezlekelerini yapub Bâb-ı Ali'ye takdîm kınmak üzere vâliye i'tâ eyler. (Bknz: Seyidanlıoğlu, s.9); Maarif müdürlerinin nitelikleri, bölgeden bölgeye farklılık arz etmekteydi. Balkan vilayetlerinde genellikle müdürler mülkiye mezunu iken, Anadolu'da ve ülkenin uzak vilayetlerinde daha yöresel öneme haiz kişiler veya tarikat şeyhleri olabiliyordu. Örneğin Bağdat Vilayeti'nin maarif müdürü bir Rufai şeyhiydi. (Bknz: Somel, s136.); 23 Eylül 1908 tarihli irade ile maarif müdürleri hakkında bir düzenleme yapılmış ve maarif müdürlükleri derecelendirilmeye tabi tutulmuştur ve üç derece tesbit edilmiştir. Buna göre; 1. Sınıf maarif müdürleri: Dersaadet, Aydın, Selanik, Beyrut, Hicaz, Yemen,

Maarif meclislerinin hukuki durumları ancak 13 Aralık 1896/H. 8 Recep 1314 tarihli *Vilayet-i Şahane Maarif Müdürlerinin Vezâifini Mübeyyin Talimat* ile resmîyet kazanmıştır⁴⁷. Talimatta okulların denetlenmesi, öğretmenlerin istihdamı, vilayet maarif müdürlerinin, sancak ve kazalardaki maarif idarelerinin sorumlulukları gibi konular yer almıştır⁴⁸. Ayrıca, maarif müdürünün yetki ve sorumlulukları yeniden tanımlanırken, sancak ve kazaların maarif komisyonlarının kurulmaları, görevleri ve yapacakları iş ve işlemler ile sorumluluk alanları derli toplu bir belge halinde sunulmuştur. Talimata göre, mahalli maarif idarelerinin başlıca görevleri, merkez idaresi tarafından belirlenen müfredatlar ile ders kitaplarının taşrada okutulmasını sağlamak, nezaretin talimatlarının uygulanmasını denetlemek, ihtiyaca göre okullar açmak, okullara öğretmen seçimi yapmaktır⁴⁹. Müdür dışındaki okul personelinin atamaları yapma görevi ile okulu ve dersi aksatan, görevini suistimal eden öğretmenleri azletme yetkileri vilayet maarif müdürlerine verilmiştir⁵⁰. Talimat

---

Bağdat, Trablusgarb; 2. Sınıf maarif müdürleri: Yanya, Manastır, Kosova, İşkodra, Edirne, Kastamonu, Erzurum, Trabzon, Ankara, Hüdavendigâr, Konya, Adana, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Sivas, Halep, Suriye, Musul, Diyarbakır, Mamuretülaziz, Bitlis, Van, Basra; 3. Sınıf maarif müdürleri: Kudüs-i Şerif, Zor, Bingazi. 1.sınıf maarif müdürlerinin bu düzenlemeden önce aldıkları maaşların toplamı ayda 16.750 kuruş iken 24.000 kuruşa. 2. sınıf müdürlerinin 39.330 kuruştan 55.000 kuruşa ve 3.sınıf müdürlerinden sadece varolan Kudüs-i Şerif maarif müdürünün ayda aldığı 2.000 kuruş aynen devam ettirilmiş ve buna ilaveten Zor ve Bingazi Sancakları'nda maarif müdürleri ihdas edilerek kendilerine 2.000'er kuruş verilmesi karşılaştırılarak toplam maaşları 6.000 kuruşa çıkarılmıştı. Böylelikle tüm maarif müdürlerinin aylık masrafı 58.080 kuruş iken 85.000 kuruşa çıkarılmıştı. Her vilayette maarif müdürü bulunmadığından bu vazifeyi Mekatib-i İdadiyye müdürleri ve muhasebe memurlarının yerine getirdiği bazı vilayetlere de bundan sonra birer maarif müdürü atanmasına ve maarif müdürleri arasında bulunan maaş farklarının giderilmesi ve denkleştirilmesine karar verilmişti. Bunun için bazen fazla maaş alanların maaşlarından kesilerek yeni maarif müdürlükleri kurulmuştur. (Bknz: T. Erdoğan, a, s.224.)

⁴⁷ Somel, s.127; 13 Aralık 1896 tarihli “Vilayat-ı Şahane Maarif Müdürlerinin Vazifesine Dair Talimat”a göre; vilayet maarif müdürleri maarifin sahip olduğu mal varlığının idaresinden ve tasarrufundan, iane-i maarif vergisinin toplanması ve sarfı ile muhasebe memurlarının vazifelerini yerine getirmelerinden birinci derecede sorumludur(17.madde.). Vilayet Maarif Müdürleri maarif kayıtlarının muhasebesi ile sandık mevcutlarını tahkik etmekle ve maarifin varidat ve sarfiyatını kontrol etmekle mesuldür. Eğer muhasebe memurları ve sandık eminleri herhangi bir şekilde görevlerini suistimal ederek hesaplara fesat karıştırırlarsa bu görevlilerin memuriyetlerine son verebilir. (19. Madde). Vilayet Maarif Müdürleri Menafi ve maarif vergilerini tahsilatından, ilgili nizamname hükümlerinin uygulanmasından ve nizamnamenin 10. ve 11. maddeleri gereğince 1305 yıldan sonraki aşar gelirleri için Ziraat Bankası şubeleri ile emlak vergisi gelirleri için ise mal sandıklarına ait olan vazifelerin takipçisi olarak gerekli gayreti göstermekle görevlidirler. (20.madde). Her ay hazırlanan ve Nezarete gönderilen şehriye defterleri, defter-i kebir ve yevmiyelerin kayıtları ile yıllık olarak gönderilen mal muhasebesi ve vilayet maarif bütçesini hazırlamak Vilayet Maarif Müdürü'nün görevlerindedir. (Bknz: Maarif Salnamesi 1316, s.136-156.(Bundan sonraki dipnotlarda MS olarak geçecektir.)

⁴⁸ Somel, s.123

⁴⁹ Somel, s.143.

⁵⁰ Ünal,s.6

ile yerel maarif meclislerine yıllık iki adet rapor hazırlama zorunluluğu getirilmişti. Bunlardan birincisi öğretim yılı içinde, üç aylık dönemler halinde, eğitim öğretim icraatları ile ilgili genel bir rapordur. İkincisi ise öğretim yılı sonunda öğrencilerin kayıt durumları, dersler ve okulun ekonomik durumu ile ilgiliydi. Maarif müdürü sorumluluk alanındaki bütün resmi, özel, yabancı ve gayrimüslim okulların istatistiki bilgilerini derliyor, raporlaştırıp yılda bir kez nezarete sunuyordu. Maarif müdürüne yapılacak etkinliklerin içeriklerini denetleme görevi de verilmişti. Sancak ve kaza maarif komisyonlarının üyeleri sancak ve kazanın idare meclisleri tarafından seçilecek, vilayet maarif müdürünün onayı ile ataması vali tarafından yapılacaktı. Ayrıca maarif komisyonları buldukları sancak ve kazalarda vilayet maarif meclislerinin yetki ve sorumluluklarına da sahip olacaklardı⁵¹.

Konya vilayetinde vilayet idare meclisine bağlı bir organ olarak çalışan maarif komisyonu daha önceki yıllarda varolsa da, bu kurumun maarif alanında yapılacak ıslahatlarda yeterli olmadığı düşünülerek vilayetin ilk maarif meclisi 5 Temmuz 1875'te kurulmuştur⁵². Karaman Kazası'nda ise maarif komisyonu adıyla eğitim işleri ile meşgul ilk kurum 1880'li yılların ilk yarısında kurulmuştur. Bu ilk yıllarda komisyon üyeleri Hakim Efendi, rüştiye muallimi ve eşraftan Mustafa Efendi'ydi. Komisyon üyeleri teşkilatın ilk kurulduğu yıllardan 1890'lı yılların başında kadar görevlerine herhangi bir değişiklik olmadan devam etmişlerdir. 1891 yıldan itibaren komisyon köklü bir değişim geçirmiştir. Kazanın naibi komisyon başkanı olurken aza sayısı da artmıştır. Yeni komisyonun üyeleri genellikle eşraftandır. Bu yılda komisyon başkanı Naib Mustafa Fevzi Efendi, azalar eşraftan Mehmet Hulusi Efendi, Mehmet Salih Efendi, Hacı Mehmet Efendi ile Kâtip

⁵¹ Uyanık, s.1521.

⁵² Konya Vilayeti'nde ilk kez 1872/H.1289 yılında bir maarif meclisi kurulmuştur. Bu komisyonun başkanı mekteb-i vilayet unvanı ile Ali Suat Bey, azalar müderrris Hocazade Hacı Mehmet Efendi, müderrris Hüseyin Çelebi Efendi, müderrris Kaşif Efendi, Defteri Hakani memuru....., Evkaf Muhasebecisi Hacı Fasih Efendi, Dimitri Efendi, Karabat Efendi, İbrahim Efendi'ydi. (Bknz:KVS-1289, s.35. (Bundan sonraki dipnotlarda "KVS" şeklinde geçecektir.) 1876/H.1294 yılına kadar aynı komisyon görevine devam etmiştir. (1301 yılına kadar maarif komisyonu adıyla çalışan meclis olarak yer alırken bu tarihten sonra maarif meclisi adını alacaktır. Bknz:Vilayet yıllıkları, kıyas için 1300,s.38;1301,s.26.); (Bknz: Sarıçelik, s.50.) 1890'lı yılların başlarında meclisin adı "Meclis-i Kebir-i Maarif Heyeti" olacaktır. (Bknz: KVS-1310, s.97.) Konya'da maarif meclisinin kurulma amacı vilayet dahilinde bulunan sıbyan mekteplerinin ıslahı ve öğretmen maaşlarının karşılanabilmesiydi. Yerel idare meclisi okulların masraflarının karşılanabilmesi için meclise salma sureti ile para toplama yetkisi de vermişti. (Bknz: Sarıçelik, Aynı yer)

Mehmet Tahir Efendi'dir⁵³. 1890'lı yılların ikinci yarısında ise komisyonunun başkanı Naib Ahmed Faik Efendi olmak üzere, azaları Hacı Raşid Efendi, Mehmed Efendi ile Katip ve Sandık Emini Hüseyin Efendi olmuştur⁵⁴. 1900'lü yıllarda ise meclisin başkanı Kaymakam Tahir Bey olmak üzere, ikinci başkan müderris Mustafa Efendi, azalar rüştiye muallimi Hasan Efendi, Belediye Başkanı Ahmed Efendi, Mezhepzade Mehmed Efendi, Güdümenlizade Hacı Ali Efendi, Süvari Mülazımı Tahsin Efendi, Maarif Katibi Hacı Abdurrahman Efendi'den oluşmuştur⁵⁵. Karaman Kazası maarif meclisi yıllar geçtikçe daha fazla mahalli üyeye sahip bir kurum haline gelmiştir. Nitekim yerel eşrafın komisyonlarda görev almalarından sonradır ki, özellikle 1890'lı yıllardan itibaren Karaman Kaza'sında maarif alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İbtidailerin sayısı artarken, bazı sıbyan mektepleride ibtidaiye çevrilmiştir.

Maarif meclisleri kuruldukları yerlerde, ancak yönetsel anlamda güçlü yerel desteğe sahipse önemli adımlar atabilmişlerdir. Oysa Osmanlılarda taşrada halkın eğitim hizmetlerine katkısı çoğu zaman sınırlı kalmıştır. Toplumun önde gelen kişilerinin maarif meclislerine üye olarak eğitim hayatında söz sahibi olmaları teşvik edilmiştir. Karaman özelinde yerel maarif meclisleri önemli görevler üstlenmiş gibi görünse de, ülke genelinde yerel önderler tarafından verilen destek sınırlı kalmıştır. Maarif Nezareti mümkün olduğunca çok okul açmaya çalışsa da bu okullar için gerekli olan maddi gelirlerin temin edilememesi ve halkın desteğinin sağlanamaması eğitim hizmetlerinin taşrada gelişimini engelleyen en önemli unsur olmuştur.

⁵³ KVS-1303, s.167.; (Kıyaslama için:1304, s.89; 1305,s.90;1306,s.93; 1307, s.84; 1308 yılına ulaşılammış, diğer yıllarda ise maarif komisyonu şu şekilde kurulmuştur. 1310 yılında maarif komisyon başkanı Naib Efendi, üyeler Hacı Ömer Efendi, Mustafa Efendi, Hacı Mehmet Efendi, Hacı İsa Efendi ile katib ve sandık emini Hüseyin Efendi olmuştur (KVS-1310 s.137). 1312 yılı vilayet yılığına göre; maarif komisyon başkanı Naib Efendi, üyeler Hacı Ali Efendi ve Hacı Mehmet Ağa, katib ve sandık emini Hüseyin Efendi'dir.(KVS-1312, s.136). 1314 vilayet yılığına göre; maarif komisyon başkanı Naib Efendi, üyeler Hacı Reşit Efendi ve Mehmet Efendi, Katip ve sandık emini Hüseyin Efendi'dir.(KVS-1314, s.132); 1317 yılığına herhangi bir kayıt görünmemektedir. (KVS-1317,s.159-166);1322 yılığına Başkan kaymakam bey, İkinci başkan Mustafa Efendi (müderris), Üyeler: rüştiye muallimi, Belediye Başkanı Ahmet Efendi, Mezhepzade Mehmet Efendi, Güdümenlizade Hacı Ali Efendi, Süvari Mülazımı Tahsin Efendi ve Katip ise Maarif Katibi Hacı Abdurrahman Efendi'dir.(KVS-1322, s.114).

⁵⁴ KVS-1314, s.132.

⁵⁵ KVS-1322,s.114.

1.1.3. İlk ve Ortaöğretim Mekteplerinin Yaygınlaştırılması

1.1.3.1. İbtidailerin Taşrada Yaygınlaştırılması

Usul-u cedit üzere öğretim yapan ilk okul İstanbul'da, 1872 yılında, Nuruosmaniye Camii'inde açılan numune mektebidir. 1876 yılında İstanbul'da usul-u cedit üzerine açılan okul sayısı üçe çıkarken, 1880 yılında üçü kızlara ait olmak üzere 19'a ve 1903 yılında ise 265'e ulaşmıştır⁵⁶. İstanbul'dan sonra vilayetlerde de ibtidai mektepler açılmaya başlanmıştır. 1872 yılında rüştiye mekteplerinin açılmadığı nüfusu beş yüzden az yerlerde ibtidai mekteplerinin inşa edilerek hemen açılması vilayet yönetimlerinden istenmiştir⁵⁷. Ülke genelinde ibtidai sayısı 1876'da 200'e kadar çıkmıştır. Ancak, 1892-1893 yıllarında hala imparatorluk genelinde usûl-i atika üzere öğretim yapan sıbyan mektebi sayısı 18.938'dir. Aynı yıllarda usûl-i cedide yöntemini uygulayarak öğretim yapan ibtidai mektep sayısı ise 3.057'dir⁵⁸. Modern öğretim yöntemlerinin uygulandığı ibtidai mektepleri sıbyan mekteplerinin ancak 1/6'sıdır. Devlet modern eğitimi teşvik etse de 1890'lı yılların başında halk halen geleneksel eğitime ilgi göstermekteydi. Ancak uygulanan politikalar ile 1905-1906 yılında yeni usul ile öğretim yapan okul sayısı 10.347'ye ulaşmıştır⁵⁹. Yaklaşık on beş yıllık süreçte okul sayısında meydana gelen artışın en önemli nedenleri sıbyan mekteplerinin 1890'lı yıllardan itibaren ülke genelinde ibtidailere çevrilmesi ve eşrafın dahil olduğu, kazalara kadar yayılan maarif idarelerinin kurulmasıdır.

İbtidailerin taşraya, özellikle toprak kayıplarının yaşandığı Balkanlarda yaygınlaştırılmasına özel bir önem verilmiştir. Osmanlıların Rumeli coğrafyasında kalıcı olarak varlığını sürdürebilmesinin temel dayanağı İslam inancı olarak görülmüştür. Devlet bürokratları bölgede Müslümanların diğer dini gurupların

⁵⁶ Sarıçelik, s.23,24.

⁵⁷ "Hane Sayısı Beş Yüzü Aşan Her Kasabada Rüştiye Mektebi Açılması" (Editör: Uğur Ünal), *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, s.141.

⁵⁸ Kodaman, s. 81

⁵⁹ M.Emin Yolalıcı, "XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları" *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.5,(Bundan sonraki dipnotlarda "Yolalıcı" şeklinde geçecektir.)s.286.; 1874 yılında Konya'da usul-u cedit üzerine eğitim veren 2 ibtidai açılırken, ertesi yıl ibtidai sayısı 7'ye çıkacaktır. 1895 yılında Konya vilayetinin tamamında ibtidai mektebi sayısı 1996'dır. Bunların sadece 35'i usul-u cedide üzerine eğitim vermekte iken 1961'i usul-u atika üzerine eğitim vermektedir. (Bknz: MS-1316, S.1257; MS-1317, s.1496.)

gerisinde kalmalarının önüne geçmek için maarif alanında gerekli adımları öncelikle atmaya çalışmıştır. Babiâli bu bölgelerde ilkokullara olan ihtiyacın rüştiyelerden daha elzem olduğuna inanmıştı⁶⁰. Örneğin Arnavutluk üzerinde Rumların etkilerini giderek arttırmaları ve uyguladıkları yayılcı politika sonucunda, devlet yöneticileri bölgenin çeşitli yerlerinde (Ergiri, Avlonya, Delvine, Çamlık) rüştiyeler açmayı düşündüler. Ancak Babiâli'nin bölgede rüştiye açma projesi, Maarif Nezareti'nden onay alamadı. Çünkü Nezaret daha fazla kişiye ulaşmak niyetindeydi. Rüştiyelerin açılması yerine mahalle mekteplerinin açılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştü⁶¹.

Okulların yaygınlaştırılmasında mahalli idarelere önemli görev yüklenmiştir. Mahalle mekteplerinin yaygınlaştırılması için devlet yönetimi yerel girişimleri desteklemiştir. Bu anlamda maarif meclisleri bölge halkının eğitim alanında yapılan atılımlara katılımını sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin Hüdavendigâr Vilayeti' nin Gemlik Kazası' nda kaymakam kız ve erkek ilkokulları açtırmış, yerel mali kaynaklardan faydalanarak buralara usul-u cedit üzerine öğretim yapabilecek toplamda altı kadın ve altı erkek olmak üzere on iki öğretmenin istihdamını sağlamıştır⁶². Rumeli'de birkaç Müslüman köyün bir araya gelerek, kendi çabaları ile açtıkları okullar yerel yönetimler tarafından desteklenmişti⁶³. Bölgenin eğitimsel gelişmişliği yerel yöneticilerin aldıkları inisiyatiflere göre de değişiklik arz etmiştir. Bazı yöneticiler buldukları bölgelerde yaptıkları katkılarla, halkın eğitim imkanlarını arttırabilmişlerdir. Örneğin Mithat Paşa Tuna Valiliği sırasında mahalle mekteplerini usul-u cedit üzerine eğitim veren kurumlar haline getirirken Bulgar

⁶⁰ Mat, Eşbat, İpek, Gora ve Yakova'da ikişer; Debre-i Zir'de beş mahalle mektebi açılması kararlaştırıldı. (Bknz: Somel s.105,106.)

⁶¹ Bosna'nın Bihe(Biha) Sancağı'nda bir sene içinde 157 sıbyan mektebi, İşkodrada ise 24 sıbyan mektebi açılmıştır. Yerel halkın talepleri de hükümet politikalarının oluşmasında önemli etkenlerden birisiydi. Tekirdağlı Müslümanlar gayrimüslimlere karşı eğitim alanında dezavantajlı bir konuma düştüklerinde Babiâli'den rüştiye mektebi açılması için yardım istedikleri zaman, maarif meclisi bu talebi hemen karşılama yoluna gitmiştir(Bknz: Somel, s. 103).

⁶² Somel, s.152.

⁶³ 5 Ağustos 1867 tarihli Takvim-i Vakayi'den Somel'in aktardığına göre; Rumeli'de bazı Müslüman köyleri birleşerek mahalle mektebi açmışlardı. (Bknz: Somel,s.108.)

çocuklarının, bölgede yayılma eğilimi gösteren Rus okulları yerine karma eğitim veren devlet okullarına devamını sağlamaya çalışmıştır⁶⁴.

1.1.3.2. Rüştüye Mekteplerinin Taşrada Yaygınlaştırılması

1838 yılından itibaren rüştüye seviyesinde ortaöğretim kurumları diyebileceğimiz okulların ilk örnekleri ortaya çıkmaya başlasa da, okulların taşra da yaygınlık kazanmaları ancak sonraki yıllarda mümkün olabilmiştir. Rüştüye mekteplerinin taşrada yaygınlık kazanması özellikle desteklenmiştir⁶⁵. 5 Nisan 1853 tarihinde maarif meclisi yirmi beş vilayette rüştüye mektebi açılmasını önererek, okulların sayısını hızlı bir şekilde yaygınlaştırmayı istemişti. Maddi olanaksızlıklar, öğretmen eksikliği, yeterli yerel desteğin olmaması gibi nedenlerle 1856 yılına gelindiğinde bu okulların ancak altısı açılabilmişti. Kız rüştüyeleri ise ancak 1870'den sonra taşrada ortaya çıkmıştır. Kadın öğretmen bulmanın zorluğu bu okulların çoğalmasını engelleyen en önemli husus olmuştur⁶⁶.

İbtidai ve rüştüye mekteplerinin açılması için, Babıâli tarafından yerel kaynakların kullanılması teşvik edilmiştir. Bu kaynakların kullanılmasında bölgede bulunan bürokratlar ile yerel eşrafın uyum içinde olduğu mahalli maarif meclislerinin çalışmaları büyük önem arz etmekteydi. Özellikle ibtidai mekteplerinin bir bölgede açılabilmesinin yolu halkın eğitime bakışı ve mali desteği ile mümkün olmuştu. Aşiret bölgeleri ile yerleşik hayata geçememiş göçebe toplulukların yaşadıkları yerlerde, okul düşüncesinin yerleşmemesi nedeniyle bu bölgelerde eğitim alanında herhangi bir gelişme beklemek mümkün değildi⁶⁷. Rüştüyelerin yaygınlaşması, her ne

⁶⁴ Somel s.108; Örnek Pirlepe kaymakamı Tahsin Efendidir. Bölgede bulunan 5 mahalle mektebi hocalarının fen ilimlerinde yeterli olmadıklarını bir raporla merkeze bildirirken, kendisi bizzat öğrencilere matematik dersi vermiş, kaza memurlarına ise coğrafya ve hat dersleri göstermiştir. Yine Niş sancağı mutasarrıflığı sırasında Mithat Paşa farklı Osmanlı unsurlarının eşit şekilde eğitim alabilecekleri islahane (sanayi okulu) açtı.(Bknz: Nafi Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi-1930, s.121. (Bundan sonraki dipnotlarda "Atuf" şeklinde geçecektir.); Aziz Berker, *Türkiye'de İlköğretim(1839-1908)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara-1945. s.43.(Bundan sonraki dipnotlarda "Berker" şeklinde geçecektir.).

⁶⁵ Rüştüyelerin açılması için çeşitli teşvikler verilmiştir. Örneğin, Meclis-i Maarif'in mahalle mektebini bitirip kitap okumayı başarabilenlerin rüştüyeye kabul edilecekleri, "muin" denilen muallim-i evvel yardımcısının yerel ulemeden seçileceği ve mahalle mekteplerinin büyüklerinden birinin rüştüye mektebi olarak tahsis edilmesi gerektiği gibi önerileri içeren 22 Ekim 1848 tarihli bir irade ile ilan edildi(Bknz: Somel, s.95.)

⁶⁶ Somel, s.98

⁶⁷ Somel s.150.

kadar devlet yönetimi tarafından desteklense, okulların açılmasında ve faaliyetlerinde yerel idarecilerin insiyatif alarak hareket ettiklerini ve çoğu zaman yerel kaynaklardan faydalandıkları görülmüştür. Örneğin Suriye Vilayeti'nin Akka Sancağı'nda rüştiye mektebi bir camide açılmıştır. Ancak merkezle yapılan yazışmalar sonucunda, mektebe öğretmen bulunulamayınca, mutasarrıf bölgede bulunan bir siyasi sürgünü okula muallim-i evvel olarak atamış, imamı ise muallim-i sanilik görevine getirmiştir. Konya vilayetinin Akşehir kazasında ise öğretmen eksikliği yerel ulemeden birinin muallim-i sani olarak atanması ile çözülmüştür. İzmit Sancağı'nın Adapazarı kazasında ise kaymakam yerel eşraf ve memurlardan yedi yüz lira yardım toplayarak, rüştiye ve ibtidai okullarının bir arada bulunduğu bir okul yaptırmıştı⁶⁸. Selanik Vilayeti'nin Kılıkş kazasında 1898-1899'a kadar ibtidai veya rüştiye mektebi açılmamışken bölgeye atanan bir kadı, vakıf gelirlerini kullanarak, bir ibtidai ile bir de rüştiye mektebi kurduğunu⁶⁹. Mithat Paşa Bağdat Valiliği sırasında Bağdat'da kurulan ilk rüştiyenin masraflarını Evkaf Vekaleti'nden aldığı borçla karşılanmasını ve borcun da münderise vakıflarından gelen gelirlerle daha sonra ödenmesini sağlamıştır. Bu örneğin etkisi ile 1880'li yıllarda yeni kurulan rüştiyelerin öğretmen maaşları ibtidailerde olduğu gibi yerel münderise vakıflarından karşılanmaya çalışılmıştır⁷⁰.

1850'li yılların sonunda ülke genelinde 10'u Dersaadet'de, 28'i Rumeli'de ve 30'u Anadolu'da olmak üzere toplam 68 rüştiye mektebi bulunurken, bu rüştiyeler de 3.371 öğrenci öğrenim görmüştür⁷¹. 1863-64 yıllarında 15'i Dersaadette 33'ü Rumeli'de ve 48'i Anadolu'da olmak üzere toplam rüştiye sayısı 96'ya ulaşmıştır⁷². 1860'lı yılların sonlarında ise 52'si Anadolu'da, 52'si Rumeli'de ve 18'i İstanbul'da olmak üzere toplam rüştiye sayısı 122'ye ulaşmıştır⁷³. Rüştiye okullarının sayısı 1870'lerden itibaren hızla artmıştır. 1870 İstanbul'da 25, Rumeli'de 77, Anadolu'da 80 rüştiye mektebi vardır. Toplam ülke genelindeki rüştiye sayısı ise 182 olmuştur⁷⁴.

⁶⁸ Somel, s.152.

⁶⁹ Somel, s.153.

⁷⁰ Somel, s.204-205.

⁷¹ Devlet Salnamesi-1275, s.91-96. (Bundan sonraki dipnotlarda "DS" şeklinde geçecektir.)

⁷² 1863-1864/H.1280 yılında Anadolu'daki rüştiyelerde bulunan öğrenci sayısı ise 3.125'dir. (Bknz: DS-1280, s.124-127.)

⁷³ DS-1285, s.89-96.

⁷⁴ DS-1287,s.119-128.

1873-1874 yılında ise 30'u İstanbul'da olmak üzere toplam rüştiye sayısı 305'e kadar çıkmıştır⁷⁵. 1876 yılına ait diğer bir istatistikte vilayetler ile müstakil mutasarrıflıklarda 362 rüştiye mektebinde 18.750 öğrenci bulunmaktaydı⁷⁶. 1877 yılına gelindiğinde rüştiye sayısı 423'e ulaşırken ve bu rüştiyelerde öğrenim gören öğrenci sayısı da yirmi bine ulaşmıştır⁷⁷. 1883 yılında ülke genelindeki toplam 405 rüştiyenin 389'u erkek ve 16'sı kız rüştiyesidir, bu okullarda 16.617 erkek ve 159 kız olmak üzere toplam 18.704 öğrenci eğitim almaktaydı⁷⁸. 1887-1888 yılında ülkede toplam rüştiye sayısı 477'ye öğrenci sayısı 24.188'e ulaşacaktır⁷⁹. Balkan coğrafyasına verilen önemin bir gereği olarak bu yıllarda Rumeli'de diğer eyaletlere göre daha fazla rüştiye mektebi açılmıştır. Örneğin 1878 yılında Bosna Vilayeti'nde 85 rüştiye mektebi varken Hicaz ve Basra'da 1'er, Trablusgarp'ta 3 ve Cezayir'de 6 rüştiye mektebi vardı⁸⁰.

Rüştiyeler en parlak yıllarını 1845-1890 yılları arasında yaşamışlardır. Okulların ülke sathına yayılması tam anlamı ile mümkün olmadı. Öğretmen yetersizliği ve bazı bölgelerde halkın desteğinin alınamaması nedeniyle rüştiye mektepleri açılrsa dahi kapalı kaldı. 1890 yılından sonra idadilerin yaygınlık kazanmaları ile rüştiyeler ibtidailer ile idadiler arasında ara bir okul haline geldiler. Zamanla fonksiyonlarını yitirerek ya idadilerin alt sınıfları haline gelmişler veya ibtidailerle birleştirilmişlerdir⁸¹.

1.1.3.3. İdadilerin Taşrada Yaygınlaştırılması

İdadilerin taşrada kurulması Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde öngörülmüştü. Taşrada açılan ilk idadi Yanya Vilayeti'nde Yenişehir (Larissa) kazasında 1873'de açıldı⁸². İdadilerin taşrada yaygınlaşması ancak II.Abdülhamit'in

⁷⁵ DS-1290,s.198-214.

⁷⁶ Antel, s.458.; 1872 yılında Mektebi Mülkiye'nin 70 öğrencisi, Darülmuallimin'in 200 öğrencisi, Darülmualimat'ın 37 öğrencisi, Mahrec-i Aklam'ın 88 öğrencisi ile 14 erkek rüştiyesinde 1427 öğrenci ve 8 kız rüştiyesinde 207 öğrenci bulunmaktadır. (Bknz: Aynı yer)

⁷⁷ Somel, s.485.

⁷⁸ Mehmet Alkan, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839-1924)*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, C.6.(Bundan sonraki dipnotlarda "Alkan" şeklinde geçecektir.), s.46.

⁷⁹ DS-1305, s.253.

⁸⁰ DS-1295, s.430-434.

⁸¹ Yalçın, s.39,40.

⁸² Somel,s.158

saltanat yıllarında devlet desteği ile gerçekleşebilmiştir. Taşrada idadilerin açılması vilayet maarif meclislerinin kurulması ve yerel mali kaynakların etkisiyle 1885'den sonra gerçekleşmiştir. Örneğin, Bursa, Edirne ve Çanakkale'de ilk idadiler bu yılda kurulmuştu⁸³.

II.Abdülhamid'in iktidarının ilk yıllarında, 1877 yılında, idadi sayısı dokuz iken, iktidarının sonunda, 1907 yılında, idadi sayısı 88'e ulaşmıştı⁸⁴. Padişah bu okulları kendi iktidarını güçlendirecek için bir araç olarak görmüştür⁸⁵. İdadilerin ülke geneline yayılması Osmanlıcılık siyasi düşüncesinin bir gereği olarak gerçekleşti. Bu ilkeye göre Müslüman ve gayrimüslim çocuklar aynı çatı altında eğitim alabileceklerdi. Böylece farklı ırk ve dinlerden gelen gençler birbirleriyle kaynaşacak, aynı duyguları paylaşan vatandaşlar olarak "Osmanlı Milleti"nin temelini oluşturacaklardı⁸⁶.

İdadilerin taşraya yayılmasında karşılaşılan en önemli sorun okulların ekonomik kaynak ihtiyacı olmuştur. İdadiler kuruldukları andan itibaren devlet yönetimleri tarafından finanse edilen okullar olsalar da devletin mali durumu okulların maddi ihtiyaçlarına cevap vermesini engellemiştir. İdadilerin taşrada açılabilmesi için bulunan en önemli gelir kaynağı maarif hisse-i ianesi olacaktır. 1884 yılından itibaren öşrün öşrü nisbetinde alınan maarif vergisinde düzenlemeye gidilerek; "aşar ile müsekkafat vergisine" zam yapılmıştır. Bu yıldan itibaren aşarın

⁸³ Kodaman, s.119.; İdadilerin taşraya yayılmalarına bütün yöneticiler destek olmamış bir kısmı karşı çıkmıştır. Örneğin Doğu Anadolu Vilayetleri umum müfettişi Şakir Paşa, yoksul köy çocuklarının idadilerde okuyarak yüksekokula geçiş imkânlarının sağlanması ile zengin çocukların durumunu gören ve mezun olunca doğru dürüst iş bulamayanların, memnuniyetsizlik içinde devlete muhalif kişiler haline geleceklerini belirtmiştir. Paşa'ya göre devletin eğitim alanında asıl görevi okuryazarlık ile temel dini bilgilerin öğretildiği ibtidai okullarını yaygınlaştırmak olmalıdır. Paşaya göre idadiler, sıradan halkın gidemeyeceği şekilde paralı hale getirilmeliydi. (Bknz: Somel, s.157-158.)

⁸⁴ Alkan, a.g.e. s.241; Sarıçelik, s.138.; 1907-1908/R.1323-1324 öğretim yılında idadilerde 13.962 erkek öğrenci öğrenim görmekteydi. (Bknz: Maarif İstatistikleri Mecmuası-1329, (MF-İST-11/28),s.2.

⁸⁵ Cemil Öztürk, "İdadi", *İslam Ansiklopedisi*, C.21,(Bundan sonraki kaynaklarda "Öztürk" olarak geçecektir..465.)

⁸⁶ Öztürk, s.465.; Osmanlı devlet şemsiyesi altında ortak bir payda da buluşan farklı unsurları birleştiren gayretlerin Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde şu ifade ile yer almıştır: "Sunuf-u tebaa etfalinin muhtelitan tahsil-i maarif tarikına sevki ve o cihetle beynerine itilaf ve muhadenetin tahkimi kazıyyesi istihsal olunmak için mekatib-i idadiyenin ihdası elzem olduğu..." Osmanlı devlet şemsiyesi altında ortak bir payda da buluşan farklı unsurları birleştirme gayretlerini göstermektedir. (Bknz: Mehmet Alkan, "İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim", *Osmanlı Geçmişi ve Bu Günün Türkiye'si*, s.99.)

1/7'si ve 1/4 'ü *maarif hisse-i ianesi* olarak toplanmaya başlanmıştır. Toplanan bu verginin ise 2/3'ü menafi sandıklarına ve 1/3'ü de maarife aktarılacaktı. Ayrıca buna ek olarak aşar vergisi vermeyenlerden alınan, emlak vergisi niteliğindeki, müsekkafat vergisinin de %6'sının eğitime ayrılması sağlandı. Ancak bu toplanan vergilerden elde edilen gelirlerin ¼'ü İstanbul'da bulunan yüksekokullara gönderilmekteydi. Geriye kalan miktarda yerel maarif giderlerine özellikle idadilere harcanmaktaydı. 1887 yılında İstanbul'a gönderilen oran yarı yarıya arttırılarak ½'ye çıktı. Bu da idadilerin gelişimini olumsuz etkiledi. Bu yüzden idadilerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için çeşitli ara çözümlerle sorun halledilmeye çalışılmıştır. Örneğin 1890 yılından sonra vilayet merkezlerindeki idadi ve rüştiye mekteplerinin birleştirilmesi kararı alınmıştır⁸⁷. Böylece vilayet maarif idareleri tarafından giderleri karşılanan rüştiyelere ayrılan ödenekte idadilere aktarılabildiği⁸⁸.

Rüştiye ve idadilerin birleşmesi ile vilayet merkezlerinde köy ve kazalardan gelen öğrencilerinde öğrenim görebilecekleri yatılı idadiler oluşturulmuştur. 1892 yılında sadece İzmir, Şam, Beyrut, Selanik ve Yanya'da yatılı idadiler mevcuttu. Yatılı idadilerin açılması ile daha fazla öğrenciye ulaşmak mümkün olmuştu. İdadilere artık kaza ve nahiyelerden de öğrenci gelebilmiştir. Eğer vilayette maarif vergisinin toplanmasında sıkıntı yaşıyorsa veya istenilen seviyede değilse vilayet idadisi İškodra, Üsküp, Mamuratülaziz, Van, Bitlis idadileri gibi gündüzlü idadi seviyesinde kalmıştır. Buradaki fakir ama zeki öğrenciler yatılı idadilerin bulunduğu vilayetlere gönderilmişlerdir. Maarif ianesinden muaf olan Hicaz, Yemen ve Trablusgarp vilayetlerinde hiçbir zaman yatılı idadi açılamazken; Bağdat, Basra, Musul gibi vilayetlerde maarif vergisi yeterli miktarda toplanamadığı için buralarda

⁸⁷Alkan,a.g.m,s.113; Sarıçelik, s.136.;18 Ağustos 1892 tarihinde çıkarılan bir irade ile vilayet merkezlerindeki bütün idadiler ise yatılı hale getirilmiştir. Okullar öğrenci sayısına göre 50, 75, 100 ve 150 olmak üzere dört sınıfa ayrılmıştı. Bütün öğrencilerden on iki Osmanlı altını ücret alınırken, her idadide yatılı öğrenci miktarının yarısı kadar ücretsiz öğrenci öğrenim görebilecekti. Bu yolla varlıklı öğrenciler ile fakir öğrenciler aynı ortamda eğitim alabilmelerinin önü açılmıştır. (Bknz: Sarıçelik, s.137.)

⁸⁸ Nilay Işıksalan, İdadilerde Türkçe Edebiyat Öğretimi ,*OTAM*, S.8, s.154.(Bundan sonraki dipnotlarda "Işıksalan" olarak geçecektir.) ; Ünal,s.3.

açılacak yatılı idadilerin masrafları Maarif Nezareti'nin bütçesinden karşılanması yoluna gidilmiştir⁸⁹.

1.1.4. Taşrada Öğretmenlerin Statüleri

Klasik dönemde mahalle mektebi öğretmenleri ulema sınıfının alt seviye üyelerinden, genellikle cami vakıflarına bağlı imamlardan oluşmuştur. Mekteplerde çoğunlukla medrese mezunu kişiler muallim olarak görev yapmaktaydı. II.Mehmed kendi devrinin çok ilerisinde bir kararlar, muallimlerin mesleki gelişimlerini sağlama adına, sıbyan mekteplerine öğretmen olacaklar için medrese ders programlarına *Tartışma Kuralları ve Öğretim Yöntemleri* dersini koydurmuştu⁹⁰. Ancak, bu uygulama sonraki yıllarda ihmal edilmiş, biraz dini bilgiye sahip olanlar veya okuma yazma bilenler muallim olarak atanabilmişlerdir. Osmanlılarda muallimliğin profesyonel bir meslek dalı olarak kabul edilmesi ve öğretmenlerin bu iş için kurulacak kurumlarda özel yöntemlerle eğitilmesi gerekliliği Tanzimat yıllarında ortaya çıkmıştır⁹¹. Tanzimat döneminden itibaren mahalle mektepleri ıslah edilmeye çalışılırken, mektep hocalarına da çeşitli eğitimler verilmiştir. 1868 yılında geçici öğretmenlik kurumu oluşturularak, vilayetlere gönderilen geçici öğretmenler aracılığı ile modern öğretim yöntemleri yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır⁹².

Öğretmenlik mesleği ile ilgili ilk düzenleme 8 Nisan 1847 tarihli Meclis-i Maarif tarafından hazırlanan *Nizamına Tatbiken Etfalin Talim ve Terbiyelerini Ne Vechile İcra Eylemeleri Lazım Geleceğine Dair Talimattır*. İlkokullar için yapılan ilk yasal düzenleme olan bu talimat 6-13 yaşları arasındaki öğrencilerin okullarda öğrenim görebilmelerini sağlayacak bir takım düzenlemeler ile ders konularını içermekteydi. Talimatla ilkokulların en az dört en fazla yedi yıllık mecburi öğretimin yapıldığı okullar olması öngörülmüştü. Ayrıca devletin sonuna kadar bir sorun olarak kalacak olan ilkokulların finansmanının kişilerden devlete geçmesi amaçlanmıştı⁹³.

⁸⁹ Somel, s.159-160.

⁹⁰ Yahya Akyüz, Türkiye'de Öğretmenlik Mesleği'nin Temelleri Sağlam Atılmıştı..., Yeni Türkiye Dergisi, S.7, s.471.(Bundan sonraki dipnotlarda "Akyüz, a.g.m." olarak geçecektir.)

⁹¹ Berkes, s.230

⁹² Nizamname, mad.178-179.

⁹³ Gelişli, s.36.

Ancak talimat hükümlerini uygulamak dönemin şartları ve yetişmiş eleman eksikliği nedeniyle mümkün olmamıştır.

Tanzimat Dönemi'nde Maarif Nezareti tarafından hazırlanan raparlarda öğretmenlik mesleği ile ilgili olarak bir takım yeniliklerin yapılması gerekliliği dile getiriliyordu. Özellikle yaşlı ve yeni sisteme(usul-u cedide) uygun olmayan muallimlerin görevden uzaklaştırılmaları veya yeni nesil öğretmenlerle beraber çalışmaları gerekliliği belirtiliyordu. Usul-u cedit üzerine eğitim almayan genç ve yetenekli muallimlerin yeni açılan Darümuallimin-i Sıbyan mektebine devam ederek kendilerini geliştirmeleri de ayrıca istenmekteydi. Nezaret yeni öğretim yöntemleri ile eğitimin yaygınlaşmasını istiyor, okul giderlerinin de devlet tarafından karşılanması gerekliliğine vurgu yapıyordu⁹⁴.

Öğretmenlik mesleğinin gelişimi adına ilk adım 1848 yılında öğretmen yetiştirmek için kurulan rüştiye muallim mektebi olacaktır. Sıbyan mekteplerinin öğretmen ihtiyacı için ise ancak 1868 yılında ikinci bir öğretmen okulu açılabilmişti. Ancak bu ikinci okul uzun ömürlü olmadı, 1872 yılında kapanmak zorunda kaldı. İlk kız muallim mektebi ise 1870 yılında açılmıştır⁹⁵. Öğretmen okullarının vilayetlerde açılmaya başlaması 1875 sonrasında, taşrada yayılması ise ancak 1882 yılından sonra gerçekleşebilmiştir⁹⁶.

Öğretmenlik mesleği ile ilgili en önemli düzenlemeler Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile yapılmıştı. Nizamnameye göre, muallim mektebi mezunu olmayanlar öğretmen olarak istihdam edilmeyeceklerdi. Öğretmenlik mesleği için bir devrim niteliğindeki bu karar öğretmen okullarının yeterli sayıda mezun verememesi nedeniyle maalesef uygulanamadı. Mahalli maarif yönetimleri alternatif öğretmen kaynakları olan medrese mezunlarına ve devlet memurlarına yönelmek zorunda kaldılar⁹⁷. Bir taraftan okullar ulemanın etki alanının dışına çıkarılmaya çalışırken, diğer taraftan özellikle köy imamlarına modern öğretim yöntemleri öğretilerek okullarda görevlendirilmesi gibi bir tezat içine girilmiştir.

⁹⁴ Somel, 67,68.

⁹⁵ Kodaman-Saydam, s.493.; Akyüz, a.g.m., s.472.

⁹⁶ Berker, s.115.

⁹⁷ Somel, s.117.

İbtidai mekteplerinde görev yapan muallimlerin görev ve sorumlulukları ile ilgili 1892 talimatında da bir takım esaslar getirilmiştir. Talimat ile muallimlere önemli yetkiler verilirken sorumlulukları da tanımlanmıştır. Buna göre, öğretmenler ya Darülmualimin-i İbtidai mezunu olmalılar veya öğretmenlik mesleğini icra edebilecek yeterlilikte olduklarını sınavlarla ispat etmeliydiler. Bu hükmün yanı sıra muallimler okula tatil günleri hariç her gün gelmek zorundaydı. Gün içinde de okulun açık olduğu süre zarfında, okulda bulunmaları gerekmektedir. Tatil dönemlerinde bile görev yaptıkları mahalli terk edemezlerdi. Buldukları yerleşim yerlerinden ayrılmaları ancak Maarif Nezareti'nin izni ile mümkündü⁹⁸. Talimatla öğretim hizmetlerinin yanı sıra okulun bütün sorumluluğu öğretmene bırakılmıştı. Öğretmenler demirbaş defteri, esami defteri, devam defteri, masarîf-ı müteferrika defteri gibi defterleri tutmakla mesul tutulmuşlardır⁹⁹. Talimat ile muallimlere yerel maarif alanında yapılacak işlerde önemli yetkiler verilmiştir. Ancak, 1896 yılında yayımlanan *Vilayat-ı Şahane Maarif Müdürlerinin Vazifelerine Dair Talimat* ile bu görev ve sorumlulukların önemli bir kısmı vilayet maarif müdürlerine geçmiştir. 1896 talimatı ile taşra öğretmenlerinin özlük ve atama işleri tamamen maarif müdürünün kontrolü altına girmişti. Müdürler umumi mekteplerde(resmi mekteplerde) görev yapan ve kendileri tarafından ataması yapılan müdür, muallim, müstahdemlerden vazifelerini yeri getirmekte gevşek davrananların, görevlerini ifa etmeyenlerin veya devamsızlık yaparak okula gelmeyenlerin görevlerine son verebilirdi. Ancak durumu ve nedenlerini hem nezarete hem de valiye yazmak zorundaydılar. Nezaret tarafından ataması yapılan öğretmenleri ise nezarete bildirmek zorundaydılar. Gayrimüslim okullarda ise müdür, muallim ve müstahdemlerden şahadetnameleri geçerli olmayanlar ile görevlerine gitmeyenlerin memuriyetten çıkarılmalarını, maarif müdürü kurumun müdüründen ve okulun kurucularından talep edebilirdi¹⁰⁰.

II.Abdülhamid Devri'nde bir taraftan öğretmenlerin devletin çıkarları ve toplumun geleceği için öneminin farkında olarak hareket edilirken; diğer taraftan onların yıkıcı bir takım düşüncelere sahip olarak bunları öğrencilere aktarabilecekleri

⁹⁸ Sarıçelik, s.45.

⁹⁹ Sarıçelik., s.46.

¹⁰⁰ MS-1316, s.136-147.

korkusu var olmuştur. Yayımlanan çeşitli talimatlarla birlikte umumi okullardaki muallimler üzerindeki devlet denetimi giderek artmıştır. Derslerde müfredat dışına çıkan veya Abdülhamit devri ideolojisinin dışında fikirler ifade edenler, ahlaki yozlaştıran, masum zihinleri karıştıran, muzır hareketler olarak adlandırılmışlardır. 1899 yılında Zühtü Paşa'nın Babiâliye gönderdiği mektup, öğretmenlere olan güvensizliği göstermektedir. Mektup da devlet ve dine karşı düşmanca tavır gösterenlerin ağırlıklı olarak öğretmenler arasında bulunduğu, bunların dersleri öğrencilerin ahlakını bozacak şekilde işledikleri belirtilmiş, öğretmenlik mesleği ıslahata muhtaç bir memuriyet olarak gösterilmişti¹⁰¹.

Sonuçta istenilen amaca ulaşılamamıştır. 1910 yılında Emrullah Efendi'nin nazırlığı sırasında öğretimdeki seviye düşüklüğünün memur muallimler yüzünden olduğuna hükmedilerek, bu kişilerden ya memurluğu veya muallimliği seçmeleri istenmiş, bu kişilerin çoğu memurluğu tercih etmiştir¹⁰². Bu örnekte anlaşılabileceği üzere ilk öğretmen okulunun açılmasının üzerinden 60 yıldan fazla zaman geçmesine ve öğretmenlik mesleğinin gelişimi ve kurumsallaşması adına adımlar atılmasına rağmen devletin sonunda dahi halen muallimlik mesleği hak ettiği değeri görmemiştir.

1.1.5. Taşrada Öğretmen Okullarının Ortaya Çıkması

Tanzimat döneminde eğitimin modernleşmesi adına önemli adımlar atılmış olsa da, özellikle ulemanın etkisi altındaki ilköğretim alanında önemli bir gelişme sağlanamamıştır¹⁰³. Modern eğitimin gelişmesinde karşılaşılan en önemli engel gerekli niteliklere sahip öğretmenlerin olmamasıydı. Medrese mezunları yeni açılan okullarda görev yapmaya devam ettiler. Modern eğitim anlayışına sahip olmayan bu kişilerin, yeni okullara katkı yapmaları mümkün değildi. Eğitim alanında yapılacak

¹⁰¹ Somel, s.164.

¹⁰² Teyfur Erdoğan, "Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı-II", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.52, S.1,1997(Bundan sonraki dipnotlarda T. Erdoğan, b," şeklinde geçecektir.), s.262.

¹⁰³ Osman Ergin, İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve San'at Müesseseleri Dolayısı ile Türk Maarif Tarihi, Eser Kültür Yayınları, Cild:1-2, İstanbul; 1997, s.460..(Bundan sonraki dipnotlarda "Ergin, a," şeklinde geçecektir.); Atuf, s.111.

islahatların kalıcı olabilmeleri, ancak nitelikli yetişmiş öğretmenlerle mümkün olabilirdi.

İlk öğretmen okulu rüştiye mekteplerine öğretmen yetiştirmek için 16 Mart 1848’de İstanbul’da kurulmuştu. İkincisi ise 1862 yılından sonra ibtidai mekteplerinin açılmasının etkisi ile 1868 yılında Darümuallimin-i Sıbyan açılmıştır. Darümuallimin-i Sıbyan iki yıllık bir okul olup, Arapça, Farsça ve Hesap derslerinden biraz anlayanlar öğrenci olarak kabul edilebilmiştir¹⁰⁴. 1870 yılında ilk kız öğretmen okulu Darümuallimat kurulmuştur¹⁰⁵. Bu yeni kurulan öğretmen okullarına fen dersleri konulmuş, dinî içerikli derslerin sayıları azaltılmış ve okullar Şeyhülislamlığa değil Maarif Nezareti’ne bağlanmıştır. Okullarda usul-u cedit denilen yeni öğretim yöntemleri ve modern öğretim materyalleriyle eğitim verilmiştir¹⁰⁶. Öğretmen okullarının kurulması ve taşraya yayılması modern eğitim sistemin işleyebilmesi ve yaşayabilmesinde öğretmenin öneminin anlaşılması olarak yorumlanmalıdır.

Taşrada ihtiyaç duyulan öğretmenlerin bir an önce yetiştirilmesi için bir takım acil kararların alınması gerekiyordu. Bu kararlardan ilki İstanbul’da bulunan Darümuallimin-i Sıbyan’ı Darülameliyat’a çevirmek olmuştur. Hızlı öğretmenlik kursu diyebileceğimiz Darülameliyat öğretmen okulları 3 aylık dönemler halinde yılda dört dönem mezun vermiştir. Okulun açık kaldığı üç yıllık zaman zarfında her dönemde 45¹⁰⁷ öğrencinin okula öğrenci olarak alındığı kabul edilirse toplamda 540 civarı öğrencinin bu okullardan mezun olarak, taşradaki ibtidai okullarına öğretmen olarak gönderilmiştir. Öğretmen adayları medrese öğrencileri arasından Türkçe okuyup yazma, İmla, Aritmetik ve Arapça grameri hakkında bilgi sahibi kişilerden seçiliyordu ve “usul-u cedit” denilen öğretim yöntemleri ile ders vermeyi öğrenmekteydiler. Darülameliyat mezunları genellikle taşrada sıbyan mektebinden

¹⁰⁴ Berker, s.116.; Kodaman-Saydam, s.493.; Akyüz, a.g.m., s.472.

¹⁰⁵ Bu okulun öğretim süresi sıbyan şubesinde iki, rüştiye şubesinde üç yıl olacaktı. Ders programları Darümuallimin ders programıyla hemen hemen aynı olmasına rağmen Tedbir-i Tenzil, Dikiş, Nakış, Ameliyat-ı Hayatiye gibi derslerde vardı. (Bknz: Kodaman-Saydam, s.493; Ünal, s.3.)

¹⁰⁶ Somel s.74.

¹⁰⁷ 1883 yılında maarif nezaretinin Sadarete gönderdiği raporda Darülameliyat öğrenci sayısı 45 kişidir. (Bknz: Somel s.172.)

ibtidai mektebine dönüştürülen okullara öğretmen olarak tayin edilmişlerdir¹⁰⁸. Bu yöntemle taşradaki acil öğretmen ihtiyacına geçici bir çözüm üretilmiş olsa da, üç ay gibi kısa bir sürede öğretmen yetiştirilmeye çalışılması ve okula genellikle medrese mezunlarının devam etmesi, okulun devletin iyi yetişmiş öğretmen ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğunu göstermektedir.

Devletin eğitim anlayışının bir gereği olarak ülke genelinde devlet okullarının yaygınlaştırılması vilayetlerde öğretmen okullarının açılmasını kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmıştır. Vilayet maarif meclisleri taşrada öğretmen okullarının açılmasında başlıca rolü üstlenmiştir. Vilayetlerde devlet okulları 1849'dan itibaren açılmaya başlasa da öğretmen okullarının yaygınlık kazanması sonraki yıllarda gerçekleşmiştir. 1880 yılında Kosova vilayetinin Pirişti'ne kazasında sıbyan mektebinde geleneksel yöntemler ile öğretim yapan hocalara yeni usulü öğretmek amacı ile bir Darülmualimin-i Sıbyan açılmıştı. Bu anlayış bundan sonra ülke genelinde açılacak olan öğretmen okullarında geçerli olacak olan bir özellikti. Halen görevde olan eski usul ile öğretim yapan hocalara yeni öğretim yöntemleri öğretilmeye çalışılırken, yeni nesil bir öğretmen kadrosu da yetiştirilmek isteniyordu¹⁰⁹.

Öğretmen okullarının taşraya yayılması 1880'li yıllarda gerçekleşmiştir. 10 Kasım 1882 tarihinde Maarif Meclisi taşrada darülmualimin açılması konusunu etraflıca görüşmüş ve maarif müdürü bulunan 10 vilayette öğretmen okulu açılmasına karar vermiştir. Merkez bütçesinden bütün vilayetlerde muallim mekteplerinin açılmasına yetecek tahsisat ayrılması mümkün olmadığı için, vilayetlere muallim mekteplerinin aylık masrafları için 12.000 kuruş gönderilmesi kararlaştırılmıştır. 1886 yılında Edirne, Kosova, Konya, Sivas, Amasya, Bursa, Selanik, Aydın, Halep, Mamuratülaziz, Van ve Musul vilayetlerinde muallim

¹⁰⁸ Osman Ergin, İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve San'at Müesseseleri Dolayısı ile Türk Maarif Tarihi, Eser Kültür Yayınları, Cild:3-4, İstanbul; 1997.s.1148-1150(Bundan sonraki dipnotlarda "Ergin, b," şeklinde geçecektir.); Mahmud Cevad, *Maarif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı*, Matbaa-i Amire, İstanbul-1338.(Bundan sonraki dipnotlarda "Cevad" şeklinde geçecektir.) s.214-217, 219, 220, 225, 226.

¹⁰⁹ Yeni nesil öğretmen yetiştirme anlayışı okulun kuruluş iradesinde şu şekilde yer alıyordu: "Kosova vilayetindeki hocalara yeni usulün öğretilmesi ve yeni hocalar yetiştirilmesi."(Bknz: Kodaman, s.150).

mektepleri açılmıştır. Darülmualimin bulunan vilayet sayısı 1906 yılına gelindiğinde 32'ye çıkmıştır. Öğretmen okulları sayı olarak yeterli gibi görünse de, mekteplerdeki nitelik ve öğretim kadrosu eksikliği istenilen seviyenin altında kalmıştır. Yeni açılan öğretmen okullarına istenilen niteliklerde öğretmen adayları bulunamamıştır. Sıbyan mektebi mezunları, hatta okuma yazma bilenler öğrenci olarak kaydedilmek zorunda kalmıştır. Birçok öğretmen okulunda 1-2 öğretmen ve 10-30 arasında değişen öğrenci sayıları (5-6 öğrencili okullar dahi vardı) ile eğitim yapılmıştır. Nitelikli öğrencilerin okula gelmelerini sağlamak için öğrencilerin masraflarının vilayet maarif idarelerince karşılanması yoluna başvurulmuştur¹¹⁰.

1891 yılında Maarif Nezareti vilayet ve sancaklardaki maarif idarelerine telgraflar göndererek mahalle mekteplerinin ıslahını ve yeni ibtidai mekteplerinin kurulmasını istemiştir. İslah edilen sıbyan mekteplerinin öğretmenliğinin ise, öğretmen eksikliği nedeniyle, köy imamlarının yapması kararı alınmıştır¹¹¹. Köy imamlarına yeni öğretim metodları ile ilgili Darülmualiminler de eğitim verilecekti. 1905 yılına gelindiğinde Basra, Hicaz, İskodra dışında diğer vilayet merkezlerinde öğretmen okulları kurulmuştu¹¹². Hicaz ve Basra'da darülmualiminlerin açılması 1908 yılını bulmuştur. Öğretmen okulları ülke geneline hızlı bir şekilde yayılma eğilimi gösterecekler de, okulların tamamının faaliyete geçip, modern usuller ile nitelikli öğretmen yetiştirmeli mümkün olmadı¹¹³. Ülkenin çok geniş alanda birbirinden oldukça farklı dil, kültür ve yaşam koşullarına sahip vatandaşlarına, devletin yapmak istediği eğitim reformunun kısıtlı kaynaklarla yapılabilmesi çok zordu. Devlet yine de maarif alanında yapılan yenilikleri hızla ülke geneline yaymak istemiştir. Bundan dolayı maarifin bazı kriterlerinden zaman zaman taviz verilmek zorunda kalındı. Darülmualiminler nitelik ve sayı olarak yeterli olmasalar da bu okulların açılması ile öğretmenlik mesleğinin ve maarif hizmetlerinin gelişiminde önemli bir hamle yapılmıştır. Öğretmen okullarının açılması yeni usul öğretim

¹¹⁰ 1906 yılında öğretmen okulu bulunan vilayetler: Edirne, Erzurum, Adana, Ankara, İzmir, Bağdat, Beyrut, Rodos, Bursa, Diyarbakır, Şam, Selanik, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Konya, Niğde, Isparta, Antalya, Üsküp, İştib, Prizren, Harput, Manastır, Musul, Van, Hakkari, Yanya, Yemen, Bingazi, Zor, Kudüs. (Bknz: Kodaman, s.151,152,153.; Kodaman-Saydam; s.493.)

¹¹¹ Berker, s.117-118.

¹¹² Kodaman, s.153.

¹¹³ Antalya, Bingazi, Hakkari, Isparta, Kudüs, Afyon, Niğde, Prizren, İştib, ve Zor sancaklarında da Darülmualiminler açılmıştır. (Bknz: Somel, s.173.)

metodlarını bilen muallimler yetiştirilmiştir. Muallim mektepleri ile mesleği öğretmenlik olan bir memur sınıfı da yetişmiş oldu. Ancak medrese mezunları veya ulema sınıfından devlet görevlileri maarif sisteminin içinde uzun süre öğretmen olarak görev yapmaya devam etmişlerdir. Devletin sonuna kadar devam eden öğretmen yetiştirme çalışmalarının sonucunda belirli bir aşamaya gelinmiştir.

1.2. Taşrada Modern Eğitimin Mali Temelleri

1.2.1. Merkez Bütçeleri ve Vergi Siyaseti

Rüştiye mektepleri ve daha sonra idadiler ilk kuruldukları andan itibaren devlet okulları olarak görülmüş ve giderleri mümkün olduğunca devlet bütçesinden karşılanmaya çalışılmıştır¹¹⁴. Sıbyan mektepleri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir¹¹⁵. Osmanlılar ilkokullara bütçeden pay ayırmayı zorunlu durumların dışında desteklememiş, ilkokulların masraflarının karşılanması, öğretmen maaşlarının ödenmesi yerel yöneticilere, eşrafa veya cemaatlere bırakılmıştı. Ancak, muhacirlerin ve ülkenin stratejik bölgelerinde yaşayan halkın devlete bağlılığının arttırılması ile bedeviler, Aleviler ve Hristiyanlara karşı yabancıların misyonerlik faaliyetlerini engellemek gibi özel durumlarda ilköğretim derecesindeki okulların ihtiyaçları, muallimlerin maaşları merkez hazinesinden karşılanmıştır¹¹⁶.

Osmanlı merkez bütçesi gelir ve giderleri veya mali kayıtları düzenli tutulmadığı için eğitime ayrılan bütçe tam olarak bilinmemektedir. Modern devletin gereği olan planlı bütçe çalışmaları ile birlikte bütçe gelir ve giderleri belirlenmeye ve dengelenmeye çalışılmıştır. 1855 yılında devlet harcamaları iki ana gruba ayrılmıştır. Bunlardan birincisi *tahsisat-ı mahsusa* ve ikincisi *mesarifat-ı umumiyyedir*. Maarif Nezaretinin bütçesi tahsisat-ı mahsusa içinde yer almıştır¹¹⁷.

¹¹⁴ “Hazine mevkufatı ve evvelce memurin maaşlarından kesilen yüzde iki...” rüştiye mekteplerine tahsis edilmişti.(Bknz: Atuf, s.99.)

¹¹⁵ Mahalle mekteplerinin ıslahı düşünüldüğü dönemde bütçeden 500 akçe ayrılmış olsa da, bu uygulama uzun ömürlü olmayacak ilkokulların finansmanı halka bırakılacaktır. Maarif alanına ayrılan ilk bütçe 1846 yılında Meclis-i Maarif-i Umumiye'ye mahalle mekteplerinin ıslahı için ayrılan bu 500 akçedir.(Bknz: İhsanoğlu, s.364.)

¹¹⁶ “Mat, Eşbat, İpek, Gora ve Yakova’da ikişer; Debre-i Zir’de beş adet açılan mahalle mekteplerinin öğretmen maaşları hazinesinden karşılanmıştır.”(Bknz: Somel, s.106); Osmanlı Devleti Balkan coğrafyasında veya ülkenin çeşitli yerlerinde kalıcı olabilmenin yolunu İslam inancının birleştiriciliğinde görmüş, mahalle mekteplerini desteklemiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra; Balkan coğrafyasında, Kosova ve İşkodra vilayetlerinde nüfuz oluşturmak isteyen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya’ya karşı Osmanlı Devleti ilkokulları desteklemiştir. Okul inşaat masrafları ve öğretmen maaşları doğrudan Nezaretin bütçesinden karşılanmıştır. Beyrut’daki Nusayrilere karşı misyoner faaliyetler başlayınca Nezaret bölgeye sekiz ibtidai okulu açmış, giderlerini karşılamak içinde maarif hisse-i ianesinin tasarrufunu bölge idaresine tahsis etmiştir. (Bknz: Somel, s.201); Bitlis’te dağ aşiretlerinin okul yapımı için ihtiyaçları olan araç gereç ve malzeme bedelsiz olarak devlet tarafından karşılanmıştır. (Bknz: Somel, s196-197.).

¹¹⁷ T. Erdoğan, b, s.273.

1856 yılından itibaren nezaret kendisine tahsis edilen geliri kendisi toplamaya ve harcamaya başlamıştır. 1859 yılında 819.545.000 kuruşluk devlet bütçe giderlerinin içinde halkın eğitimi ve okullar için ayrılan pay 31.000.000 kuruştur. Bu rakam toplam bütçe giderlerinin %3.6'sını oluşturmaktadır. İlk olarak 1863-64 yılları için hazırlanan düzenli olmayan bütçe denemesinde ise bütçeden maarife ayrılan tahsisat bütçenin %0.3'üne tekabül etmekteydi. Bundan sonraki yıllarda da bütçeden maarife ayrılan tahsisat oranları çok fazla değişmemiştir¹¹⁸. Maarif Nezareti'nin bütçesi 1871 yılında devletin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle, yarı yarıya azalarak, 100.000 liradan 50.000 liraya düşmüştür. 1897 yılında ise 18.429.411 lira olan bütçesinin Maarif Nezareti'ne ayrılan miktar 50.000 lira olup bütçenin %0.27'sidir. 1904 yılına kadar maarife ayrılan ödenek 50.000 ile 100.000 lira arasında değişmiştir. 1904 yılında 170.000 liraya çıkmış, 1908 yılında 440.000 liraya ulaşmıştır¹¹⁹. 1909 senesinde Maarif Nezareti devlet bütçesinin %2.15'ini, 1910'da %2.84'ünü, 1911'de %2.73'ünü, 1912'de %2.82'sini ve 1914'de %1.62'sini almıştır¹²⁰.

¹¹⁸ E. İhsanoğlu, a.g.m. s.365.; Devlet dairelerinin bütçede gösterilen tahsisatlarının harcanmasını kontrol etmek üzere 18 Kasım 1879 tarihinde Divan-ı Muhasebat-ı Ali kuruldu. Daha sonra da Maliye Nezareti içinde bir Islahat-ı Maliye Komisyonu oluşturuldu. Bununla yeni bir merkezi sistem oluşturularak memurların, nezaretlerin ve dairelerin kamu parasını kullanmaları daha sıkı denetlenmeye başlandı.(Bknz: T. Erdoğan, b, s.274-275-276.)

¹¹⁹ Kodaman, s.157, 162.

¹²⁰ Ancak bu oranlara askeri okullar, çeşitli nezaretlerin Avrupa'ya öğrenci göndermeleri, bunlara bağlı harcamaları da eklersek, maarifin bütçeden aldığı oranlar: 1909'da %3.13, 1910'da %4.53, 1911'de %4.42, 1912'de %4.15 ve 1914'de % 4.63 olur. (Bknz: Mustafa Ergün; *İkinci Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara-1996,s. 167,172.;(Bundan sonraki dipnotlarda "Ergün" şeklinde geçecektir.) Osmanlı maarif bütçesiyle diğer devletlerin maarif bütçelerinin karşılaştırması: 1913 yılında Osmanlı imparatorluğu'nun nüfusu 23.000.000'du. Maarif bütçesi ise, 92.275.400 kuruştur ki tahminen 21.500.000 Frank ediyordu. Yani kişi başına yaklaşık 0.93 Frank düşüyordu. Harbiye Nezareti bütçesi ise, olağanüstü masraflar dahil olmadığı halde, 894.870.500 kuruş, yani askerliğe oranla maarife sarf ettiğimiz miktar yaklaşık % 10 kadardı. (Bu oran hiç değişmeden imparatorluğun sonuna kadar devam etmiştir. Ergün,s.167). Aynı dönemde Bulgaristan'ın nüfusu 4.337.513 idi. Bu nüfusun eğitim bütçesi 24.916.349 Frank'tı. Yani kişi başına yaklaşık 5.7 Frank düşüyordu. Harbiye bütçesi yine olağanüstü masraflar dahil olmadığı zaman 40.500.527 Frank'tı ve askerliğe oranla maarife sarf olunan miktar yıllık % 60 kadardı. Anlaşılabileceği üzere Bulgarlar bizden 19.000.000 daha az nüfusa sahip oldukları halde eğitim uğruna sarf ettikleri miktar bizden 4.000.000 Frank fazlaydı. Romanya'nın nüfusu ise 6.865.739 idi. Bu nüfusun eğitim bütçesi 48.218.619 Frank'tı ve kişi başına yaklaşık 7.02 Frank düşüyordu. İspanya'nın nüfusu ise 19.650.347 idi. Bu nüfusun eğitim bütçesi 61.335.098 Frank'tı ve bizimkinin üç katıydı. Yani kişi başına yaklaşık 3.1 Frank düşüyordu. İtalyan eğitim bütçesi de 128.484.973 Frank'tı. Buna ayrıca olağanüstü durumlarda kullanılacak 6.983.485 Frank daha ilave edilirse toplam olarak 135.468.458 Frank ediyordu. Bu yaklaşık olarak bizim 6.5 katımız demektir. (Bknz: T. Erdoğan, b, s.274-275-276.)

Hazineden Maarif Nezareti'ne ayrılan bütçenin yaklaşık %70'i darülmuallimin, sultani, idadi, rüştiye ve ibtidai gibi eğitim kurumlarına harcanmıştır. Bu kurumlar içinde, sayısal azlığına karşılık, en çok idadilere mali destek verilmiştir. Dönem idadiler devridir ve bu okullar devlet tarafından her açıdan desteklenmiştir. Yüksekokullara %10 ve yerel maarif idarelerine ise %5 civarı ödenek ayrılmıştır. Diğer harcamalar ise daha küçük miktarlarda olup, maarifin yan harcamaları diyebileceğimiz rasathane, matbaa, kütüphane gibi harcamalardan oluşmaktadır. Ülkenin geneline yayılmış en önemli eğitim kurumları olan sıbyan ve ibtidai mektepleri için yeterince ödenek ayrılmamış bu okullar yerel kaynaklara bağımlı kalmışlardır. Burada dikkat çeken harcama kalemlerinden biri, 1911 yılı sonrasında, maarif bütçesinden Arnavutluk, Arabistan ve Doğu Anadolu'ya %2 civarındaki ödenek ayrılması olmuştur. Yabancıların eğitim yolu ile bu bölgelere sirayet etmeleri, yerel maarif harcamalarının devlet tarafından finanse edilmesi ile aşılacak istenmiştir.(Bknz: Tablo 4: Maarif Nezareti Bütçe Gider Kalemleri)

II. Abdülhamid'in hükümdarlığının ilk yıllarında devlet zorunlu harcamalarına kaynak bulmakta dahi sıkıntı çekmekteydi. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ise devletin kötüye giden ekonomik durumunu daha kötü hale getirmişti¹²¹. 1881 yılında yabancı borçların karşılığında, Osmanlı Devleti adına, bazı vergi gelirlerini toplayacak ve bunları alacaklı Avrupa devletlerine aktaracak Duyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştu. Tütün rejisi idaresi yine gelirlerinin bir kısmını dış borçları ödemek üzere kurulmuş, yabancı sermayeli bir kurumdu. Osmanlı Bankası ise Duyun-u Umumiye ile birlikte devlete ait gelirlerin büyük bir kısmını denetlemekteydi. Bu durumda devletin kamu kurumlarına aktarması gereken kaynağı gönderebilmesi mümkün olmamıştır. Taşra maarif harcamalarının finansmanı için Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde çeşitli kararlar alınmıştır. Belgede devlet hazinesinin eğitim alanında yapılacak ıslahatları karşılayacak ekonomik durumda olmadığı vurgulanırken, "umumi maarif idareleri harcamaları için halktan iane alınması" kararı alınmıştır. Ayrıca, taşra idadi ve rüştiye mektepleri ile maarif memurlarının maaş ve masraflarının ¼'ü devlet hazinesinden geri kalan ¾'ünde

¹²¹ II.Abdülhamid'in devraldığı dış borçlar faiziyle beraber 278.082.073 liraydı. Ayrıca devlet Rusya'ya savaş tazminatı olarak 34.000.000 lira ödemek zorundaydı (Bknz Kodaman, s.158.)

vilayet maarif bütçelerinden karşılanması istenmiştir¹²². Bu kararlarla birlikte 1872 yılında, ilk kez, temel amacı ilköğretim okullarının finansmanı olan bir maarif vergisi konulmuştur, *öşr-ül öşr* (öşrün öşrü) denilen, ilerleyen yıllarda maarif hisse-i ianesi adını alacak olan, öşür vergisinin onda biri oranında bir kaynağın taşra okullarına aktarılması kararlaştırıldı. Yeni kaynak idadiler, darülmualiminler ve az da olsa rüştiyeler için harcandıysa da ibtidailer ve mahalle mektepleri bu kaynaklardan hiç faydalanamadı. Maarif için oluşturulan bu kaynak bir süre sonra memleket sandıklarına (menafî sandıklarına) devredilmeye başlanarak, eğitim dışı harcamalar için kullanılmaya başlandı. Bu vergi gelirleri ilerleyen yıllarda eğitim alanına aktarılmaya çalışıldıysa da, sadece idadiler için harcanan gelirler haline gelmiştir¹²³. 1880'li yıllarda vilayet idareleri rüştiye muallimlerinin maaşlarını ödeyemez hale gelmişti¹²⁴. Bu sıkıntılar 1890'lı yıllarda rüştiyelerin idadilerle veya ibtidailer ile birleştirilmesiyle sonuçlanacaktır.

1909 yılında maarif bütçesinden ilk kez ilköğretim için pay ayırılmaya başlanmış, maarif müdürleri bu tahsisatı nüfus oranına göre vilayetlere dağıtmışlardır. İlk mekteplerin öğretmen maaşları da bu kalemden ödenmiştir. Gayrimüslim okulların öğretmenleri de bu ödenekten maaş alarak devlet memuru sıfatını almışlardır¹²⁵. 1913 yılından sonra ise *İdare-i Mahsusa-ı Vilayet Kanunu* ile idadilerin, muallim mekteplerinin ve ilkokulların mali yönden idaresi vilayet bütçelerine bırakılmıştır¹²⁶.

1.2.2. Mahalli Maarif Kaynaklarının Oluşturulması

Okulların yaygınlık kazanabilmeleri ve eğitim alanında yapılacak yenilikler mali kaynaklara bağlıydı. Merkez bütçeden devletin içinde bulunduğu mali sıkıntılar nedeniyle maarife ödenek ayrılamıyordu. Bu durumda yerel mali kaynaklar ile eğitim harcamalarının finanse edilmesi düşünüldü.

¹²² Antel, s.451-452.

¹²³ Berker, s.110-121-124; Kodaman s.65,157.; 1871 yılında merkezden maarife ayrılan bütçe 100.000 liradan 50.000 liraya düşürülecektir. (Bknz; Kodaman, s.157)

¹²⁴ Somel,s.184,185.

¹²⁵ T. Erdoğan, b, s.270. ; Ancak azınlıklar bu duruma itiraz etmişler paranın doğrudan dini liderlere verilip harcanmasını istemişlerdir. (Bknz: Aynı yer)

¹²⁶ Ergün, s.243.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden önce mahalli idarelerin inisiyatifi ile yerel bazı mali kaynaklar oluşturuldu. Örneğin Girit'te (Kandiye) rüştiye mektebinin açılması ve masraflarının karşılanması için oluşturulan yetim sandığı gelirinin %12'si yetimlere ayrıldıktan sonra kalan 190.000 kuruş yerel idarenin mal sandığına aktarıldı. Bu kaynak faiziyle birlikte ileride açılacak rüştiye mektepleri için harcanmak üzere muhafaza edilmiş. Hanya'da ise eşraftan mirasçısı olmayan bir kişinin 57.000 kuruşa varan mirası yerel yönetimin desteği ile 100.000 akçeye çıkarılarak, rüştiye mektebinin açılması için harcanmak üzere ayrıldı¹²⁷. Selanik Vilayeti'nin Tikveş Kazası maarif meclisi okullara daha fazla kaynak aktarmak için nehir üzerinde taşımacılık yapan kayıkların gelirlerine el koymuştur. Aynı maarif meclisi, idare meclisi ile işbirliği yaparak yasadışı yollarla elde edilen gelirlere el koyarak ibtidai mekteplerinin giderleri için kullanmıştır¹²⁸. Sivas Valisi ise maarife kaynak oluşmak için vilayet halkından, cemaat ayırımı gözetilmeksizin, emlak vergisinin %40 oranında arttırılmasını istemiştir¹²⁹.

Taşra mekteplerinin ve yerel maarif idarelerinin finansmanı hukuki olarak Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile halledilmeye çalışılmıştır. Nizamname ilkokulların giderlerinin ve öğretmen maaşlarının tümüyle yerel kaynaklardan ve cemaatlerin bağışları ile giderilmesini öngörmüş, orta ve yüksekokulların eğitim giderleri ise belirli bir yasal zemine oturtulmaya çalışılmıştır¹³⁰. Belgenin yüz doksan dördüncü maddesinde sıbyan mekteplerinin giderleri için halktan yardım toplama yetkisi yerel yönetimlere bırakılmıştır¹³¹. Buna göre maarif idarelerinin gelirleri

¹²⁷ Somel, s.100.

¹²⁸ Somel, s.141.

¹²⁹ Somel, s.196-197.; Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa'nın, yerel kaynakları kullanarak geliştirmek istediği maarif finansmanı düşüncesi Osmanlı tarihinde özgün bir örnek oluşturmaktadır. Devletin içinde bulunduğu ekonomik krizin eğitim sistemine olan etkisini azaltmak için bulduğu projeye göre, vilayetlerde bulunan her bir çift öküz tarımsal üretim birimi olarak kabul edilerek, vilayette bulunan 98.200 çift öküzün her biri başına 20 okka tahıl, çiftçiden borç olarak alınacaktı. Borçlanılan bu ürün vilayet idaresi tarafından kiralanan bir tarlaya ekilecekti. Ürün artığı ise satılarak maarif sandığına gelir olarak kaydedilecekti. Beş yılda 29.460.000 kuruş birikim yapılması hesaplanıyordu. Bu yolla bir taraftan çiftçilere kredi imkanı sağlanacak, diğer taraftan eğitim harcamaları karşılanabilecekti. Ancak bu girişiminin uygulanıp uygulanmadığına dair herhangi bir bilgi yoktur. (Bknz: Kodaman, s.159-160.)

¹³⁰ Nizamname madde 4 ve 198.

¹³¹ 1874 yılında Konya'da yerel idare yeni kurulacak yedi mektep için halktan para toplamaya karar vermiş, fakir haneler dışında bulunan haneleri maddi durumlarına göre taksim etmiştir. Ancak, yerel yönetimin bu tasarrufu Şura-yı Devlet tarafından uygun bulunmayarak öğrencisi olan ailelerden bu giderlerin temin edilmesi istenmiştir.(Bknz: Sarıçelik, s.38.)

bütçeden ayrılan tahsisata(tahsisat-ı miriye) ilaveten, iane-i seneviye, vakıf gelirleri(tahsisat-ı vakfiyye), diğer yardımlar (iane-i müteferrika), sultaniler ve yükseköğretim öğrencilerinden alınacak ücretler ile para cezalarından oluşuyordu¹³².

Nizamname ile çerçevesi çizilen taşra maarifinin ekonomik kaynaklarının yetersiz kalması, öşürün öşrü oranında toplanan vergilerin menafî sandıklarına aktarılması ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum alternatif kaynaklara yönelmeyi gerekli kıldı. 1 Mart 1884’de Sadrazam Said Paşa’nın girişimleriyle, yerel öşür miktarı baz alınarak *maarif hisse-i ianesi* (Eğitime Yardım/Destek Vergisi) oluşturulmuştu. Öşürün 1/7’si ile bu 1/7’ nin ¼’nün toplamından elde edilen gelirin 1/3’ü eğitime(toplam öşürün %5’i nisbetinde), 2/3’ü ise diğer bayındırlık hizmetlerine(menafî hissesi) harcanacaktı. Bu verginin toplam oranı % 11,75’e ulaşmaktaydı. Musakkafat Vergisi’ne (tarımla uğraşmayanlardan alınan emlak vergisi) ise %6 oranında zam yapılmıştır. Verginin hesaplanmasında yaşanan sıkıntılar nedeniyle 1894 yılından itibaren yıllık tarım hasılatından, kile başına %11,5 vergi alınmasına karar verildi, bu miktarın %10’u öşür olarak hazineye aktarılacak, kalan %1 menafî hissesi, %0,5 Maarif Hisse-i İanesi olacaktır. Musakkafat Vergisi ise %6’dan %5’e düşürülmüştür¹³³.

¹³² Nizamname, mad. 192.; İstanbul’da ise rüştiye, idadi ve maarif meclislerinin bütçeleri Meclis-i Maarif tarafından belirlenecek ve padişah iradesi ile İstanbul halkından toplanacak bağışlar ve hazineden gelecek ödenekler Maarif Merkez Sandığı’nda toplanacak ve giderler buradan karşılanacaktı. (Bknz: Nizamname mad 193.; Teyfur Erdoğan, b, s.274,275.); Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 194.madde: Vilayetlerin rüştiye, idadi ve maarif meclislerinin bütçeleri de yerel maarif meclislerinde hazırlanacak, vilayet meclis-i umumisinde onaylandıktan sonra maarif nezareti aracılığı ile Şura-yı Devlet’e sunulacaktır. Ahaliden toplanan iane-i seneviyeler her cemaatin ianesi, meclis-i umuminin uygun göreceği usul ile maarif sandıklarına teslim edildiği gibi devlet tarafından ayrılan tahsisatta mahalli mal sandıklarından maarif sandıklarına devredilecektir. 196.madde: İslam rüştiye mekteplerinin ve Hristiyan rüştiye mekteplerinin gerek hazineden ve gerekse halktan toplanan yardımlardan ayrılan senelik payları ayrı ayrıdır. Vilayetlerde bulunan rüştiye mektepleri Müslüman veya gayrimüslim mektepleri olarak ayrılarak kendilerine hazineden ayrılan tahsisatlar belirlenecektir. Eğer bu ödenek okullara yeterli gelmez ise üst tarafı cemaatlerin toplayacakları yardımlar ile karşılanacaktır. İdadi ve maarif idarelerinin tahsisat ve masrafları “umum canibinden müştereken tesviye kılınmak mukarrer olunduğundan” bütün ahali tarafından ortaklaşa karşılanacaktır. 197.madde: Maarif bütçesinin gelirleri maarif sandıklarında muhafaza edilirken, harcamanın yapılacağı mahallere Meclis-i Maarif’in onayı ile harcanacaktır. 198.madde: Sıbyan mekteplerinin öğretmen maaşları ve diğer masrafları cemaatler tarafından temin edilip karşılanacaktır. Her sıbyan mektebinin eşya, erzak ve nakid olarak verilecek ödeneğin yıllığı mahalline göre 900 veya 600 kuruştan aşağı olmayacaktır. Bu ödenek veya okulun vakfı var ise vakıf gelirleri yeterli gelmezse mahalleli veya köylülerden yardım toplanacaktır¹³². (Nizamname 194-196-197-198. maddeler.)

¹³³ Berker, s. 121.; Kodaman, s.158,159.; Bu vergilerin toplanmaya başlaması ile daha önce alınan “öşürün öşrü” gibi vergiler lağvedilmiştir. (Bknz: T. Erdoğan,b, s.274.)

1884 yılında maarife ayrılan verginin 1/4'ü İstanbul hissesine ayrılmıştı. 1888'de ise vilayetlerin maarif vergisinden İstanbul'a ayrılan oranın ¼'den ½'ye çıkarılmıştır¹³⁴. Taşrada okulların inşası ve varlığını sürdürebilmesi için en önemli mali kaynak olan maarif hissesinin yarısının İstanbul'a gönderilecek olması eğitim hizmetlerini doğrudan etkilemiştir. Vilayet maarif idareleri kendilerine ayrılan pay ile idadilerin ihtiyaçlarını karşılarken rüştiyelere ve ibtidailere kaynak ayıramıyorlardı. Hazine de ihtiyaç hissettiği zamanlarda vilayetlerin vergi gelirlerine el koyabiliyordu¹³⁵. Bu durum halkın tepkisini çekmiş, özellikle köylerde yaşayan ahali ödedikleri verginin yanı sıra öğretmenin maaşını da vermek zorunda kalmışlardır.

Maarif Nezareti'nin bir başka yerel gelir kalemi de mahalli maarif sandıklarıydı. Bunlar taşradaki terk edilmiş veya başka bir şekilde maarife bırakılmış vakıfların gelirlerini topluyorlardı¹³⁶. Münderis vakıf denilen bu faal olmayan vakıfların gelirleri 1881 yılında yayımlanan bir kararname ile ilköğretim okullarına harcanması kararı alınmıştı. Ancak 1900'lü yıllarda dahi hala münderis vakıf gelirlerinin kullanımı konusunda farklı uygulamalar vardı. Evkaf Nezareti vakıf gelirlerinden vaz geçmek istememiştir. Örneğin, 1908 yılında Karaman Kazası idaresi tarafından kazada münderis bulunan vakıfların maarif nezaretine devredilmesi Konya vilayetinden istenmiştir. 23 Mart 1908 tarihli Konya vilayetinden Maarif Nezareti'ne yazılan tezkire de Karaman kazasında 38 adet münderis vakfın bulunduğu, vakıfların toplam bedelinin 26.073 kuruş tuttuğu ve yönetimlerinin yerel maarif idaresine terk edilmesi gerektiği belirtilmiştir¹³⁷. Nezaret, Maarif Meclis-i

¹³⁴ 1899 tarihinde Konya Vilayeti'nin maarif-i hisse-i ianesi bir milyon kuruştur. Bu paranın yarısı İstanbul'a gönderilirken, kalan diğer yarısı ile vilayet maarif memurlarının maaşı ödenmiştir. Bu ödenekten ibtidailere herhangi bir harcama yapılmamıştır. (Bknz: Sarıçelik, s.39.)

¹³⁵ Somel, s.192; Kodaman, s.101-102;Berker, s.122; Teyfur Erdoğan, İstanbul'a ayrılan hissenin iki katına çıkma tarihi olarak Mart 1888'i vermiştir.(Bknz: T. Erdoğan, s.274.)

¹³⁶ 1899 tarihinde Konya Vilayeti'nin maarif-i hisse-i ianesi bir milyon kuruştur. Bu paranın yarısı İstanbul'a gönderilirken, kalan diğer yarısı ile vilayet maarif memurlarının maaşı ödenmiştir. Bu ödenekten ibtidailere herhangi bir harcama yapılmamıştır. (Bknz: Sarıçelik, s.39.)

¹³⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maarif Vekaleti Mektubi Kalemi (Bundan sonraki dipnotlarda "BOA.MF.MKT" şeklinde geçecektir.)-1078/67-7(23 Mart 1908/10 Mart 1324); BOA-MF-MKT-1078-67/2 ve 3:Bu belgede 38 adet münderis vakıftan sadece 13'ünün ismi verilmiştir. Bahaddin Vakfı, Karamanoğlu İbrahim Bey Vakfı,.... medresesi Vakfı, Yatağan Baba Zaviyesi Vakfı, Nasuh

Kebir’i aracılığı ile verdiği 27 Eylül 1908 tarihli cevapta bu gibi münderis vakıfların “teceddüt ve ihyasının gayri kamil” olduğu vurgulanarak; Evkaf Nezareti’nin bilgisi dahilinde vakıfların idarelerinin, ekonomik gelirleri ibtidai mekteplerinde harcanmak üzere, yerel maarif yönetimlerine bırakılmasını vilayet idaresinden istenmiştir¹³⁸.

Bunlardan başka eğitim alanına gelir sağlamak için çeşitli yöntemlerde uygulanmıştır. 1892 yılından itibaren Maarif Nezareti satışı yapılan 10.000 ile 20.000 arşın arasındaki arsadan 400, 20.000 arşının üzerindeki arsalardan da 400’ün üzerine her 100 arşın için 2 arşın olmak üzere okullar için arsa payı almıştır. 1899’da ise, Osmanlı Maarif Nezareti, yabancılar tarafından istimlak edilen emlaklar için maarif vergisi alınması için valiliklere talimat vermişti¹³⁹. Ayrıca idadilerdeki bazı öğrencilerle, yükseköğretime devam edenlerden alınan ücretlerle, tıp, sanayi gibi okulların gelirleri de maarifin bütçesine gelir olarak yazılıyordu¹⁴⁰. (Bknz: Tablo-5: Bazı vilayetlerin maarif gelirleri; Tablo-6: Sivas Vilayeti’nde Maarif Gelirleninin Harcama Kalemleri)

İlerleyen yıllarda yerel maarif sandıkları kurularak maarif hisse-i ianesinden gelen gelirlerle, eğitim finansmanı alanında yeni bir adım atılmıştı. Maarif sandıkları ile daha önce görülen yerel idarelerin maarife ait gelirleri başka alanlara harcamasının önüne geçilmek istenmiştir. 1896 yılından sonra çıkarılan talimatla toplanan maarif vergisinin, maarif sandıklarına aktarılmasından birinci derecede

---

Bey Vakfı, Şah Fevki Mescid-i Şerifi Vakfı, İsmail ... Vakfı, Emir Musa Vakfı, Medrese-i Nuh Paşa Vakfı, Şeyh.... Vakfı, Şeyh.... Vakfı, Mescid Ahmet Vakfı, Merkez Baba Mescid-i Vakfı.

¹³⁸ BOA.MF.MKT-1078/67-6 (14 Eylül 1324/27 Eylül 1908); Bu yolla Evkaf Nezareti’na bağlı vakıflardan faydalanmak son derece zordu Bu durumun önüne geçmek için Konya Valisi Ferit Paşa, münderis vakıfları ile diğer bazı yerel kaynakların maarife aktarılması konusunda vilayet idarelerinin yetkilendirilmesini talep etmiştir.(Bknz: Sarıçelik, s.54.)

¹³⁹ T. Erdoğan, b, s.274,275.; 1886 yılında ise Said Paşa eğitim işlerinin genel gideri için ahaliden vergi alınması teklifini Heyet-i Vükela'ya götürmüş, oradan olumsuz cevap alınca valilere re’sen aşara zam yapmalarını emretmiştir. (Bknz: T. Erdoğan, b, s.251.); Maarif nazırlığı da yapmış olan Emrullah Efendi eğitim idarelerine para kazandırmak için bazı girişimlerde bulunmuş, okul ücretleri arttırılmış, bazı okullara alınacak yatılı öğrencilerin oranı belirlenmiş, gereksiz okul arsaları satılmış, Müsekkifat Yasasının 1. maddesine "bu vergiye eğitim için zam konulabilir." şeklinde bir kayıt koydurmuş, aşar ve emlak vergilerinden alınan eğitim paylarını birleştirmiş ve nezarete bağlı yerlerdeki eğitim harcamalarını sınırlandırma çalışmalarında bulunmuştur¹³⁹. (Bknz: Mustafa Ergün; “Emrullah Efendi, Hayatı, Görüşleri, Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, s.21 (Bundan sonraki dipnotlarda “Ergün” şeklinde geçecektir.)

¹⁴⁰ 1899 tarihinde Konya Vilayeti’nin maarif-i hisse-i ianesi bir milyon kuruştur. Bu paranın yarısı İstanbul’a gönderilirken, kalan diğer yarısı ile vilayet maarif memurlarının maaşı ödenmiştir. Bu ödenekten ibtidailere herhangi bir harcama yapılmamıştır. (Bknz: Sarıçelik, s.39.)

vilayetlerde vilayet maarif müdürleri, sancaklarda idadi müdürleri ve kazalarda rüştiyelerin muallim-i evveleri sorumlu tutulmuştu¹⁴¹. Bütün bu yaşanan gelişmelere rağmen eğitimin finansmanı konusu hiçbir zaman istenen seviyeye gelmemiştir. Maarif gelirlerinden vilayetlerde idadiler ve darülmualiminler faydalanabilirken, rüştiyeler kısmen faydalanmış ilköğretim okulları ise hiç faydalanamamıştır. İstanbul toplanan vergilerin yarı hissesinden vaz geçmezken, vilayet yönetimleri de toplanan maarif vergilerini başka hizmet alanlarında kullanmaya devam etmişlerdir. Maarif vergi gelirlerinin tamamının vilayetlere bırakılması ancak 26 Mart 1913 tarihinde *İdare-i Vilayet-i Umumiye Kanunu* ile mümkün olmuştur¹⁴². Bundan sonra İbtidai mekteplerinin de başta öğretmen maaşları olmak üzere giderleri vilayet bütçesinden karşılanmıştır.

Maarif vergi gelirlerinin vilayetlere dağıtımında anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Sonuçta maarif hisselerinin Maarif Nezareti bütçesi aracılığıyla vilayetlere devredilmesine karar verildi. Ayrıca Meşrutiyet yıllarında maarif bütçesi Tedrisat-ı İbtidaiyye Kanun-ı Muvakkatı'nın on beşinci maddesi uyarınca *tedrisat-ı ibtidaiyye vergisi* ile özel ve düzenli bir gelir kaynağına kavuşturulmuştu¹⁴³. Yine 26 Mart 1914 tarihinde çıkarılan bir kanun-ı muvakkata göre; Nezaret ve vilayet bütçeleri arasında yarı yarıya kullanılmak üzere Maarif Nezareti'ne Fransız şirketi veya bankası ile geçici olarak 600.000 liralık bir mukavelename yapma yetkisi veriliyordu. Bu borca karşılık maarif hisseleri gösterilmek istendi ise de meclis de gösterilen sert tepkiler nedeniyle, bu hisselerin vilayetlere ödenmesine ve vilayetlerin *idare-i hususiyye* bütçelerine kaydedilmesine dair bir yasa çıkarılmıştır¹⁴⁴.

Yerel kaynaklar eğitimin gelişimi ve sürekliliğinin sağlanması anlamında önemli olsa da toplanması ve taksim edilerek harcanması konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Mali kaynaklar bölgeden bölgeye farklılık arz ederken, halkın desteği de sınırlı kalmıştır. Bölgesel farklılıklar maarif idareleri ve yerel yönetimleri kaynak bulma noktasında zorlarken, güçlü bir okul sisteminin kurulmasını da engellemiştir.

¹⁴¹ “Vilayat-ı Şahane Maarif Müdürlerinin Vezائفine Mebni Talimat” , Madde.20, MS-1316, s.142.

¹⁴² Sarıçelik, s.40,60.

¹⁴³ T. Erdoğan, b, s.274,275.

¹⁴⁴ T. Erdoğan, b, s.274,275.

1.2.3. Öğretmenlerin Maaşı Meselesi

19. yüzyıl sonlarında Osmanlı memur sınıfı içinde en az maaşla çalışanlar maarif hizmetleri personeliydi. Maarife yerel desteğin sınırlı olduğu Osmanlı Devleti'nde merkez bütçeden öğretmenlere ayrılan pay yetersiz kalmıştır. Muallimler 63.000 memur arasında, 80 ile 500 kuruş aralığında maaş alan, %70'lik kesimi oluşturmaktaydı¹⁴⁵. Muallimler çoğu zaman öngörülen ücretleri de alamamışlardır. Öğretmenlerin aldıkları ücretlerde belirli bir yasal düzenleme veya standart da yoktu. Aynı kazadaki iki farklı köyde maaş farklılıkları olabildiği gibi aynı öğretmen bir köyden veya kasabadan başka bir yerleşim yerine tayin olduğunda maaşı değişebilmiştir. Mahalle mektebi öğretmenlerinin maaşlarının yerel ekonomik kaynaklardan karşılanması genel bir esas olarak kabul edilmişti. Ancak bazı durumlarda bölgenin önemine göre muallimlerin maaş miktarları değişebiliyor ve maaşlar bütçeden ödenebiliyordu¹⁴⁶.

Sıbyan mektebi öğretmenlerinin vazifelerini ne şekilde yerine getireceklerine dair 8 Nisan 1847 tarihli talimatta öğretmenlerin “cerre” çıkan, halkın yardımları ve bağışları ile geçinen değil, maaşlarını devletten alan memurlar olması gerektiği dile getirilmiştir¹⁴⁷. Bu talimata rağmen ilkokul öğretmenlerinin maaşlarını devletten almaları mümkün olmadı. İlkokulların mali giderlerinin devletin merkez hazinesinden sağlanması düşüncesi bu talimat ile ortaya çıksa da, ancak II.Meşrutiyet yıllarında gerçekleştirilebilecektir.

Maarif teşkilatının gelişmesi, rüştiyeler ve idadilerin açılması sonrasında öğretmenler ile maarif memurlarının maaşları ile ilgili yasal bir düzenleme yapmak kaçınılmaz hale geldi. Öğretmenlerin maaşlarına Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ilk kez belirli bir standart getirilmeye çalışılmıştır. İbtidai muallimlerinin maaşları mahalli halka ve cemaatlara bırakılırken rüştiyelerde muallim-i evveller 800, muallim-i saniler 500, mubassırlar 250, bevvaplar 150 kuruş maaş alacaklardı¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Somel, s.205. “1 gümüş 40 paraya eşitti, 100 gümüş kuruş 1 altın lira değerindeydi. 1 altın lira 1850 ve 1914'te 1.10 İngiliz sterliniyle, 1850'de 0.0433 ve 1914'te 0.044 Fransız frangıyla, 1850 ve 1914'te 0.229 ABD dolarıyla konvertibilite imkanına sahipti.

¹⁴⁶ Somel, s.206.

¹⁴⁷ Gelişli, s.39.

¹⁴⁸ Nizamname mad. 22.

Aynı yıllarda sancak mutasarrıfı 20.000, kaza kaymakamı 1.500-2.000, doktor 1.000 kuruş maaş almaktaydı. 1878 yılında vasıfsız bir işçi günde 7.5 kuruş yevmiye almaktaydı ki toplamda aylık 225 kuruş gibi bir rakama tekabül etmektedir; vasıflı bir işçinin yevmiyesi 9.5 kuruş olup aylık geliri 285 kuruşa ulaşmaktaydı¹⁴⁹. Bu maaşlarla kıyaslandığında öğretmenler için öngörülen maaşlar orta veya alt derece memur statüsündeydi. Muallimler kendileri için öngörülen maaşları da alamamışlar daha azı ile yetinmek zorunda kalmışlardır.

Vilayet maarif memurları, idadi müdürleri ve müfettişler diğer maarif memurlara göre daha iyi gelir seviyesine sahiptiler. İdadi müdürlerinin maaşları ülkenin her yerinde aynı olmamakla beraber, diğer maarif memurlarına göre daha yüksektir. Bu durum idadilere verilen önemi açıkça göstermektedir. Örneğin 1896-1897 öğretim yılında Sivas Vilayeti yatılı idadi müdürü 1.500 kuruş maaş alırken, Erzurum Vilayeti yatılı idadi müdür 1.000 kuruş, Diyarbakır ile Mamuretülaziz vilayetleri yatılı idadi müdürleri 750'şer kuruş maaş almaktaydı. Müfettişlerin 1865 yılındaki maaşları 1.750 kuruştur¹⁵⁰. Vilayet maarif idaresinde görev yapan memurlarının maaşları ise şöyleydi; maarif müdürleri Mamuretülaziz'de 2.500 kuruş, Diyarbakır ve Sivas'da 2.000 kuruş ve Erzurum'da 1.700 kuruş almaktaydılar. Muhasebe memurları Erzurum, Sivas, Van ve Bitlis'te 1.000 kuruş, Diyarbakır'da 900 kuruş, Mamuretülazizde 800 kuruş maaş alıyorlardı. Maarif kâtipleri, Diyarbakır, Mamuretülaziz ve Sivas'da 500 kuruş, Erzurum'da 400 kuruş almaktaydı. Sandık eminleri, Bitlis ve Diyarbakır'da 200 kuruş, Sivas'da 150 kuruş, Mamuretülaziz ve Van'da 100 kuruş maaş alıyorlardı¹⁵¹.

¹⁴⁹Somel, s.207.“19.yüzyıl ortalarında Kuzey Anadolu'da bazı besin maddelerinin fiyatlarına baktığımızda şunu görürüz: ekmek 1 kuruş 20 para, pirincin okkası(1.283 kg) 1 kuruş 3 para, kaşar peyniri 12 kuruş (9.35 kuruş/kg), yoğurt ve elma 1.5 kuruş (1.16/kg), zeytin ve incir 4 kuruş (3.11/kg), bal 8 kuruş (6.23/kg), soğan 2 kuruş (1.55 kg), koyun eti 4 kuruş (3.11 /kg), dana eti 2.5 kuruş (1.94/kg), sucuk 12 kuruş (9.35/kg), kahve 9 kuruş(7.01/kg)” (Bknz: Yolalıcı s.96-97).

¹⁵⁰ Somel, s.208,111.

¹⁵¹ Somel, 208-209.; 1875/R.1291 yılında muallim-i sanilerin maaşları kanunen 315 kuruş iken, Larende (Karaman) Rüştüye Mektebi muallimisanisi Nazif Efendi'nin aldığı maaş 285 kuruştur. Muallim bu maaşla geçimini sağlayamamaktadır. 1878/1294 yılında Karaman rüştiyesine muallim-i evvel olarak atanan Abdülgaflur Efendi 285 kuruşu meclis-i maarif tarafından ödenmek üzere 600 kuruş maaş ile görev yapacaktır. Mehmet Şükrü Efendi ise 400 kuruşu Seydişehir muallimisanisinin vefaati ile açığa çıkan maaştan karşılanmak üzere 600 kuruş maaş ile muallimievvel olarak Karaman rüştiyesinde göreve başlamıştır.(Bknz: MF-MKT-54/48) (Maarif memurlarının maaşları için bknz: tablo-2 ve 3)

İdadi müdürlerinin ve öğretmenlerinin maaş durumları diğer okul öğretmenlerine göre daha iyiyken, rüştiye ve ibtidai mekteplerinin muallimlerinin maaşları istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Yerel kaynaklara bağımlı olan rüştiye ve ibtidai mekteplerinin giderleri ve öğretmen maaşları, bu alanda istikrarlı bir ekonomik kaynak olmadığı için eğitim hizmetlerini aksatacak bir durum arz etmiştir. 1880’li ve 1890’lı yıllar boyunca öğretmen maaşları gerilemiş, alt seviye memurlar kategorinde yer almıştır. Maarifi Umumiye Nizamnamesi’nde belirlenen ücretlerin dışında muallim-i evvelin maaşı 500 kuruşa, muallim-i saninin maaşı 400 kuruşa düşerken, hat muallimlerinin maaşları ise 80 ile 100 kuruş arasında değişmiştir¹⁵².

1880’li yılların başlarında vilayet idareleri rüştiye muallimlerinin maaşlarını ödeyemez hale gelmiştir. Hat muallimleri ile bevvapların maaşlarında %20 oranında bir kesintiye gidilmiştir. Sonuçta hat muallimlerinin çoğu görevlerini bırakmak zorunda kalmışlar ve yerlerine yeni öğretmenler de bulunamamıştır¹⁵³. Örneğin, 1901 yılında Karaman rüştiyesi hat muallimi Mustafa Efendi’nin maaşı 85 kuruştur. Muallim maaşının yeterli gelmemesi nedeniyle muallimlik görevini aksatarak arabacılık yapmıştır. Mustafa Efendi görevinden azledilmiş, yerine 18 Ekim 1301 tarihinde Şevki Efendi tayin edilmiştir¹⁵⁴. Bundan 13 yıl sonra, 1914 yılında, muallim-i salisin maaşı 150 kuruşken, hat mualliminin maaşı yine 85 kuruştur¹⁵⁵.

Maaşlar, öğretmenlerin sosyal statülerinin yanı sıra bulunulan bölgenin devlet nezdinde taşıdığı önemle de ilgiliydi¹⁵⁶. Merkezden uzaklaştıkça öğretmenlerin maaşları bölgenin durumuna göre artmıştır. Örneğin Bağdat Rüştiyesi’ne İstanbul’dan atanan darülmualimin mezunu muallim-i evvelin maaşı 1.200 kuruş, muallim-i saninin maaşı 500 kuruş ve bevvabın maaşı da 200 kuruş olarak

¹⁵² Somel, s.207. Öğretmen maaşlarını ödemek için yerel kaynaklardan da faydalanılmıştır. Örneğin Amasya Vilayeti’nde maarif meclisi encümenine ait gelirler ile emlak gelirleri öğretmen maaşlarının ödenmesi için kullanılmıştır.(Bknz: Yalçın, s.42.)

¹⁵³ Somel, s.184,185.

¹⁵⁴ BOA.MF-MKT-630/27

¹⁵⁵ BOA.MF.MKT-832/46-6.

¹⁵⁶ Somel, s. 205. “1 gümüş 40 paraya eşitti, 100 gümüş kuruş 1 altın lira değerindeydi. 1 altın lira 1850 ve 1914’te 1.10 İngiliz sterliniyle, 1850’de 0.0433 ve 1914’te 0.044 Fransız frangıyla, 1850 ve 1914’te 0.229 ABD dolarıyla konvertibilite imkanına sahipti.

belirlenmiştir¹⁵⁷. Bu maaşlar dönemin muallim maaşları ile karşılaştırıldığında diğerlerinin iki katı seviyesindedir.

Yirminci yüzyılda öğretmenlerin maaşları halledilemeyen bir mesele olarak varlığını devam ettirmiştir. 10 Haziran 1909 tarihli Kanun Tasarısı ile muallim-i evvellerin 300-400 kuruş, muallim-i sanilerin 250-350 kuruş ve muallim-i salisler ise 200-300 kuruş aralığında maaş almaları kararı alınmıştır. Kanunda hademe ve bevvapların maaşları konusunda bir netlik yokken *münasip miktar* maaş alacakları belirtilmiştir¹⁵⁸. İdare-i Vilayet-i Umumiye Kanunu ile maarif vergi gelirlerinin tamamının vilayetlere bırakılması öğretmen maaşları başta olmak üzere okulların diğer giderlerinin bu kaynaktan karşılanmasını sağlamıştır¹⁵⁹. 1913 tarihli Tedrisat-ı İbtidai ye Kanun Muvakkatı'na göre ise öğretmenlere derece ve kademe uygulaması getirilmiştir. Derece ve kademeleri ilerledikçe alacakları maaşlarda artmıştır. Öğretmenler yedinci dereceden işe başlayacaklar ve bunun karşılığında 200 kuruş maaş alacaklardı. Derece ilerledikçe maaşlarda artacak, nihayetinde 1.000 kuruşa kadar çıkabilecekti¹⁶⁰.

Vekaleten öğretmenlik görevini yürütenlerin maaşları da Tedrisat-ı İbtidai ye Kanun Muvakkatı ile belirlenmişti. Kanunun 68.maddesine göre muallim muavinleri 200 kuruş maaş ile istihdam edileceklerdi¹⁶¹. Ancak Konya vilayetinden 16 Nisan 1914 tarihinde gönderilen tezkirede muallim muavinlerin maaşları konusunda netlik olmadığı belirtilerek görüş istenmiştir. Nezaret tarafından vilayet idaresine verilen cevapta Tedrisatı İbtidaiye Kanun Muvakkatı'nın 91.madde hükmünce *Darülmuallimin-i Rüştüye şehadetnamesine haiz olanlardan "ma'ada"(başka) kanun neşri tarihinde mekatib-i ibtidaiyede istihdam edilen muallimlerin kıdemleri saklı*

¹⁵⁷ Somel, s.104.

¹⁵⁸ "10 Haziran 1909 tarihli İlköğretim Kanun Tasarısı". *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, s.246-247.

¹⁵⁹ Sarıçelik, s.40,60.

¹⁶⁰ Sarıçelik, s.45-46.; Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun Muvakkatı ile altı dershaneli okullara birer müdür atanması kararı alınmıştır. Yöneticiler idari işlerinin yanında 12 saat derse gireceklerdi, 1 dershaneli okullarda idari işleri başmuallim salahiyyetli muallimler yürütürken diğer sınıf seviyelerinde bu görevi başmuallimler üstlenecekti. (Bknz: Sarıçelik, s.47.)

¹⁶¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Vekaleti Tedrisat-ı İbtidaiye Kalemi, (Bundan sonraki dipnotlarda "BOA-MF-İBT" şeklinde geçecektir.)-498/81-1

kalmak üzere muallim muavini ünvanıyla istihdamları icap edeceğine nazaran kıdem hususunda ilk görevleri başlangıç olacağı beyan olunarak maaşlarının da buna göre hesaplanması istenmiştir¹⁶².

Öğretmenlerin maaşlarında 1926 tarihinde %100'lük bir artış meydana gelmiştir. Örneğin Karaman Menbaülirfan mektebinde görev yapmakta olan Hüseyin Zühtü Bey'in maaşı 800 kuruş iken 20 Mayıs 1926'da 1620 kuruşa yükselmiştir¹⁶³. Kızılyaka köyünde öğretmenlik yapmakta olan Nuri Bey'in maaşı 1 Mart 1926'da yapılan zamlarla 700 kuruştan 800 kuruşa çıkmış ve 20 Mayıs 1926'da kanunen yapılan zam ile maaşı 1500 kuruşa çıkmıştır¹⁶⁴. Aynı okulda görev yaparken bu miktar maaş artışları yerel kaynakların artmasından ziyade genel devlet politikası olarak öğretmenlerin maaşlarına yapılan zamlarla ilgilidir.

Öğretmenlerin yapılan zamlar dışında hizmet içi eğitim diyebileceğimiz *kurslarda muvafakat*¹⁶⁵ göstermeleri ile de maaşları artmıştır. Örneğin Osman Nuri(Erdoğdu) Bey, 1 Ekim 1929 tarihinde, öğretmenlik kursunda başarılı olması ile maaşı 800 kuruştan 1620 kuruşa çıkmıştır¹⁶⁶. Pınarbaşı mektebinde beşinci sınıf muallimi olarak görev yapmakta olan Ahmet Mithat Bey'in, daha önce 920 kuruş olan maaşı 1 Ekim 1929 tarihinde 1758 kuruşa çıkmıştır¹⁶⁷. Cafer Tayyar Bey, Göcer Köyü'nde muallim muavinliği yapmakta iken 800 kuruş olan maaşı 1 Ekim 1929 yılında 1620 kuruşa çıkmıştır¹⁶⁸.

Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar ve hatta Cumhuriyet'in ilk yıllarında öğretmenlerin maaşları alt düzey memur maaşları seviyesindedir. 1926 ve 1929 yıllarında yapılan düzenlemeler ile muallimlerin maaşları % 100 oranında artmıştır.

¹⁶² BOA-MF-İBT-498/81-2.(25 Nisan 1914/R.12 Nisan 1330)

¹⁶³ KMA, Muhtelif Evrak no:34, belge no:4.

¹⁶⁴ KMA, Muhtelif Evrak no:34, belge no:28.

¹⁶⁵ Beş yıl öğretmenlik yapmış olanlar direkt olarak öğretmenlik kadrosu alabilirlerken, bu süreden az öğretmenlik yapanların kadrolu öğretmen olabilmeleri için çeşitli kurslar açılarak verilen eğitimler sonucunda kendilerine öğretmenlik kadrosu ihdas edilmiştir.

¹⁶⁶ Konya Maarif Arşivi (Bundan sonra dipnotlarda "KMA" olarak geçecektir.), Muhtelif Evrak no:34, belge no:33

¹⁶⁷ KMA, Muhtelif Evrak no:34, belge no:32

¹⁶⁸ KMA, Muhtelif Evrak no:34, belge no:31.

1.2.4. Okulların Yapımı, Bakımı, Onarımı

İbtidai mektepleri ile rüştiyelerin belirli bir okul planları yoktu. İlkokullar için ilk kez 1909 yılında okul binası planı oluşturulmuştur. Plana göre, ibtidai mektepleri üç sınıflı olacak bunun yanı sıra bir öğretmen odası ile bir bevvap odası bulunacaktı. Okulun ayrıca bir bahçesi ile teneffüshane denilen bir alanı bulunacaktı. Sınıf mecutları en fazla 40 öğrenciden oluşacaktı¹⁶⁹. Rüştiyelerin binaları ibtidailere göre daha nitelikli olsa da, belirli bir planı yoktu. 5 Nisan 1853 tarihinde Meclis-i Maarif tarafından yayımlanan belgede terkedilmiş mahalle mektepleri veya metruk binalarda rüştiyeler açılabilceği belirtilmişti. Eğer böyle bir bina bulunamaz ise en az dört odalı uygun binalar satın alınabilir veya kiralanabilirdi. Eğer rüştiye binasının yapımı için karar verilirse tüm masraflar devlet hazinesince karşılanmıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ise yeni açılacak rüştiye mektepleri için boş devlet binalarının kullanılması istenmiştir¹⁷⁰.

Taşrada yeni açılan okullar için bina bulmak veya yaptırmak bir sorun olmuştur. Okul binalarının yapımı ve onarımı çoğu zaman yerel mali kaynaklara ve öğretmenlerin girişimciliğine bağlı kalmıştır. İstanbul'da mali imkanların genişliğinin etkisi ile daha kurumsal yapılar varken taşrada birçok yerde geçici mekanlarda eğitim yapılmıştır. İbtidailer ve rüştiyeler için belirlenmiş belirli planlı okul binaları yokken daha çok devlete ait ve atıl olan resmi binalar veya atıl medreselerin kullanılması önerilmiştir. Örneğin Edirne ve Bursa'dan sonra rüştiye mektebinin açıldığı üçüncü vilayet olan Bosna'ya gönderilen emirlerde terkedilmiş medrese veya okul binalarında rüştiyelerin açılması istenmiştir¹⁷¹. Rüştiyelerin bina ve inşaat masrafları halk tarafından karşılanırken, öğretmen maaşları Maarif Nezareti'nin bütçesinden karşılanmaya çalışılmıştır. Örneğin Bosna'da yeni açılan rüştiyenin inşaat giderleri ahaliden toplanmıştı¹⁷². Halkın isteği ile açılan rüştiyelerde

¹⁶⁹ İlköğretim Kanun Tasarısı (10 Haziran 1909).

¹⁷⁰ Somel, s.98.

¹⁷¹ Somel, s.96

¹⁷² Somel,s.96. Devlet bu okullara 750 kuruş maaşla bir muallim-i evvel, 400 kuruş maaşla bir muallim-i sani ve 100 kuruş maaşla bir kapıcı(bevvab) atadı.(Bknz: Aynı yer)

bu durum değişmiştir. Saraybosna ve Mostar gibi rüştiyelerin muallim maaşları da yerel vergilerle karşılanmıştır¹⁷³.

İbtidailerin okul tamiratları da tıpkı okul binası inşasında olduğu gibi yerel kaynaklar tarafından karşılanması esası kabul edilmişti. Rüştiyeler mali kaynak olarak merkez bütçesine tabi olmakla beraber uygulamada yerel mali kaynakların devreye sokulması mahalli idarelerden özellikle istenmiş devlet hazinesinden bu kalemden çıkış yapılmasına sıcak bakılmamıştır. Bu yüzden merkez ile taşra arasında tamirat ile ilgili uzun yazışmalar meydana gelmiştir. Örneğin, Karaman Rüştiye mektebinin duvarının tamiri için Karaman Maarif Müdürlüğü ile Konya Valiliği ve Maarif Nezareti arasında yapılan yazışmalar okulların tamirata ve inşası hakkında bize ilginç bilgiler vermektedir. Öncelikle Karaman Maarif Müdürlüğü rüştiye mektebinin duvarının tamiri için gerekli olan 4.330 liranın yerel idarenin inşaat tertibinden karşılanmasını istemiştir. Yerel idare meclisi de rüştiye mektebinin duvarının tamiri için gerekli olan miktarın vilayet maarif sandığından karşılanmasını Konya Valiliği'nden istemiştir. Konya Valiliği durumu 27 Temmuz 1905 tarihinde Maarif Nezareti'ne bildirmiştir¹⁷⁴. Maarif Nezareti Mektubi Kalemi, muhasebe biriminin görüşünü alarak hazırladığı 4 Eylül 1905 tarihli cevapta inşaat tertibinin kapanmış olduğu, istenen tamirat bedelinin başka kaynaklarla da karşılanmasının mümkün olmadığı, ancak gelecek yıllarda *hassa-i iane* tahsisatından tedarik edilebileceği belirtilmiştir. İnşaat için gerekli olan *münakasanın*¹⁷⁵ ve *münakasa kaimesinin*¹⁷⁶ hazırlanması istenmiştir¹⁷⁷.

Karaman Maarif Müdürlüğü bu cevap üzerine 30 Ocak 1906 tarihinde okulun duvarı için gerekli olan malzeme ve işçilik masraflarının kaydedildiği bir

¹⁷³ Somel, s.96-97.

¹⁷⁴ BOA-MF-MKT-879/26-1-1.

¹⁷⁵ “Devletçe veya bir müessesede alınacak bir malın ve yaptırılacak bir işin indirilmeye konulması anlamında kullanılır bir tabirdir.” (Bknz: Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.2, s.616.)

¹⁷⁶ “Devletçe veya bir müessesesece açık indirme ile alınacak bir malın ve yaptırılacak işin şartları nelerden ibaret bulunduğu ve ne zaman ve ne suretle teslim edilerek bedelinin ödeme yolu ne olduğu yazılı olan kağıdın adıdır. Tâyin olunan günde toplanan heyetçe ve tellâl marifeti ile karşılıklı indirme yapılarak en çok indirme yapılabileceğine ihale edilir.” (Bknz: Pakalın, s.616.)

¹⁷⁷ BOA-MF-MKT-879/26-1-2; BOA-MF-MKT-879/26-2-2.

*keşifname*¹⁷⁸ hazırlatmıştır. (Bknz: Tablo-9:1905 Yılında Karaman Rüştüyesinin Muhafaza Duvarının Tamirâtı İçin Yapılan Keşifte Oluşturulan Malzeme Listesi ve Masraflar) Bu keşifnameye göre; yol tarafında inşa edilecek okulun duvarı iki metre yükseklikte olacaktır, ayrıca duvarın kırk metresi yeniden yapılacaktır. Duvar inşası için gerekli olan toplam keşif bedeli 6.000 kuruştur¹⁷⁹. Bu bedel uygun bulunmamış olmalı ki, 4 Mart 1907 tarihinde rüştiye mektebinin duvarı ve cümle(dış) kapısı için bir *keşifname*(Bknz: Tablo-10: 1906 Yılında Karaman Rüştüyesinin Muhafaza Duvarının Tamirâtı İçin Yapılan Keşifte Oluşturulan İhtiyaç Listesi ve Masraflar) daha hazırlanmış, keşif bedeli olarak 5.725 kuruş belirlenmiştir. Bu keşiften sonra aynı gün münakasa kaimesi tanzim olunmuş teklif veren ustalar ile teklif miktarları belirlenmiştir.(Bknz: Tablo-11: Karaman Rüştüye Mektebi'nin Çevre Duvarının Tamiri İçin Hazırlanan Münakasa Kaimesi) Bu belgeye göre ihaleye giren giren duvar ustaların Osman usta hariç hepsi gayrimüslimdir. 5.625 kuruştan başlayan ihale yapılan indirimlerle 4.650 kuruşa kadar düşmüş ve rüştiye duvarının tamir işi Kasabalı Osman Usta'ya 4.650 kuruş karşılığında verilmiştir¹⁸⁰. Keşifname ile münakasa kaimesi 1 Nisan 1907'de yerel maarif idaresi ve kaymakamlık tarafından Konya Valiliği kanalıyla Maarif Nezaretine bildirilmiştir. Maarif Nezareti bu ihale münakasanın 17 Ocak 1905 tarihli irade-i seniyyede belirtilen şartlara uygun olmadığını belirtilerek isteği reddetmiştir¹⁸¹. 24 Haziran 1907'de rüştiye mektebinin duvarının acilen tamir edilmesi gerektiği Konya Valiliği tarafından Maarif Nezareti'ne bir kez daha bildirilmiştir. Nezaretin 26 Kasım 1907 tarihli cevabında 1907 yılı bütçesinin taşra inşaat ve tamirat tertibinden karşılanmasını uygun bulmuştur¹⁸². Temmuz 1905'de başlayan rüştiye mektebinin tamiri yazışmaları iki yılı aşkın süre geçtikten sonra, ancak 1907 yılı kasım ayında tamamlanabilmiştir.

¹⁷⁸ Kaşifnameyi Karaman'ın dülger ustalarından Karemlil Usta hazırlamıştır.

¹⁷⁹ BOA-MF-MKT-938/13-1-1.

¹⁸⁰ BOA-MF-MKT-1024/6-1-1.

¹⁸¹ Resmi kaymeye yazılmamış(Münakasa kaimesi 0-1.000 kuruş arası istisna olmak üzere 1.000-10.000 kuruş arası 10 kuruşluk ve 10.000 kuruş yukarısı 1 mecdiyelik kaymeye yazılmalıdır.) ve pul yapıştirilmamıştır.(Bknz: BOA-MF-MKT-938/13-2-2.)

¹⁸² BOA-MF-MKT-1024/6-4-2.

I.Bölüm İçin Değerlendirme:

Tanzimat dönemi sivil (askeri olmayan) eğitimin esasını, halkın eğitimi ve modern devletin ihtiyacı olan memurları yetiştirecek okulların kurulması olarak ikiye ayırabiliriz. Halkın eğitimi için sıbyan mekteplerinin ıslahı yeterli görülürken, devletin bürokratik eleman ihtiyacı için yeni ve modern okulların kurulması yoluna gidilmiştir.

İlk kez 1824 yılında yayımlanan fermanla halkın eğitimi ile ilgili kararlar alınırken, başkente bulunan çocukların sıbyan mekteplerine devamı zorunlu hale getirilmişti. Ancak, eğitimin nihai hedefinin öğrencilere İslam dininin temel inanç esaslarının öğretilmesi olduğu fermanla yer almaktaydı. Okul sisteminin dünyevileşmesi adına atılan ilk adım ise Meclis-i Umur-u Nafia'nın 1839 tarihli raporu olmuştur. Buna göre okullarda ahiret için gerekli olan dini bilimler yanında fen bilimleride öğretilmeliydi.

Tanzimat'ın ilk yıllarından itibaren maarif alanında öncelikle sıbyan mektepleri ıslah edilmeye çalışılmıştır. Devlet yöneticileri ülkenin en ücra köy ve kasabalarına kadar yayılan mahalle mekteplerinin ıslahı ile ilköğretim alanının modern bir görünüme kavuşabileceğini düşünmüşlerdir. İlköğretim temel dini bilgilerin öğretildiği kurumlardan, insanların sosyal hayatlarına etki edecek dünyevi bilgilerin öğretildiği yerlere dönüşmesi tasarlanmıştır. Modern okullarda fen bilimleri okulların temel derslerinden olmuştur. Fakat vakıflar tarafından yönetilen ve ulemanın nüfuz alanı olan bu kurumlarda gerekli yenilikler uzun süre yapılamamıştır. Devlet yöneticileri sıbyan mekteplerinde gerekli yenilikleri hayata geçiremeyince, ulemanın tepkisinden uzak ve yenilik taraftarı bürokratik elitlerin rahatça istediklerini uygulayabilecekleri rüştiye mektepleri ön plana çıkmıştır. Bu okullar için ilk adımlar 1838 yılından itibaren atılmaya başlanmıştır. Rüştiyelerin taşraya yayılması ise 1848 yılında başlayacak ve özellikle 1853 sonrasında gerçekleşecektir. Bu mekteplerin en parlak yılları 1845-1890 yılları arasındadır. Rüştiyelerin kurulup yaygınlaşmaya başlamasına rağmen ilkokullar ihmal edilmemiş, ibtidai denilen modern öğretim yöntemlerinin uygulandığı eğitim kurumları 1872 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır.

Eğitim kurumlarının ve öğretim yöntemlerinin yenilenmesine paralel olarak maarif alanında kararlar alacak ve bu kararları taşrada uygulayıp denetleyecek yerel maarif teşkilatlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Yani Osmanlı modernleşmesinde öncelikle modern maarifi oluşturacak kurumlar kurulmamış, bu işi bürokrasi üstlenmiştir. Ancak ulemanın nüfuz alanının dışında bir kurumsallaşma olmadan moderleşmenin olamayacağı anlaşılmıştır. Kurumsallaşma anlamında merkezi olarak 1846 yılında Meclis-i Maarif-i Umumiye Nezareti ve 1857 yılında Maarif Nezareti kurulurken, yerel düzeyde ise Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden sonra maarif meclisleri ve komisyonları kurulmuştur.

Maarifin hizmetlerinin taşraya yayılması anlamında en önemli iki sorun alanı okulların mali kaynak gereksinimi ve muallim ihtiyacı olmuştur. Merkezi bir maarif sistemi kurulurken mekteplerin devlete bağımlılığını sağlayacak mali kaynak gereksinimi karşılanmak istenmiştir. Çünkü klasik mektepler Osmanlılarda daha çok ulemanın etkisindeki vakıflar aracılığı ile yönetilmekteydi. Dolayısıyla vakıfların müteveli heyetleri okullardaki öğretimin niteliğini belirlemekteydi. Devlet, okulların mali gereksinimlerini karşılayarak Müslüman veya gayrimüslim mektepleri doğrudan kendine bağlamayı amaçlamıştır. Kurulan ibtidai mekteplerinin giderleri Müslüman veya gayrimüslim halka bırakılırken, önce rüştiyelerin ve sonra kurulacak idadi ve sultanilerin masrafları devlet tarafından üstlenilmiştir. İdadilerin kurulması ile rüştiyelere olan ilgi azalmış, bu okulların masrafları da yerel idarelere devredilmiştir. Maarif hizmetlerinin finansmanı, maarif hisse-i ianesi denilen ve yerel yönetimler tarafından toplanan vergi aracılığı ile sağlanmak istenmişse de bu vergi gelirlerinin yarısı İstanbul'a gönderildiğinden ve geri kalanı da idadilerin ve yerel maarif idarelerinin harcamalarının giderleri için kullanıldığından, rüştiye ve ibtidailer bu kaynaktan hiç faydalanamamıştır. Diğer önemli bir yerel kaynak münderis vakıfların gelirleridir. Evkaf Nezareti'nin tasarrufunda bulunan bu kaynakta yerel maarif idareleri tarafından etkin olarak kullanılamamıştır.

Maarif harcamalarının en önemli kalemlerinden biri öğretmenlere ödenen maaşlardır. İbtidai öğretmenlerinin maaşlarının yerel kaynaklarla karşılanması II.Meşrutiyet yıllarına kadar devam eden bir anlayış olurken rüştiye ve idadi

öğretmenlerinin maaşlarının devlet bütçesinden karşılanması yoluna gidilmiştir. Ekonomik nedenlerle, Osmanlılarda öğretmenlik cazip bir meslek olmamıştır. Hatta fırsat buldukça mevcut öğretmenler de diğer memuriyetlere geçmekteydi.

1848 yılından itibaren modern öğretim yöntemlerinin uygulandığı muallim mektepleri kurulmaya başlanacaktır. İlk kurulan muallim mektepleri sıbyan okullarına değil rüştiyelere öğretmen yetiştirecektir. İlköğretim alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak ancak 1868 yılından itibaren sıbyan mekteplerine öğretmen yetiştiren okullar kurulmuştur. Ayrıca sıbyan mekteplerinde görev yapan öğretmenlere hizmet içi eğitim kursları ile usul-u cedit denilen öğretim yöntemleri verilmiştir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde öğretmenlerin mesleki statüleri ile ilgili önemli bir adım atılmış ve muallim mektebi mezunu olmayanların öğretmen olarak görev yapamayacakları dile getirilmiştir. Karar, muallim eksikliği nedeniyle uzun süre uygulanamasa da öğretmenlik mesleğinin gelişimi adına önemli bir adım olmuştur. Öğretimin kalitesini arttırmanın yolu olarak görülen öğretmenlerin yetiştirilmesi için özellikle 1880'li yıllardan itibaren vilayetlerde muallim mekteplerinin açılmasına hız verilmiştir. Yeni kurulan modern okullarda yeni usul öğretim yöntemlerini kullanan muallimler ile öğretim yapılması amaçlanmıştır.

Maarif alanında geleneksel Osmanlı eğitim anlayışından kopuşu ve yeni bir sistemin ortaya çıkmasını sağlayan gelişme 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin ilanıdır. Nizamname ile eğitimin hemen her alanında yeni kararlar alınmış, maariife yeni bir yön vermeye çalışılmıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ideal eğitim reformunu içerse de nizamnamenin getirdiği yenilikleri kısa sürede uygulanama imkanı bulunamamıştır. Maarif alanında asıl ilerleme nizamnameninde etkisi ile II. Abdülhamid Devri'nde gerçekleşmiştir. Bu dönem maarifin taşraya yayılma yılları olacaktır. Özellikle maarifin taşrada teşkilatlanması, başta idadiler olmak üzere yeni okulların açılması ve yayılması, farklı derecelerdeki okullar için yeni ders programlarının oluşturulması bu dönemde gerçekleşmiştir.

II. Abdülhamid Dönemi'nin bitimi ile Meşrutiyet yıllarında maarif alanında yeni bir dönem başlamış ve 1913 yılında ilan edilen Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u

Muvakkatı ile eğitim sistemi yeniden düzenlenmiştir. Muvakkat kanunla hem maarif sistemi hem de eğitim kurumları ile ilgili yeni kararlar alınmıştır. Kanun geçici ibaresi ile yayımlanmış olmasına rağmen Cumhuriyet yıllarına kadar uygulama da kalmış ve Cumhuriyet maarifinide etkilemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KARAMAN KAZASINDA MODERN EĞİTİM

2.1.Kütüphaneler

Kitaplar, klasik dönem bilim dünyasının en önemli bilgiyi muhafaza ve aktarma araçlarıydı. Bilgi olmadan bilimsel gelişmenin olmayacağı bir gerçektir. Avrupa’da bilimsel gelişmelerin ortaya çıkıp yayılmasın da kitapların sayıca artmasının ve okuryazar oranının çoğalmasının önemli etkisi vardır. Kitabı yani bilgiyi biriktiren toplumlar diğerlerinden öne geçmişlerdir. Kütüphaneler bilgiye ulaşma ve bilginin yayılması anlamında modern öncesi dönemde bugünden çok daha önemli kurumlardı. Osmanlı Devleti’nde padişah sarayları ile devlet adamlarının konaklarında kişisel kütüphaneler bulunmakla beraber; halka açık ilk kütüphaneyi II. Mehmed kurmuştur. Bu ilk kütüphanede başlangıçta 800 kitap varken ilerleyen yıllarda bu sayı bağışlarla 1800’e kadar çıkmıştır. Osmanlılarda halka açık ilk sivil kütüphaneyi kuran ise, 1678 yılında, Köprülü ailesinden Fazıl Ahmet Paşa olmuştur¹⁸³. Kütüphane açma düşüncesi İstanbul’daki bu ilk uygulanmalardan sonra taşraya da yayılmıştır.

Karaman’da ilk halka açık kütüphane on sekizinci yüzyılın başlarında 1708-1709 tarihinde açılmıştır¹⁸⁴. Karaman, on sekizinci yüzyılın başlarında Osmanlılarda yaşanan değişime uyum sağlamış gibi görünmektedir. Fazıl Ahmet Paşa’nın açtığı kütüphaneden 10 yıl sonra bu kütüphanenin açılmış olması bize Karaman’ın değişime açık sosyal yapısının olduğunu göstermesinin yanı sıra, Dersaadet’de yaşanan gelişmelerin şehrin entellektüelleri tarafından yakından takip edildiğini de göstermektedir.

Kütüphane Ali Semerkandî tarafından kurulmuş ve Zeynel Abidin Ağa tarafından 1766 yılında cami ve medreseyle beraber yenilenmiştir. Bu yüzden kütüphane Zeynel Abidin Ağa Kütüphanesi olarak bilinmektedir. Kütüphane binası

¹⁸³ Ergin, a, s.242,244.

¹⁸⁴ MS-1319, s.870,871; MS-1321, s.597.

Dahhak Mahallesi'nde olup planı konik kubbeli ve sekiz köşelidir. 1766 yılı vakfiyesine göre kütüphanede 79 yazma eser bulunmaktadır, pazartesi ve perşembe günleri açık olan kütüphaneden emanet olarak dışarıya kitap verilmemiştir. Okuma yapmak isteyenler veya araştırma yapanlar kütüphanede çalışmışlardır¹⁸⁵.

1900'lü yılların başında Zeynel Abidin Ağa Kütüphanesi'nin yanında Meshane Mahallesi'nde, Hüseyin Hasip Efendi tarafından açılan Hacı Hüseyin Efendi Kütüphanesi ile birlikte Karaman Kaza merkezinde kütüphane sayısı ikiye çıkmıştır. Bu yıllarda Hacı Hüseyin Efendi Kütüphanesi'nde 194 kitap varken, Zeynel Abidin Ağa Kütüphanesi'nde 150 kitap olduğu bilinmektedir¹⁸⁶.

Hacı Hüseyin Efendi Kütüphanesi bir süre sonra kapanmıştır. 1920'li yılların hemen başında kazadaki tek kütüphane Zeynel Abidin Ağa Kütüphanesi'dir. Kütüphane de 14'ü Türkçe, 249'u Arapça, 20'si Farsça olmak üzere toplam 283 kitap bulunmaktaydı¹⁸⁷. Karaman ve çevresinde konuşulan dil Türkçe olsa da bütün Osmanlı ülkesinde olduğu gibi bilim dilinin Arapça olması nedeniyle kütüphanede Arapça kitaplarının yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Karaman'da ilk kütüphane on sekizinci yüzyılın başında açılrsa da yirminci yüzyıla kadar ikinci bir kütüphane açılmamıştır. Kütüphanede Osmanlı bilim dili olan Arapça kitapların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu da kütüphanenin halka yönelik bir kurum olmayıp bilgi üreten dönemin entelektüellerine yönelik bir kurum olduğu göstermektedir.

¹⁸⁵ Ahmet Cengiz, *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Çizgi Kitabevi, Konya-2014.(Bundan sonraki dipnotlarda "Cengiz" şeklinde geçecektir.) s.115-116.; Cengiz'e göre kütüphane 1772-73/H.1186 tarihinde açılmıştır. Karaman'ın nahiyelerinden Hadim'de de bir kütüphane bulunduğu ve kütüphanede 52 Türkçe, 759 Arapça, 10 Farsça olmak üzere toplam 821 kitabın bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu yıllarda kütüphane memuru günlük beş dirhem maaş almaktaydı. (Bknz:Doktor Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Tarihi*, (Yayına Hazırlayan:Mehmet Karayaman), Çizgi Kitabevi, Konya-2009, s.87. (Bundan sonra dipnotlarda " Dr. Nazmi" şeklinde geçecektir.)

¹⁸⁶ MS-1319, s.870,871; MS-1321, s.597.; DS-1326,s.420-421.; Konya Vilayet Salnamesi'nde verilen bilgiye göre 2 kütüphanede 125 basma ve 75 yazma eser mevcuttur. (Bknz: KVS-1317, s.164.); Hacı Hüseyin Efendi kütüphanesinin kuruluş yılı bilinmemektedir. (Bknz; MS-1319, s.870,871; MS-1321, s.597.)

¹⁸⁷1921 yılında Karaman'ın nahiyesi olan Hadim'de de bir adet kütüphane bulunmaktadır. Bu kütüphanenin banisi ise Osman Şehri Efendi'dir. Kütüphanede 52'si Türkçe, 759'u Arapça, 10'u Farsça olmak üzere toplam 821 kitap bulunmaktadır.(Bknz: Dr. Nazmi, s.87)

2.2.Klasik Eğitim Kurumları

2.2.1. Medreseler

Osmanlı Devleti'nde medreseler kendinden önce kurulan Türk-İslam Devletleri medrese geleneğinin devamı niteliğindedir. Medrese eğitim sisteminde dini ilimler ile akli bilimler aynı çatı altında var olmuştur. IX. ve XII. yüzyıllar arasına rastlayan İslam Medeniyeti'nin en parlak yılları bu kurumların eseri idi. Osmanlılarda medreseler devletin kuruluşundan itibaren önemli fonksiyonlar üstlenmiş, İslam Dünyası'ndaki en önemli bilim insanları buralarda görev almışlardır. Ancak kadı, müftü ve müderrisleri yetiştiren medreseler zamanla şer'i hukuk mektepleri haline gelmiş, İslami ilimler dışındaki dersler müfredat dışında kalmıştır. Şeyhülislam Ebusuud Efendi medreseleri tamamen Şeyhülislamlığa bağlarken medreselerin akli bilimler yönünden gelişmesinin önü de tamamen kapanmıştır. Sahn-ı Seman ve Süleymaniye Medreseleri'nin müfredatına Avrupa Üniversiteleri ile benzer dersler konulmuş olsa da, bu anlayış kalıcı olmamış Birgili Mehmet Efendi'nin etkisi ile doğa bilimleri müfredat programlarının dışında kalmıştır¹⁸⁸. On altıncı yüzyıldan itibaren adam kayırma, iltimas ve rüşvet medrese sistemini temelinden sarsmıştır. Medreseler ve medrese geleneğinden yetişen ulema sınıfı yeniliklere kapalı kalmıştır. Yükseköğretim kurumu olarak medreseler devletin ihtiyaç duyduğu ıslahatlara öncülük yapması gereken kurumlar olmaları gerekirken yeniliklerin karşısında duran anlayışın entelektüel temsilcileri olmuşlardır¹⁸⁹. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren devletin ihtiyacı olan modern bilgilerle donanmış aydınları yetirtirmek için kurulan mektepler ile medrese mezunları arasında köklü ayrılıklar meydana gelmiştir. Gelenekçi, yenilikçi v.b. türevlerle bu ayrım bugünkü Türkiye'nin toplumsal, siyasal, ve kültürel yapısında etkilemiştir.

Osmanlılarda ilk medrese İznik'te Orhan Bey tarafından kurulan medreseydi¹⁹⁰. Birçok alanda olduğu Osmanlı medrese geleneğinde de asıl gelişme

¹⁸⁸ Kemal Gürüz, *Yirminci Yüzyılın Başında Türk Milli Eğitim Sistemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul-2008.(Bundan sonraki dipnotlarda "Gürüz" şeklinde geçecektir.) s.5,6.

¹⁸⁹ Cahit Baltacı, "Osmanlı Eğitim Sistemi", *Yeni Türkiye Dergisi*, (Bundan sonraki dipnotlarda "Baltacı" olarak geçecektir.) s.469. Maddi anlamda desteklenen müderrisler asgari aylık ücretin 60 akçe olduğu yıllarda en düşük müderrisin maaşı 600 akçedir. (Bknz: Aynı yer.)

¹⁹⁰ Adıvar, s.15.

II.Mehmed ile başlamıştır. Bu padişah tarafından oluşturulan medrese düzeni kendisinden sonra geleceklere örnek olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra buradaki sekiz kilise medreseye çevrilmiştir. İlk kez öğretmenlik meslek dersleri de bu medreselerden Eyüp ve Ayasofya'da verilmiştir. Bunların dışında devletin ihtiyacı olan devlet adamlarını yetiştirmek için Fatih Külliyesi içinde Sahn-ı Seman ve Tetimme Medreseleri kurulmuştur¹⁹¹.

Medreseler ulema sınıfı denilen Şeyhülislam, müderrisler, kadılar, yüksek din görevlileri gibi devlet görevlilerini yetiştirmiştir. Sıbyan mektebi hocalarının bir kısmı da medresede eğitim almaktaydı¹⁹². Medreselerin öğrenim süresi muhtemelen 1-2 yıl, öğrenci sayısı 20-30 arasındaydı. Medreselerde öğrencilerden ücret alınmaz, hatta öğrencilere, medresenin gelirlerine göre 2-10 akçe arasında harçlık verilirdi. Müderris öğrenci ilişkilerine ayrı bir önem verilirdi. Öğrenci dersi değil ders hocasını geçerek icazet alırdı. Müderrisiyle ters düşen öğrenciye müsamaha gösterilmezdi. Medreselerde öğrenim dili Arapça'ydı. Dini ve hukuki bilimler, müsbet bilimler ve âlet bilimleri medreselerde öğretilen başlıca bilim dallarıydı. Bunların dışında Darülhadis, Darüttıp, Darülkurra, Darülmesnevi gibi meslek ve ihtisas medreseleri de vardı¹⁹³.

Medreseler, II. Mahmud'dan sonra yaşanan eğitim alanındaki modernleşme çabalarının dışında kalmıştır. Yenilik karşıtı, geleneksel yapının merkezi haline gelmişlerdir. Tanzimat ile birlikte görünür hale gelen toplumsal kutuplaşmada geleneksel, muhafazakar kesimin temsilcileri medreseliler olmuştur. Osmanlı modernleşme dönemi içinde medreseler kaçınılmaz olarak yenilenmesi gereken bir kurum olarak görülmüştür. 1860 yılların sonlarında bu konuda ulema sınıfı arasında 15 kişilik bir heyet bozulmayı ilk kez ortaya koyan bir rapor hazırlamışlardır¹⁹⁴. Ancak ulema sınıfının etkisi altındaki medreselerin ıslahı mümkün olmamıştır. Hatta medreselerden, Osmanlı modern maarif sisteminin temeli sayılan, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde hiç bahsedilmemiştir. Bu belgede hakkında en çok madde bulunan

¹⁹¹ Ergin, a, s.98.

¹⁹² Atuf, s.7,8.

¹⁹³ Akyüz, a.g.e., s.67-68. Darülhadis ve Darüttıp medreselerine devam edebilmek için medrese mezunu olmak gerekmektedir. (Bknz: Cengiz, s.105-106.)

¹⁹⁴ İhsanoğlu, s.371.

başlık ise medresenin yerini alacak olan modern yüksekokullar olan Darülfünun olacaktır. Ulemanın etkisi ile medreseler kendi hallerine bırakılmış, ıslahı yoluna gidilmemiştir. Bunun yerine bu kurumun yanında modern usuller ile tıp, hukuk, tarih gibi derslerin okutulduğu üniversitelerin kurulması yoluna gidilmiştir.

Medreselerin ıslahı anlamında ancak, 1890 yılında Darülfünunda, ileride belki medresenin yerini alır düşüncesi ile ‘Ulûmu Âliye-i Diniye şubesi açılmıştır¹⁹⁵. Yirminci yüzyıla kadar medreselerin ıslahı konusunda başka herhangi bir adım atılamamıştır. İlk medrese ıslahı, çok geç bir tarihte, 1909 yılında Fatih’teki Tabhane Medresesi’nde başlayacaktır. Medresenin açılışına katılan Sadrazam, Şeyhülislam ve Maarif Nazırı bundan sonra medreselerde fizik, kimya, astronomi, hendese, coğrafya gibi derslerin okutulması gerekliliğini dile getirmişlerdir. Bu yıllarda medrese reformuna Şeyhülislamlık makamı da inanmıştır. Şeyhülislam *medrese üniversitesi* diyebileceğimiz, Şer’i İlimler, Hikmet, Tarih ve Dil Fakülteleri gibi kurumlardan oluşacak ve Şeyhülislamlık makamına bağlı olacak yeni bir medrese önerisi getirmiştir¹⁹⁶. Medreselerin ıslahı düşüncesi devletin son yıllarına kadar gündemde kalmıştır. Konu ile ilgili en önemli adım devletin yıkılmaya yüz tuttuğu Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde atılmıştır, 1913 yıllarında medrese sistemi Daru’l Hilafeti’l Âliye ile modern bir görünüme büründürülmeye çalışılsa da istenilen duruma hiçbir zaman ulaşılamamış ve 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler kapatılmıştır¹⁹⁷.

2.2.1.1. Karaman Medreseleri

Karaman’da açılan ilk medreseler Karamanoğulları dönemine aittir¹⁹⁸. Emir Bey Medresesi, Emir Musa Medresesi, Zencirli(Eskice) Medrese, Mud Medresesi, Gödemeli Hacı Ali Medresesi, Hacı Şemseddin Dar’ül Huffazı, Hatuniye (Melek Hatun) Medresesi, Kaşi Medresesi, Şampazarı Delibağlar Medresesi, Hoca Mahmud Dar’ül Huffazı, Hoca Mahmud Dar’ül Hadisi, Ketane Camii ve Zaviyesi

¹⁹⁵ Ergin, a, s.106,107,108.

¹⁹⁶ Berkes, s.457.

¹⁹⁷ Baltacı, s.469. Müderrisler maddi anlamda desteklenmişlerdir. Müderrisler asgari aylık ücretin 60 akçe olduğu yıllarda en düşük müderrisin maaşı 600 akçedir. (Bknz: Baltacı, s.469.; Ergin, a, s.121,122,125.)

¹⁹⁸ Yusuf Yıldırım, “Karaman Eğitim Tarihi”, *Karaman İl Milli Eğitim Müdürlüğü Maarif Dergisi*, S.1, s.49. (Bundan sonraki dipnotlarda “Yıldırım” şeklinde geçecektir.)

Karamanoğulları döneminde Karaman'da açılan medrese veya medrese niteliğinde eğitim kurumlarıydı¹⁹⁹.

Karaman'ın Osmanlıların hakimiyeti altına girdiği dönemde Karaman'da bunlardan ancak Emir Musa, Hatun ve Eskice (Zencirli) Medreseleri bulunmaktaydı. 1530 yılında Karaman'da Emir Musa, Halil Bey, Melek Hatun, Şeyh Çelebi, Hacı Alaaddin ve İbrahim Bey Medreseleri bulunmakta iken, On sekizinci yüzyılda medrese sayısı 19'a ulaşmıştır. Bunlar Abdülkadir Ağa Medresesi, Alaaddin Medresesi, Ali Dede Medresesi, Çavuşzade Seyit Hacı Zeynel Abidin Ağa Medresesi, Dere Mescidi Medresesi, Emir Musa Medresesi, Emir Şah Medresesi, Hacı Ahmet Medresesi, Hacı İshak Medresesi, Hacı Recep Medresesi, Hacı Süleyman Efendi Medresesi, Hatuniye Medresesi, Kandilli Medrese, Kara Fatih Mehmet Efendi Medresesi, Külahçızade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah Medresesi, Rahime Hatun Medresesi, Seyit İbrahim Efendi Medresesi, Şeyh Abdullah Medresesi ve Yahya Ağa Medresesi'dir²⁰⁰.

1870'li yıllarda Karaman'da medrese sayısı 14'e kadar gerilemiştir. 1870'li yılların sonlarında medrese sayısı tekrar artmış, 17'ye kadar çıkmıştır²⁰¹. 1878-1879 yılında 17 medresede 265 öğrenci bulunmakta²⁰² iken 1880'li yıllarda 10'u mağmur, 4'ü gayrimağmur 14 medrese bulunmaktaydı²⁰³. On dokuzuncu yüzyılın başında, 1900 yılında, Kaza merkezinde 22 medresede 32 müderris 438 talebe mevcuttu²⁰⁴. Bütün geri kalmışlığına rağmen bu sayıda medresenin olduğu, halen 32 müderrisin fiilen görev yaptığı ve 438 öğrencinin öğrenim gördüğü klasik yükseköğretim kurumlarının Karaman'da varlıklarını devam ettirmeleri kayde değer bir durum teşkil

¹⁹⁹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi*, Ermenek ve Mut Âbideleri, Baha Matbaası, İstanbul-1967.(Bundan sonraki dipnotlarda "Konyalı" şeklinde geçecektir.)s.455-482.; M.Akif Erdoğan, M.Akif; "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayeti'nde Vakıflar" Tarih İncelemeleri Dergisi, C.18, S.1, Temmuz-2003,(Bundan sonraki dipnotlarda M.A. Erdoğan" şeklinde geçecektir.)s.125.

²⁰⁰ Cengiz, s.105-115. Konyalı, s.462.Ermenek'te 1922 yılında 9 mektep ile 24 medrese bulunmaktadır. Ancak medreselerden sadece üçü faaldir. (Bknz: Dr. Nazmi, s.115.)

²⁰¹ KVS-1286,s.94.;KVS-1287,s.91.; KVS-1288, s.96; KVS -1291, s.95 ve s.133-134-135; KVS -1292,s.133; KVS -1293, s.138; KVS-1294,s.146.; KVS-1295, s.149.(Bu kaynaklarda medrese sayısı 14'tür.); KVS-1294,s.117,118; KVS-1295, s.117.(Bu kaynaklarda medrese sayısı 17'dir.)

²⁰² KVS-1296, s.156.

²⁰³ KVS-1303,s.171;KVS-1304, s.92;KVS-1305,s.93; KVS-1306,s.97; KVS-1307, s.87,88; KVS-1309 ,s.89.

²⁰⁴ KVS-1317, s.164.

etmektedir. Aynı yıl Gaferyad Nahiyesinde 2 medresede 2 müderris ve 50 talebe, Aladağ Nahiyesinde ise 2 medresede 3 müderris ve 58 talebe bulunmaktaydı²⁰⁵. 1905 yılında ise Karaman'da medrese sayısı 19'a düşmüştür²⁰⁶. Kazadaki medrese sayıları ilerleyen yıllarda çok değişmemekle birlikte kurumların önemleri azalmış, birçoğunun binaları atıl kalmış, kullanılmaz hale gelmiştir.

1922 yılına gelindiğinde Karaman şehir merkezinde 19 medrese bulunmaktaydı ve bunlardan sadece üçü “medrese-i ilmiye” teşkilatına tabi yani faaldi. Diğerleri ise faal olmamalarından başka haraptı. Faal medreseler Ağa Medresesi, Yeni Medrese ve Dabbağhane medreseleridi. Atıl durumda olan medreseler ise, Emir Musa(Harap), Arslancı(Harap), Caferzade(Harap), Hacı İshak, Gözübüyük, Yeniminare, Molla Fenari, Dikbasan, Çelebi, Kadıbegzade, Alidede, Yenidaire, Ağadairesi, Paşadairesi, Sipahsersultan(Harap), Keşli(Harap), Kızıllar, Kettani, Debbağhane, Abdüssamed medreseleriydi²⁰⁷. Eğitim yapılabilen üç medresede 81 öğrenci bulunmaktaydı. Medreselerin öğrenim süresi 12 yıl olup mezunlar köylere imam veya ona benzer memuriyet ile görevlendirilmekteydi. Karaman'da bulunan medreselerin birkaç tanesi 3 Mart 1924'e kadar faaliyetlerine devam etmişlerdir.

2.2.1.1.1. Emir Bey Medresesi

Medresenin ismi ilk olarak 1574 tarihli Karaman Eyaleti vakıf defterinde geçmekle birlikte kurucusu Hasan oğlu İsa oğlu Emir Bey'di. Bundan sonraki yıllarda medresenin durumu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Başka bir isim almış veya kapanmıştır²⁰⁸.

²⁰⁵ KVS-1317, s.165.

²⁰⁶ KVS-1322, s.115.

²⁰⁷ Bu medrese öğrencileri 4. Sınıftan itibaren Türk Tarihi dersi de almaktadırlar. Kendilerinden önceki medrese geleneğinden farklı bir eğitim de verilmemektedir. “II. Abdülhamid devrinde medrese öğrencileri askerlikten muaf oldukları için öğrenci sayısı pek fazla olan bu medreseler bugün için boşurlar.” (Bknz: H.Hüseyin Sapançalı, *Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi (R.1338/H.1341)*, s.87,88.); (Bundan sonra dipnotlarda “Sapançalı” olarak geçecektir.)1921-22 yılında medreselerin büyük bir kısmı atıl olmak üzere 5'i Hadim, 5'i diğer kasabalarda ve 19'u merkezde olmak üzere 29 medrese bulunmaktadır (Bknz: Dr. Nazmi, s.83.)

²⁰⁸ Konyalı,s.455.

2.2.1.1.2. Eskici-Zencirli Medrese

Medrese Sinle Mahallesi'ndeydi. 1476 vakıf defterine göre medrese harap haldeydi. Medresenin banisi Hasan oğlu Emir Muhsin Hayreddin'di. 1940'lı yıllarda yıkılarak yerine sebze pazarı inşa edilmiştir²⁰⁹.

2.2.1.1.3. Gödemeli Hacı Ali Efendi Medresesi

Medrese yıkılmıştır²¹⁰. Hakkında çok fazla bilgi yoktur.

2.2.1.1.4. Hacı Şemseddin Darülhuffazı

Medrese niteliğindeki bu Darülhuffaz Köhne Bedesten Mahallesi'nde Hacı Şemseddin Ahmet tarafından inşa edilmişti. Günümüze herhangi bir kalıntısı ulaşmamıştır²¹¹.

2.2.1.1.5. Keşi Medresesi

Medrese Koçak Dede Mahallesi'ndeydi. Son müderrisi Hacı Ömer Efendi'ydi. Medreselerin kapatıldığı 1924 yılında dahi hala 35 öğrencisi olan aktif bir medreseydi. Büyük medrese olup hücreleri 40-50'ye kadar çıkmıştır. Ancak satılmış ve yerine evler yapılmıştır²¹².

2.2.1.1.6.Çelebi Medresesi (Alaaddin Medresesi ?)

Medrese Gazidükkan mahallesindeydi. Müderrisi müfti-i sabık İsmail Efendi'ydi. 1900'lerin başında öğrenci sayısı 3'dü. Medresenin kurucusu Ahmet Efendi'ydi²¹³.

2.2.1.1.7. Hatuniye(Melek Hatun) Medresesi

Alişahane Mahallesi'ndeydi. Nefise Sultan Medresesi, Melek Hatun Medresesi veya Hatun Medresesi olarak kayıtlarda yer almıştır. Karamanoğlu Aladdin Bey'in eşi Murad Hüdavendigar'ın kız kardeşi Nefise Sultan tarafından 1381-1382 yıllarında

²⁰⁹ Konyalı,s.460-461.

²¹⁰ Konyalı,s.461.

²¹¹ Konyalı,s.461.

²¹² Konyalı, s.482.

²¹³ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

inşa ettirilmiştir. Medresede 10 hücre ve bir dershanenin yanı sıra birde mektep bulunmaktaydı²¹⁴. 1467 yılı vakıf defterine göre medresenin müderrisi Mevlana Şemsüddin ve müderris yardımcısı(müzakereci veya muid) ise Mevlana Bedreddin'dir. Medrese'nin mimarı Numan oğlu Hoca Ahmed'di. Vakfiyesine göre medresenin müderrisi Hanefi fıkhına hakim biri olmalıydı. Bunun yanı sıra vakfiyeye göre medresenin iki muidi(müderris yardımcısı) ve beş âlimi ile nâzırı, müezzini, kapıcısı ve hizmetlisi bulunacaktı²¹⁵. Medrese 19. yüzyılın sonlarından itibaren mahalle mektebi ve ardından ibtidai olarak da kullanılmıştır. 1900'lü yılların ilk yıllarında medresenin müderrisi Osman Efendi'ydi ve 50 öğrencisi vardı²¹⁶.

2.2.1.1.8. Pazar Yeri Medresesi

Medrese Fenari Mahallesi'ndeydi. Müderrisi Müftü Hacı Mehmet Efendi'ydi. 1900'lerin başında 65 öğrencisi vardı. Kurucusu Hacı Osman Efendi'ydi²¹⁷.

2.2.1.1.9. Dabbağhane(Şampazarı)Medresesi

Medrese Şampazarı Mahallesi'ndeydi. 1900'lü yılların başlarında Müderrisi Hacı Ali Efendi'ydi. Medresenin 36 öğrencisi vardı. Banisi Hacı Mehmet Efendi'ydi. Medrese günümüze ulaşmamıştır²¹⁸. 1904-1905 yılında Dabbağhane Medresesi'nde Molla Cami, (?) ve Fenari, Mantık-ı Tullab, Darü'l Naci, Tasvirat, Tasdikat, Usulden Mu'anî, Mücamî, Şerh-i Akaid, Celale dersleri okutulmaktaydı²¹⁹.

2.2.1.1.10. Hicazrah Medresesi

Medrese Hatıb Mahallesi'ndeydi. On dokuzuncu yüzyılın hemen başında Müderrisi Mehmet Efendi'ydi. 8 öğrencisi vardı. Banisi Hacı Kadri Efendi'ydi²²⁰.

²¹⁴ Ahmet Cengiz, s.113.; Aptullah Kuran, "Karamanlı Medreseleri", *Vakıflar Dergisi*, C.8 (1969), (Bundan sonraki dipnotlarda "Kuran" şeklinde geçecektir.)s.211.; Dr. Nazmi, s.90.

²¹⁵ Konyalı, s.461-482.

²¹⁶ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²¹⁷ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²¹⁸ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585; Konyalı, s.482.

²¹⁹ BOA-MF-MKT-832/46-3-1.

²²⁰ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

2.2.1.1.11. Kadı Bey Medresesi

Medrese Mansur Dede Mahallesi'ndeydi. On dokuzuncu yüzyılın hemen başında Müderrisi Hacı Süleyman Efendi'ydi. 31 öğrencisi vardı. Banisi Mehmet Efendi'ydi²²¹.

2.2.1.1.12. Kettaniye Medresesi

Medrese Abbas Efendi Mahallesi'ndeydi. Müderrisi Osman Efendi'ydi. 1900'lerin başında 30 öğrencisi vardı. Banisi Hacı Hasip Efendi'ydi²²².

2.2.1.1.13. Arslanoğlu Medresesi (Hacı Ahmet Medresesi)

Yeni Medrese, Arslancı Medresesi, Arslancızade Hacı Ahmet Medresesi gibi çeşitli isimler ile bilinmektedir. Medresede Kur'an-ı Kerimin yanı sıra Selbi, Kitab-ı Cami, Birgili Şerhi okutulmaktaydı²²³. Hisar mahallesindeydi. Müderrisi Sâlih Efendi'ydi. 1900'lerin başında 51 öğrencisi vardı. Banisi Hacı Ahmet Efendi'ydi²²⁴.

2.2.1.1.14. Yeni Minare Medresesi

Medrese Ahi Osman mahallesindeydi. Müderrisi İsmail Efendi'ydi. 1900'lerin başında 41 öğrencisi vardı. Banisi Nazif Efendi'ydi²²⁵.

2.2.1.1.15. Kızıllar Medresesi

Medrese Abbas mahallesindeydi. Müderrisi Hüseyin Efendi'ydi. 1900'lerin başında öğrencisi yoktu. Banisi Hacı Mehmet Efendi'ydi²²⁶.

2.2.1.1.16. Hacı İshak Medresesi

Medrese Ali Şahane Mahallesi'ndeydi. 1900'lerin başında müderrisi Mehmet Efendi'diydi ve 30 öğrencisi vardı. Banisi Hacı İshak Efendi'ydi²²⁷.

²²¹ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²²² MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²²³ Cengiz, s.111.

²²⁴ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²²⁵ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²²⁶ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²²⁷ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

2.2.1.1.17. Yeni Medrese

Medrese Hatıp Mahallesi'ndeydi. 1900'lerin başında müderrisi Mustafa Efendi'ydi ve 9 öğrencisi vardı. Banisi Sarı Abdurrahman Efendi'ydi²²⁸.

2.2.1.1.18. Ağa Medresesi (Çavuşzade Seyit Hacı Zeynel Abidin Ağa Medresesi)

Medrese Zaman karyesindeydi. 1900'lerin başında 64 öğrencisi vardı ve müderrisi Musa Efendi'ydi. Banisi ise Zeynel Abidin Efendi'ydi²²⁹.

2.2.1.1.19. Nuh Paşa Medresesi

Medrese Koçak Dede Mahallesi'ndeydi. 1900'lerin başında müderrisi Ahmet Efendi'ydi ve 12 öğrencisi vardı. Banisi Nuh Paşa'ydı²³⁰.

2.2.1.1.20. Keşli Medresesi

Medrese Yetimler Mahallesi'ndeydi. 1900'lerin başında müderrisi olmamakla birlikte 20 öğrencisi vardı. Banisi Hacı Mehmet Efendi'ydi²³¹.

2.2.1.1.21. Ali Dede Medresesi

Medrese Köhnebedesten mahallesindeydi. 18. yüzyılda eğitim yapılan bir medrese olmasına rağmen 1900'lerin başında müderrisi ve öğrencisi yoktu. 5-6 hücreli veya odalıydı. Banisi Ali Dede'ydi²³².

2.2.1.1.22. Gözü Büyük Medresesi

Medrese Şam Pazarı Mahallesi'ndeydi. 1900'lerin başında müderrisi ve öğrencisi yoktu. Banisi Zenbilli Mustafa Efendi'ydi²³³.

²²⁸ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²²⁹ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²³⁰ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585; 1319 Maarif Salnamesi'nde "Pana Medresesi" olarak geçmektedir. (Bknz: Aynı yer)

²³¹ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²³² MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585; Medresenin Şampazarı Mahallesi'nde olduğunu belirten kaynaklarda vardır. (Bknz: Cengiz, s.108.)

²³³ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

2.2.1.1.23. Şabaniye Medresesi

Medrese Şam Pazarı Mahallesindeydi. 1900'lerin başında müderrisi ve öğrencisi yoktu. Banisi Zenbilli Mustafa Efendi'ydi²³⁴.

2.2.1.1.24. Seyit İbrahim Efendi Medresesi

Medrese 1779 tarihinde inşa edilmişti. Şaban Çavuş Camii ile aynı bahçenin içindedi²³⁵.

2.2.1.1.25. Erikoğlu Medresesi

Medrese Hisar Mahallesindeydi. 1900'lerin başında müderrisi ve öğrencisi yoktu. Banisi Erikoğlu'ydu²³⁶.

2.2.1.1.26. Emir Musa Bey Medresesi

Karamanoğulları'ndan Mahmud Bey'in oğlu Emir Burhanettin Musa tarafından XIV. yüzyılın ilk yarısında(1340-1356) yaptırılmıştır. Medrese'nin bânisi Emir Musa Bey (Öl. 1356) Ermenek Tol medresesinde medfundur²³⁷. Medrese Hisar Mahallesindeydi. Medrese binası orta kalenin Pazar Kapısı dışında, medrese sokağındaydı. Dört köşeli bir plan üzerine kurulmuştu. Takkapısı doğuya açılmaktaydı. Minaresi Türk minare sanatının en güzel örneklerindendi. 1479 yılda müderrisi Mevlana Davud iken 1504 yılında müderrisi Mevlana İdris' di. 1730 tarihinde müderris günlük 5 akçe ücretin yanı sıra yıllık 30 kile arpa almaktaydı. Medrese büyüklük olarak Ellili medreselerdendi, öğrenci sayısı elliydi. 18. Yüzyılda medresenin iki müderrisi vardı ve 25'er akçe maaşları vardı. Muid denilen ve müderrislere yardımcı olan bir görevlisi daha vardı. Medresenin vakıf gelirlerini sağlayan 87 dükkânı vardı. 1900'lü yılların başında ise müderrisi ve öğrencisi yoktu.

²³⁴ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²³⁵ Cengiz, s.114.

²³⁶ MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585

²³⁷ Konyalı, s.459.; Cengiz, s.109-110.; Dr. Nazmi Bey medresenin kuruluş tarihi olarak 1252-1253 yılını vermektedir(Bknz: Dr. Nazmi, s.90); Müderrisine ödenen 50 akçe nedeniyle "Ellili Medrese" diye isimlendirilmektedir. Eğer iki müderris görev yapıyorsa maaşları 25'er akçe olacaktır. 18. Yüzyılda müderrisler genellikle "hasbi" yani maaşsız görev yapmaktadır. Bu durum ülkenin veya Karaman kazasının ekonomik durumu hakkında bize bir fikir vermektedir. (Bknz:Cengiz, s.106,110.); Bazı kaynaklarda "Karamanoğlu Emir Musa Bey Medresesi" olarak geçmektedir. (Bknz; M.A. Erdoğan, s.125.)

Medreselerin 1924’de kapanması ile cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Medrese 1927 yılında bir Alman şirketi tarafından yıkılırken aynı Alman şirketi Musa Bey Medresenin taşları ile bu günkü İmaret Ortaokulu’nu (Eski Gazi İlkokulu) inşa etmiştir. Medresenin kıymetli parçaları İstanbul’a gönderilmiş, yalnız takkapısı ve kitabeleri Almanlar tarafından 1500 liraya satın alınarak Almanya’ya götürülmüştür²³⁸.

Bu çalışmada Karaman kazasında kurulan 26 medreseye değinilmiştir. Bu medreselerin birçoğu bir arada bulunmuştur. Medreseler isimlerinden de anlaşılacağı üzere devlet tarafından değil daha çok yerel önderler tarafından yaptırılmıştır. Varlıklı kişiler vakıflar aracılığı medreseler kurmuştur. On sekizinci yüzyılda Karaman’da 19 medrese vardı. Aynı yüzyılda Konya’da 31, Diyarbakır’da 19, Ankara’da 26, Balıkesir’de 7, Kayseri’de 11 medrese bulunmaktaydı²³⁹. Bu vilayet merkezleri ile karşılaştırıldığında daha küçük ölçekli olan Karaman Kazası’nda çok sayıda medresenin olması, belirtilen yüzyılda şehrin entelektüel gelişmişliği hakkında bize bilgi vermektedir. Ancak bu kurumlar klasik medrese anlayışının dışında bilim üretmek yerine dini öğretilerin aktarıldığı kurumlar haline gelmeleri, bütün Osmanlı ülkesinde olduğu gibi Karaman Kazası özelinde de şehre kalıcı sosyal ve kültürel etkide bulunamamalarının nedeni olmuştur²⁴⁰.

2.2.2. Sıbyan Mektepleri

2.2.2.1. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Öncesinde Sıbyan Mektepleri

Mektep kelimesi kök olarak Arapça ketebe sözcüğünden türemiş “yazı yazma öğrenilen yer” anlamına gelmektedir. On altıncı yüzyıl ortalarına kadar Osmanlılarda ilkokullar için daha çok “muallimhane” kelimesi kullanılırken bu yıllardan itibaren

²³⁸ Konyalı, s.455-459; A. Kuran, s.211. MS-1319, s.846-847; MS-1321, s.585.; Medreselerin cumhuriyet döneminde kapanması ile cami olarak kullanılmaya başlanan bina; bir süre sonra mahalli idare tarafından arttırma usulü ile satışa çıkarılmıştır. Bina Hacı Sami Tartan tarafından 350 liraya satın alınmıştır. Ancak ardından tekrar bir arttırma yapılarak medrese bu kez Vezni’nin İbrahim’e satılmıştır.(Bknz: Konyalı, s.455-459.).

²³⁹ Cengiz, s.105-115. Konyalı, s.462.

²⁴⁰ Bknz:Dabbağhane Medresesi ders programı.

sıbyan ifadesi yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır²⁴¹. Sıbyan mektebi Osmanlılarda uzun yıllar medrese altı eğitimin verildiği okullar için kullanılan genel bir ifade olmuştur.

Tanzimat öncesi yıllarda halk eğitimi devletin dahil olmadığı daha sivil bir alandı. II. Meşrutiyete kadar devlet bütçesinden ödenek ayrılmadığı için mahalle halkı ve eşraf ile cemaat grupları halkın eğitimi konusunda önemli rol üstlenmişlerdir. Genellikle toplumun önde gelen kişileri vakıflar aracılığı ile mektepler kurmuşlardır. Mekteplerin inşası 100.000 akçeyi bulurken, medrese yaptırmak çok daha maliyetliydi²⁴². Toplumun önde gelen, varlıklı kişileri maliyeti nedeniyle, genellikle, medrese yerine mektep yaptırmayı tercih etmişlerdir. Vakıf yolu ile kurulan okullarda ihtiyaç sahibi kimsesiz, öksüz ve yetimlerin eğitim alacakları vakfiyelerde özellikle belirtilmiştir. Vakıflar aracılığı ile kurulan okullarda mütevellinin anlayışına uygun bir program dahilinde öğretim yapılırdı. Bu nedenle vakıflar aracılığı ile yönetilen mektepler değişime kapalı kaldılar. Ayrıca bu mektepler vakıflar aracılığı ile Evkaf Nezareti'ne de bağlıydılar. Osmanlı modernleşmesinde sıbyan mekteplerine nüfuz edilememesi maarif alanında istenen sonuca ulaşılmasını engellemiştir. Bir vakfa bağlı olmadan kurulan okullar ise ders programlarının belirlenmesinden, okutulacak kitapların tespit edilmesine kadar yetki tamamıyla okulun öğretmenindeydi²⁴³. Bu ikinci tip okulların değişimi diğerlerine göre daha kolay olmuştur. Burada da okullarda modern öğretim yöntemlerini kulanacak muallim eksikliği ortaya çıkmıştır.

Sıbyan mekteplerinin binaları çoğunlukla okul olarak yapılmış binalar değildi ve belirli bir planları da yoktu. Binalar genellikle tek katlı toprak veya kârgir yapıları. Derslerde öğrenciler yere oturur, hoca ise biraz daha yüksek bir yerde otururdu. Öğrencilerin ve hocanın önünde birer rahle olur derslerini buradan takip ederlerdi. 4 yaşından 10 yaşına kadar öğrenciler bu okullarda eğitim aldıklarından genellikle kız ve erkek öğrenciler beraber ders görürlerdi. Mekteplerin öğretim süresi üç dört yıldır. Öğrencilerin yaş veya seviye olarak ayrıldıkları sınıflar yoktu. Bütün

²⁴¹ Mefail Hızlı, "Osmanlı Sıbyan Mektepleri", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.5, (Bundan sonraki dipnotlarda "Hızlı" şeklinde geçecektir.) s.207.

²⁴² Hızlı, s.207.

²⁴³ Berker, s.5.

öğrenciler aynı odanın içinde eğitim alırlardı. Hocanın genellikle iyi öğrenciler arasından seçilen *hâlife* veya *kalfa* denilen bir yardımcısı olurdu. Eğitim aracı olarak da, her öğrencide olmamakla birlikte, *yap-boz tahtası* denilen ve üzerine yazılan yazı silinerek tekrar kullanılabilen bir tahta vardı²⁴⁴. Çocukların okula girip çıktıklarını takip edebilmek için *geldi gitti tahtası* denilen bir tahta da sınıfta yer alırdı. Dersler sabah erken başlar, öğle yemeği arasından sonra akşama kadar devam ederdi. Tanzimat'a gelinceye kadar mekteplerde Elifba Cüzü, Kur'an-ı Kerim, Tecvit ve İlmihal okunmuş, namaz kılma usulü öğretilmiş, namazda okunacak ayet ve dualar ezberlenmiştir. Mektep kelime olarak her ne kadar *yazı yazma yeri* analıma gelse de yazı dersleri genellikle ihmal edilmiştir²⁴⁵.

Sıbyan mektepleri, devletin eğitim sisteminin temeli olsa da belirli bir sistematığe sahip kurumlar değildi. Okullar vakıfların, hocaların ve ailelerin inisiyatifine bırakılmış bir durumdaydı. Öğrencilerin okula devamları bile çoğu zaman mümkün olmuyordu. İlk kez 1824 tarihli, II. Mahmud' un fermanı ile ilkokullarda bir düzenlemeye gidilirken, ferman başkentte, çocukların ergenlik çağına gelinceye kadar okullara devamlarını zorunlu tutmuştu²⁴⁶. Öğrencilerin okula devamlarından daha önemli problem verimli öğretimdi. Mahalle mekteplerinde öğrencilerin 15-20 yıla varan sürelerde ancak okuma yazma öğrenebildiklerine dair bilgiler vardı²⁴⁷. Burada hemen şunu da belirtmek gerekir ki mahalle mektepleri bütün yetersizliğine rağmen okuryazarlığın ülke geneline yayılmasını sağlayan en önemli kurum olmuştur. Örneğin on dokuzuncu yüzyılın sonunda Osmanlı ülkesinde okuryazar Müslüman nüfusun oranı %64'dür²⁴⁸. Burada okuryazarlıktan kasıt Arap alfabesini öğrenmek olmalıdır. Çünkü mahalle mekteplerinde Osmanlı Türkçesi'ne ait herhangi bir ders yoktu. Sadece Kur'an-ı Kerim ve temel dini bilgileri içeren dersler okutulmaktaydı.

Mahalle mekteplerinde ilk değişim 1830'lu yıllarda başlamıştır. 1838 yılında Meclis-i Umur-u Nafia'nın raporu ile hocaların durumlarının denetlenmesi, uygun

²⁴⁴ Akyüz, s.78.

²⁴⁵ Sarıçelik, s.9.

²⁴⁶ Kodaman-Saydam, s.480.

²⁴⁷ Ergin, a, s.85,462,463.

²⁴⁸ Kemal Karpat'tan aktaran Akşin Somel.(Somel, s.40.)

niteliklere sahip olmayanların görevlerinden uzaklaştırılması, öğrencilerin sınıflara ayrılması, fakir öğrenciler için yatılı okulların açılması, öğrencilerin okula devamlarının sağlanması, sıbyan mekteplerinin küçük ve büyük (Sınıf-ı Sani) olmak üzere ikiye ayrılması ile küçük mekteplerde öğrenim yaşının dört ve büyük mekteplerde ise öğrenim yaşının beş olması kararları alınmıştır²⁴⁹. Küçük mahalle mekteplerinde Kur'an öğretilip ve hatim indirilirken; camilerin yanında açılacak daha büyük mekteplerde ise "Türki İnşa", "Tuhfe-i Vehbi", "Nuhbe-i Vehbi", "Sübha-i Sıbyan" gibi sözlükler ile Birgivi gibi Türkçe hazırlanmış ahlak kitapları ile hat ve kitabet dersleri okutulmuştur²⁵⁰. Okullarda ahiret inancının yanında, insanı günlük hayata hazırlayacak derslerinde olması gerekliliği, Avrupa örneğinde açılan askeri yüksekokulların dışında, ilk kez ortaya konulmuştur. Ancak sınıf-ı sanilerde(ileride bu kurumlar rüştiye adını alacaklardır) Tarih, Coğrafya ve Hesap dersleri okutulmak istendiyse de bunda başarılı olunamamıştır²⁵¹. Bu başarısızlık ve mekteplerin ıslahında yaşanan sorunlar bu okulların üzerinde öğretim yapacak olan rüştiyelerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Mekteplerde eğitimden sorumlu, genellikle medrese geleneğinden yetişmiş hoca veya muallim denilen öğretmenler görev yaparlardı. Muallim, ilim sahibi(Kur'an-ı Kerim'i ezberden ve düzgün tilavet edebilmeli, Osmanlıca bilgisinin ders verebilecek uygunlukta olmalı, ibadet ve fıkıh konularında bilgili olmalıydı.), yumuşak huylu, terbiye edici, dinin yüce değerleri ile ahlaklanmış, Allah rızasını gözeten, içten davranan kişilerden seçilirdi. 1840'lı yıllara kadar mektep hocalarının görev tanımları ile ilgili herhangi bir belge veya emir yoktu. İlk kez 1845'de kurulan Meclis-i Maarif-i Umumiye'de sıbyan öğretmenleri ile ilgili çeşitli kararlar alınmıştır. Kararlara göre öğretmenlerin nitelikleri kontrol edilecek, yetersiz görülenler başka işlere yönlendirilecekti. Okulların denetimi için müfettişlik kurumunun ilk örneği *muin-i mekâtip* oluşturulacaktı²⁵². Yirminci yüzyılda bile başka mesleklerden memurlar veya az çok okuma yazma bilenler aldıkları çeşitli belgeler ile öğretmen olarak okullarda görev yapmışlardır.

²⁴⁹ Gelişli, s.36.; Sınıf-ı saniler rüştiyelerin ilk örnekleri olarak görülmüştür. (Bknz: Aynı yer)

²⁵⁰ Sarıçelik, s.9.

²⁵¹ Gelişli, s.36.

²⁵² Atuf, s.100.

Alınan bu kararlar doğrultusunda 1847 yılında bir talimat yayımlanmıştır. Talimata göre eğitim alanındaki ıslahatlar mahalle mektepleri ile başlayacaktı. Okullara sınıf ve sınav sistemi getirilecekti. Maarif işleri belirli bir plan ve sistem dahilinde yürütülecekti. Sıbyan mekteplerinde okutulacak ortak bir ders programı da bu talimat ile belirlendi. Talimata göre sıbyan mekteplerinin programlarına Harekeli Türkçe, Muhtasar Ahlak Risaleleri, Türkçe Tecvit, Türkçe İlmihal, Türkçe Lügat ile sülüs ve nesih gibi yazı dersleri eklendi²⁵³. Yeni programda Türkçe dersleri önemli yer işgal etmekteydi, çünkü Tanzimat geleneğine uygun olarak, ortak kültürel değerlere sahip vatandaşlar ancak ortak dil öğretimi ile yetiştirilebilirdi. Türkçe farklı din ve milletlere mensup kişileri birleştirecek bir unsur olarak görülmüştü. Talimat ile 6 yaşını dolduran çocuklara okula devam mecburiyeti getirilmişti. Okul çağın da olup da okula devam etmeyen öğrencilerin velileri cezalandırılacaktı. Mekteplerin öğretim süresi 4 yıl olacak, dört yılın sonunda bitirme sınavı ile başarılı öğrenciler mezun edilecekti²⁵⁴. Talimat da öğretmenlerin maaşları ile ilgili herhangi bir yenilik getirilmiyordu, muallimler yine velilerin ekonomik durumuna göre 1 ile 12 kuruş arasında değişen ücretler alacaklardı²⁵⁵. Bu yeni belge ile getirilen yeni sistemi anlayacak ve hayata geçirecek kadrolar henüz yetişmediği için talimat içerdiği birkaç husus dışında uygulanamamıştır²⁵⁶.

2.2.2.2. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ve Sonrasında Sıbyan Mektepleri

Maarifin birçok konusunda olduğu gibi sıbyan mektepleri içinde Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde genel bir yasal çerçeve çizilmiştir. Nizamname ile ilkokul eğitiminin en ücra köylere kadar yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır. İlkokul öğrencilerinin yaş sınırları ve zorunlu eğitime ilişkin hukuksal düzenlemeler belge ile belirlenmiştir. Her köy ve mahalleye bir okul veya en azından iki köy veya iki

²⁵³ Vedat Günyol, "Mektep", *İslam Ansiklopedisi*, C.7,(Bundan sonraki dipnotlarda "Günyol" olarak geçecektir.) s.656; Sarıçelik, s.10.

²⁵⁴ Günyol, s.657; Sarıçelik, s.11

²⁵⁵ Sarıçelik, s.12.

²⁵⁶ Hızlı, s.215. Dayak okullarda sadece on dokuzuncu değil yirminci yüzyılda dahi varlığını devam etmiştir. Dayağın okullarda varlığı bilinmek ile beraber, mahkemeye yansıyan veya şikayet konusu olan olay sayısı son derece azdır. (Bknz: Günyol, s.657-658); 1863 yılında pilot olarak İstanbul'da seçilen 36 okulda "yeni usul" ile öğretim yapılırken talimat uygulanmaya çalışılmıştır (Bknz:Sarıçelik, s.12-13.; Kodaman-Saydam s.482.)

mahallenin ortak kullanacağı birer sıbyan mektebi açılması kararlaştırılmıştır. Nizamnameye göre, muhtelit köy ve mahallelerde Müslüman çocuklarının devam ettiği okullar ile gayrimüslim çocukların devam ettiği okullar farklı olacaktır. Mekteplerin öğrenim süresi 4 yıl olacak, hafız olmak isteyenler bir süre daha okula devam edebileceklerdi. Erkeklerin okul yaş sınırları 7-11, kızların ise 6-10 arası olacaktır. Bir mahalle veya köyde iki sıbyan mektebi varsa biri kızlara diğeri erkeklere tahsis edilecekti. Okulların inşa masrafları ve tadilatı ile öğretmen maaşları ve diğer giderleri okulun mensup olduğu cemaatler tarafından karşılanacaktı. Sıbyan mekteplerinde okutulacak dersler de Nizamname ile belirlenmişti. Buna göre; usu-ü cedide uslubuyla olmak üzere Elifba, Kur'an-ı Kerim, Tecvid, Ahlak Risaleleri, İlmihal, Yazı Tâlimi, Muhtasar Fen-i Hesap, Muhtasar Tarih-i Osmani, Muhtasar Coğrafya, Malumat-ı Nafi'ayı Cami' Risalesi dersleri programlarda yer alacaktı. Gayrimüslimler kendi çocuklarına, kendi dini gerekliliklerine göre öğretim yaptırabileceklerdi. Kendi inaçlarına ait temel dini bilgileri içeren dersleri, kendi dillerinde ve cemeat liderleri tarafından verebilecekti. Ders programlarında değişiklik yapılması ancak, Meclis-i Kebir-i Maarifin onayı ve Maarif Nezareti'nin izin vermesi ile mümkün olabilecekti²⁵⁷.

Köy ve mahallelerde zorunlu öğrenim yaşına giren çocukların tespitini yaparak, çocukların geçimini sağlamak ile mükellef olan ebeveynlerinin veya akrabalarının isimlerinin defterlere yazılması ve öğretmene teslim edilmesi görevi ihtiyar heyetine verilmişti. Defterde isimleri olup da okula devam etmeyen öğrencilerin durumları muhtara bildirilecekti. Okula devam etmeyen çocuğun ebeveynleri veya akrabaları ihtiyar meclisine çağırılarak gerekli uyarılar yapılacaktı. Bir ayda üç defa uyarılmasına rağmen okula devam etmeyen öğrencilerin velilerine 5 kuruştan 100 kuruşa kadar değişen miktarlarda para cezası verilecekti. Bu cezalardan elde edilen gelirler maarif sandığına kaydedilecekti. Verilen cezalara rağmen çocuk okula devam etmezse mahalli yönetim tarafından zorla okula getirilecekti. Okula kayıt yaptırmayan veya okula devam etmeyen çocuklar ile ilgili yaptırımları uygulamak muhtarın ve ihtiyar heyetinin inisiyatifindeydi. Çocukların zorunlu hallerde ve mahalli hükümetin onayı ile okula devam etmeme durumları vardı.

²⁵⁷ Nizamname, 3 ve 9. Maddeler.

Çocuğun okula devam etmesini engelleyen fiziki veya psikolojik durumu, fakir bir ailenin çocuğu olması ve geçim sıkıntısı nedeniyle ailesinin geçimi için çalışması, ekim ve harman zamanında ailesi ile çalışmak zorunda olması, mektebin yarım saat mesafeden daha uzakta olması, yaşanılan bölgede devam edecek okul bulunmaması veya okulun yeterli gelmemesi, çocuğun evde veya herhangi bir yerde okuyup yazma öğrenmesi durumlarında mülki idarenin de onayı ile öğrencinin okula devam durumu ortadan kalkmaktaydı²⁵⁸.

Köy ve mahallelerde birden çok sıbyan mektebi var ise bunlar cemaatlere göre biri kız diğeri erkek olmak üzere ikiye ayrılacak, eğer köy ve mahallelerde kızların öğrenimi için bir okul yoksa o zaman erkeklerle beraber sıbyan mektebinde karışık olmamak üzere, kızlar da eğitim alabileceklerdi. Müstakil kız sıbyan mekteplerinin öğretmenleri ve dikiş ustaları kadın olacaktı. Eğer ihtiyaç olursa yaşlı ve edîb erkeklerden de öğretmen tayin edilebilecekti. Kız sıbyan mektepleri de erkek sıbyan mekteplerinin tabi olduğu kural ve kaidelere göre hizmet vereceklerdi²⁵⁹.

Nizamnameden sonra bir taraftan nizamname hükümleri uygulanmaya çalışılırken, diğer taraftan mekteplerin ıslahı için bir takım adımlar atılmaya devam edildi. 1875 yılında İstanbul'da bulunan sıbyan mekteplerinin ıslahı için kurulan komisyon tarafından hazırlanan rapor ile mektepler usul-u cedide(ibtidai) ve usul-u atika(sıbyan) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Böylece sadece dinî içerikli derslerin öğretildiği sıbyan mektepleri ile ders programlarında Elifba, Tecvid, İlmihal, Kur'an-ı Kerim dışında Kıraat, Hesap, Yazı, Kavâid, Coğrafya ve Tarih dersleri yer alan ibtidai okulları birbirinden ayrılmış oluyordu²⁶⁰. Aynı yıl sıbyan mekteplerinin yönetimi ve mali işlerinin yürütülmesi için, bugünkü okul aile birliklerine benzer bir sisteme geçildi. Tedris meclisleri ve şubeleri adı verilen uygulama ile okulların

²⁵⁸ Nizamname, 10-13 arası maddeler.

²⁵⁹ Nizamname 15,16,17. maddeler.

²⁶⁰ Günyol, s.659.; Atuf, s.87; Kitap Selim Sabit Efendi'nin hazırlayıp komisyona sunduğu rapor gibidir. Risale hem bir öğretim metodu kitabı, hem ilkokul programı, hem ilkokul talimatnamesi karakterini taşımaktadır. Eğitim tarihimizde ilk kez pedagoji ve çocuk psikolojisine değinilmiştir. Bu rapor daha sonra "Rehnuma-yı Muallimin-i Sıbyan" adı ile kitaplaştırılmıştır. (Bknz: Sariçelik, s.18.)

yönetiminde ve denetiminde mahalle halkının ve öğrenci velilerinin daha fazla söz sahibi olması düşünüldü²⁶¹.

Tanzimat yılları ve sonrasında bir taraftan ulemanın nüfuzu altındaki sıbyan mektepleri ıslah edilmeye çalışılmış, diğer taraftan da tamamen dış etkilerden uzak devlet yöneticilerin istedikleri eğitim sistemini kolaylıkla uygulayabilecekleri numune mektepleri adıyla ibtidai mekteplerinin ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Sıbyan mektepleri, Cumhuriyet yıllarına kadar azalarakta olsa varlıklarını devam ettirmişler, ancak 1924 yılında kapatılmışlardır²⁶².

2.2.2.3. Karaman Sıbyan Mektepleri

Osmanlı ülkesinin en ücra noktalarına kadar yayılan sıbyan mektepleri Karaman Kazası'nda da yaygın şekilde vardı. Aslında Karaman Kazası kaza ölçeğine göre, medrese bahsinde de görüldüğü gibi, önemli sayıda maarif kurumunun olduğu bir yerleşim yeri idi. Örneğin daha on sekizinci yüzyılda kazada 11 sıbyan mektebi bulunmaktaydı. Bunlar, Eminüddinzade Ahmet Bey (Erdoğan Bey Mektephanesi), Fasih Mektebi, Gözlüoğlu Mektebi, Hacı Ali Mektebi, İbrahim Efendizade Mehmet Efendi Mektebi, İbrikli Mektebi, Kurşunlu Mektebi, Müftüzade Mehmet Efendi Mektebi, Raziye Hatun Mektebi, Seyit Şeyh Hacı Mehmet Mektebi, Sirkecioğlu Hacı Ahmet Mektebi'dir²⁶³. Bunların dışında üç darülhuffazda hafız yetiştirilmekteydi. Bunlar; Arapzade Camii Darülhuffazı, Eminüddinzade Ahmet Bey Darülhuffazı, Sadettin Çelebi Darülhuffazı'dır²⁶⁴. Bu mektepler ve darülhuffazlar genellikle camii veya mescitlerin bünyesinde bulunan temel amaçları çocuklara Kur'an-ı Kerim ile birlikte temel inaç esaslarını ve okumayazmayı öğretmek olan kurumlardı. Hemen hepsinin vakıf gelirleri ile bunları yönetmek için mütevellil heyetleri vardı. 1483 yılında Karamanoğullarının Osmanlıların hakimiyetleri altına girdiği sıralarda Larende'de sadece vakıf defterlerinde yer alan 27 darülhuffaz bulunmaktaydı. Muhtemelen sayı bundan çok daha fazlaydı. Çünkü bir hayır işi olarak görülen bu kurumların açılmasına önem verilmiş birçok kişi kurdukları vakıflara bağlı mektep

²⁶¹ Sarıçelik, s.19

²⁶² Yalçın, s.45.

²⁶³ Cengiz, s.101-104.

²⁶⁴ Cengiz, s.104-105. Darülhuffazlarda görev yapan "cüzhan" denilen hocalar günlük 1 akçe karşılığında görev yapmaktaydılar.

ve darülhuffaz açmıştır²⁶⁵. Ailenin imkanları ve öğrencilerin istekliliğine göre çocukların büyük bir kısmı mekteplere devam etmiştir. Ancak bugün için ilköğretim derecesindeki bu kurumlardan sonra öğrencilerin çok az bir kısmı üniversite diyebileceğimiz medreselere devam etmiştir.

Karamanda on sekizinci yüzyılda var olan mekteplerin birçoğu on dokuzuncu yüzyıla ulaşamamıştır. On dokuzuncu yüzyıla ulaşan mekteplerin ise haklarında çok az bilgiye sahibiz. Cambazzade Kadı Abdurrahman Muallimhanesi (Tâlimhanesi), Hacı Hasan Efendi Mektebi, Safabağı Muallimhanesi, Dikbasan Mektebi bunlardandır²⁶⁶.

1870-1871 yıllarında Karaman Kazası'nda 44 sıbyan mektebi bulunmaktaydı²⁶⁷. Bu yıllarda Karaman'da bulunan toplam zükur(erkek) nüfusu 15.747'dir²⁶⁸. Bu bilgilere göre, kazada 357 erkek nüfusa bir okul düşmektedir. İstatistiği geliştirerek bütün nüfusa oranlar ve Karaman'ın nüfusunun %50'sinin kadın olduğunu kabul edersek 714 kişiye bir okul düşmektedir. Konya vilayetinin tamamında ise 400 sıbyan mektebi bulunmaktadır. Konya vilayetinin tamamının erkek nüfusu 410.646 olduğu için²⁶⁹; bütün Konya vilayetinde 1.026 kişiye bir okul düşmektedir. Kadın nüfusuda dahil ettiğimiz takdirde 2.052 kişiye bir okul düşmektedir. 1874-75 yılında sıbyan mektebi sayısı kazada 51'e ulaşmıştır. Bu okullarda 1.017'si kız ve 1.469'u erkek olmak üzere toplam 2.486 öğrenci bulunmaktadır²⁷⁰. Konya vilayetinin tamamında ise 1.188 sıbyan mektebinde 17.725'i kız ve 37.665'i erkek olmak üzere toplam 55.390 sıbyan öğrencisi bulunmaktadır²⁷¹. Karamanda 1874 yılında okula devam eden 48 öğrenciye bir sıbyan mektebi düşmekte iken, Konya vilayetinin tamamında okula devam eden 46 öğrenciye bir mektep düşmektedir²⁷². Bu istatistiki bilgilerle Karaman'ın

²⁶⁵ M.A. Erdoğan, s.126.

²⁶⁶ Konyalı, s.585,586,587,588.

²⁶⁷ KVS-1287, s.91.; Bu mekteplerden bir tanesi Ermenilere aittir: KVS-1286, S.94.KVS-1288, s.96.

²⁶⁸ KVS-1287, s.91.; KVS-1288, s.96. KVS-1285, s.89:1285 yılında Karaman kazasının merkez nüfusu 8511 iken toplam kaza nüfusu 15.747'dir.

²⁶⁹ KVS-1287, s.92; KVS-1288, s.96.

²⁷⁰ KVS-1291, s.95 ve s.133; Vilayet1292,s.133; Vilayet-1293, s.138.

²⁷¹ KVS-1291, s.135.; KSV-1292, s.135.

²⁷² KVS-1291, S.171.; KVS-1291, S.176.; 1294 Konya Vilayet Salnamesine kadar aynı bilgiler tekrarlanmıştır. Burada Aladağ nahiyesi Hadim kazasına bağlı gösterilmiş Karaman kazasından ayrı verilmiştir. Bknz: KVS-1291, S.171. Karaman kazasının merkezinde1446 hanede 5443 kişi

Karamanoğulları sonrası bölgesinde siyasi, sosyal ve ekonomik olarak geri düşse de, maarif alanında bölgesinde ve muhtemelen Osmanlı ülkesinde birçok kazadan daha önde olduğu söylenebilir.

1899-1900 yılında Karaman kaza merkezinde toplam on dokuz mektep bulunmaktadır. Bunlardan bir okulda usul-u cedit denilen yeni yöntemlerle öğretim yapılmaktadır ve toplam 73 öğrenci öğrenim görmektedir. On üç mektepte ise usul-u atika denilen eski usul üzerine eğitim verilmektedir, bu mekteplerde ise 539 erkek ve 70 kız olmak üzere toplam 609 öğrenci öğrenim görmektedir²⁷³. Diğer okulların ortalaması yaklaşık 48 iken yeni okulda 73 öğrencisi öğrenim görmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla yeni açılan ve yeni yöntemlerle eğitim verilen okullar toplum tarafından kabul görmüştür. Ancak eski usul öğretimin yapıldığı okula olan ilgide devam etmektedir.

2.2.2.3.1.Cambazzade Kadı Abdurrahman Muallimhanesi veya Talimhanesi

Karaman kazasında on dokuzuncu yüzyılda da varlığını devam ettiren en eski sıbyan okullarından biri “Canbazzade Kadı Abdurrahman Muallimhanesi”dir. Mektep yirminci yüzyılın başlarında yeni öğretim yöntemlerinin uygulandığı ibtidai mektebi olarak da hizmet vermiştir. 1584 tarihli vakıf defterine göre mektep 1528 tarihinde kurulmuştur. Kurucusu ise Yunusoğlu Mevlana Abdurrahman’dır. Ayrıca, mektep binasının taş ve tuğladan eşsiz bir yapı olduğu, Kur’an-ı Kerim öğretilmek üzere vakfedildiği belirtilmektedir. Binanın yanında ayrıca tuvalet ve abdest alma yerleri ile yemek yeme yeri bulunmaktaydı. 1667 tarihinde muallimhanenin hocalığına Osman Hâlîfe tayin edilmiştir. Bânisi Abdurrahman Efendi’nin türbesi de okulun hemen yanındadır. Muallimhane 1920’li yıllarda yıkılmıştır²⁷⁴.

---

yaşamaktadır. Gaferyad’da 876 hanede 2546 kişi yaşarken, Aladağ Nahiyesi’nde ise 1243 hanede 3934 kişi yaşamaktadır. Kazanın Gaferyad ve Aladağ Nahiyeleri ile beraber toplam nüfusu 9232’dir. Konya Vilayeti’nin tamamında ise 134.391 hanede 414.603 kişi yaşamaktadır. Bknz: KVS-1291, S.171.; KVS-1291, S.176.

²⁷³ KVS-1317,s. 164. Geriye kalan beş mektep ise muhtemelen atıl mekteplerdir. Aynı yıl gayrimüslimlerin 4 ibtidai derecesinde mektebinde 160 erkek ve 70 kız olmak üzere toplam 230 öğrenci öğrenim görmektedir. (Bknz: Aynı yer)

²⁷⁴ Konyalı, s.585.

Canbaz Kadı mektebi üstü kubbeli, bir göz dersanelidir. Önünde bir sarnıç bulunmaktadır. Kapısındaki kitabede: “Kadı Canbaz-zade-i eser-i behr-i hakk-ı saht/mektephane sabit-yad abad” “Güft-i hatif der-dilem tarih-i dey/Mekteb-i Kur’an-ı Hakk abadbad” yazmaktadır. Okulun kurucusu olan Canbaz Gazi’nin türbesi dahi mektebin ön tarafındadır. Türbedeki sandukasının üzerinde “Küllü nefsin zaikatü’l-mevt’ mektebü bad-abad el-merhum el-mağfur es-sa’idü’ş-şehidü’l-muhtac ila rahmetillahi te’ala Abdurrahman Efendi bin Yunus Efendi eş-şehid bi-Canbaz-zade ya nazıran bi-kabri ya mütefekkiran men küntü bi’l-emsî misleke bükran nasıru misli”²⁷⁵ ifadesi yer almaktadır.

2.2.2.3.2.Safabağı Muallimhanesi(Yusuf Hoca Mektebi)

Mansurdede Mahallesi’nde Yusuf Hoca Mektebi Sokağı’ndaydı. Muallimhane 1797 yılında Safabağı denilen mevkiye yaptırılmıştır. İlk muallimhanenin bânisi bilinmemektedir. Burada Kur’an-ı Kerim öğretiminin yanı sıra hafızlık eğitimi de verilmekteydi. Ak Hafız ve Eyyüp Efendi’den sonra mektepte muallimlik yapan son kişi Yusuf Hoca’dan²⁷⁶ dolayı okul “Yusuf Hoca Mektebi” olarak da anılmaktadır. Yusuf Hoca’nın vefaati ile muallimhane onun varislerine geçmiştir. Muallimhane 1940’lı yıllardan itibaren ev olarak kullanılmaya başlanmıştır²⁷⁷.

2.2.2.3.3.Dikbasan Mektebi

Mektep Dikbasan Camisi’nin hemen bitişiğindeydi. Mektepte diğer derslerin yanında hafızlık eğitimi de verilmekteydi. Hocası Ak Hafız’dı. Taştan yapılan binanın damı toprak örtülüydü. Sonraki yıllarda mektep binası satılmış yerine ev yapılmıştır. Günümüzde mektep binasından geriye herhangi bir kalıntı

²⁷⁵ Sapancalı, s.55.

²⁷⁶ Yusuf Hoca Divleli olup Aktekte Camiisinde imamlık da yapmaktadır. 1919 yılında vefaati ettiği zaman Aktekte mezarlığına defnedilmiştir.

²⁷⁷ Konyalı,s.587,588.

2.2.2.3.4. Hacı Hasan Efendi Mektebi

Ahi Osman Mahallesi'nde idi. Karamanda bu okuldan mezun birçok kişi olduğu rivayet edilmektedir. Hacı Bekir Ağa tarafından satın alınarak yerine ev yaptırılmıştır²⁷⁸.

Bu mekteplerin dışında, sıbyan mektepleri gibi dini eğitim verilen ve genellikle hafız yetiştiren darülhuffaz ve hadis tahsilin yapıldığı darülhadis denilen okullarda vardı. Hacı Şemseddin Darülhuffazı, Hoca Mahmud Darülhuffazı ve Darülhadisi bunlara örnek verilebilir²⁷⁹.

On dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde Tanzimat'ın başından beri uygulanmaya çalışılan sıbyan mekteplerini ıslah etme ve ibtidai mektepleri açma çalışmaları sonucunda Karaman'da da eski usul öğretim yöntemlerinin uygulandığı sıbyan mekteplerinin sayısı azalırken yerlerini yeni öğretim yöntemlerinin kullanıldığı ibtidai mektepleri almıştır.

2.3. Modern Eğitim Kurumları

2.3.1. İbtidai Mektepleri

Sıbyan mektepleri, Tanzimat Devri'ne kadar Osmanlılarda ilköğretim çağındaki çocuklara eğitim veren tek kurumdu. Ancak, sıbyan mekteplerinde geleneksel yöntemlerle öğretim yapıldığından, öğrencilerin istenilen seviyeye ulaşamadığı dönemin yetkilileri tarafından da zaman zaman dile getirilmişti. Sıbyan mekteplerindeki aksaklıkları düzeltmek için Tanzimat'ın hemen öncesinde, 1838 yılında, Umûr-ı Nâfia Meclisi tarafından bir rapor hazırlanmış ve 1847 yılında da mektep hocalarına yönelik bir tâlimatname yayımlanmıştı. Talimat ile bağış ve yardımlar ile yönetilen okullar yerine ekonomik olarak devlete bağlı okullar kurulması amaçlanmıştır²⁸⁰. Ancak, mekteplerin bina, öğretmen ve programlarında gerekli değişiklik gerçekleştirilemediğinden bu çalışmalar başarılı olamamıştır. Tanzimat dönemi yöneticileri sıbyan mekteplerindeki ıslahat çalışmalarının başarısızlığı karşısında, öğretimdeki yenilikleri kolayca uygulayabilecekleri, ibtidai

²⁷⁸ Konyalı, s.587,588.

²⁷⁹ Konyalı, s.587,588

²⁸⁰ Gelişli, s.38.

adı verilen mektepler açılmasını düşünmüşler, geleneksel anlayışa sahip çevrelerin dikkatini çekmeden mevcut sıbyan mekteplerini de usul-u cedit üzere öğretim yapan mektepler haline getirmek istemişlerdir²⁸¹. Maarif-i Umumiye Nezareti'nin 1857 yılında kurulmasına kadar geçen sürede ilköğretim alanında atılan adımlardan istenen sonuç alınamamıştır. İlköğretim alanında asıl gelişme 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile mümkün olmuştur²⁸².

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ibtidailer için ayrı bir bölüm oluşturulmamış, sıbyan mektepleri içinde ele alınmıştı²⁸³. Nizamnamede *sıbyan* terimi kullanılıyorsa da artık, Maarif Nezaretine bağlı ilkokullara *mekteb-i ibtidai* denmektedir²⁸⁴. İbtidai mektepleri ile ilköğretim reformunu yapmak daha kolay olacaktır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin getirdiği düzenlemelere uygun olarak,

²⁸¹ Ertan Gökmen, "Aydın Vilayeti'nde Sıbyan Mekteplerinin İptidai Mekteplere Dönüşmesi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.20, Güz-2006, s. 154. (Bundan sonraki dipnotlarda "Gökmen" şeklinde geçecektir.); Usul-u Cedit'in uygulandığı ilk kurumlardan bir tanesi Süleymaniye Taş Mektebi'dir. Buraya Selim Sabit Efendi, Fransa'daki gibi sıralar getirip modern öğretim materyalleriyle donatmıştır. Ancak bu yeni uygulama döneminde pek hoş karşılanmamış, hatta kendisi hakkında verilen şikâyet padişaha iletilince, kendisinden daha ilımlı yenilikler getirmesi irade ile istenmiştir. (Bknz: Akyüz, a.g.e, s. 210.); Usûl-i cedîde üzere öğretim yapan iptidâiler de sıra, muallim masası, kara tahta, harita ve yer küresi ders araç gereci olarak kullanılmaya başlanmıştı. Yine bu mekteplerde, öğrenim gören çocuklar çok kısa zamanda okuyup yazabilmekteydi. Yeni yönteme göre; iptidâi mekteplerinde görev yapmak üzere yetişmiş öğretmenleri olacak, mahalle imamı öğretmenlik yapamayacaktı. İlkokullar medreseden ayrılacak, öğretmen maaş alacaktı. Okuma-yazma öğreniminde "heceleme" usulü terk edilerek "usul-u savtiye" ve "meddiye" denilen yeni usul okuma yöntemi uygulanacaktı. Bu usulde, her harf ayrı ayrı değerlendirilerek harf üzerinden öğretim yapılacaktı. Kitaplar öğrencilerin yaşına uygun olacaktı. Sadece okumaya değil aynı zamanda yazmaya da önem verilecekti. (Bknz: Gökmen, s.155); Usul-ü cedit (yeni yöntem) hem Tanzimat sonrası yılların maarif siyasetinin genel adı hem de okullarda kullanılan yeni tarz öğretim yöntemleri için kullanılan bir ifade olmuştur. Yeni usul, öğretim yöntemleri ve ders araç gereçleri alanında yapılan yeniliklerin yanı sıra okul çevre şartlarının iyileştirilmesi ile okulların yönetimi konusunda yapılan yenilikleri içine almaktadır. Eğitimde usul-u cedit uygulamalarının bir araya getirildiği en önemli kaynak Selim Sabit Efendi tarafından 1875 yılında hazırlanan "Rehnumâ-yı Muallimîn" adlı kitap olacaktır. Kitap özellikle "usul-u talimiye" denilen öğretim yöntemleri üzerinde durmaktaydı. Kitapta bahsedilen yöntemler çeşitli okullarda kullanılarak başarılı sonuçlar alınmıştır. Bu başarılar sonucunda eğitimde usul-u cedit bir devlet politikası hâline gelirken, hem yeni anlayışla ibtidai adı verilen okullar açılacak hem de mevcut sıbyan mektepleri ıslah edilecektir (Bknz: Sarıçelik, s.21-23.)

²⁸² Gelişli, s.36.

²⁸³ 1880'lere kadar, sıbyan mektebi ifadesi, mahalle mektepleri ile devlet tarafından modernleştirilen okullar için olduğu kadar, devlet tarafından kurulan ilkokulların ve hatta gayrimüslim cemaatlerin okulları için kullanılan genel bir ifadeydi. Daha sonra devlet tarafından kurulan ilkokullara ibtidai mektepleri denirken, sıbyan mektebi ifadesi sadece mahalle mektepleri için kullanılan bir kavram haline geldi. 1881 yılında Maarif Nezaret'nin bir şubesi olan Mekatip-i Sıbyaniye Dairesi, Mekatip-i İbtidaiye İdaresi adını aldı. İlerleyen yıllarda ibtidai mektebi ifadesi mahalle mektepleri için dahi kullanılır oldu. Bu iki kurumu bir birinden ayırmak içinde, mahalle mekteplerine usul-u atika,ve ibtidai okullarına usul-u cedide diyerek iki ayrı isimlendirme yapıldı. (Bknz: Somel,s 145.)

²⁸⁴ Akyüz, a.g.e, s. 163

sıbyan mekteplerinin yenilenmesi ve gelişimi amacıyla ders kitapları ıslah edilmiş, öğretmen maaşları yerel kaynaklardan sağlanmaya çalışılmış, usul-ü cedit üzerine öğretim yapmak amacıyla ilk *numune ibtidai* mektebi, 1872 yılında, Nuruosmaniye Camii'nin yanında bir binada açılmıştır²⁸⁵.

Devletin var olma mücadelesi verdiği ve misyonerlerin faaliyetlerinin arttığı 1880'li yılların ortalarından itibaren eğitim politikası da devletin genel siyasetten etkilenmiş ve okullarda Osmanlılık ülküsü etrafında padişahına ve devletine bağlı bireyler yetiştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin ders programlarına eklenen ahlak derslerinden beklenen İslam inancının temel değerlerinin yanında padişaha olan bağlılığında arttırılmasıydı. 1892 talimatında öğretmenlere bu konuda sorumluluk verilerek tavır ve davranışları ile öğrencilere örnek olmaları istenirken, her gün okul çıkışlarından önce öğrencilere çeşitli sureleri okutmaları ve padişah hakkında dua ettirmeleri istenmiştir²⁸⁶. 1892 yılında ibtidai mektepleri için ilk müfredat programı hazırlanmıştır. Bu yıldan önce ıslahat çalışmaları daha çok öğretim teknikleri üzerinde yoğunlaşırken artık okullarda hangi derslerin ve kitapların okutulacağı üzerinde durulmuş, yeni kitaplar yazılarak vilayetlere gönderilmiştir²⁸⁷. 1892 yılında *dersaadet ve kasabat ibtidai mektepleri* müfredatı üç sınıflı olarak hazırlanmış ve Elifba, Ku'an-ı Azimüş'ş-şan, Tecvid, İlm-i Hâl, Ahlak, Sarf-ı Osmanî, İmlâ, Kırâat, Mülahas Tarih-i Osmânî, Muhtasar Coğrafya-yı Osmanî, Hesâb, Hüsn-i Hat dersleri müfredatta yer almıştır²⁸⁸. (Bknz : Tablo-12: 1892 ve 1900 Yılları Dersaadet ve Kasabat Mekteb-i İbtidai Müfredat Programı) Şehirler için hazırlanan bu ders programının köyler için hazırlanan ders programından farkı köy ibtidailerinin ders programlarında Ahlak, Sarf-ı Osmanî, Tarih ve Coğrafya derslerinin olmamasıdır. Ağırlıklı olarak dinî içerikli derslerin yer aldığı taşra köy ibtidai mektepleri ders programı ise dört sınıflı olarak hazırlanmış ve Elifba-yı Osmanî, Eczâ-yı Şerife, Hesâb-ı Zihni, Hesâp, Ku'an-ı Kerim, Ku'an-ı Kerim ve ma'a tecvid, İlm-i Hâl,

²⁸⁵ Kodaman, s.70. Nizamnamenin ilgili maddelerinde görülen uygulamaların yerine getirilmesinde görülen eksiklikler üzerine, gerek Sadaret (1872) ve gerekse Nezaret(1873) vilayet yönetimlerine tâlimatlar göndererek, okula devam zorunluluğunun ve ilkokulların yaygınlaştırılması konularında gerekli icraatların vakit geçirmeden yapılmasını istemiştir. (Bknz: Somel, s.147.).

²⁸⁶ Sarıçelik, s.28,29.

²⁸⁷ Sarıçelik, s.26.

²⁸⁸ Cevad, s.322.

Kırâat, Hat, Hat ve İmla dersleri yer almıştır²⁸⁹. (Bknz : Tablo 13: 1892 ve 1900 yılları Kurra(Köy) Mekteb-i İbtidaisi Ders Programı) 1838 yılından itibaren ilk okullarda yapılmak istenen Tarih, Coğrafya ve Hesap derslerinin müfredatı dahil edilmesi düşüncesi bu ders programıyla birlikte artık gerçekleşmiştir. Ecza-yı Şerife ile Hat ve İmla derslerinin 1892 müfredatında olmakla beraber, 1900 yılı ders programında yoktur. Bu ders programı değişmeden yirminci yüzyılın başlarına kadar okunmaya devam edecektir²⁹⁰. Anlaşıldığı kadarıyla köy okullarından beklenen ağırlıklı olarak dini bilgilerin yanında okuma yazma ve hesap öğretmektir. Köy ibtidailerinin ders programlarında birinci sınıfta 7, ikinci sınıfta 7, üçüncü sınıfta 8 ve dördüncü sınıfta 7 ve hafta da ortalama 18 saat ders varken; şehir mektepleri diyebileceğimiz diğer ibtidailerde birinci sınıfta 7, ikinci sınıfta 8 ve üçüncü sınıfta 11 ders ve hafta da ortalama 22 saat ders vardır.

1902 yılında ibtidai mekteplerinin ders programları yenilenmiştir. 1902 müfredatında köy okulları müfredatına ahlak dersi eklenirken, hesap ve hat derslerinin ders saati azaltılmış ve Kur'an ve Tecvid derslerinin ise ders saatleri arttırılmıştır. Şehir ve kasaba okullarında ise sadece ikinci yıl imla dersinde bir saatlik bir azalma olurken, müfredatı *Ticaret ve San'at veya Zirâate Mûteallik Malumat* adıyla meslek dersi diyebileceğimiz bir ders eklenmiştir²⁹¹. II. Meşrutiyetten sonra ibtidai müfredatlarına ikinci sınıflar için Tarih ve Coğrafya; üçüncü sınıflar için ise Malumat-ı Medeniye ve Malumat-ı Fenniye dersleri eklenmiştir²⁹².

İbtidai mektepleri ve usul-ü cedide alanında asıl ilerleme II.Meşrutiyet yıllarında olmuştur²⁹³. Marif-i Umumiye Nizamnamesi'nin hükümlerinin yetersiz

²⁸⁹ Cevad, s.233-234.

²⁹⁰ MS-1318, S.220; MS-1318, s.235.

²⁹¹ Sarıçelik, s.28.

²⁹² Sarıçelik, s.57.

²⁹³ 1907-1910 yılları arasında vilayet ve livalarda bulunan toplam ibtidai sayısı 7.515'dir. Bu ibtidailerde 229.065'i erkek ve 69.936'sı kız olmak üzere toplam 299.001 öğrenci öğrenim görürken; 8.985'i erkek ve 446'sı kadın olmak üzere toplam 9.431 öğretmen görev yapmaktadır (Bknz: Maarif İstatistik Mecmuası-1329,s.8.); H.1323-1324 Maarif-i Umumiye Nezareti istatistiği ne göre; Konya'da 99 ibtidai mektebi bulunmaktadır. Bu mekteplerden 91'i Müslümanlara 8'i gayrimüslimlere aittir. Müslümanlara ait ibtidailerin 83'ünde erkekler 8'inde ise kızlar eğitim almaktadır. 1908 yılında Konya sancağında toplam okul sayısı 121'dir. Bu okulların 108'i ibtidai derecesindedir. Bunların ise 8'i Rumlara, 8'i Ermenilere ve 1'i Protestanlara ve 91 Müslümanlara aittir. Vilayette ayrıca 1'i idadi,

kalması üzerine 10 Haziran 1909 tarihinde ibtidai mektepleri için bir kanun tasarısı oluşturulmuştur²⁹⁴. İlköğretimin sistemimizin temel yasası diyebileceğimiz ve etkileri Cumhuriyet yıllarında da devam eden *Tedrisât-ı İbtidâiyye Kanun-u Muvakkatı* Meclis-i Mebusan tarafından 6 Ekim 1913 tarihinde kabul edilmiştir. Geçici İlköğretim Kanunu diyebileceğimiz kanuna göre; ilköğretim devlet okullarında zorunlu ve parasız olmuştur²⁹⁵. İbtidailer rüştiyelerle birleştirilerek altı yıllık ve üç dönemlik(devre-i ibtidaiye veya ilk devre, devre-i vasatiye veya orta

---

1'i darümuallimim-i ibtidai, 11'i rüştiye mektebi bulunmaktadır. (Bknz: DS-1326, s.380-381.); 1323-1324 yılları için hazırlanan istatistikler 1908/H.1326 Devlet Salnamesi'nde verilmiştir. (Bu bilgi için Bknz:Alkan, a.g.e., s.136.); 1911-1912/H.1329-1330 Eğitim yılı istatistiklerine göre; Konya vilayetinde 465 ibtidai mektebi olup bunların 317'si umumi ve 148'i özel okuldur. Umumi okulların 104 tanesi Eylül 1908'den önce açılırken, 1908'den sonra 213 okul açılmıştır. Yılsonu sınavı öncesinde umumi(resmi) ibtidailerde toplam 26.088 İptidai öğrencisinin 25.440'ı ibtidai mekteplerine devam etmektedir. Okula devam eden 25.440 öğrencinin 17.727'si resmi okullara ve 7.713'ü özel okul öğrencisidir. Resmi okullarda eğitim alan 17.727 öğrencinin 15.524'ü erkek ve 2.203'ü kızdır. 648 öğrenci ise tâli (sultani, idadi, özel okul) denilen okullara devam etmektedir, bu okulların öğrenci sayıları ise sultaninin 62, idadinin 371 ve özel okulların 215'dir. Yıl içinde tasdikname alan öğrenci sayısı ise 188 olup bunların 165'i erkek ve 23'ü kız öğrencidir. Sınıfını geçen öğrenci sayısı 13.661 olup bunların 12.417'si erkek ve 1.244'ü kız öğrencidir. Sınıfta kalan öğrenci sayısı 3.878 olup bunların 2.942'si erkek ve 936'sı kız öğrencidir.(M.Alkan, talî okullara devam eden öğrenci sayısının 708 olması gerektiğini belirtmiştir, s.182, 5. Dipnot.) Umumi okulların 22'si kız, 273'ü erkek ve 22'si karma okullardır. 1908'den önce açılan okulların 14'ü kız, 87'si erkek ve 3 tanesi karma okuldur. 1908'den sonra açılan okulların 8'i kız, 186'sı erkek ve 19 tanesi karma okuldur. Okula devam eden 25.440 öğrencinin 17.727'si resmi okullara ve 7.713'ü özel okula devam etmektedir. (Bknz: M. Alkan, a.g.e., s.165,166, 168,179,181.); 1913-1914 öğretim yılında Konya Vilayeti'nde 417'si umumi ve 148'si hususi olmak üzere toplam 565 ibtidai mektebi bulunmaktadır. 15 yıllık bu dönem içindeki bu farklılığın nedeni yeni kurulan okulların bir sınıftan değil birkaç sınıftan oluşmasıdır (Bknz: Sarçelik, s.25, 26.) 1907-1908/R.1323-1324 öğretim yılında bütün ülkede 240.178'i erkek ve 79.434'ü kız olmak üzere toplam 319.612 öğrenci öğrenim görmekteydi. (Bknz: Maarif İstatistik Mecmuası-1325, s.2.)

²⁹⁴ Kanunla idadi ve âli mekteplerinden farklı olarak, ibtidai mektepleri için ilk kez ayrı bir mevzuat ortaya konulmuştur. Kanuna göre, ibtidailer köy mektepleri ve ibtidai mektepleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 7-11 yaşları arasında erkek çocukların okula devamları mecburiyeti ile, öğretmenlerin Darümuallimin-i İbtidaiye mezunu olmaları şartı getirilmiştir. Kanuna göre, köy mekteplerinin öğretim süresi üç yıldır, ders programlarında din derslerinin yanında okuyup yazma, hesap, vatanını tanıyacak kadar malumat-ı mücmelle-i medeniye, sıhhiye, harekat-ı bedeniye ve ziraat dersleri yer almıştır. Okulların ihtiyacı olan kırtasiye malzemeleri ile öğretim materyalleri maarif bütçesinden karşılanacaktı. Öğrencilerin ihtiyaçları ise velilerince karşılanacaktı. İbtidai mekteplerinde ise Hüsn-ü Hat, Resim, Hesab-ı Ameli, Tarih-i Osmanî (devlet ve vatanını tanıyacak kadar), Malumat-ı Medeniye ve Coğrafya, Malumat-ı Fenniyye, Musıkî, Hıfs-ı Sıhha ile Harekat-ı Bedeniye dersleri işlenecektir. Köy okulları gibi ibtidailerin öğrenim süreside üç yıldır. Kanuna göre, beş yüz nüfuslu mahallelerde birer ibtidai mektebi yaptırılacaktı. 1909 yılında oluşturulan ilköğretim kanun tasarısında ibtidai mekteplerinin binalarının durumu da ilk kez belirli bir plana bağlanmıştır. Plana göre, ibtidai mektepleri üç sınıflı olacak bunun yanı sıra bir öğretmen odası ile bir bevvap odası bulunacaktı. Okulun ayrıca bir bahçesi ile teneffüshane denilen bir alanı bulunacaktı. Sınıf mecutları en fazla 40 öğrenciden oluşacak, eğer okulun mevcudu 90'ın üzerine çıkar ise muallim-i salis denilen üçüncü bir öğretmen görevlendirmesi yapılacaktı. (Bknz: "İlköğretim Kanun Tasarısı (10 Haziran 1909)", *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. s.244-251.)

²⁹⁵ Kanunda "geçici" ibaresi yer alsa da kanun Cumhuriyet yıllarına kadar varlığını devam ettirecektir. (Bknz: Akyüz, a.g.e,s.268.)

devre, devre-i âliye veya yüksek devre) okullar hâline getirilmiştir. Müfredat programları ve ders cetvelleri de bu yeni duruma göre ayrı ayrı hazırlanmıştır²⁹⁶. Kanunda okulların sabah 8’de öğretime başlayacakları, 40’ar dakikadan olmak üzere, öğleden önce üç ve öğleden sonra üç olmak üzere günde altı dersin işleneceği, teneffüslerin 20’şer dakika olacağı gibi hükümlerde yer almaktaydı²⁹⁷. Artık okulların ders programları hazırlanırken önceki programlardan olduğu gibi köy, kasaba ve şehir ayrımı yapılmıyordu. Ders müfredatları okulların sınıf sayılarına göre belirlenmekteydi.

İbtidailerde öğretim kalitesini arttırmak için ve rüştiyelerin faydalandığı devletin mali kaynaklarından faydalanabilmeleri için, *kanun-u muvakkat* gereği, bazı yerlerde, ibtidailer ile rüştiyeler birleştirilmiştir²⁹⁸. Bu gelişme sonrasında ibtidai mekteplerin sayısı azalmıştır. 1912 yılında Karaman Kazası’nın bağlı olduğu Konya vilayetinde 465 olan ibtidai sayısı 1913 yılına gelindiğinde 273 erkek, 22’si kız ve 22’si karma olmak üzere 317’ye düşmüştür. Bu okullarda 15.957’si erkek ve 2.203’ü kız olmak üzere toplam 18.160 öğrenci okullara devam etmekte iken, 39.912’si erkek ve 49.344’ü kız olmak üzere 89.256 öğrenim çağındaki çocuk okula gidememektedir²⁹⁹. Toplam 107.416 öğrencinin bulunduğu vilayette okullaşma oranı veya çocukların okula ulaşma oranları % 16 gibi düşük bir orandadır. Vilayetteki toplam erkek çocuk sayısı 55.869 olurken, okullaşma oranı erkeklerde %28’dir. Vilayetteki toplam kız çocuk sayısı 51.547 olurken okullaşma oranı %4 seviyelerindedir. Vilayette okula devam eden 57 öğrenciye bir okul düşerken; okul çağındaki öğrencilerin tamamı okula gidebilselerdi 338 öğrenciye bir okul düşmüş olacaktı. Konya vilayetinde okullaşma oranı erkek çocuklarda ülke ortalamasının üzerinde iken, kızlarda bu ortalamanın altındadır³⁰⁰.

²⁹⁶ Sarıçelik, s.30-35.

²⁹⁷ Sarıçelik, s.36.

²⁹⁸ Alkan, s.163.

²⁹⁹ Bu okullarda 436’sı erkek ve 37’si kız olmak üzere 473 öğretmen görev yapmaktadır. Bu rakamlarla öğretmenleri okullara oranlarsak yaklaşık olarak her bir okula 1.5 öğretmen düşmektedir. (Bknz: Alkan, s.208.)

³⁰⁰ Erkeklerde ülke ortalaması %21; kızlarda ise %6’dır. (Bknz: Bu tez I. Bölüm İlk ve Orta öğretim Kurumları’nın yaygınlaşması.); Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, 1925 yılında, Konya Vilayeti’nde umumi (resmi) ilk mektep sayısı 219 olup bunların 15’inde kızlara ve 204’ünde erkeklere eğitim verilmekteydi. Öğrenci sayısı ise 2.104’ü kız ve 13.769’u erkek olmak üzere toplam 15.873’dür. 1 adet lise kısmı ibtidaisinde ise 113 erkek öğrenci bulunmaktadır. (Bknz: DS-1925, S.167.); 1927

2.3.1.1.Karaman İbtidai Mektepleri

Karaman Kazası'nda da ülke genelinde olduğu gibi, usul-ü cedide üzerine öğretim yapan, ibtidai mektepleri ancak Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden sonra kurulmaya başlanmıştır. Kazada ilk ibtidai 1873 senesinde açılan Mithat Paşa İbtidai Mektebi'ydi³⁰¹. 1880'li yılların sonları ile 1890'lı yılların başında Karaman kazasında bir ibtidai mektebi bulunmaktaydı³⁰². 1900 yılında usul-ü cedit üzerine eğitim yapan ibtidai derecesinde bir mektepte 73 öğrenci bulunmakta ve usul-ü atika üzerine eğitim veren 13 okulda ise 539'u erkek ve 70'i kız olmak üzere 609 öğrenci bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra aynı yılda dört gayrimüslim ibtidai mektebinde 160 erkek ve 70 kız öğrenci bulunmaktaydı³⁰³. 1890 yılından itibaren yeni ibtidailer açılırken, aynı zamanda sıbyan mektepleri ibtidaiye dönüştürülmeye başlanmıştır. 1905-1906 yıllarına gelindiğinde ibtidai sayısı 10'a kadar yükselmiştir. Bu on Müslüman ibtidai mektebinde 667'si erkek ve 95'i kız olmak üzere toplam 762 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bir adet Rum ibtidaisinde tamamı erkek 110 ve 1 adet Ermeni ibtidaisinde ise tamamı erkek 20 öğrenci vardı. Bunlarla birlikte Karaman'da ibtidailere devam eden toplam öğrenci sayısı 892'ydi³⁰⁴.

1916 yılında Karaman Kazası'nda, 7'si merkezde ve 13'ü köylerde toplam 20 ibtidai derecesinde okul bulunmaktaydı³⁰⁵. 1915-1916 öğretim yılında okulların 16'sında faal olarak öğretim yapılırken 1 okul (Cedit Mahallesi Mektebi) münhal olduğu için, iki okulun öğretmenleri askeri olduğu için (Eminler ve Akçaşehir Mektepleri) ve bir okulun öğretmenin hastalığı nedeniyle (Sıdırva Mektebi) öğretim yapılamamıştır. (Bknz: Tablo-14: 1916 Yılında Karaman Kazasında Bulunan İbtidai

---

yılında ise erkekler için 234 ve kızlar için ise 17 resmi ilk mektep bulunmaktadır. Bu okullarda ise 13.107 erkek ile 1.464 kız öğrenci öğrenim görmekteydi. 5'i anaokul, 234'ü erkek ve 17'si kız olmak üzere 251'i ilk mektep, 1'i kız ve 1'i erkek 2 muallim mektebi, 2 imam-hatip mektebi, 1'i kız orta mektep ve 1'i lise olmak üzere toplam okul sayısı 262'dir. Bu okullarda 24.650 erkek ve 1820 kız öğrenci eğitim almaktadırlar. (Bknz: DS-1927, s.172).

³⁰¹ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁰² KVS-1306,s.97, KVS-1307, s.87,88, KVS-1309, s.89.; 1894-1895/H.1312 yılı vilayet salnamesine göre ibtidai mektebinin muallimi Hasan Efendi'dir. (Bknz: KVS-1312, s.137; KVS-1314, s.133.)

³⁰³ KVS-1317,s.164.

³⁰⁴ KVS-1322, s.114

³⁰⁵ Mithat Paşa Mektebi, Pirloğanda Mektebi, Rum Mektebi, Cedit Mahallesi Mektebi, Feyziyye Mektebi, Huffaz Mektebi, İnas, Gaferyad, İbrala, Kılbasan, Sıdırva, İlisıra, Kızıllar, Aşağıhadim, Aladağ, Eminler, İttihat Mektebi, Akcaşar, Gâziler, Kızılyaka Bknz: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Vekaleti İstatistik Kalemi 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916)(Bundan sonraki dipnotlarda "BOA, MF. İST"şeklinde geçecektir.).

Mektepleri ve Kuruluş Tarihleri); Bu okulların 9 tanesi erkek, 1 tanesi inas(kız), 7 tanesi muhtelit (karma) eğitim yapmaktaydı. 3 okulda öğretmen olmadığı için eğitim yapılamamaktaydı. Kapalı olan okullar Cedit Mahallesi, Aşağı Hadim ve Alata ibtidaileridir. Mekteplerin biri dışında tamamı umumi(devlet okulu)dir.Rum Mektebi hususi (özel okul) bir okuldur. Mithat Paşa Mektebi 6 dershaneli ve 6 muallimli, Feyziyye, İttihat ve İnas mektepleri 2 dershaneli ve 2 muallimlidir. Diğer okullar ise birer dershaneli ve birer muallimli olarak planlanmıştır. Ancak üç okul münhal olduğu için faal olan dershane sayısı 25'e düşmüştür. Buna göre; 1916 yılında Karaman Kazası ibtidailerinde 25 dershanede 25 öğretmen görevlendirilmiştir. Kazada ilk açılan ibtidai mektebi 17 Eylül 1873'de açılan Mithat Paşa mektebidir. Son açılan okul ise 29 Mayıs 1916 tarihinde açılan Kızılyaka Mektebi'dir. Okullardan sadece 4'ünün (İttihat, inas, Rum ve Eminler) binaları muntazam, diğerleri tamirat ve tadilata muhtaç, gayrimuntazam okullardı. Rum mektebi dışında bütün okullar maarif idaresine aitken, Rum mektebi Rum cemaatine aitti. Okul binalarının en değerlisi 50.000 kuruş ile Mithat Paşa mektebidir, en az değere sahip okul binası ise, 1000'er kuruş değerindeki köy okullarının binalarıydı. Vilayet bütçesinden en fazla tahsisatı 31.000 kuruş ile Mithat Paşa mektebi alırken, 2.400 kuruştan aşağı tahsisat alan okul yoktur. Rum mektebi vilayet bütçesinden herhangi bir kaynak ayrılmamış giderleri cemaat tarafından karşılanmıştır. Vilayet bütçesinden toplam Karaman Kazası okullarına ayrılan tahsisat 117.400 kuruştur. Okulların finansmanı için başka bir gelir kalemi de yoktu. Eğitim alanında öğretmen maaşlarına 20.400 ve diğer harcamalara 600 kuruş olmak üzere toplam 21.000 kuruş harcayan Mithat Paşa mektebi en fazla harcama yapan eğitim kurumuydu. Mithat Paşa, Feyziyye, İttihat ve İnas mektepleri dışında diğer mektepler öğretmen maaşları dışında herhangi bir gider beyan etmemişlerdir. Mithat Paşa, Feyziyye, İttihat ve İnas mekteplerinin diğer giderleri diyebileceğimiz harcamaları ise 1.800 kuruştur. Bu harcama kalemlerinden biride yardımcı hizmetler diye bileceğimiz hademelere ödenen maaştır. Okulların en önemli gider kalemleri öğretmen maaşlarıdır.

Mekteplerin toplam öğretmen maaşlarına ayırdıkları ödenek³⁰⁶, münhal okullar hariç, 85.200 kuruşt³⁰⁷.

1916 yılında, öğretim yılı sonu itibari ile 155'i kız (30'u gayrimüslim) ve 550'si erkek (40'ı gayrimüslim) olmak üzere Karaman genelindeki ibtidai mekteplerinde öğrenim gören öğrenci sayısı toplamı 705'tir. (Bknz: Tablo15: 1915-1916 Öğretim Yılı Karaman İbtidai Mektepleri Öğrenci İstatistikleri) Öğrencilerin sınıflara dağılımı ise şu şekildeydi: Ana ve sıbyan sınıfında 39 kız ve 61 erkek, 1. sınıfta 66 kız, 363 erkek, 2. sınıfta 13 kız 99 erkek, 3. sınıfta 3 kız 43 erkek, 4.sınıfta 9 kız(İnas Mektebi öğrencisi) 6 erkek, 5. sınıfta 3 kız öğrenci bulunmaktaydı. Kızların oranı sınıflar yükseldikçe azalmakla birlikte, 4. sınıfta kızlar erkeklerden daha fazladır. 5. Sınıfta ise sadece inas mektebinin öğrencileri bulunduğu için kız öğrenci sayısı verilmiştir. Kızların inas mektebi dışında en fazla buldukları okul Feyziye Huffaz Mektebi'dir. Hafız yetiştiren bu okulda 50 kız öğrenciye karşı 45 erkek öğrenci bulunmaktaydı. Bu rakamlarla kızların Karaman genelinde öğrenciler içindeki oranı %21.9'dur. 155 kız öğrenciden 51'i sınıf tekrarına kalmıştır. Kız öğrencilerin sınıf tekrarına kalma oranları %32.9'dur. 550 erkek öğrenciden 201'i sınıf tekrarına kalmıştır. Erkek öğrencilerin sınıf tekrarına kalma oranları ise %36.3'dür.

İbtidai mekteplerinin alt derece eğitim kurumları olarak kabul edilen ana veya sıbyan sınıfından bir üst sınıfa geçen öğrenci sayısı 47 erkek ve 39'u kız (Bu 39 kızın 35 tanesi Huffaz mektebinde ve 4 tanesi İlisıra'dadır.) olmak üzere 86'dır. Ana sınıfı veya sıbyan sınıfında 14 öğrenci sınıf tekrarına kalırken bunların tamamı erkek öğrencidir. Öğrencilerin büyük bir kısmı 1. sınıfta öğrenim görmektedirler. Birinci sınıfa devam eden öğrenci sayısı 429'dur. Birinci sınıftan ikinci sınıfa geçen öğrenci sayısı 200'ü erkek(Bu öğrencilerden 40'ı gayrimüslim olmak üzere 35'i Rum mektebinde ve 5'i Gaziler köy mektebinde öğrenim görmektedir.) ve 36'sı kız(Bu kız öğrencilerin 15'i huffaz, 24'ü inas ve 1'i de Kılbasan ile gayrimüslimlerin 15'i Rum ve 5'i Gaziler mektebindedir.) olmak üzere 236'dır. Birinci sınıfta sınıf tekrarı

³⁰⁶ Kızılyaka ibtidai mektebinin öğretmen giderleri verilmemiştir.

³⁰⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Vekaleti İstatistik (Bundan sonraki dip notlarda "BOA, MF.İST şeklinde geçecektir.) 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916). Bu sayı 16 okulun toplamını ifade eder.

yapan öğrenci sayısı 163'ü erkek(Bunların 10'u gayrimüslimdir) ve 30'u kız (Bu otuz kızın 7'si Rum mektebinden, 10'u İnas Mektebi'nden ve 13'ü Kılbasan mektebindedir.) olmak üzere toplam 193'tür. Sınıf tekrarına kalan 1. sınıf öğrencilerinin oranı %44.9'dur. Neredeyse 1. sınıfa başlayan öğrencilerin yarısı sınıf tekrarına kalmıştır. Diğer sınıflarda bu oran daha düşüktür. İkinci sınıftan üçüncü sınıfa geçen öğrenci sayısı 79'u erkek (Bu öğrencilerden 8'i gayrimüslim.) ve 13'ü kız (Bunların 4'ü Rum mektebinde öğrenci olup gayri müslimdir, diğer kız öğrencilerin 7'si inas mektebinde 2'si kılbasanda öğrencidirler.) olmak üzere 92'dir. 2. Sınıfta bulunan 92 öğrencinin 20'si sınıf tekrarına kalmıştır. Bu öğrencilerin tamamı erkek olup öğrencilerin sınıf tekrarına kalma oranı %21.7'dir. Üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa geçen öğrenci sayısı, 41'i erkek (4'ü gayrimüslim) ve 2'si kız (Bu iki kız öğrenci inas mektebinde okumaktadırlar.) olmak üzere 43'tür. Üçüncü sınıfta sınıf tekrarına kalan öğrenci sayısı 1'i kız (Bu öğrenci inas mektebi öğrencisidir.) olmak üzere 3'tür. Bu sınıf seviyesinde sınıf tekrarına kalma oranı sadece %6.9'dur. 4. ve 5. sınıflarda ise sınıf tekrarına kalan herhangi bir öğrenci yoktur³⁰⁸. Beşinci sınıfa geçen öğrenci sayısı 6'sı erkek ve 9'u kız(İnas mektebi öğrencileri) olmak üzere 15'dir. Beşinci sınıfa bitiren öğrenci sayısı 3 erkek ve 3 kız olmak üzere 6 tanedir. 4. ve 5. sınıflarda sınıf tekrarı yapan öğrenci yoktur³⁰⁹. İbtidailerde, bugünkü ilköğretimlerinden tamamen farklı olarak, sıbyan sınıfından başlayan katı bir eleminasyon sisteminin olduğunu, öğrencilerin belirli kriterlere sahip olmadan üst sınıflara geçemedikleri rahatlıkla söyleyebiliriz.

1915-1916 öğretim yılında 207 öğrenci okullara kayıt yaptıırken, bunların 35 tanesi kız öğrencidir. Bu yıl kayıt yaptıranlar içinde kızların oranı ise %16.9'dur. 84 öğrenci bu yıl içinde okulu bırakmıştır. Okula devam etmeyen 84 öğrencinin diğer

³⁰⁸ BOA, MF.İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁰⁹ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916). Ana ve sıbyan sınıfında 14 öğrenci, birinci sınıfta 165 erkek ve 23 kız öğrenci ile gayrimüslim 10 erkek ve 7 kız öğrenci, ikinci sınıfta 20 erkek öğrenci ve üçüncü sınıfta 2 erkek ile 1 kız olmak üzere toplam 242 öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır. (Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).) Toplam öğrenci sayısı ile geçenler+tekrar=720 sayıları yıl sonu 705 öğrenci sayısını tutmuyor. Buradan şu sonuç çıkabilir 15 öğrenci sınıf tekrarına kaldıklarını öğrendiklerinde okullarını bırakmış olabilirler.

öğrencilere oranı % 11.9' dur, bunlardan 20'si hastalık nedeniyle ve geri kalan 64 öğrenci *esbab-ı saire* (çeşitli sebeplerle) okullarından ayrılmışlardır³¹⁰.

İnas(Kız), Rum ve Kılbasan mekteplerinin 5. sınıfa kadar; Mithat Paşa Mektebi'nin 4. sınıfa kadar; İttihad, Feyziyye, Eminler, Pirlogonda Mektepleri'nin 3. sınıfa kadar; Sıdırva, Akçaşar, Kızılyaka ikinci sınıfa kadar, Feyziyye Huffaz, Gaziler, birinci sınıfa kadar öğrencileri vardır³¹¹.

1915-1916 öğretim yılında okulda 3-7 yaşları arasında 165 öğrenci bulunmaktaydı. Bu öğrencilerin 121'i erkek ve 44'ü kız öğrencidir(%26'sı kız), bunların içinde 20 erkek ile 10 kız öğrenci gayrimüslimdir. 7-12 yaş aralığında bulunan 335 öğrencinin ise 266'sı erkek ve 69'u kız öğrencidir(%20.5'i kız), bunların içinde aynı zamanda 15 erkek ile 12 kız öğrenci gayrimüslimdir. 12-16 yaş aralığında bulunan 209 öğrencinin 176'sı erkek ve 33'ü kız öğrencidir(% 15'i kız), bu öğrenciler içinde 13 öğrenci gayrimüslimdir³¹². Bu istatistikler ile Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Karaman Kazası'nda yıllar geçtikçe kızların okula devam oranlarının düştüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Kız çocukları ya yaşlarının ilerlemesi nedeniyle veya da sınıf tekrarına kaldıkları için okula devam edememişler okullarını erken yaşlarda bırakmak zorunda kalmışlardır.

Karaman genelinde 1916 yılı itibari ile toplam öğretmen sayısı 25'dir. Bunlardan 3'ü kadın diğerleri erkektir. Kadın öğretmenlerin tamamı inas ibtidai mektebinde öğretmenlik yapmaktadır. Bir öğretmen gayrimüslimdir ve Rum mektebinde öğretmenlik yapmaktadır. Üç okulun öğretmeni yoktur yani münhaldir (Aşağı Hadim ve Alata), iki okulun öğretmeni de askeredir(Eminler ve Akçaşehir). Okullarda dört yıllık darümuallimin veya darümuallimat mezunu öğretmen yoktur. İki yıllık darümuallimin mezunu 13 öğretmen, muallim muavini ehliyetli 3 öğretmen, sultani veya idadi mezunu 1 öğretmen, dersten mücaz(öğretmenlik yapma icazetine sahip) 3 öğretmen, rüştiye mezunu 5 öğretmen bulunmaktadır³¹³. Toplam

³¹⁰ BOA, MF.İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³¹¹ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³¹² BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³¹³ 1913-1914 yıllarında Konya Vilayeti'nin tamamında umumi(resmi) okullarda görev yapan 473 öğretmenin 30'u darümuallimin, 8'i darümuallimat, 230'u iki yıllık darümuallimin, 9'u idadi, 121'i

hizmetli sayısı 5'tir, bunlardan 4'ü erkek 1 tanesi kadındır. Kadın hizmetli inas ibtidai mektebinde görev yapmaktadır³¹⁴.

Öğretmenlerin geneli (20 öğretmen) 200 ile 400 kuruş aralığında maaş almaktadır. Örneğin Mithat Paşa mektebinin 2 öğretmeni 200 ile 400 kuruş arasında maaş alırlarken kalan iki öğretmeni 400 ile 500 kuruş aralığında maaş almaktadır. Bu okulun öğretmen maaşlarına yaptığı harcama 20.400 kuruştur, bu rakamı 12'ye böldüğümüzde çıkan sayıyı 4'e bölerek 425 kuruşa ulaşmaktayız(20400/12=1700. Ve 1700/4=425). Ancak bu maaş bütün öğretmenlere verilen ortak bir rakam değildir. Çünkü bu okuldaki öğretmenler farklı farklı maaş almaktadırlar, ancak bize öğretmenlerin maaşları konusunda fikir vermektedir. Aynı matematiksel hesaplamaları diğer okul ve öğretmenlere uyguladığımız zaman öğretmenlerin aldıkları maaşlar şu şekilde olmaktadır. İttihat mektebinin üç öğretmeni ortalama 283.3 kuruş maaş almaktadırlar. Feyziye okulunun iki öğretmeni ortalama 425 kuruş maaş alırken, inas mektebinin üç öğretmeni ortalama 316 kuruş maaş almaktadırlar. Merkez kazada bulunan Huffaz veya Feyziye Huffaz Mektebi ile Rum mektebinin birer öğretmeni 200'er kuruş maaş almaktadırlar. Köy ve kasabalarda ise farklı farklı maaş alan öğretmenler vardır. Örneğin, Piloganda(Taşkent), Kılbasan, Gaferyad(Kasaba-Kâzım Karabekir) ve Kızıllar köy mekteplerinin öğretmenleri 200'er kuruş maaş alırlarken, İlisıra(Yollarbaşı), Sıdırva(Sudurağı), İbrala(Yeşildere), Akçaşar(Akçaşehir) ve Gâziler mekteplerinin öğretmenleri 250'şer kuruş ve Kızılyaka, Eminler ile Aşağı Hadim, Alata³¹⁵ öğretmenleri 300'er kuruş maaş almaktadırlar³¹⁶. Hemen şunu belirtmek gerekir ki okulların öğretmen maaşları veya diğer giderleri vilayet bütçelerinden karşılanmaktaydı. Muallimlerin maaşları, görev yapılan okul ve unvan, kıdem ile mezun olunan okula göre değişmektedir. Özellikle köy okullarındaki öğretmenlerin

---

muallim muavini ehliyetnameli, 4'ü dersten mücaz ve 71'i de diğer okullardan mezundurlar. (Bknz: Alkan, a.g.e., s.169.)

³¹⁴ BOA, MF. İST, 40/7-3 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³¹⁵ Son iki okul münhal olması nedeniyle, öğretmen maaşı konusunda bilgi verilmemesine rağmen vilayet bütçesinden ayrılan paraya göre hesaplanmıştır.

³¹⁶ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916). Hemen burada şunu söylemek gerekir ki faydalandığımız kaynaktaki istatistik bilgileri ile tek öğretmenli okulların öğretmen maaşlarını hesaplamak mümkün olmakla birlikte, birden çok öğretmeni olan okulların öğretmenlerinin maaşlarını net olarak hesaplamak mümkün olmamaktadır.

maaş farklılıkları muhtemelen maaşlara yerel mali desteği olmasından kaynaklanmaktadır.

I.Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında Karaman'da ibtidai sayısı 11'e kadar düşmüştür. 1922 yılında yeni açılan 8 köy okulu ile birlikte Karaman genelinde ibtidai mektebi sayısı tekrar 19'a çıkmıştır³¹⁷. 1921 yılında Karaman Kazası'nda 17 köy okulunda 860 öğrenci öğrenim görmekte iken, bu yıl içinde 7 okul kapatılmış ve köylerde bulunan okul sayısı 10'a ve öğrenci sayısında 470'e düşmüştür³¹⁸.(Tablo 16: Karaman Kazasına Bağlı Köy Mekteplerinin 1922 Yılı İstatistiki Bilgileri)1925 yılında ise 8'i merkezde ve 22'si köylerde olmak üzere ibtidai sayısı 30'a ulaşmıştır³¹⁹.

2.3.1.1.1 Merkez Kaza İbtidai Mektepleri

2.3.1.1.1.1. Mithat Paşa Mektebi

Okulun 17 Eylül 1873³²⁰ tarihinde açılmıştır ancak bir süre sonra kapanmış ve 23 Mart 1916 tarihinde Karaman merkezde Fakihzade ve Hacı Sadık Mektepleri birleştirilerek Mithat Paşa adıyla altı öğretmenli ve altı sınıflı olarak tekrar açılmıştır³²¹. 1922 yılında Mithat Paşa Mektebi, Canbaz Kadı mektebinin hemen ön kısmında, dört sınıflı(odalı) bir okuldur³²².

Okulda sadece erkek öğrenciler öğrenim görmektedirler ve gayrimüslim öğrenci yoktur. Umumi ve gündüzlü bir okuldur. Mektep binası imara muhtaçtır. Bina maarif idaresine aittir. Mektep binasının kıymeti 50.000 kuruştur. 1916 yılı itibari ile mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 31.000 kuruştur. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktadır. Giderleri maaşlara ödenen 30.400 kuruş ile masraflara harcanan 600 kuruştan oluşmaktadır. 1915-1916 öğretim

³¹⁷ Dr. Nazmi, s.84.

³¹⁸ Sapancalı, s.86-87.

³¹⁹ Merkez Mektepleri: Karaman Kısım-1 İptidaisi, Mithat Paşa, Menba'ül Arifat, Şemsül Maarif (Kızlar Mektebi), Ana Mektebi, Darülhuffaz, Kurtuluş (Darülhuffaz), Hıfz-ı Cedit, Numune Mektebi; Köy Mektepleri: Mesudiye, İlisıra, Eminler, Kılbasan, Gaferyad (Kasaba), Süleyman Hacı-Kaşoba, Akçaşar, Kızılca-Aladağ, Pirlogonda, İbrala, Kızıllar, Afgan(Avgan), Yukarı Hadim, Çoğlu, Sıdırva, ... , Manyan, Kızılyaka, Başkışla, Aşağı Hadim, Pınarbaşı. (Bknz: KMA, Defter no:16, belge no:1 (1925/R.1341'den evvel))

³²⁰ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³²¹ BOA, MF.İST, 24/47 (10 Mart 1332).

³²² Sapancalı, s.79.

yılında okula kaydedilen 23 öğrenci ile birlikte okulun toplam mevcudu 54'dür. Öğretim yılı içinde kaydedilen öğrencilerden 2'si hastalıktan dolayı ve 7'si çeşitli sebeplerle (esbab-ı vesaire), toplamda 9 öğrenci okula devam etmemiştir. Öğretim yılı sonunda toplam öğrenci sayısı 45'dir. Okul da 7-12 yaş arası öğrenci sayısı 10 ve 12-16 yaş arası öğrenci sayısı 35'dir³²³.

1916-1917 öğretim yılında okulun 4 öğretmeni vardır ve öğretmenler 25 ile 35 yaşları arasındadır. Muallimlerin tamamı iki yıllık darülmualimin mezunudur, bu öğretmenlerden ikisi 200-400 kuruş aralığının da maaş alırken iki tanesi 400-500 kuruş aralığında maaş almaktadır. Bu maaşlar arasındaki fark muhtemelen kıdemden veya okul yönetiminde icra edilen görevden kaynaklanmaktadır. Okulun bir de hademesi vardır³²⁴.

1917-1918 öğretim yılında okulun toplam mevcudu 60'dır³²⁵. Bu öğretim yılında okulda 7 yaşından 17 yaşına kadar değişen yaşlarda öğrenciler bulunmaktadır. Bu yıl okulda 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniye, 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih, Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri 6. Resim ve Elişleri Tabi'at 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniye dersleri okutulmaktaydı. Sadece devre-i evveli birinci sınıfta Tarih ve Coğrafya dersleri okutulmamış, diğer sınıflarda okutulmuştur³²⁶. (Bknz: Tablo-17: 1917-1918 Öğretim Yılı Mithat Paşa Mektebi Öğrenci Yaş İstatistiği ve Tablo-18: 1917-1918 Öğretim Yılında Mithat Paşa Mektebi Ders Proramı).

³²³ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).; Birinci sınıftan 14, ikinci sınıftan 11, üçüncü sınıftan 8 ve dördüncü sınıftan 3 öğrenci sınıflarını geçmişlerdir. Birinci sınıfta okula devam etmeyen 9 öğrenci sınıf tekrarına kalırken, diğer sınıflarda sınıf tekrarına kalan öğrenci yoktur. (Bknz: aynı yer)

³²⁴ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916). Hademelerin yaşları ve maaşları ile ilgili bilgiye rastlanmamıştır.

³²⁵ Öğrencilerin sınıflara dağılımı şu şekildedir: devre-i evveli birinci sınıfta 32, devre-i evveli ikinci sınıfta 8, devre-i mutevassıt birinci sınıfta 10, devre-i mutevassıt ikinci sınıfta 4, devre-i âli birinci sınıfta 3, devre-i âli ikinci sınıfta 3.(Bknz: KMA, defter no:79, s.119-120-121.)

³²⁶ KMA, defter no:79, s.119-120-121.

1918-1919 öğretim yılında okulun toplam öğrenci mevcudu 66'dır³²⁷. Bu öğretim yılında okulda 7 yaşından 17 yaşına kadar değişen yaşlarda öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğretim yılında okul ders programında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6. Resim ve Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakıyye ve Medeniye 8.Lisan-ı Ecnebi dersleri yer almıştır. Dersler arasında özellikle Lisan-ı Ecnebi dersi dikkat çekmektedir. 1917-1918 öğretim yılında bu ders okulda okutulmazken, bu öğretim yılında devre-i evveli ikinci sınıftan itibaren bu ders, programlarda yer almıştır. İdare-i Beytiyye, Tabi'at dersi müfredatta olmasına rağmen hiçbir sınıfta okutulmamıştır. Devre-i evvel birinci sınıfta Tarih ve Coğrafya dersi okutulmazken diğer sınıflarda okutulmuştur. (Bknz: Tablo-19: 1918-1919 Öğretim Yılında Mithat Paşa Mektebi Öğrenci Yaş İstatistiği ve Tablo-20: 1918-1919 Öğretim Yılında Mithat Paşa Mektebi Ders Proramı)

Mithat Paşa Mektebi 1922 yılında 4 sınıflıydı ve 60 öğrencisi vardı. Ancak alınan kararlar tasarruf edilmesi amacı ile okul kapatılmıştır. 1922 yılında Mithat Paşa Mektebi lağvedilirken binasına Menba'ül İrfan Mektebi taşınmıştır³²⁸. O gün için 1500 haneli Karaman'da, idadi mektebinin ibtidai kısmı ve Menba'ül İrfan mektebinden başka ibtidai seviyesinde okul kalmamıştır³²⁹. Bu durum halkın eğitim ihtiyacını karşılamak için sıbyan mekteplerine yönelmesine neden olacaktır.

³²⁷ Öğrencilerin sınıflara dağılımı şu şekildedir: Devre-i evvel birinci sınıfta 24, devre-i evvel ikinci sınıfta 16, devre-i mutavassıt birinci sınıfta 11, devre-i mutevassıt ikinci sınıfta 10, devre-i âli birinci sınıfta 3 ve devre-i âli ikinci sınıfta 2'dir. Devre-i evvel birinci sınıfta 24 öğrencinin 16 tanesi sınıf tekrarına kalırken, ikinci sınıfta 16 öğrencinin tamamı sınıfını geçmiştir. Devre-i mutavassıt birinci sınıfta 11 öğrenciden 2'si sınıf tekrarına kalırken, ikinci sınıfta 10 öğrencinin 1'i sınava gelmediği için sınıf tekrarına kalmıştır. Devre-i âli ikinci sınıfta 2 öğrencinin 2'si de sınıfını geçmiş, birinci sınıfta 3 öğrencinin 2'si sınıfını geçerken bir öğrenci sınava katılmadığı için sınıf tekrarına kalmıştır. Bütün okulun bir üst sınıfa geçme oranı %70'dir.(Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:87, belge no: 115-116)

³²⁸ KMA, Defter no:16, Kapak.; Sapançalı, s.79.

³²⁹ Sapançalı, s.85.

2.3.1.1.1.2. Memba'ül 'İrfan Mektebi (Merkez Mektebi -Gâzi Mektebi)

Şamkapı'da beş odalı ve ahşap bir binada hizmet vermekte iken, 1922 yılında Mithat Paşa Mektebi'nin lağvedilmesi ile bu okulun binasına, Sekiçeşme Mahallesi'ne taşınmıştır³³⁰.

1918-1919 öğretim yılında okulda üç sınıfta toplam 33 öğrencisi vardır³³¹. Bu öğretim yılında okulda 6 yaşından 17 yaşına kadar değişen yaşlarda öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğretim yılında okulun ders programında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih ve Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6. Resim ve Elishleri 7.Terbiye-i Bedeniye 8.Musahabet-i Ahlakiye 9.Musikî 10.Hal ve Hareket dersleri yer almıştır³³². (Bknz: Tablo-21:1918-1919 Menba'ı İrfan İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği; Tablo-22: 1918-1919 Menba'ı İrfan İbtidai Mektebi Ders Proramı).

1922 yılında okulun altı sınıfı ve yüz kadar öğrencisi varken aynı yıl içinde tasarruf amacı ile 6 öğretmeni bulunan okulun 4 öğretmenin işine son verilerek öğretmen sayısı 2'ye düşürülmüştür. Mithat Paşa mektebinin 1922 yılında kapatılması ile bu mektebin binasına taşınmıştır³³³.

Membaülirfan Mektebi'nin ismi 20 Mayıs 1926 tarihinde Gazi Paşa mektebi olacaktır³³⁴. 1927 yılında Gazi İlkokulu inşa edilerek okul buraya taşınmıştır³³⁵.

³³⁰ Sapancalı, s.79.

³³¹ Bu öğrencilerin 17'si devre-i evvel birinci sınıfa, 5'i devre-i evvel ikinci sınıfa ve 11'i devre-i mutavassıt birinci sınıfta öğrenim görmektedirler. 33 öğrenciden 19'u sınıf tekrarına kalmıştır. Öğrencilerin üst sınıfa geçme oranı %43 gibi düşük bir orandadır. Sınıf tekrarına kalan öğrencilerin 10'u sınavlara katılmayan devamsız öğrencilerdir. Öğrencilerin %30'u okula devam etmedikleri için sınıf tekrarına kalmışlardır. Devre-i evvel birinci sınıfta 17 öğrenciden 13'ü sınıf tekrarına kalırken, bunlardan 4'ü hiç sınava girmemiştir. İkinci sınıfta 5 öğrencinin 3'ü sınıf tekrarına kalırken bu üç öğrencide hiç sınava girmemiştir. Devre-i mutavassıt birinci sınıfta 11 öğrencinin 3 tanesi sınıf tekrarına kalırken, kalan öğrenciler hiçbir sınava girmemiştir.(Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:87, belge no:117(15 Mayıs 1335).

³³² KMA, Muhtelif Evrak no:87, belge no:117(15 Mayıs 1335).

³³³ Sapancalı, s.85.

³³⁴ KMA, Muhtelif Evrak no:34, belge no:3

³³⁵ 1927 yılında inşa edilen Gazi İlkokulu Emir Musa Medresesi'nden taşınan taşlar ile yapılmıştır. Yeni okul binası bir Alman şirketi tarafından inşa etmiştir (Medrese binası da Almanlar tarafından yıkılmıştır. Almanlar aynı zamanda medresenin takkapısını ve kitabelerini 1500 liraya satın alarak, numaralandırmışlar; sandıklara koyarak Almanya'ya göndermişlerdir. Medresenin kitabe ve çinileri ise İstanbul'a gönderilmiştir.)(Bknz: Konyalı, s.457-458.)

Bugün bu okulun yerinde İmaret Ortaokulu açılmış olup, Gazi İlkokulu ise aynı bahçe içinde eski okul binasının hemen arkasına inşa edilen yeni binasında hizmet vermektedir.

2.3.1.1.1.3. Feyziye Mektebi

Okul 20 Şubat 1892 tarihinde açılmıştı. Erkek öğrencilerin öğrenim gördükleri bir okuldu ve okulda gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. 1916 yılında mektebin 2 dershanesi vardı. Okul binası maarife ait olup, imara muhtaçtı. Mektep binasının kıymeti 30.000 kuruştı. Mektebin yıllık bütçesi vilayet bütçesinden gelen 10.500 kuruştı. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 10.200 kuruş ile masraflar için ayrılan 300 kuruştan oluşmaktaydı³³⁶.

1915-1916 öğretim yılında okulun öğrenci mevcudu 92'ydi. 4-7 yaş aralığında 10, 7-12 yaş aralığında 54 ve 12-16 yaş aralığında 18 öğrencisi vardı³³⁷.

1915-1916 öğretim yılında okulun 2 öğretmeni vardı, bu öğretmenlerden 1'i 25-30, diğeri 40-50 yaş aralığındaydı. İki muallimde iki yıllık Darümuallimin mezunuydu. Öğretmenler 200 ile 400 kuruş arasında maaş almaktaydı. Mektebin ayrıca bir de hademesi vardı³³⁸.

2.3.1.1.1.4 İttihat Mektebi

Okul, 4 Kasım 1911 tarihinde açılmıştı. Erkek öğrencilere mahsus bir okuldu, gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Okul üç dershaneliydi. Mektep binası muntazamdı. Bina maarife aitti. Mektep binasının kıymeti 40.000 kuruştı. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 10.600 kuruştı. Evkaftan veya

³³⁶ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³³⁷ 3 öğrenci hastalıktan dolayı ve 7 öğrenci çeşitli sebeplerle toplamda 10 öğrenci okulu bırakmışlardır. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 82'dir. Birinci sınıftan 12, ikinci sınıftan 7, üçüncü sınıftan 8 öğrenci sınıfını geçerken; birinci sınıfta 45, ikinci sınıfta 8 ve üçüncü sınıfta 2 öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır. Okul öğrencilerin %32 gibi düşük bir miktarı sınıflarını geçme başarısını göstermişlerdir.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³³⁸ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 10.200 kuruş ile masraflara ayrılan 400 kuruştan oluşmaktaydı³³⁹.

1915-1916 öğretim yılı başında okulun toplam öğrencisi mevcudu 109'du. Sene sonunda ise toplam öğrenci sayısı 103'dür. Okulun 4-7 yaş aralığında 20, 7-12 yaş aralığında 50 ve 12-16 yaş aralığında 33 öğrencisi bulunmaktaydı³⁴⁰.

1915-1916 öğretim yılında okulun üç öğretmeni vardı, bu öğretmenlerin biri 25-30, biri 30-35 ve üçüncüsü ise 35-40 yaşları arasındaydı. Muallimlerden birisi iki yıllık darülmuallimin mezunuyken kalan ikisi rüştiye mezunuydu, bu muallimlerden üçü de 200 ile 400 kuruş arasında maaş almaktaydı. Okulun bir de hademesi vardı³⁴¹.

2.3.1.1.1.5. Şehid-i Hürriyet Niyazi Bey İnas Mektebi

Okul 13 Mart 1899 tarihinde açılmıştı³⁴². Karaman'ın ilk inas mektebiydi. 1909 yılından sonra ülke genelinde görülen genel bir uygulamaya uygun olarak, okula hürriyet kahramanı olarak kabul edilen Niyazi Bey'in ismi verilmiştir.

Okulda gayrimüslim öğrenci yoktur. Umumi ve gündüzlü bir okuldur. 1915-1916 öğretim yılında mektep binası üç dershaneliydi ve muntazamdı. Bina maarife aitti. Mektep binasının kıymeti 40.000 kuruştı. Okulun bütçesi vilayet bütçesinden gelen 20.300 kuruştı. Evkaf Nezareti'nden veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Okulun giderleri maşlara ödenen 11.400 kuruş, masraflar için harcanan 500 kuruş ile toplam masrafı 11.900 kuruştı, diğer okullardan farklı olarak mektebin ödeneği masraflarından fazladır³⁴³.

³³⁹ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁴⁰ Yıl içinde öğrencilerin 2'si hastalıktan ve 4'ü çeşitli sebeplerle toplamda 6 öğrenci okuldan ayrılmıştır. Birinci sınıfta 88 öğrencinin 63'ü sınıf tekrarına kalmıştır. İkinci ve üçüncü sınıfta öğrencilerin tamamı sınıflarını geçmişlerdir. Birinci sınıftan 25, ikinci sınıftan 9, üçüncü sınıftan 6 öğrenci sınıfını geçmişlerdir.(BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).)

³⁴¹ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁴² BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁴³ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

1906-1907 öğretim yılında okul iki sınıflı olup, mektepte birinci sınıfta 18 ve ikinci sınıfta 10 olmak üzere toplam 28 öğrenci vardır³⁴⁴. Bu öğretim yılında okulun ders programında 1.Kur'an-ı Kerim 2.Tecvid 3.İlmi Hal 4.Kıraat 5.İmla 6. Hüsni Hat dersleri bulunmaktaydı. (Tablo-23: 1906-1907 Öğretim Yılı Karaman İnas Mektebi Ders Programı)1915-1916 öğretim yılında ise okulda beş sınıfta toplam 61 öğrenci bulunmaktadır. Okulda 4-7 yaş aralığında 10, 7-12 yaş aralığında 25 ve 12-16 yaş aralığında 21 öğrenci bulunmaktadır³⁴⁵.

1917-1918 öğretim yılında okulun altı sınıfı bulunmaktadır ve okulun toplam öğrenci sayısı 69'dur³⁴⁶. Okulda 8 yaşından 15 yaşına kadar değişen yaşlarda öğrenciler bulunmaktadır. (Tablo-24: 1917-1918 Öğretim Yılı Şehid-i Hürriyet Niyazi Bey İnas Mektebi Yaş İstatistiği).

1915-1916 öğretim yılında okulun üç öğretmeni vardır. Öğretmenlerden 1'i 20-25 yaş aralığında iken 2'si 20 yaşından küçüktür. Üç öğretmende rüştiye mezunudur ve 200 ile 400 kuruş arasında maaş almaktadır. Mektebin 1'de hademesi vardır³⁴⁷.

1917-1918 öğretim yılında okulda 8 yaşından 17 yaşına kadar değişen yaşlarda öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğretim yılında okul ders programında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv....

³⁴⁴ İkinci sınıfta sınıf tekrarına kalan öğrenci yoktur, ancak birinci sınıfta 3 öğrenci derslerinde başarısız olmaları nedeni ile sınıf tekrarına kalmıştır.(Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:37, belge no: 43 (10 Temmuz 1323/23 Temmuz 1907).

³⁴⁵ Yıl içinde okula kaydedilen öğrenci sayısı 12'dir. Bu yıl içinde bu öğrencilerden 2 öğrenci hastalıktan dolayı ve 3 öğrenci çeşitli sebeplerle toplamda 5 öğrenci okulu bırakmışlardır. Okulun sene sonunda toplam öğrenci sayısı 56'dır. Birinci sınıfta 24, ikinci sınıfta 7, üçüncü sınıfta 2, dördüncü sınıfta 9 ve beşinci sınıfta 3 öğrenci sınıflarını geçmişlerdir. Birinci sınıfta 10 ve üçüncü sınıfta bir öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁴⁶ Bu öğretim yılında mektebin devre-i evveli birinci sınıfta 22, devre-i evveli ikinci sınıfta 12, devre-i mutevassıt birinci sınıfta 16, devre-i mutevassıt ikinci sınıfta 12, devre-i âli birinci sınıfta 3, devre-i âli ikinci sınıfta 4 öğrenci bulunmaktadır. Devre-i evveli birinci sınıfta 11 öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır. Devre-i evveli ikinci sınıfta bütün öğrenciler sınıflarını geçerlerken sadece bir öğrenci annesinin tifodan vefaati nedeniyle dört ay süreyle okula devam edememiştir. Devre-i Mutevassıt birinci sınıfta bütün öğrenciler sınıflarını geçerlerken bir öğrenci annesinin tifodan vefaati nedeniyle dört ay süreyle okula devam edememiştir. Bu öğrenci bir önceki sınıfta okuyan öğrencinin ablasıdır. Devre-i Mutevassıt ikinci sınıfta öğrencilerin tamamı sınıflarını geçmişlerdir. Devre-i âli birinci sınıfta hiçbirisi sınıf tekrarına kalmamıştır. (Bknz: KMA, defter no:79, belge no: 114-115-116. (1 Ekim 1918/R.1 Teşrinevvel 1334).

³⁴⁷ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri 6. Resim ve El işleri 7. Muamelat-ı veya muhasebat-ı ..... İdare-i Beytiyye dersi devre-i mutavassıt birinci sınıftan itibaren okutulurken, Lisan-ı Ecnebiye hiçbir sınıf seviyesinde okutulmamıştır³⁴⁸. Lisan-ı Ecnebi dersi hiçbir sınıf seviyesinde okutulmazken, devre-i mutavassıt birinci sınıftan itibaren İdare-i Beytiyye dersi okutulmuştur.(Tablo-25: 1917-1918 Öğretim Yılı Şehid-i Hürriyet Niyazi Bey İnas Mektebi Ders Programı)

2.3.1.1.1.6. Şemsülmaarif İnas İbtidaisi (İkinci Kız Mektebi)

Padişah II.Abdülhamid'in cülus-u hümayununun yıl dönümünde 1907 yılında açılmıştır³⁴⁹. Padişaha atfen okula *Eğitim Güneşi* anlamına gelen Şemsülmaarif ismi verilmiştir. Mektep, Karaman'ın ikinci kız mektebidir³⁵⁰.

1918-1919 öğretim yılında okul altı sınıflıdır ve 75 öğrencisi vardır. Bu öğrencilerin 26'sı devre-i evvel birinci sınıfta, 14'ü devre-i evvel ikinci sınıfta, 9'u devre-i mütevassıt birinci sınıfta, 12'si devre-i mütevassıt ikinci sınıfta, 9'u devre-i âli birinci sınıfta ve 5'i devre-i âli ikinci sınıftadır. Bu öğretim yılında okulda 7 yaşından 17 yaşına kadar değişen yaşlarda öğrenciler bulunmaktadır. (Tablo-26: 1918-1919 Öğretim Yılı Şemsülmaarif İnas Mektebi Yaş İstatistiği) Bu öğretim yılında okul ders programında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla 3. Tarih ve Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6.İdare-i Beytiyye, Tabi'at 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Elişleri, Resim 9.Hal ve Hareket dersleri bulunmaktaydı. İdare-i Beytiyye ve Tabi'at dersi devre-i mutavassıt

³⁴⁸ KMA, defter no:79, s.114-115-116.

³⁴⁹ “Bu sene cülusu hümayun hazreti padişahiye ... Konyanın Karaman kazası merkezinde küşat olunan inas mektebi ibtidaisi muallimliğine derdest arz ve takdim olan sene-i... bütçesinden muharrer bulunan karşılıklı ve şehri 200 kuruş maaşla merkez Hamidiye İnas Rüştüyesi mezunlarından Ayşe Sıdika Hanım bıltağın izam olunarak 19 Kanunsani 1323/1 Şubat 1908 tarihinde vazifesine mübaşerat etmiş ve kendisinden alınan evrak-ı seniyye bir kıt'a tercüme-i hal varakası ... arz ve takdim kılınmış olduğundan ol babda emru ferman” (Bknz: BOA, MF.MKT, 1040-35-1-1 (12 Şubat 1323/25 Şubat 1908); 1907/R.1323) tarihinde Karaman kazasında açılan inas mektebi ibtidaisine muallim olarak 1 Eylül 1907/19 Ağustos 1323 tarihinde, 200 kuruş maaş ile Konya Hamidiye İnas Rüştüyesi mezunlarından Sıdika Hanım tayin edilmiştir. Muallime 19 Kanunsani 1323/1 Şubat 1908 tarihinde görevine başlamıştır. Maarif Nezareti, her ne kadar Darülmuallimat mezunlarının inas mektebi ibtidailerine tayin edilmeleri gerekliliğini belirtse de, bu maaş ile Darülmuallimat mezunu öğretmen bulmak mümkün olmadığı için tayini onaylanmak zorunda kalmıştır. (Bknz: BOA-MF-MKT-1049/35-1).

³⁵⁰ KMA, defter no:16, Kapak.; KMA, defter no:34, belge no:18 (1 Kanunsani 1928).

birinci sınıftan itibaren okutulmuştur. (Tablo-27: 1918-1919 Öğretim Yılında Şemsülmaarif İnas Mektebi Ders Programı)

1921-1922 öğretim yılında okulda 6 sınıf 100 öğrenci bulunmaktadır. Bu yıl okuldan, ekonomik gerekçelerle, üç öğretmenlik kadrosu lağvedilmiştir³⁵¹.

Şemsülmaarif İnas İbtidaisi (Karaman İkinci Kız Mektebi) 1 Eylül 1927’de isim değiştirilerek *Güneş Mektebi* adını almıştır³⁵².

2.3.1.1.1.7.Kurtuluş Mektebi³⁵³ (Huffaz Mektebi³⁵⁴-Feyziyye Huffaz Mektebi³⁵⁵):

13 Mart 1899 tarihinde açılmıştır. Önceleri sıbyan mektebi iken 1899 yılından itibaren ibtidai mektebi olmuştur. Hafız yetiştiren bir okuldu. Karma (muhtelid) öğretim yapılmaktaydı, okulda gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Bir dershanesi vardı. Okul binası gayri muntazamdı ve maarife aitti. Mektep binasının kıymeti 8000 kuruştı. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 2400 kuruştı. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Toplam geliri 2400 kuruş olup, giderleri maşlara verilen 2400 kuruştan oluşmaktaydı³⁵⁶.

1915-1916 öğretim yılında okulun toplam öğrenci sayısı 99’dur. 4-7 yaşları arasında 13 erkek ve 17 kız, 7-12 yaşları arasında 25 erkek ve 20 kız, 12-16 yaşları arasında 7 erkek 13 kız öğrencisi vardır³⁵⁷. 1916 yılında okulun 1 muallimi vardır. Bu muallim 40 ile 50 yaş aralığındadır. Muallim dersten mücazdır yani icazetneme

³⁵¹ Sapıncalı, s.86.

³⁵² KMA, Muhtelif Evrak no:34, belge no:18.

³⁵³ Burada iki adet Darülhuffaz yer almakta olup anlaşıldığı kadarıyla bu okullardan biri “Kurtuluş” adını almıştır.(Bknz: KMA, defter no:16, Kapak.)

³⁵⁴ Huffaz mektepleri ibtidai mekteplerinin üzerinde ibtidai mezunu öğrencilerin Kur’an-ı Kerim’i ezberlemek için devam ettikleri okullardır. Bu okullarda Kur’an-ı Kerim’in yanı sıra, Tecvid, İlm-i Hal, Kıraat, İmla, Hüsn-i Hat ve Hesab dersleri de öğretilmekteydi. (Bknz: Sarıçelik,s 57.)

³⁵⁵ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁵⁶ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁵⁷ 1915-1916 öğretim yılında okula kaydedilen öğrenci sayısı 10 erkek ve 15 kız olmak üzere 25’tir. Bu yıl içinde bu öğrencilerden 1 öğrenci hastalıktan dolayı ve 3 öğrenci çeşitli sebeplerle (esbab-ı vesaire) toplamda 4 öğrenci okulu terk etmişlerdir. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 45 erkek ve 50 kız olmak üzere 95’dir. Ana ve sıbyan sınıfından 25 erkek ile 35 kız, birinci sınıftan 20 erkek ve 25 kız öğrenci sınıfını geçmişlerdir.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

ile öğretmenlik yapmaktadır ve 200-400 kuruş arasında maaş almaktaydı. Okulun bir de hademesi vardı³⁵⁸.

1338 yılında okulda 5 yaşından 16 yaşına kadar 100 civarında öğrenci vardır. Okulda bu yıllarda Elifba, Ecza-yı Şerife, Kur'an-ı Kerim, İlm-i Hal dersleri okutulmaktadır³⁵⁹.

2.3.1.1.1.8. Cedit Mahallesi Mektebi

Okul 3 dershanelidir. Mektep binasının kıymeti 2.000 kuruştur. Mektep binası gayrimuntazamdır, bina maarife aittir. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 3.600 kuruştur. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktadır. Giderleri maşlara ödenen 3.600 kuruştan oluşmaktadır. 1916 yılında okul münhaldi³⁶⁰.

2.3.1.1.1.9. Canbaz Kadı Mektebi³⁶¹ :

Önceleri sıbyan mektebi olan okul daha sonra ibtidai olarak da hizmet vermiştir. Eski belediye binası çevresinde, bugün için İsmet Paşa Caddesi civarındaydı. 1920'li yıllarda bu okulun ön tarafına Mithat Paşa Mektebi'nin binası yapılmıştı. Canbaz Kadı İbtidaisi ise yeni okulun gölgesinde kaderine terk edilmişti³⁶².

1906-1907 öğretim yılında okulun birinci sınıfta 35, ikinci sınıfta 16 ve üçüncü sınıfta 6 olmak üzere toplam 57 öğrencisi vardı³⁶³. (Bknz: Tablo-28: 1906-1907 Öğretim Yılında Canbaz Kadı İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği) Bu öğretim yılında ikinci sınıfta 5 yaşında öğrenci vardır. Üstelik bu beş yaşındaki öğrenci ikinci sınıf öğrencisidir, okula 4 yaşında başlamıştır. Okulda 14 yaşına kadar öğrenciler vardır. Bu öğretim yılında okulun 3. sınıf ders programında 1.Kuran-ı Kerim

³⁵⁸ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁵⁹ Sapancalı, s.86.

³⁶⁰ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁶¹ Sapancalı'ya göre okulun adı Canbaz Gazi'dir. (Bknz: Sapancalı, s.55.)

³⁶² Sapancalı, s.55.

³⁶³ Bu öğretim yılında öğrencilerden birinci sınıfta 15 öğrenci sınıfını tekrar ederken; ikinci ve üçüncü sınıflarda sınıf tekrarına kalan öğrenci yoktur. Okulda sınıf tekrarına kalan öğrencilerin okul öğrenci mevcuduna oranı %26'dır.(Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:37, belge no:35-36 (26 Temmuz 1907/R.13 Temmuz 1323).

2.Tecvid 3. ‘Ulumu Diniyye 4.Ahlak 5.Lisanı Osmani 6.İmla 7.Kıraat 8.Hesap 9.Coğrafya 10.Tarih-i Osmani 11.Sülüs 12.Rik’a dersleri bulunmaktaydı.(Bknz: Tablo-29: 1906-1907 Öğretim Yılında Canbaz Kadı İbtidai Mektebi Ders Programı)

2.3.1.1.1.10. Nefise Sultan Mektebi

Daha önce medrese olarak kullanılan okul binası 1890’dan sonra mahalle mektebi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Mektep bir süre sonra ibtidai olarak hizmet vermeye başlamıştır. Okul Macar Hoca lakabı ile bilinen mualliminden dolayı *Macar Hoca Mektebi* olarak da bilinmekteydi³⁶⁴.

1906-1907 öğretim yılında Karaman Nefise Sultan Mektebi’nin öğrenci mevcudu 42’ydi. İki sınıflı bir okuldu. Öğrencilerin 33’ü birinci sınıfta, 9’u ikinci sınıftaydı³⁶⁵. Bu öğretim yılında okulda iki sınıfta 6 yaşından 14 yaşına kadar öğrenciler öğrenim görmüşlerdir.(Tablo-30: 1906-1907 Öğretim Yılı Nefise Sultan İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği) Bu öğretim yılında okul ders programında 1. sınıfta 1.Ecza-yı Şerife 2.’ilmi Hal 3.Kıraat 4.Hesap 5.İmla 6.Hat 7. Hüsni Ahlak ve 2. sınıfta 1.Kuran-ı Kerim 2.Tecvid 3. ‘Ulumu Diniyye 4.Tağlim-i Veledat 5.Hesap 6.İmla 7.Hüsni Hat 8.Hüsni Ahlak dersleri okutulmaktaydı. (Tablo-31: 1906-1907 Öğretim Yılında Nefise Sultan İbtidai Mektebi Ders Programı)

2.3.1.1.1.11. Fakızade Mektebi

Üç sınıflı bir okuldu. 1906-1907 öğretim yılında okulun toplam 47 öğrencisi vardı. Bu öğrencilerin 37’si birinci, 7’si ikinci, 3’ü üçüncü sınıfta öğrenim görmekteydi³⁶⁶. Bu öğretim yılında okulda üç sınıfta 7 yaşından 14 yaşına kadar öğrenciler öğrenim görmüşlerdir.(Tablo-32: 1906-1907 Öğretim Yılı Fakızade İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği) Bu öğretim yılında okulun 3. sınıf ders programında 1.Kur’an-ı Kerim 2.Tecvid 3.’Ulum-u Diniyye 4.Kıraat-ı Fenniyye 5.Sarf-ı Osmani 6.Tarih-i Osmani 7.Coğrafya 8.Hesap 9.İmla 10.Hüsni Hat 11.Ahlak dersleri yer

³⁶⁴ Macarhoca Mektebi’n önündeki mezarlığa gömülmüştür.(Bknz: Konyalı, s.474 ve 586.)

³⁶⁵ Birinci sınıfta 3 öğrenci sınava gelmedikleri için sınıfını tekrarına kalmışlardır. Sınıf tekrarına kalan öğrencilerin okul mevcuduna oranı %7’dir. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:37, belge no:37-38(9 Ağustos 1907/R.27 Temmuz 1323).

³⁶⁶ 1906-1907 öğretim yılında öğrencilerin tamamı sınıflarını geçmişlerdi.(Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:37, belge no:39-40(27 Temmuz 1323).

almaktaydı. (Bknz: Tablo-33: 1906-1907 Öğretim Yılında Fakızade İbtidai Mektebi Ders Programı)

2.3.1.1.1.12. Numune Mektebi

1906-1907 öğretim yılında okulun toplam öğrenci sayısı 58'di. Bu öğrencilerin 43'ü birinci, 10'u ikinci, 5'i üçüncü sınıfta öğrenim görmekteydi³⁶⁷. Bu öğretim yılında okulun iki sınıfında 7 yaşından 13 yaşına kadar öğrencileri vardı. (Bknz: Tablo-34: 1906-1907 Öğretim Yılı Numune İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği) Bu öğretim yılında 3. sınıf okul ders programında 1.Kur'an-ı Kerim 2.Tecvid 3.'Ulum-u Diniyye 4.Kıraat-ı Fenniyye 5.İmla 6.Sarf-ı Osmanî 7.Coğrafya 8.Tarih-i Osmanî 9.Hesap 10.Ahlak 11.Sülüs 12. Rik'a dersler bulunmaktaydı. (Diğer sınıf ders programları için (Bknz: Tablo-35: 1906-1907 Öğretim Yılı Numune İbtidai Mektebi Ders Programı)

2.3.1.1.2. Karaman Kazası Karye(Köy) İbtidai Mektepleri³⁶⁸

2.3.1.1.2.1.İlisıra Mektebi³⁶⁹

1907-1908 yılında İlisıra Köyü'nde mevcut ibtidai mektebi tamir edilerek yenilenmiş muallimliğine 80 kuruş maaşla Memişefendizade Hafız Abdüllatif Efendi görevlendirilmiştir³⁷⁰. Okulun resmi olarak açılması ise 8 Ekim 1909 tarihinde gerçekleşmiştir³⁷¹.

Karma eğitim yapılan, ibtidai derecesinde bir okuldu. Karma eğitim yapılan ender Müslüman okullarından biriydi. Mektebin gayrimüslim öğrencisi yoktur. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. 1916 yılı itibari ile mektep 1 dershaneli olup binası gayrimuntazamdı. Okul binası maarife aitti. Mektep binasının kıymeti 1.000 kuruştı. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 3.000 kuruştı. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 3.000

³⁶⁷ İkinci sınıfta bir öğrenci okula gelmediği için, birinci sınıfta ise 27 öğrenci derslerinde başarısızlıklarından dolayı sınıflarını geçememişlerdir. Öğrencilerin sınıf geçme başarıları %52'dir. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:37, belge no:41-42(15 Temmuz 1323).

³⁶⁸ Bunların dışında Süleymanhacı, Mesudiye, Manyan, Afgan, Kızılcı, Başkışla köylerinde de ibtidai mektepleri vardı. (Bknz: Yıldırım, s.51.)

³⁶⁹ Bknz: KMA, defter no:79, s.345 (30 Mayıs 1332).

³⁷⁰ BOA-MF-MKT-1041/30-1-1

³⁷¹ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

kuruştı³⁷². Okulun 30-35 yaş aralığında 1 öğretmeni vardı. Bu muallim iki yıllık darülmualimin mezunuydu ve 200 ile 400 kuruş arasında maaş almaktaydı³⁷³.

1915-1916 öğretim yılında okula kayıt yaptıran öğrenci sayısı 5 erkek ve 4 kız olmak üzere 9'du. Okulun toplam mevcudu 30 olup, öğretim yılı içinde bu öğrencilerden 3 öğrenci hastalıktan dolayı ve 10 öğrenci çeşitli sebeplerle (esbab-ı vesaire) toplamda 13 öğrenci okulu bırakmışlardı. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 13 erkek ve 4 kız olmak üzere 17'ydı. Ana veya sıbyan sınıfı ile beraber okulda toplam 6 sınıf bulunmaktaydı. Mektepte 4-7 yaş aralığında 5 erkek ve 2 kız, 7-12 yaş aralığında 3 erkek ve 2 kız ve 12-16 yaş aralığında 5 erkek öğrenci bulunmaktaydı³⁷⁴.

1915-1916 öğretim yılında okulda kız öğrenciler için, inas(kız) sınıfı denilen, ayrı bir sınıf oluşturulmuştur. Kızların sınıfı ayrılmakla beraber kız sınıfının ders programı diğer sınıflarla aynıydı³⁷⁵. Bu öğretim yılında mektepte 5 kız öğrenci öğrenim görmekteydi: Atike(10 yaşında), Rabia(9), Emine(9), Şerife(9), Habibe(6). 1917-1918 yılında ise bu kız öğrenciler erkek öğrencilerle karışık öğrenimlerine devam etmişlerdi. Öğrencilerden 2'si, muhtemelen, okulu bırakırken üçünün ismine üst sınıflarda rastlanmıştır. 1917-1918 öğretim yılında okula devam eden öğrencilerden Şerife(11 yaşında) ve Habibe(8 yaşında) hanımlar devre-i evvel birinci sınıfta öğrenim görürken, Emine(11 yaşında) Hanım aynı yıl devre-i mutavassıt birinci sınıfta okulu bırakmıştır. Atike ve Rabia hanımların isimlerine 1917-1918 öğretim yılında rastlanmamıştır. Anlaşıldığı kadarıyla kız öğrenciler için ayrılan hazırlık sınıfından sonra öğrenciler seviyelerine göre diğer sınıflarda öğrenimlerine devam etmişlerdir³⁷⁶.

³⁷² BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁷³ BOA, MF. İST, 40/7 (16 Temmuz 1916/R.3 Temmuz 1332).

³⁷⁴ Öğrencilerin tamamı sınıflarını geçmişlerdir. Ana ve sıbyan sınıfından 4 erkek ile 4 kız, birinci sınıftan 2 erkek ikinci sınıftan 2 erkek, üçüncü sınıftan 2 erkek, dördüncü sınıftan 1 erkek, beşinci sınıftan 3 öğrenci sınıfını geçmişlerdir.(Bknz: BOA, MF.İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁷⁵ KMA, defter no:79, belge no: 345 (19 Haziran 1916/R.30 Mayıs 1332); Kız öğrencileri için bazı okulların bünyesinde sınıflar açılmıştır. Bunlar hazırlık sınıfı hüviyetinde olup, sınıfını geçenler üst sınıftan okullarına devam etmekte veya inas ibtidai mekteplerine geçiş yapmaktadırlar. (Bknz: Sarıçelik, s.57.)

³⁷⁶ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

1917-1918 öğretim yılında ise kızlar için ayrı bir sınıf oluşturulmamıştır. Bu öğretim yılında okulda bir ana sınıfı açılmıştır. Ana(Sıbyan) sınıfı ile beraber okul 7 sınıftan oluşmaktadır. Ana sınıfında bulunan 24 öğrenci ile beraber okulun toplam öğrenci sayısı 48'dir³⁷⁷. Öğrenciler 5 ile 17 yaşları arasındaydı. (Bknz Tablo-36: 1915-1918 Yılları İlisıra Köyü İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği) 1918-1919 öğretim yılında ise okulun toplam 40 öğrencisi vardır³⁷⁸.

Okul ders programları yıldan yıla değişiklik arzemiştir. Örneğin, 1915-1916 öğretim yılında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri dersleri okutulurken, 1917-1918 öğretim yılında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi ve Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7.Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniyye 8.Musıkı ve Terbiye-i Bedeniye dersleri okutulmuş ve 1918-1919 öğretim yılında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye 8.Musıkı Terbiye-i Bedeniyye 9.Hal ve Hareket dersleri okul ders programında yer almıştır.(Bknz: Tablo-37: 1915-1918 Yıllarında İlisıra Köy İbtidaisi Ders Programı)

³⁷⁷ Devre-i evveli birinci sınıfta 6, devre-i evveli ikinci sınıfta 5, devre-i mutevassıt birinci sınıfta 3, devre-i mutevassıt ikinci sınıfta 3, devre-i âliyye birinci sınıfta 2, devre-i aliyye ikinci sınıfta 5 öğrenci bulunmaktadır. Ana veya sıbyan sınıfında ise 24 öğrenci bulunmaktadır. Sıbyan sınıfında 18 öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır. Devre-i evvel ikinci sınıf, devre-i mutavassıt birinci ve ikinci sınıf ile devre-i âliyye birinci ve ikinci sınıflarda kalan öğrenci yoktur. Devre-i evvel birinci sınıfta 18 öğrenci sınıf tekrarı olarak görülmektedir.(Bknz: KMA, defter no:79, belge no:426 (26 Mayıs 1918/R.26 Mayıs 1334).

³⁷⁸ Ana sınıfında 14, devre-i evvel birinci sınıfta 8 ve ikinci sınıfta 6, devre-i mütevassıt birinci sınıfta 5 ve ikinci sınıfta 2 öğrenci ile devre-i âli birinci sınıfta 3 ve ikinci sınıfta 2 öğrenci bulunmaktadır. Ana sınıfı öğrencilerinin tamamı sınıflarını geçemezlerken, devre-i evvel birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin tamamı sınıflarını geçmiştir. Devre-i mütevassıt birinci sınıfının tamamı sınıfı geçerken, mütevassıt ikinci sınıfta bir kişi sınıf tekrarına kalmıştır. Devre-i âlibirinci ve ikinci sınıfının tamamı sınıflarını geçmişlerdir. İmtihan defterinde bulunan imzalar: İlisıra Mektebi Muallimi(Ahmet)-Muallim-i Sani Musa Kazım –Karaman Mithat Paşa Mektebi Baş Muallimi.(KMA, Muhtelif Evrak no:87, belge no: 122 (24 Mayıs 1919/24 Mayıs 1335).

2.3.1.1.2.2.Eminler Mektebi

1907 tarihinde Eminler Köyü'nde köylüler tarafından ibtidai mektebi yeniden inşa edilerek açılmış, okulun muallimliğine geçici olarak Mekatip-i Aliye mezunlarından Mustafa Ağazade Eyüp Efendi tayin edilmiştir³⁷⁹. Okulun resmi olarak 20 Mayıs 1910 tarihinde açılmıştır³⁸⁰.

Karma eğitimin yapıldığı bir okuldur ve gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. 1916 yılında okulun bir sınıfı vardı. Okul binası muntazamdı ve maarife aitti. Mektep binasının kıymeti 5.000 kuruştı. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 3.600 kuruştan ibaretti. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 3.600 kuruştı. Muallimi askerde olduğu için mektep 1915-1916 öğretim yılında kapalıydı³⁸¹.

Okulun bir öğretmeni vardı, bu öğretmenin yaşı 30 ile 35 arasındaydı. Muallim iki yıllık darülmualimin mezunuydu ve 200 ile 400 kuruş arasında maaş almaktadır. Öğretmen askerde olduğu için okul kapalıydı³⁸². Yaklaşık 12 yıl hizmet verdikten sonra okul 28 Şubat 1922 tarihinde lağvedilmiştir(kapatılmıştır)³⁸³.

2.3.1.1.2.3.Kılbasan Mektebi

1907 yılında Kılbasan Köyü'ndeki mevcut mektep tamir edilerek yenilenmiş, muallimliğine 120 kuruş maaş ile Hafız Ömer Efendi görevlendirilmiştir³⁸⁴. Okul resmi olarak 21 Ekim 1911 tarihinde açılmıştır. 1915-1916 öğretim yılında okulun bir muallimi bulunmaktaydı. Bu öğretmen, muallim muavini ehliyetnameliydi. Yaşı 30 ile 35 arasındaydı, 200 ile 400 kuruş aralığın da bir maaş almaktaydı. Karma eğitimin yapıldığı bir okuldu, okulda gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Mektep 1 dershaneliydi. Okul binası gayri muntazamdı ve okul binası maarife aitti. Mektep binasının kıymeti 2.000 kuruştı. Okul bütçesi vilayet bütçesinden gelen 2.400 kuruştı. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir

³⁷⁹ BOA-MF-MKT-1041/30-1-1

³⁸⁰ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁸¹ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁸² BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁸³ KMA, defter no:34, belge no:12 (1 Kanunsani 1928)

³⁸⁴ BOA-MF-MKT-1041/30-1-1.

yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 2.400 kuruştur. 1916 yılında kaydedilen öğrenci sayısı 8 erkek ve 4 kız olmak üzere 12’ydi. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 25 erkek ve 15 kız olmak üzere 40’tı. Okul üç sınıflıdır. Mektepte 4-7 yaş aralığında 10 erkek ve 5 kız, 7-12 yaş aralığında 12 erkek ve 10 kız ve 12-16 yaş aralığında 3 erkek öğrenci bulunmaktaydı³⁸⁵.

1915-1916 öğretim yılında okulun 3. Sınıf ders programında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv.... Ezber Yazı 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7. Musahabet-ı Ahlakıyye dersleri bulunmaktaydı. (Diğer sınıfların ders programları için bakınız: Tablo-39: 1915-1916 Öğretim Yılı Kılbasan Köyü İbtidai Mektebisi Ders Programı)

2.3.1.1.2.4.Gaferyad Mektebi (Kasaba Mektebi)³⁸⁶

Okul 24 Ekim 1899 tarihinde açılmıştır³⁸⁷. 1903-1904 yıllarında yeni okul binasının inşasına başlansa da bitirilememiştir. Mektep geçici olarak eski hükümet konağında 1907 yılında öğretime açılmış, muallimliğine 100 kuruş maaşla Hacı İbrahimzade Hafız Mehmet Efendi tayin olunarak öğrencilerine 755 adet kitap ve risale ile öğretim için gerekli olan kırtasiye malzemesi dağıtılmıştır³⁸⁸.

1915-1916 öğretim yılında okulun 1 öğretmeni vardı. Muallim dersten mücazdı ve 200-400 kuruş arasında maaş almaktaydı. Beş sınıflı karma eğitimin yapıldığı bir okuldur ve gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlüydü. Mektep 1 dersaneliydi. Okul binası gayri muntazamdı. Bina maarife aitti. Mektep

³⁸⁵ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916). ; Birinci sınıfta 21 öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır. Birinci sınıfta 3, ikinci sınıfta 8, üçüncü sınıfta 7, öğrenci sınıflarını geçmişlerdir.(Bknz: Aynı yer); Başka bir kaynakta aynı yıla ait okul ile ilgili bilgiler şu şekildedir: 1915-1916/R.1331-1332 öğretim yılında üç sınıfta, okulun toplam öğrenci mevcudu 41’dir. Mektepte devre-i evvel birinci ve ikinci ile devre-i mutavassıt birinci sınıflara ait bilgiler bulunmaktadır, diğer üst sınıflara ait bilgi bulunmamaktadır. Okulun devre-i evveli birinci sınıf öğrenci sayısı 26’dır. Bu öğrencilerden 3’ü sınıflarını geçme başarısı gösterirken, 23’ü sınıflarını geçememişler ve sınıf tekrarına kalmışlardır. Devre-i evveli ikinci sınıfta 8 öğrenci bulunmaktadır. Devre-i mutavassıt birinci sınıfta 7 öğrenci bulunmaktadır. Bu iki sınıf seviyesinde bütün öğrenciler sınıflarını geçmişlerdir.(Bknz: KMA, Muhtelif Evrak No:79, belge no:335(4 Haziran 1332).)

³⁸⁶ KMA, defter no:16, Kapak.

³⁸⁷ Ana ve sıbyan sınıfında 5, birinci sınıftan 8, ikinci sınıftan 4 öğrenci sınıflarını geçmişlerdir.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁸⁸ BOA-MF-MKT-1041/30-1-1

binasının kıymeti 1.000 kuruştı. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 2.400 kuruştı. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 2.400 kuruştı. 1915-1916 öğretim yılı içinde okula kaydedilen öğrenci sayısı tamamı erkek olmak üzere 10'du. Bu yıl içinde bu öğrencilerden 2 öğrenci hastalıktan dolayı ve 4 öğrenci çeşitli nedenlerle, toplamda 6 öğrenci okulu bırakmışlardı. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 26'ydı. Okulda 4-7 yaşları arasında öğrenci mevcut değilken, 7-12 yaş aralığında 25 ve 12-16 yaş aralığında 13 öğrenci bulunmaktaydı³⁸⁹.

1915-1916 öğretim yılında okul ders programında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri dersleri bulunmaktaydı. (Bknz: Tablo-41: 1915-1916 Öğretim Yılında Gaferyad Köyü İbtidai Mektebi Ders Programı)

2.3.1.1.2.5.Sıdırva Mektebi:

Okul 18 Eylül 1909 tarihinde açılmıştı. Karma eğitimin yapıldığı bir okuldu ve gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Mektep 1 dershaneliydi. Okul binası gayri muntazamdı. Bina maarife aitti. Mektep binasının değeri 1.000 kuruştı. 1915-1916 öğretim yılında mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 3.000 kuruştan ibaretti. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 3.000 kuruştı. 25-30 yaşları arasında okulun bir öğretmeni vardı. Muallim iki yıllık darümuallimin mezunuydu. Bu muallim 200-400 kuruş aralığının da maaş almaktaydı. Okulun öğretmeni nisan ayına kadar tedrisata mübaşeret etmekte ise de daha sonra hastalanması üzerine hasta raporu alarak Konya'ya gitmiş ve *sene-i tedrise* nihayetinde bulunamamıştır³⁹⁰.

³⁸⁹ Ana ve sıbyan sınıfında 5, birinci sınıftan 8, ikinci sınıftan 4 öğrenci sınıflarını geçmişlerdir.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁹⁰ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

2.3.1.1.2.6.İbrala Nahiyesi Mektebi

Okul 3 Temmuz 1906 tarihinde açılmıştı. Erkek öğrencilere yönelik bir iki sınıflı bir okuldu. Okulda gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Mektebin bir dershanesi vardı. Mektep binası gayri muntazamdı. Bina maarif idaresine aitti. Mektep binasının kıymeti 2.000 kuruştı. 1915-1916 öğretim yılında okulun bütçesi vilayet bütçesinden gelen 3.000 kuruştı. Okul evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 3.000 kuruştı. Sene içinde kaydedilen öğrenci sayısı 12'di. Öğretim yılı içinde öğrencilerden 2 öğrenci hastalıktan dolayı ve 3 öğrenci çeşitli sebeplerle (esbab-ı vesaire) toplamda 5 öğrenci okulu terk etmişlerdi. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 32'ydi. Okulda 4-7 yaş aralığında 10, 7-12 yaş aralığında 18 ve 12-16 yaş aralığında 4 öğrenci bulunmaktaydı³⁹¹. 1918-1919 öğretim yılında okulun ana sınıfı yoktu, diğer iki sınıfta toplam 33 öğrenci öğrenim görmekteydi³⁹².

1915-1916 öğretim yılında okulun bir muallimi vardır, bu kişi 25-30 yaşları arasındadır. Öğretmen muallim muavini ehliyetnamelidir ve 200 ile 400 kuruş arasında maaş almaktadır³⁹³.

1918-1919 öğretim yılında okulda, iki sınıfta, 34 öğrenci bulunmaktaydı. Bu öğrenciler 7 ve 12 yaşları arasındaydı. (Bknz: Tablo-42: 1918-1919 Öğretim Yılı İbrala Köyü İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği) Bu öğretim yılında okul ders programında 1.Kuran-ı Kerim Malumat-ı Diniyye 2.Türkçe,Elifba, Kıraat, İmla, Sarf Nahv, Tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Resim, Elişleri 7. Musahabet-i Ahlakiyye dersleri bulunmaktaydı. Tarih ve Coğrafya dersleri 1. sınıflarda okutulmazken 2. sınıflara okutulmaktaydı. (Bknz: Tablo-43: 1918-1919 Öğretim Yılında İbrala Köyü İbtidai Mektebi Ders Programı)

³⁹¹ Ana veya sıbyan sınıfından 5, birinci sınıftan 8, ikinci sınıftan 6 öğrenci sınıflarını geçmişlerdir. Ana mektebinde 5 erkek öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır. Birinci sınıfta 8 öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁹² Okul devre-i evvel birinci ve devre-i evvel ikinci sınıflarından oluşmaktadır. Devre-i evvel birinci sınıfta 27 ve devre-i evvel ikinci sınıfta 6 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin tamamı sınıfları geçmişlerdir. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:87, belge no: 146 (23 Haziran 1335)

³⁹³ Okul devre-i evvel birinci ve devre-i evvel ikinci sınıflarından oluşmaktadır. Devre-i evvel birinci sınıfta 27 ve devre-i evvel ikinci sınıfta 6 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin tamamı sınıfları geçmişlerdir. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:87, belge no: 146 (23 Haziran 1335).

2.3.1.1.2.7.Akcaşar (Akçaşehir) Mektebi:

Mektep 18 Eylül 1913 tarihinde açılmıştı. Erkek öğrencilerin öğrenim gördükleri bir okuldu ve okulda gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Mektep bir sınıflıydı. Okul binası gayri muntazamdı. Bina maarif idaresine aitti. Mektep binasının kıymeti 2.000 kuruştı. 1916 yılında mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 3.000 kuruştan oluşmaktaydı. Okul Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Okulun giderleri maşlara ödenen 3.000 kuruştı. Öğretmenin maaşı 200 ile 400 kuruş arasındaydı. Okulun 25-30 yaşları arasında bir öğretmeni bulunmaktaydı. Öğretmen iki yıllık darülmuallimin mezunuydu ve askerdeydi. Bu yüzden okul geçici olarak kapalıydı³⁹⁴.

2.3.1.1.2.8.Kızıllar Mektebi:

Mektep 21 Eylül 1909 tarihinde açılmıştı. Erkek öğrencilerin öğrenim gördükleri iki sınıflı bir okuldu, gayrimüslim öğrencisi yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Mektebin bir dershanesi vardı. Mektep binası gayri muntazamdı, bina maarif idaresine aitti. Mektep binasının kıymeti 1.000 kuruştı. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 2.400 kuruştı. Okul Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Mektebin giderleri maşlara ödenen 3.000 kuruştı³⁹⁵.

1915-1916 öğretim yılında okula kaydedilen öğrenci sayısı 12'ydi. Öğretim yılı içinde öğrencilerden 1'i hastalık geçirdiği için, 1'i vefaat ettiği için ve 4 öğrenci de çeşitli sebeplerle (esbab-ı vesaire) toplamda 6 öğrenci okulu terk etmişlerdi. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 26 olmuştur. Okulda 4-7 yaş aralığında 8, 7-12 yaş aralığında 10 ve 12-16 yaş aralığında 8 öğrenci bulunmaktaydı. Okulun bir öğretmeni vardı. Bu öğretmenin yaşı 40-50 arasındaydı. Öğretmen dersten mücazdi,

³⁹⁴ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁹⁵ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

yani aldığı icazet ile muallimlik yapmaktaydı ve 200-400 kuruş aralığın da maaş almaktaydı³⁹⁶.

2.3.1.1.2.9.Aşağı Hadim Mektebi:

Karma eğitimin yapıldığı bir mektepti, okulda gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Okul binası maarif idaresine aitti. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 3.600 kuruştı. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 3.600 kuruştı. Okulun öğretmeni yoktu(münhaldir)³⁹⁷.

2.3.1.1.2.10.Alata Mektebi:

Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Okulda gayrimüslim öğrenci yoktu. Okul binası maarif idaresine aitti. 1915-1916 öğretim yılında mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 3.600 kuruştı. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 3.600 kuruştı. Okul münhaldir³⁹⁸.

2.3.1.1.2.11.Kızılyaka (Alata Nahiyesine Bağlı)

Mektep, 29 Mayıs 1916 tarihinde açılmıştır. Okul bir sınıflıdır ve bir öğretmeni vardır. Muallim sultani veya idadi mezunuydu. Öğretmen 25-30 yaşları arasındaydı. Erkek öğrencilerin öğrenim gördükleri bir okuldu ve okulda gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir mektepti. Okulun bir sınıfı olup, okul binası gayri muntazamdı, bina maarif idaresine aitti. Mektep binasının kıymeti 1.000 kuruştı. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden ayrılan 3.600 kuruştı. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Giderleri maşlara ödenen 3.600 kuruştı. Okul münhaldir. 1915-1916 öğretim yılında okulun toplam öğrenci sayısı 15'ti. Öğrencilerin yaşları 7 ile 12 arasında değişmekteydi³⁹⁹.

³⁹⁶ Ana ve sıbyan sınıflarından 5 öğrenci, birinci sınıftan 8 öğrenci, ikinci sınıftan 4 öğrenci sınıflarını geçmişlerdir. Ana veya sıbyan mektebinde 9 öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁹⁷ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁹⁸ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

³⁹⁹ Öğretmenin maaşı ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Birinci sınıfta bulunan 15 öğrencinin tamamı sınıf tekrarına kalmıştır.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).)

2.3.1.1.2.12.Gâziler Mektebi:

Mektep 18 Ekim 1914 tarihinde açılmıştı. Erkek öğrencilerin öğrenim gördükleri bir okuldu ve okulda gayrimüslim öğrenci vardı. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Mektepte bir sınıf bulunmaktaydı. Okul binası gayri muntazamdı ve bina maarif idaresine aitti. Mektep binasının kıymeti 2.000 kuruştı. Mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 3.000 kuruştı. Evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Okulun giderleri maşlara ödenen 3.000 kuruştı⁴⁰⁰.

1915-1916 öğretim yılı içinde okula kaydedilen öğrenci sayısı 12 ve toplam öğrenci sayısı 41'di. Bu öğrencilerden 2'si hastalıktan ve 4 öğrenci çeşitli sebeplerle (esbab-ı vesaire) toplamda 6 öğrenci okulu bırakmışlardı. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 35'di. Mektepte 4-7 yaş aralığında 10, 7-12 yaş aralığında 15 ve 12-16 yaş aralığında 10 öğrenci bulunmaktaydı. Okul bir sınıflıydı ve bir öğretmeni vardı. Öğretmen iki yıllık darülmualimin mezunuydu. Öğretmenin yaşı 30-35 arasındaydı⁴⁰¹.

2.3.1.1.2.13.Pirlogonda (Taşkent) (Hadim Nahiyene bağlı)

Mektep 17 Eylül 1886 tarihinde açılmıştı⁴⁰². 1902-1903 öğretim yılında mektepte üç sınıfta toplam 113 öğrenci öğrenim görmekteydi⁴⁰³. Erkek öğrencilerin öğrenim gördükleri bir okuldu, okulda gayrimüslim öğrenci yoktu. Umumi ve gündüzlü bir okuldu. Okul bir sınıftan ibaretti. Mektep binası gayri muntazamdı, bina maarif idaresine aitti. Mektep binasının kıymeti 3.000 kuruştı. 1916 yılı itibari ile mektebin bütçesi vilayet bütçesinden gelen 2.400 kuruştı. Evkaftan veya başka bir

⁴⁰⁰ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

⁴⁰¹ Ana ve sıbyan sınıflarından 8 öğrenci, birinci sınıftan 16 Müslüman erkek öğrenci ile 5 gayrimüslim kız(bu 5 gayri müslim kız muhtemelen birinci sınıftan mezun olanlara yazılacakken yanlışlıkla bu sütuna yazılmıştır.) öğrenci sınıflarını geçmişler, birinci sınıfta 6 öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır. Öğretmenin maaşı ile ilgili herhangi bir bilgi yok.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

⁴⁰² Öğretmenin maaşı ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).)

⁴⁰³ Pirlogonda, 1302 yılında Karaman kazasının Hadim Nahiyesine bağlı bir köy olarak görünmekte iken, 1319 yılında Konya vilayetinin Bozkır kazasına bağlıdır. 2018 yılında ise Taşkent adıyla Konya İline bağlıdır. 1902-1903 öğretim yılında birinci sınıfta 55, ikinci sınıfta 31 ve üçüncü sınıfta 17 öğrenci bulunmaktadır. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:40, belge no:42-43-44(12 Temmuz 1319)

kuruluştan herhangi bir yardım almamaktaydı. Okulun giderleri maşlara ödenen 2400 kuruştur⁴⁰⁴.

1915-1916 öğretim yılı içinde okula kaydedilen öğrenci sayısı 17'ydi. Bu yıl içinde bu öğrencilerden 2'si hastalıktan ve 3'ü çeşitli sebeplerle (esbab-ı vesaire) toplamda 5 öğrenci okulu bırakmışlardı. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 66 olmuştu. 4-7 yaşları arasında 15, 7-12 yaşları arasında 24 ve 12-16 yaşları arasında 27 öğrenci bulunmaktaydı. Okulun bir öğretmeni vardı ve iki yıllık darülmuallimin mezunuydu. Bu öğretmen 35-40 yaşları arasındaydı⁴⁰⁵.

2.3.1. Rüştîyeler

Geleneksel anlayışa sahip, yeniliklere kapalı kişiler tarafından yönetilen sıbyan mekteplerinin ıslahı mümkün olmayınca Maarif Nezareti, üzerinde kolaylıkla tasarruf gücüne sahip olacağı modern okullar açma yolunu tercih etmiştir⁴⁰⁶. 1838 yılından itibaren önce *sınıf-ı sani*, daha sonra rüştîye olarak adlandırılacak olan okullar bu etki ile açılmaya başlanmıştır. Rüştîye seviyesinde açılan ilk okullar Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-u Edebiyye olarak kabul edilir. Rüştîye mekteplerinin kurulma kararı her ne kadar 1838 yılına dayansa da, rüştîyelerin yaygınlık kazanması 1845 yılı sonrasında olmuştur. Rüştîyelerin en parlak devri ise 1845-1890 yılları arasındaki 45 yıllık dönemdir.

Muvakkat Maarif Meclisi'nce, 1845 yılında, rüştîyelerin seviyesi sıbyan okullarının üzerinde, Darülfünun'a öğrenci yetiştiren orta dereceli okullar olarak

⁴⁰⁴ Öğretmenin maaşı ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916). 1911 ve 1912 ibtidai mektebinin tahsisatı (ödenegi) kesilmiştir. Mektebin mali kaynaklarının zayıflaması eğitim ve öğretimi olumsuz etkilemiş köyün ileri gelenlerinden Hacı Hasan Efendizade Hüsnü Efendi durumu Konya Valiliği'ne yazdığı bir arzuhal (istid'aname) ile dile getirmiştir. Hüsnü Efendi, köy muallimi Mehmet Emin Efendi'nin fedakarene çalışmasından bahsederek ibtidai mektebinin tahsisatının artırılmasını talep etmiştir. Konya Valiliği Maarif Nezareti'ne durumu bildirmiş köyde daha önce açılan rüştîyenin kapatıldığından; ibtidai mektebinin tahsisatının kesildiğinden bahsedilmiş ve mektebin "ıslahı ve ihyası için" gelecek yılın bütçesinden ödenek ayrılması istenmiştir. Maarif Nezareti, ibtidai mektepleri için mevzuat gereği bütçeden tahsisat ayrılmadığını belirterek, okulların yapımının mahalline ait olduğu dile getirilmiştir. İptidai mektebinin mualliminin maaşının ise "tahsisat-ı ibtidaiye" tertibinden yapılacak zam ile çözülebileceği dile getirilmiştir. (Bknz: BOA-MF-MKT-1177/69).

⁴⁰⁵ Öğretmenin maaşı ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Birinci sınıftan 28 ve ikinci sınıftan 16 öğrenci sınıflarını geçmişler, birinci sınıfta 10 ve ikinci sınıfta 12 öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır.(Bknz: BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

⁴⁰⁶ İhsanoğlu, s.368.

belirlendi. 1846'da Mekatib-i Umumiye Nezareti'nin kurulması ile rüştiyelerin açılmasına hız verildi. 16 Ekim 1848 tarihli Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin Babialı'ye gönderdiği raporda öncelikle Bursa ve Edirne'de rüştiyeler açılması öneriliyordu. Bu ilk denemelerden sonra kısa sürede rüştiyelerin sayıları arttı. 1848 yılında İstanbul'da beş adet yeni rüştiye mektebi daha açıldı⁴⁰⁷. 1852 yılında İstanbul'da rüştiye sayısı 10'a ulaştı. 1853 yılında vilayet merkezlerinde, 7'si Anadolu'da 15'i Rumeli'de ve 3'ü de Ege adalarında olmak üzere toplam 25 rüştiye mektebi açılmıştı⁴⁰⁸. 1869 yılına kadar 12'si İstanbul'da, 50'si Anadolu'da ve 62'si Rumeli'de olmak üzere toplamda ülke genelinde 125 rüştiye mektebi açılmış oldu⁴⁰⁹. 1869-1876 yılları arasında ise 36'sı İstanbul'da, 161'i Anadolu'da, 163'ü Rumeli'de, 39'u Arap Vilayetleri'nde 4'ü Afrika'da ve 22'si Adalarda olmak üzere rüştiye sayısı 425'e ulaştı⁴¹⁰. 1907-1908 öğretim yılında ülkede 383 erkek ve 77 kız olmak üzere toplam 460 rüştiye bulunmaktaydı⁴¹¹.

Rüştiyeler ortaöğretim kurumu olarak kurulan ancak zamanla mahalle mekteplerinin fonksiyonlarını yerine getirememesi nedeniyle, onların yerine ilkokul seviyesinde öğretim yapmaya başlayan okullar haline gelmişlerdir. Diğer eğitim kurumları gibi rüştiyelerin durumu da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde tanımlanmış ve usul-ü cedit üzerine eğitim veren mektepler ile aynı kategorinin içinde yer almışlardır. İbtidai mekteplerinin açılması, idadilerin ortaöğretim kurumları olarak doğması ile rüştiyelerin önemi ve fonksiyonları giderek azaltmış, idadilerin açıldığı yerlerde rüştiyeler bu kurumların alt sınıfları haline gelmişlerdir⁴¹². 1890 yılından sonra birçok vilayet merkezlerindeki rüştiyeler ile idadiler birleştirilerek 7 yıllık idadiler oluşturulmuştur⁴¹³. Bazı yerlerde ise idadilerin açılması ile rüştiyeler ibtidailerle birleştirilmiştir⁴¹⁴. İdadilerin vilayet merkezlerinde kurulup yaygınlaşması ile rüştiye mekteplerine olan ihtiyaç azalmış, rüştiyeler ancak sancak ve kazalarda varlıklarını devam ettirmişlerdir.

⁴⁰⁷ Somel, s.75; Atuf, s.104,105.

⁴⁰⁸ Sarıçelik, s.119; Kodaman-Saydam s.478.

⁴⁰⁹ Kodaman-Saydam, s.483-484.; Somel, s.65, 92.; Akyüz, a.g.e., s.151.

⁴¹⁰ Sarıçelik, s.121.

⁴¹¹ Sarıçelik, s.122.

⁴¹² Nizamname mad. 2

⁴¹³ Sarıçelik, s.122.

⁴¹⁴ BOA-MF-MKT-164/11(1 Aralık 1922/1 Kanunvevel 1308).

2.3.1.1. Rüştiye Mekteplerinin İdaresi

1838 yılında rüştiye mekteplerinin idaresi için *Mekatib-i Rüştiye İdaresi* kuruldu. Fakat kurum beklentileri karşılayamayınca 1846 yılında Mekatib-i Umumiye Nezareti kurulacaktır. Nezaret yeni kurulan rüştiye mekteplerine nizam verme adına ilk olarak okulların 2 yıl eğitim veren ve 10 yaşın üzerindeki çocukları kabul eden kurumlar olmasını kararlaştırmıştır⁴¹⁵. Rüştiye Mektepleri İdaresi de yeni nezaret teşkilatlanmasının içinde yer almıştır. İdarenin görevleri ise okullardaki öğretmen, memur ve müstahdemlerin kayıtlarını tutmak, rüştiye mekteplerinden gönderilen devamsızlık ve sınav cetvellerini incelemek, rüştiye çalışanlarının kanun ve nizama uygun hareket edip etmediklerini denetlemek ve okulların gelişimi için alınması gereken tedbirleri nezarete rapor etmektir. Rüştiye idaresine verilen bu önemli görevlere rağmen, idarenin bu işlerle baş edecek durumu yoktu. Teşkilatın on dokuzuncu yüzyıl sonlarında personeli 1 başkatip, 1 başkatip yardımcısı, 1 ikinci katip, 5-7 katip, 4 erkek mektepleri müfettişi ile 2-3 kız mektepleri müfettişinden ibaretti⁴¹⁶. Rüştiye mekteplerinin yönetimi ile ilgili olarak Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde de çeşitli kararlar alınmıştır. Bu konuda ilk nizamname ise 22 Eylül 1870 tarihinde çıkarılmıştır. *Umum Mekatib-i Rüştiye'nin Nizamname-i Dahilisi* adını taşıyan belge 74 maddeden oluşmaktaydı. Nizamnamede muallimlerin vazifeleri, öğrencilerin vazifeleri, mubassır ve bevvapların vazifeleri, ödül ve cezalar hakkında bilgi verilmiştir⁴¹⁷. Nizamnameye göre, mazeretsiz olarak ayda üç gün okula gelmeyen öğretmenin durumu Rüştiye Mektepleri İdaresi'ne bildirilirdi. Birinci defa uyarılan memur ikinci defa aynı davranışı yaparsa istifa ettiğine hükmedilirdi. İdari personel ve öğretmenlerin, İstanbul veya taşrada, öğrencilerle münakaşaya girmesi veya kavga etmesi yasaktı. Okul personelinin öğrenciler önünde yemek yemesi veya sigara içmesi de yasaktı. Rüştiyelerde hademeler okulun temizliğinden sorumluyken, bevvaplar geceleri okulu bekler ve gündüzleri öğrencilerin ayakkabılarının çalınmasını engellerlerdi. Bunun dışında hademe ve

⁴¹⁵ Önceleri mahalle mektepleri ile üniversiteler arasında ara bir kurum olarak kurulan rüştiyeler zamanla bu ihtiyacı karşılamadığı düşünülerek, 1847 yılında mahalle mektebinden bir sene alarak dört yıla uzatılmıştır. Rüştiye mektepleri 1868 yılında dört yıldan beş yıla çıkarılmıştır. (Bknz: Somel, s.75.; Sarıçelik, s.118, 119, 121.)

⁴¹⁶ Ünal, s.5-9.

⁴¹⁷ Düstür, I.Tertib, C.II, "Umum Mekatib-i Rüştiye'nin Nizamname-i Dahilisi", s.249-257.

bevvaplar müdür ve öğretmenlerin okul ile ilgili emirlerini yerine getirmek zorundaydı⁴¹⁸.

İstanbul ile vilayetlerin rüştiye mekteplerinin idaresi konusunda farklı iç talimatları vardı. İstanbul'da rüştiyelerin yöneticileri müdür iken, taşrada muallim-i evveldi. Öğrencilerin hal ve hareketleri ile müfredatların uygulanması dahil bütün rüştiye işlerinden bu kişiler sorumluydular. İstanbul'da müdürler okulda bulunan öğretmen, mubassır(güvenlik görevlisi), muid (öğretmen yardımcısı) ve öğrencilerin devamları ile günlük olayları defterlere yazarlar ve ay sonunda bir rapor ile Rüştiye Mektepleri İdaresine sunarlardı. İstanbul rüştiyelerinde 6 adet defter (Demirbaş Defteri, Öğretmen memur ve hademe kaydı ile vukuat defteri, Talebenin kayıt ve sicil defteri, Sınıf Defteri, Müsveddat (Karalama, Taslak) Defteri, Teftiş Defteri) tutulurken; taşra rüştiyelerinde 4 adet defter (Demirbaş Defteri, Esami Defteri, Devam Defteri, Masarif-i Müteferrika Defteri) tutulmuştur⁴¹⁹.

2.3.1.2.Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde Rüştiye Mektepleri:

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi maarifin diğer alanlarında olduğu gibi rüştiye mekteplerinin gelişiminde de önemli yere sahip olmuştur. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre rüştiyeler sadece Müslüman öğrenciler için değil, gayrimüslim öğrencilerinde öğrenim görecekları eğitim kurumları olarak planlanmıştır⁴²⁰. 500 haneden fazla nüfusu olan kasabalarda, nüfusun tamamı Müslüman ise Müslüman veya tamamı gayrimüslim ise gayrimüslim öğrencilerin devam edebileceği rüştiye mekteplerinin açılması öngörülmüştü. Nüfus muhtelid(karışık) ise hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler rüştiye açabileceklerdi. Her cemaate 100 haneden fazla nüfusu için bir rüştiye açma hakkı veriliyordu. Okulların inşaat masrafları, öğretmen ve hademenin tahsisatları ile okulun diğer giderleri vilayet maarif idaresi tarafından karşılanacaktı. Yeni inşa edilecek okul binaları ülke genelinde Meclis-i Maarif-i Kebir tarafından belirlenen ortak bir plana göre yapılacaktı. Okulların öğrenci

⁴¹⁸ Ünal, s.5-9.

⁴¹⁹ Sarıçelik, s.5-9.

⁴²⁰ Rüştiyelere sadece Müslüman öğrenciler kaydedilirken, 1867 yılından itibaren gayrimüslim öğrencilerde okullara kayıt yaptırabilmişlerdir. Ancak, rüştiyelere kayıt yaptıracak öğrenciler Türkçe dersinden sınava tabi tutulmuşlardır. (Bknz: Kodaman-Saydam, s.483-484.; Somel, s.65 ve 92; Akyüz, a.g.e., s.151.)

sayılarına göre belirlenecek birer veya ikişer muallim-i evvelleri ve muallim-i sanileri olacaktır. Öğretmenler *Muallimîn Nizâmnamesi*⁴²¹ ne göre tayin olunacaklar, mektebin bir mubassırı (güvenlik görevlisi) ve bir de bevvabı (kapıcı, hademe) olacaktır. Muallim-i evvellerin 800, muallim-i sanilerin 500, mubassırların 250 ve bevvapların 150 kuruş maaşları olacaktır. Okulun genel giderleri için 4.000 kuruş tahsisat verilecekti. Her bir rüştiye mektebinin devlete toplam masrafı senelik 40.000 kuruş olacaktır. Rüştiyelerde öğrenim süresi 4 yıl olacak ve Mebâdî-i Ulûm-ı Diniye, Lisan-ı Osmanî Kavâ'id-i İmlâ ve İnşâ, Tertib-i Cedîd, üzere Kavâ'id-i Arabiye ve Fârisiye, İlm-i Hesap Defter Tutma Usulü, Tersîm-i Hutut, Mebâdî-i Hendese, Tarih-i Umumî ve Tarih-i Osmanî, Coğrafya, Jimnastik derslerinin yanı sıra mahalde kullanılan dil öğretilenecekti. Mektebin bulunduğu bölge ticaret bakımından gelişmiş bir bölge ise devlete zarar getirmeyecek nitelikte öğrenciler son yıl Fransızca öğrenebileceklerdi. Din dersleri ile fen dersleri her cemaatin kendi lisanı ile öğretilenecekti. Gayrimüslimlerin kendi cemaatleri ile ilgili dini dersleri bizzat *rüesâ-yı ruhaniye* tarafından okutulacaktı. Nizamnamede verilen rüştiyelerde okutulacak derslerde *mahallerince bi't tecrübe* bazı değişiklikler yapılacak ise mutlaka Meclis-i Kebir'in onayı ve Nezaret'in izini gerekiyordu. Rüştiye mekteplerinin tatil günleri ise 1-23 Ağustos tarihleri arasındaydı.* Temmuz ayının ilk on beş günü müzakere yani öğrencilerin derslere çalışmaları için izin verilirken, ikinci 15 günde imtihanlar yapılacaktır. Yaz tatilinden başka Müslümanlar için Cuma günleri ile Ramazan ve Kurban Bayramları ile gayrimüslimlerinin bayram günleri ile bazı özel günleri haricinde, sadece cülûs-ı hümayun da okullar tatil olacaktır. *İmtihan Nizamnamesi* gereğince rüştiye mekteplerinden mezun olup, şهادetname alanlar, idadi okullarına sınavsız girerlerken, imtihanlarda başarısız olan rüştiye öğrencileri bir yıl daha okullarına devam edeceklerdi⁴²². Rüştiye seviyesindeki okullarda farklı cemaatlere

⁴²¹ Muallimin Nizamnamesi (Öğretmen Yönetmeliği): Maarif-i Umumiye Nizamnamesin'de ismi geçse de böyle bir yönetmeliğin yayımlandığına dair herhangi bir belge yoktur. (Bknz; Somel s.150.)

*Tatil zamanı 1872 yılında Meclis-i Maarif kararı ile değiştirilmiştir. Buna göre:“..... Haziranın 15'inden nihayetine kadar imtihana hasr olunup temmuzun ibtidasından gayesine kadar değin tatil zamanı” olarak kabul edilmiştir. (Bknz; Sarıçelik, s.120.)

⁴²² Nizamname 18-26.maddeler. Nizamnamede 500 hanenin üzerindeki yerleşim yerlerinde rüştiye mekteplerin açılması istense de birçok yerde rüştiye mektebi açılmamıştır. 1872 yılına gelindiğinde vilayetlere gönderilen emirde biran önce devlete ait boş binalardan birinin rüştiyeye dönüştürülmesi istenmiştir. (Bknz: “Hane Sayısı Beş Yüzü Aşan Her Kasabada Rüştiye Mektebi Açılması” s.141.)

mensup tebaanın çocuklarına, kendi inançlarına uygun dini eğitim verilecekti⁴²³. Bu yüzden bu okullar ayrı ayrı planlanmıştı. Farklı milletlere mensup öğrencilerin ortak eğitim alacakları okullar ise idadi mektepleri olarak planlanmıştı.

2.3.1.3.Kız Rüştîyeleri

İlk kız rüştîyesi 1859 yılında İstanbul'da açılan Cevri Kalfa İnas Rüştîyesi'dir. 1869 yılında İstanbul'da 7 inas mektebi daha açılması kararlaştırılmıştır⁴²⁴. 1863-64 yılında inas rüştîyelerinin sayısı 15'e, öğrenci sayısı da 1135'e ulaşmıştır⁴²⁵. Kız rüştîyelerinin vilayetlere yayılması ise 1870 yılı sonrasında olmuştur⁴²⁶.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde kız rüştîyeleri ile ilgili düzenlemeler de yer almıştır. Nizamnameye göre rüştîyelerin eğitim kadrosu öğrenci sayısına göre ve *Muallimin Nizamnamesine* göre tayin olacak bir veya iki başöğretmenden oluşacaktı⁴²⁷. Yeni açılacak kız rüştîyeleri başkent ile vilayet merkezlerinde açılabilirdi. Nüfusun tamamı Müslüman veya gayrimüslim olmasına göre kız rüştîyeleri açılabilirdi gibi, nüfus muhtelit(karışık) ise Müslüman ve gayrimüslimler için, şehirde en az 500 hane nüfusun olması kaydıyla, ayrı ayrı kız rüştîyeleri açılabilirdi. Okulların öğrenim süresi 4 yıldır. Kız rüştîyelerinde *Mebâdî-i Ulûm-ı Diniyye*, *Lisan-ı Osmanî Kavâ'id-i İmlâ ve İnşâ*, *Tedbir-i Menzil*, *Mebâdî-i Kavâ'id-i Arabiye ve Fârisiye*, *Hesap ve defter tutma usulü*, *Muhtasar Tarih ve Coğrafya*, *Resim(Nakışa edâr olcak derece)*, *Ameliyât-ı Hıyâtiye*, *Musikî dersleri* okutulacaklardı⁴²⁸. Mezheplerle ilgili olan dersler ile fen dersleri her cemaatin kendi lisanı ile öğretilirdi. Gayrimüslim mekteplerde, *Mebâdî-i Kavâ'id-i Arabiye ve Fârisiye* dersi yerine her cemaat kendi lisanını öğretebilirdi. Gayrimüslimlerin kendi cemaatleri ile ilgili dini dersleri bizzat rüesâ-yı ruhaniye" tarafından okutturulacaktı. Kız rüştîyelerinin 2 ile 4 arası öğretmenleri olacak, *Ameliyât-ı*

⁴²³ Antel, s. 452.

⁴²⁴ Sarıçelik, s.119.; Antel, s.449.

⁴²⁵ DS-1280, s.124.

⁴²⁶ Sarıçelik, s.119.; Antel, s.449.

⁴²⁷ Nizamname madde 21.(Nizamnamede, *Muallimin Nizamnamesi*'nden bahsedilmesine rağmen böyle bir yönetmeliğin yayımlandığına dair bir bilgi yoktur. Bkn: Somel, s.150)

⁴²⁸ Nizamnamede bu derslerin hangi yıllarda okunacağı belirtilmemiş, genel olarak hangi derslerin okutulacağı belirtilmiştir. Yıl yıl derslerin dağılımı ancak 1873-1874 öğretim yılında uygulanmak üzere yayımlanan ders programı ile belirtilmiştir. (Bknz; Sarıçelik, s.121.)

Hıyâtiye ve Musıkî dersleri için ayrı birer muallimleri olacak, birer mubassır ile bavyabı bulunacaktı. Kız rüştiyelerinin öğretmenleri kadın olacak, ancak yeterli niteliğe sahip kadın öğretmenler yetişene kadar, ahlaklı ve yaşlı erkek öğretmenlerde tayin olunabilecekti. Mekteplerin yıllık tahsisatları, maarif idarelerinin sandığından karşılanmak üzere 40.000 kuruş olacaktı. Sıbyan mektebi mezunu öğrencilerin okula kabulleri esastı. Ancak, yeterli niteliğe haiz olan kızlarda imtihanla okula kabul edilebilecekti. Kız rüştiyeleri de diğer rüştiyelerin tabi olduğu genel kurallara uyacaklardı⁴²⁹.

2.3.1.4. Rüştiyelerin Finansmanı

Rüştiyeler ibtidai mekteplerinden farklı olarak kuruldukları andan itibaren devlet bütçesinden finanse edilmişlerdir. Ancak rüştiyeler sancak ve kazalara kadar yaygınlaştırılmak istenince, hazinesinin de içinde bulunduğu durum nedeniyle, yerel kaynaklara yönelinmiştir.

Rüştiyelerin finansmanı konusunda 5 Nisan 1853 tarihinde Meclis-i Maarif tarafından yayımlanan belgede ilk kez çeşitli öneriler yer almıştır. Önerilerde her okula 600 kuruş maaşla bir muallim-i evvel, 300 kuruş maaşla bir muin ve 80 kuruş maaşla bir bevvab atanması yer almıştır. Maarif Meclisi'nin hesabına göre bu okulların her biri için yıllık 2.000 kuruş harcanması gerekmekteydi. 1853 tarihli öneride öncelikle okul binası olarak eski mahalle mektepleri veya metruk medreseler tercih edilmeliydi. Yerleşim yerinde bina bulunamaması durumunda en az dört odası olan binalar kiralanacak veya satın alınacaktı. Gerekli hallerde yeni rüştiye binaları inşa edilebilecekti. Projenin tüm masrafları hazine tarafından karşılanacaktı⁴³⁰.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile rüştiyelerin giderlerini karşılama görevi yine vilayet maarif idarelerine verilmişti. Taşrada rüştiyelerin açılmasındaki mali sorunlar yarı-rüştiyeler (nisf-u rüşdiye) denilen, kuruluştan itibaren ilk iki yıl yerel ulema arasından seçilen bir muin ve bir bevvabın görev yaptığı, üçüncü yıldan itibaren ise bir muallim-i evvelin atandığı ara bir okul formülüyle çözümlenmek

⁴²⁹ Nizamname 27-32. maddeler.

⁴³⁰ Somel, s.98

istenmiştir⁴³¹. Bu yöntem ile birçok yerde rüştiye açılmış, ancak okullar uzun yıllar öğretmenlik mesleğinden uzak yerel ulemalar ile öğretime devam etmek zorunda kalmışlardır.

İdadilerin kurulmasından sonra rüştiyelerin bütçeye olan masraflarını azaltmak ve yerel kaynaklardan masraflarının karşılanması için, 1890 yılından itibaren rüştiyeler ve ibtidailer birleştirilmeye başlanmıştır. Bazı yerlerde ise rüştiyeler idadilerle birleşmiştir. Rüştiyelerin idadilerle veya ibtidailerle birleşmeleri ile hazineden rüştiyelere ayrılan ödenekler idadilere aktarılmıştır. Rüştiyeler ile ibtidailerin birleştirilmesi ile ortaya çıkan okulların ihtiyaçları ve maaşlarının diğer ibtidailer gibi yerel kaynaklarla karşılanmasını istemiştir⁴³².

2.3.1.5. Rüştiyelerde Öğrenci İşleri

İdadilerin açılmasına kadar rüştiyelere alınacak öğrencilerin 15 yaşından büyük olmaması esastır. İdadilerin açılmasından sonra rüştiyeler için tahsil çağı 13-16 yaşları arası dönem olmuştur. Rüştiyelere herkes kayıt yaptıramaz, ancak ibtidai mezunları rüştiyelere kayıt yaptırabilirlerdi. Rüştiyelerin idadilerle birleşmesi ile öğrenciler rüştiye yerine idadilere devam etmişlerdir⁴³³. Ancak yerleşim yerinde idadi yoksa öğrenciler rüştiyelere devam edebilmişlerdir⁴³⁴. İbtidai mezunu olmayanlar ise ancak yapılan imtihanda başarılı olmaları suretiyle okullara kabul edilmişlerdir⁴³⁵.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde belirtilen kurallara göre öğrenciler okullarda üç şekilde imtihan edilirlerdi. Birincisi, sınıf geçmek için yapılır, ikincisi

⁴³¹ Somel, s.99

⁴³² Sarıçelik, s.136.; 1892/R.1308 yılında idadilerin kuruldukları mahallerdeki mekteb-i rüştiyelerin ibtidaiye tahvili konusunda Elazığ maarif idaresi tarafından maarif nezaretine gönderilen belgede idadilerin kurulması ile kapanmak zorunda kalan rüştiyelerin ibtidaiye çevrildikleri fakat bunların masraflarının karşılanmasında sorunlar yaşandığı dile getirilmiştir. Yerel idare tarafından rüştiyeden ibtidaiye dönüşen okulların masraflarının "has-ı iane"den veya mahalli maarif sandıklarından karşılanması istenmiştir. Nezaret bu isteğe verdiği cevapta ibtidailerin masraflarının mahalli cemaatlere ait olduğu belirtilerek muallim-i sanilik ile idare edilen rüştiyelerinde mümkünse ibtidaiye çevrilmesi istenmiştir. (Bknz: BOA-MF-MKT-164/11(1 Aralık 1922/1 Kanunvevel 1308).

⁴³³ Sarıçelik, s.136.

⁴³⁴ Maarif İstatistik Mecmuası-1329, s.2.

⁴³⁵ Ünal, s.9,10.

okulun “hitâm”(bitirme) imtihanıdır ve üçüncüsü ise “rûûs” imtihanıdır⁴³⁶. Rüştîye mekteplerinin sınıf geçme imtihanlarında idadi mekteplerinden bir muallim-i evvel bulunması zorunluluktan, ayrıca yerleşim yerinin “ehl-i maarifi” veya “erba-ı maarifi”de imtihanlara katılırlardı. İkinci şekil imtihanlarda aynı şekilde icra edilirdi⁴³⁷. Rüştîye mekteplerinde öğrencilere 10’luk veya 100’lük sistemde notlar verilirdi. Taşra rüştîye mekteplerinde 10’luk sistemde 9-10 notun karşılığı ‘âliyyül a’lâ(en yüksek, fevkaled), 8 a’lâ(yüksek), 7 karîb-i a’lâ(yükseğe yakın), 6 vasat(orta), 5 karîb-i vasat(ortaya yakın), 4 za’îf(zayıf) ve 1-2-3 notları ise sıfır olarak adlandırılmaktaydı. Tam not ortalamasının yarısından fazlasını almış bir öğrenci iki dersten notu dörtten aşağı ise sınavlardan sonra o derslerden tekrar imtihana alınırlardı. İki den fazla dersten 4’ten aşağı not alan öğrenciler sınıflarını geçemezlerdi. Yüzlük sistemde ise 107-125 arası not alanlar karîb-i a’lâ, 126-143 arası not alanlar a’lâ ve 144-160 arası not alanlarda ‘âliyyül a’lâ derecesi ile mezun olurlardı⁴³⁸.

2.3.1.2. Karaman Rüştîye Mektebi

Karaman Kazası’nın bağlı olduğu Konya vilayeti rüştîye mekteplerinin ilk açıldığı Osmanlı vilayetlerindedir. Konya’da ilk rüştîye mektebi 1868 yılında açılmıştır⁴³⁹. Konya’dan sonra Karaman’a da rüştîye mektebinin açılması,

⁴³⁶ Nizamname, madde 153.

⁴³⁷ Nizamname, madde 154, 155.

⁴³⁸ Ünal, s.14.

⁴³⁹ Sarıçelik, s.124.; 1868-1869/H.1285 tarihli salnamede Konya Vilayeti’nde 5 rüştîye mektebi vardır: Konya, Hamid (Isparta), Antalya, Alaiye (Alanya) ve Ermenek’te rüştîye mektebinin bulunduğu belirtilmektedir. (KVS-1285, s.87) (Ermenek rüştîye mektebi bundan sonraki salnamelerde yer almamaktadır. Çünkü bu tarihten itibaren İçili ayrı bir vilayet haline gelecek ve Ermenek İçiline bağlanacaktır.) 1286 salnamesinde Konya, Isparta, Niğde, Teke, İçel, Alaiye (Alanya) ve Burdur’da mektebi rüştîye bulunmaktadır. (KVS-1286, s.78) 1287 yılında Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alaiye (Alanya), Burdur, Nevşehir ve Seydişehir’de rüştîye bulunmaktadır. (KVS-1287, s.90) 1288 yılında Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alaiye (Alanya), Burdur, Nevşehir ve Seydişehir, Ereğli ve Elmalı’da rüştîye bulunmaktadır. (KVS-1288, s.80) 1289 yılında Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alaiye (Alanya), Burdur, Nevşehir ve Seydişehir, Ereğli ve Elmalı’da rüştîye bulunmaktadır. (KVS-1289, s.73) 1290 yılında Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alaiye (Alanya), Burdur, Nevşehir, Seydişehir, Ereğli, Elmalı ve Yalvaç’ta rüştîye bulunmaktadır. (KVS-1290, s.74-75) 1291 yılında Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alaiye (Alanya), Burdur, Nevşehir, Ürgüp, Karapınar, Larende, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Bor, Karaağaç, Elmalı, İbradi ve Yalvaç’ta rüştîye bulunmaktadır. (KVS-1291, S.79,80,81) 1292 yılında Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alaiye (Alanya), Burdur, Nevşehir, Ürgüp, Karapınar, Larende, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Bor, Karaağaç, Elmalı, Eğirdir ve Yalvaç’ta rüştîye bulunmaktadır. (KVS-1292, s.82,83,84) 1293 yılında Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alaiye (Alanya), Burdur, Nevşehir, Ürgüp, Karapınar, Larende, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır,

mekteplerin taşraya yayılması düşüncesinin bir sonucudur. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden sonra rüştiyeler ülke geneline yayılırken. o yıllardaki adıyla, Larende kazasına da bir rüştiye mektebi açılmıştır⁴⁴⁰. Karaman rüştiyesi hakkında ilk kez, 1872-1873/H.1289 tarihli Konya Vilayet Salnamesi'nde *mekteb-i rüşti inşa olunup ve küşat olunmuştur* denilmektedir⁴⁴¹. Salnameler bir yıl öncenin kayıtlarını verdiği için, Karaman Rüştiye Mektebi 1871-1872/H.1288 yılında inşaa edilerek açılmış olmalıdır. 1873-1874/H.1290 vilayet salnamesinde *bir adet mekteb-i rüşti küşat olunmuştur* ifadesi ile rüştiye mektebinin açıldığı tekrarlanmıştır⁴⁴². Vilayet salnamelerinde bundan başka ayrıntılı bilgiye rastlanmamıştır. Devlet salnamelerinde ise Karaman rüştiyesinden ilk kez 1873-1874/H.1290 salnamesinde bahsedilirken, 25 öğrencisinin olduğu ve muallim-i sanilik ile idare edildiği belirtilmiştir⁴⁴³. Bu

---

Bor, Karaağaç, Elmalı, Eğirdir ve Yalvaç'ta rüştiye bulunmaktadır. (KVS-1293, s.80,81,82) 1294 yılında Konya, Ereğli, Larende, Bozkır, Seydişehir, Beyşehir, Karapınar, Antalya, Alaiye, Elmalı, Isparta, Eğirdir, Karaağaç, Yalvaç, Burdur, Niğde, Nevşehir, Ürgüp, Bor'da rüştiye mektebi bulunmaktadır. (KVS-1294, s.97), 1296 yılında Konya, Akşehir, Ereğli, Larende, Hadim, Bozkır, Seydişehir, Beyşehir, Karapınar, Antalya, Alaiye, Elmalı, Isparta, Eğirdir, Karaağaç, Yalvaç, Burdur, Niğde, Nevşehir, Ürgüp, Bor'da rüştiye mektebi bulunmaktadır. (KVS-1296, s.151,152,153,154) 1298 yılında Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alanya(Alaiye), Burdur, Nevşehir, Ürgüp, Karapınar, Larende, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Akşehir, Bozkır, Burdur, Hadim, Yalvaç, Karaağaç, Elmalı, Eğirdir'de rüştiye mektebi bulunmaktadır. (KVS-1298, s.148,149,150) 1299 yılında Konya, Karapınar, Karaman, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Akşehir, Hadim kazalarında rüştiye mektebi bulunmaktadır.(KVS-1299, s.154,155) (1299 yılında Larende yerine Karaman ismi kullanılmıştır) 1301 yılında Konya, Karapınar, Karaman, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Ürgüp, Bor, Antalya, Alanya(Alaiye), Elmalı, Burdur, Akşehir, Hadim, Isparta, Yalvaç, Eğirdir, Karaağaç, Niğde, Nevşehir, kazalarında rüştiye mektebi bulunmaktadır.(KVS-1301, s.55) 1302 yılı salnamesine göre Konya, Karapınar, Karaman, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Akşehir, Hadim, Isparta, Yalvaç, Eğirdir, Karaağaç, Uluborlu, Niğde, Nevşehir, Aksaray, Ürgüp, Bor, Antalya, Alanya,Elmalı, İbradi, Burdur kazalarında rüştiye mektebi bulunmaktadır. (KVS-1302, s.181,182) 1303'aynı. (KVS-1303,s.314,315,316); (1304'de aynı KVS-1304, s.234) (1305 yılı salnamesine göre Konya, Karapınar, Karaman, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Akşehir, Hadim, Isparta, Yalvaç, Eğirdir, Karaağaç, Uluborlu, Niğde, Nevşehir, Aksaray, Ürgüp, Bor, Antalya, Alanya,Elmalı, İbradi, Pirlogonda kazalarında rüştiye mektebi bulunmaktadır. KVS-1305 s.20,241,242,243) 1306 yılı salnamesine göre Konya, Karapınar, Karaman, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Akşehir, Hadim, Isparta, Yalvaç, Eğirdir, Karaağaç, Uluborlu, Niğde, Nevşehir, Aksaray, Ürgüp, Bor, Antalya, Alanya,Elmalı, İbradi, Pirlogonda, Arabsun kazalarında rüştiye mektebi bulunmaktadır. KVS-1306,s.242,243,244,245) 1307 yılı salnamesine göre Konya, Karapınar, Karaman, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Akşehir, Hadim, Isparta, Yalvaç, Eğirdir, Karaağaç, Uluborlu, Niğde, Nevşehir, Aksaray, Ürgüp, Bor, Antalya, Alanya,Elmalı, İbradi, Pirlogonda, Arabsun kazalarında rüştiye mektebi bulunmaktadır. KVS-1307, s.216,217,218,219) (KVS-1309, s.216,217,218,219)

⁴⁴⁰1894-1895 yılı eğitim istatistiklerinde Konya vilayetinin merkez sancağına bağlı Karaman Kazası'ndaki rüştiyenin kuruluş tarihi 1277 gibi çok erken bir tarih verilmiştir. Eğer bu tarihi baz alırsak Karaman rüştiyesinin kuruluşunu 1860'lı yılların başına kadar götürmemiz mümkündür. Ancak bu bilgi başkaca kaynaklardan teyit edilememiştir. (Bknz: Alkan, a.g.e., s.76.)

⁴⁴¹ KVS-1289, s.88.

⁴⁴² KVS-1290, s.96.

⁴⁴³ DS-1290, s.210.

bilgilere dayanılarak Karaman'da ilk rüştiyenin Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden hemen sonra 1870'li yılların başında açıldığını söyleyebiliriz.

Karaman rüştiyesi ile ilgili ayrıntılı bilgilere ise ilk kez 1874-1875/H.1291 yılı Konya vilayet salnamesinde rastlanmıştır. Bu salnameye göre; 1874-1875 yılında Konya, Isparta, Niğde, Antalya, Alaiye (Alanya), Burdur, Nevşehir, Ürgüp, Karapınar, Larende, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Bor, Karaağaç, Elmalı, İbradi ve Yalvaç'ta rüştiye bulunmaktaydı⁴⁴⁴. Bu yılda Larende rüştiyenin muallimi evveli yoktu. Çünkü muallim-i evvellerin darülmualimin mezunu olmaları gerekmektedir ve darülmualimin mezunu öğretmen bulmak o yıllarda son derece zordu. Genellikle yeni açılan rüştiyelere muallim-i evvellerin tayini mümkün olmadığı için, "nısf-u sani" denilen yöntemle, okullara yerel ulema arasından seçilen muallim-i saniler atanmıştır⁴⁴⁵. Karaman rüştiyesi, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde rüştiye sayısının kısa sürede artırılması için belirlenen muallim-i sanilik ile idare edilen yarı rüştiye (nısf-u sani) olarak kurulmuştu. 1874-1875 yıllarında mektebin muallim-i sanisi Mustafa Efendi ile bevvabı Hacı Mustafa Ağa'ydı⁴⁴⁶. 1874 yılında okulda 42 öğrenci vardı⁴⁴⁷.

Karaman rüştiyesi ile ilgili 13 Temmuz 1872 (R.1 Temmuz 1288/ H.7 Cemaziyelevvel 1289) tarihli bir belge bize ayrıntılı bilgi vermektedir. Belgede Yalvaç, Ereğli ve Larende'de yeni açılan rüştiye mekteplerinden bahsedilirken, bu okula yapılan tayinler ve gönderilen kitap ve risaleler hakkında da bilgiler vardır. Karaman rüştiyesine 1872 yılında toplamda 288 adet kitap, risale v.b. basılı öğretim malzemesi gönderilmişti⁴⁴⁸. (Bknz: Tablo-44: 1872 Yılında Karaman Rüştiyesine

⁴⁴⁴ KVS-1291,S.79,80,81.

⁴⁴⁵ DS-1288,s.146.

⁴⁴⁶ KVS-1291,s.80.

⁴⁴⁷ KVS -1291, s.95 ve s.133-134-135; KVS -1292,s.133; KVS -1293, s.138. Aynı yıllarda kazada 51 adet de sıbyan mektebi olup, bu okullarda 1017'si kız ve 1469'u erkek olmak üzere toplam 2486 öğrenci eğitim almaktadır.

⁴⁴⁸ Vilayet ve kazalara kitap ve risale göndermek çoğu zaman sıkıntılara neden olmuş bu konuda uzun yazışmalar gerçekleşmiştir. 1 Ocak 1876 tarihli bir belgeye göre, Karaman rüştiye mektebi için talep olunan kitap ve risalelerin maarif kütüphanesinden bulunarak 20'şer adet olarak posta yoluyla gönderildiği belirtilmektedir. (Bknz: BOA, MF-MKT, 52/129 (20 Kanun-u evvel 1293/1 Ocak 1876); 4 Ocak 1876 tarihli bir yazıda Larende kazasına gönderilen kitap ve risalelerin ulaşip ulaşmadığının öğrenilmesi istenmiştir. (Bknz: BOA, MF-MKT, 32/146 (23 Kanun-ı evvel 1291/ 4 Ocak 1876); Karaman'a kitap ve risalelerin ulaşmaması üzerine Mersin Kaymakamlığı'na yazılan yazı ile Larende

Gönderilen Kitap ve Risalelerin Listesi)Kütüphanelerde bile sınırlı sayıda kitabın olduğu bir devirde bu miktarda kitap ve risalenin gönderilmesi taşrada rüştiyelere verilen önemi göstermektedir. Yalvaç ve Ereğli rüştiyelerine de aynı kitap ve risaleler gönderilmiştir. Okula muallim-i sani olarak mahalli ulemadan Nazif Efendi ve bavyaplığına da Hafız Mehmet Efendi tayin edilmiştir. Nazif Efendi'ye maaş olarak geçen sene lağvedilen Panaluka muallim-i evvelliğinden açığa çıkan 330 kuruş ve bevvap Hafız Mehmet Efendi'ye ise 80 kuruş maaş bağlanmıştır⁴⁴⁹. Nazif Efendi, 1872 yılından 1877-1878 yılına kadar kesintisiz 5-6 yıl boyunca rüştiyede muallim-i sani olarak görev yapmıştır. Ancak bu yıl memuriyetten *hesb icabı* ihraç edilmiştir⁴⁵⁰. 1878 yılında muallim-i sani Nazif Efendi 315 kuruş maaş almakta iken, aynı yıl okula muallim-i evvel olarak atanan Abdülgaffur Efendi, Nazif Efendi'nin maaşına ilaveten 285 kuruşu da meclis-i maarif tarafından ödenmek üzere 600 kuruş maaş ile görev yapacaktır. Harcırah olarak ise 535 kuruş alacaktı. Ancak, Abdülgaffur Efendi görevine başlamamış; Mehmet Şükrü Efendi Karaman'a muallim-i evvel olarak tayin edilmiştir. Mehmet Şükrü Efendi, 1878 yılında 400 kuruşu Seydişehir muallimi sanisinin vefaati ile açığa çıkan maaştan karşılanmak üzere 600 kuruş maaş ile muallim-i evvel olarak göreve başlamıştır⁴⁵¹. Nazif Efendi mahalli ulemadan iken, kanun gereği, Karaman rüştiyesinin ilk muallim-i evveli Mehmet Şükrü Efendi darülmuallimin mezunu olmalıdır. 1880-1881 yılında Karaman rüştiyesinde muallim-i sani vekili Hüseyin Efendi, bevvap Hacı Hüseyin Efendi'dir⁴⁵². 1881 yılında okulun muallim-i evveli değişmiştir. Bu yıldan itibaren okulun muallim-i evveli Hulusi Efendi'dir. Hulusi Efendi, 1892 yılında vefaat edene kadar rüştiye mektebinin muallim-i evvelliğine devam etmiştir. 1881-1884 yılları arasında mektebin rik'a muallimi halen yoktur, ancak bevvap olarak Mehmet Efendi

---

rüştiyesinde okutulacak kitapların posta yoluyla tekrar gönderildiği belirtilmektedir. (Bknz: BOA, MF-MKT, 34/75 (18 Mart 1292/ 30 Mart 1876).

⁴⁴⁹ BOA, MF-MKT, 2/114 (1 Temmuz 1288/ 13 Temmuz 1872).

⁴⁵⁰ Ömer Nazif Efendi, muallimsani olarak 16 Eylül 1872 (H:13 Recep 1289, R: 4 Eylül 1288) tarihinde memuriyeti tasdik olunmuştur. Nazif Efendi'nin maaşı, diğer muallim-i sanilerin maaşları kanunen 315 kuruşken, 285 kuruştur. İlerleyen yıllarda muallim geçimini sağlayamadığını belirterek maaşının 315 kuruş olmasını istemiştir. Bknz:BOA-MF-MKT-32/39; Aynı yıl içinde açılan Beyşehir kazası rüştiyesinin mualliminin memuriyeti asliyesi, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne uygun olarak, kazanın Müslüman nüfusunun 500 hanenin altında olması nedeniyle tasdik olunmamıştır: (Bknz: BOA, MF MKT, 5/22 (4 Eylül 1288/ 16 Eylül 1872).

⁴⁵¹ MF-MKT-54/48

⁴⁵² KVS-1298, s.149.

görev yapmaktadır⁴⁵³. 1884 ve 1888 muallim-i sani Mustafa Efendi'dir⁴⁵⁴. 1888-1889-1890 yılında rik'a muallimi Naili Efendi, bevvap Mustafa Efendi'dir⁴⁵⁵. 1891-1892 yılında ise rik'a muallimi Naili Efendi, bevvap Hafız Osman Efendi'dir⁴⁵⁶.

Mayıs 1892'de Mehmet Hulusi Efendi'nin vefatı ile boşalan Karaman Rüştüye Mektebi muallim-i evvelliğine Konya Darülmullimin muallimi Haydar Efendi Ekim 1892'de tayin edilmiştir⁴⁵⁷. Ancak muallim Karaman'a hiç gelmemiş, görevine başlamamıştır. Haydar Efendi'nin yerine mahalli idare tarafından görevlendirme yapılmıştır⁴⁵⁸. Okulun muallim-i evvelliğini bir süre vekaleten mahalli ulemadan önce Ali Seyit Efendi ve ardından Süleyman Fehmi Efendi yürütmüşlerdir⁴⁵⁹.

Karaman rüştiyesine darümuallimin mezunlarından Hasan Tahsin Efendi⁴⁶⁰ 6 Aralık 1892 tarihinde muallim-i evvel olarak tayin olunmuştur⁴⁶¹. Süleyman Fehmi Efendi ise muallim-i sani olarak tayin edilmiştir. Hasan Tahsin Efendi, 1903-1904 yılına kadar Karaman Rüştüyesi muallim-i evveli olarak görev yapmıştır. Bu yıl humma hastalığının nüksetmesi ile görevine devam edememiştir. Muallimlik görevini yerine getiremeyeceği anlaşılınca görevinden istifa etmiş sayılarak *lefife maaş* ile görevi bırakması mahalli idare tarafından muallimden istenmiştir. Hasan Tahsin Efendi hastalığına Karaman ikliminin iyi gelmediğinin belediye tabibince

⁴⁵³ KVS-1299, s.154; KVS-1300, s.58; KVS-1301, s.55.

⁴⁵⁴ KVS-1302, s.181; KVS-1303, s.314; KVS-1304, s.234; KVS-1305, s.240.

⁴⁵⁵ KVS-1306,s.242; KVS-1307, s.217;

⁴⁵⁶ Naili Efendi 1305 yılında başladığı hat muallimliğine 1317 yılına kadar devam edecektir.(Bknz: KVS-1309, s.216.)

⁴⁵⁷ BOA-MF-MKT-141/85 (11 Mayıs 1308)

⁴⁵⁸ BOA-MF-MKT-152/46(12 Teşrinvevvel 1308). Aynı yıl içinde Hayrettin Efendi'nin tayini, terfisi olan 120 kuruş ile beraber, 600 kuruş maaş ile Trabzon'da tesis olunan darümuallimine çıkmıştır. (Bknz: BOA-MF-MKT-150/17.)

⁴⁵⁹ BOA-MF-MKT-159/78. Süleyman Efendi 1309 yılında Karaman rüştiyesi muallim-i evvelliğine vekaleten tayin olunurken 90 kuruş harcırah verilmesi istenmiş, ancak maarif nezareti tarafından bu durum kabul görmemiştir. (Bknz: BOA-MF-MKT-177/19); 1309 yılında Süleyman Efendi rüştiyeye muallim-i sani olarak tayin edilmiş ve muallim-i sanilere tayini "mekatib-i rüştiye muallimi sanilerinin tayinlerine intihab ve ta'yini mahallerine ait olup yalnız memuriyetleri nezaretce tasdik olunur" hükmü gereğince harcırah verilmemiştir. (Bknz: BOA-MF-MKT-237/3.)

⁴⁶⁰ 1895/R.1311 yılında Karaman rüştiyesi muallimi Hasan Tahsin Efendi Faik isimli bir öğrencisini darp etmiştir. Bu darp sonucunda muallimin ceza alması için babası Binbaşı Salih tarafından kanuni işlemin yapılması için Maarif Nezaretine telgraf ile başvuru yapılmıştı. (Bknz: BOA-MF-MKT-255/1)

⁴⁶¹ BOA-MF-MKT-160/116.; MF-MKT-159/78. Hasan Tahsin Efendi'nin Karaman rüştiye mektebine tayini mahalli bir karar olup, nezaretin durumdan bilgisi yoktur. Süleyman Fehmi Efendi'nin itiraz başvurusu üzerine nezaret mahalli idareden durum ile ilgili izahat istemiş ve sonuçta Hasan Tahsin Efendi'nin muallim-i evvelliğine onaylamıştır. (Bknz: BOA-MF-MKT-159/78)

verilen raporla da sabit olduğunu belirterek; Bursa Vilayeti'nin havasının kendisine iyi geleceğini ve orada ikamet etmesi gerektiğini bir arzu hal ile Konya Maarif Müdürlüğü'ne bildirmiştir⁴⁶². Maarif-i Rüştiye İdaresi, 5 Eylül 1903 tarihli kararı ile Hasan Tahsin Efendi'nin Gönen Rüştiye Mektebi muallimi evveli Ahmet Efendi ile becayişine karar vermiştir⁴⁶³. Hasan Efendi 7 Kasım 1903'de Gönen'de görevine başlamıştır. Ancak Ahmet Efendi, rahatsızlığını gerekçe göstererek Karaman'a gelmek istememiştir. Ahmet Efendi, havasının rahatsızlığına iyi geleceğine inandığı İzmir, Bursa gibi yerlere tayin edilmesini talep etmiş, Karaman'a hiç gelmemiştir⁴⁶⁴.

1903 yılında darülmualimin mezunlarından ve eski Kemah rüştiyesi muallim-i evveli Elbistanlı Taftafoğlu Hacı Mehmet Sabri Efendi⁴⁶⁵, Karaman'da bulunduğu sırada Hasan Tahsin Efendi'nin rüştiye muallim-i evveliği görevini bırakarak memleketine döneceğini öğrenmiş ve bu göreve talip olmuştur. Karaman Maarif Komisyonu, Konya Maarif Müdürlüğü'nden Mehmet Sabri Efendi'ye görev verilmesini talep etmiştir. Konya Maarif Müdürlüğü'nde tayin isteğini Maarif Nezareti'ne bildirmiştir. Nezaret, Hasan Tahsin Efendi'nin yerine becayiş yolu ile başka bir görevlendirme yapıldığını belirterek başlangıçta tayinin mümkün olmadığını bildirmiştir. Hasan Tahsin Efendi'nin becayişle tayin olunması ve yerine atanan Ahmet Efendi'nin, rahatsızlığını gerekçe göstererek görevine başlamaması üzerine, 1903 yılı eylülünden itibaren yerel idarenin inisiyatifıyla Mehmet Sabri Efendi muallimliğe vekalet etmeye başlamıştır. Karaman kazası idare meclisi Mehmet Sabri Efendi'nin rüştiyeye öğretmen olması için gerekli girişimlerde bulunmaya devam etmiştir. Bu yazışmalar uzun süre devam etmiş nihayetinde

⁴⁶² BOA-MF-MKT-717/56

⁴⁶³ BOA.MF.MKT-744/19-11-1 (23 Ağustos 1319)

⁴⁶⁴ BOA.MF.MKT-744/19-18. Gönen mekteb-i rüştiyesi muallim-i evveli Ahmet Efendi'den hem halkın hem de yerel idarenin şikayetleri vardır. Ahmet Efendi'de rahatsızlığını gerekçe göstererek görevini tam olarak yerine getirmemektedir. Maarif Nezareti, yerel maarif komisyonunun aldığı karara uyarak, muallimin becayişine karar vermiştir. Karaman kazasında görev yapan Hasan Efendi'de rahatsızlığından dolayı havasının rahatsızlığına daha iyi geleceğine inandığı Hüdavendigar Vilayeti'nde görev yapmak istemektedir. (Bknz: BOA.MF.MKT-744/19-12.)

⁴⁶⁵ Elbistanlı Taftafoğlu Hacı Mehmet Sabri Efendi, 1868/1284 doğumludur. 20 Şubat 1310 veya 1895/1311 tarihinde Darülmualimin-i Rüştiye'den âli derecesi ile mezun olmuştur. Babası rençberdir, ela gözlü, orta boyludur. Hisar mahallesinde ikamet etmektedir. 1311 yılında Kemah kazasına muallim-i evvel olarak tayin olunmuş ve 1312 senesinde istifa etmiştir. İstifa ettikten sonra Hicaz Vilayet-i Celilesi'nde tefsir ve hadis tahsilinde bulunmuştur.(Bknz: BOA-MF-MKT-740/15; MF-MKT-771/54)

Mehmet Sabri Efendi'nin muallim-i evvelik görevini vekaleten yürütebileceğine dair emir ancak 11 Temmuz 1904 tarihinde gelmiştir⁴⁶⁶.

1888 yılından itibaren okulun hüsnü hat muallimi Naili Efendi'dir. Muallim, bu görevi 1901 yılına kadar devam etmiştir. Muallimin 85 kuruş maaşı bu yıllar boyunca hiç değişmemiştir⁴⁶⁷. Naili Efendi'den sonra hat muallimliği görevine Mustafa Efendi getirilmiştir. Ancak, Mustafa Efendi geçimini sağlaya bilmek için muallimlik görevini aksatarak arabacılık yapmaktadır. Halk ve mahalli idare kendinden memnun değildir. Öğrencilerden hiçbiri güzel yazı yazmasını öğrenemediği mekteb-i idadi öğretmenlerinden Rıza Efendi tarafından beyan edilmiştir. Bu sebeplerle Mustafa Efendi görevinden azledilmiştir. Yerine 18 Kasım 1901 tarihinde Şevki Efendi'nin 85 kuruş maaş ile hat muallimi olarak tayin edilmesi uygun bulunmuştur. Göreve başlamak için Şevki Efendi'den hat-ı sülüs numunesi ve tercüme-i hal varakası alınmıştır. (Ek-15: Rüştüye Hat Muallimi Şevki Efendi'nin Hat Örneği) 1904 yılında azledilene kadar Karaman rüştüyesi hat muallimi Şevket Efendi'dir⁴⁶⁸.

Genellikle yerel ulemalardan seçilen muallim-i sanilerin görevlendirilmelerinde de çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Örneğin 1894 yılında Süleyman Efendi'nin muallim-i sani olarak rüştüyedeki görevine devam etmesi nezaretten talep edildiğinde rüştüyede öğrenci sayısının azlığı sorun oluşturmuştur. Önceki yıllarda rüştüyedeki öğrenci sayısı 40-45 olsa da, 1893 yılında Karaman rüştüyesindeki 4 sınıfta öğrenci sayısı 31 olduğu için Maarif Nezareti 1894 yılında

⁴⁶⁶ MF-MKT-771/1

⁴⁶⁷ Babasının adı Muhacir Hacı Ahmed, annesi Şevkiye Zahide Hanım'dır. 1285 Rumeli Hacıoğlupazarcığı kazası doğumludur. Boyu uzunca, gözü eladır. Siması ve sakalı sarıdır. Hoca Mahmud Mahallesi'nde ikamet etmektedir. İlk eğitimini Hacıoğlupazarcığı sıbyan mektebinde almış, ardından ailesiyle Karaman'a gelmiş rüştüyeden 16 Mayıs 1301'de mezun olduktan sonra Dabbağhane Medresesi'ne devam etmiştir. 21 Teşrinsani 1305 tarihinde, 85 kuruş maaş ile Hüsn-ü Hat muallimi olarak Karaman rüştüyesine tayin olunmuştur. 30 Teşrinsani 1317'ye kadar burada görev yaptıktan sonra bu tarihte yerine Şevki Efendi'nin tayin edilmesi ile açığa kalmıştır. Muallimliğinin yanında 29 Mart 1307 ile 30 Teşrinevvel 1311 yılları arasında Karaman şer'iyye mahkemesi katipliği yapmıştır. 1320 tarihinde Şevki Efendi'nin azli ile boşalan hat muallimliği görevine dönmek için 5 Kanunevvel 1320 tarihinde başvuru yapmıştır. Başvuru Nezaret tarafından muallim-i evvelin hat muallimliğini de yerine getirmesi gerekliliği dile getirilerek reddedilmiştir. Naili Efendi, 1320 yılında hala medrese öğrencisidir. Naili Efendi'nin 1305'te ve 1320 yıllarında aldığı 85 kuruş maaş değişmemiştir. (Bknz: BOA-MF-MKT-832/46-2; BOA-MF-MKT-832/46-3; BOA-MF-MKT-832/46-4; BOA-MF-MKT-832/46-6.)

⁴⁶⁸ MF-MKT-630/27 (17 Haziran 1318)

buraya muallim-i sani görevlendirmesini uygun bulmamıştır. Oysaki 1894 yılında ibtidailerden mezun olanlar ve nakil gelenlerle beraber Karaman rüştiyesinde toplam öğrenci sayısı 53'e ulaşırken, mahalle mekteplerinden yapılan birer ikişer kayıtlı öğrenci sayısı 67'yi bulmuştur. Bu kadar öğrenciye ise bir muallimin gerekli eğitimi vermesi mümkün değildir. Görülen lüzum üzerine Karaman ulemalarından liyakat sahibi Süleyman Efendi 6 Eylül 1894 tarihinde muallim-i sani olarak tayin olunmuştur. Bunun üzerine Maarif Nezareti, Konya Maarif Müdürlüğünden konunun tahkik edilmesini istemiştir. Konya Maarif Müdürlüğü yapmış olduğu tahkikat sonucunda öğrenci sayısının sıbyan ve mahalle mekteplerinden yapılan kayıtlar ve nakillerle 60 öğrenciye çıkarıldığını ve okulun dört sınıflı olduğu beyan edilmiştir. Nezaretten 22 Mayıs 1895 tarihinde gelen cevapta Süleyman Efendi'nin maaşının mahallince ödenmesi halinde kendisinin muallim-i sani olarak tayin edilmesini, eğer bu mümkün olmaz ise üst sınıflardaki öğrencilerden birinin "müzakereci" seçilerek alt sınıfların eğitimi ile görevlendirilmesi istenmiştir⁴⁶⁹.

Karaman Rüştiye Mektebi'nde 1902-1903 öğretim yılında 13⁴⁷⁰, 1903-1904 öğretim yılında 22⁴⁷¹, 1904-1905 öğretim yılında 12⁴⁷², 1905-1906 öğretim yılında 38⁴⁷³, 1906-1907 öğretim yılında 39⁴⁷⁴, 1907-1908 öğretim yılında 42⁴⁷⁵, 1912-1913

⁴⁶⁹ BOA-MF-MKT-239/2

⁴⁷⁰ Öğrencilerin tamamı sınıflarını geçmiştir. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:40, belge no:29 (28 Temmuz 1903/R.15 Temmuz 1319).

⁴⁷¹ Üçüncü sınıfta bulunan altı öğrenciden biri, ikinci sınıfta bulunan on öğrenciden ikisi ve birinci sınıfta bulunan altı öğrenciden ikisi imtihana katılmadıkları için sınıf tekrarına kalırken geriye kalan 17 öğrenci üst sınıfa geçmiştir. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:43, belge no:12,13 (24 Ocak 1905/R.11 Kanunsani 1320)

⁴⁷² Birinci sınıfta bulunan beş öğrencinin tamamı sınavda başarısız oldukları için (on dersten öğrencilerin not toplamları 58,57,57,56 ve 55'dir.), ikinci sınıfta bulunan iki öğrenciden biri sınava katılmadığı için ve biride notları nedeniyle(notlarının toplamı 86 olmasına rağmen) sınıf tekrarına kalmıştır. Beş üçüncü sınıf öğrencisinin tamamı şهادetname almaya hak kazanmıştır. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:46, belge no: 22 (18 Temmuz 1905/R. 5 Temmuz 1321).

⁴⁷³ Birinci sınıfta (hazırlık şubesi) 5 öğrenci vardır. Bu hazırlık sınıfı olup geçip kalmaları ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Buradan hazırlık sınıflarında imtihan yapılmasına rağmen öğrencilerin sınıf tekrarına kalmadıkları sonucunu çıkarabiliriz. Birinci sınıfta bulunan 30 öğrenciden dördü sınavlar da başarısız oldukları için(öğrencilerin notları toplamı 50,49,47,49'dur.) ve beşi de sınavlara katılmadıkları için sınıf tekrarına kalmışlardır. İkinci sınıfta bir öğrenci sınavda bulunmadığı için sınıf tekrarına kalmıştır. Üçüncü sınıfta bulunan üç öğrencinin tamamı başarılı olarak mezun olmuşlardır. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:46, belge no: 47,48 (18 Temmuz 1905/R.5 Temmuz 1322)

⁴⁷⁴ Üçüncü sınıfta bulunan 3 öğrenci ve ikinci sınıfta bulunan 16 öğrenci sınıflarını geçerken, birinci sınıfta bulunan 20 öğrenciden 5'i köyüne gittiği için, 6'sının ise notları nedeniyle sınıf tekrarına kalmışlardır. Sınıf tekrarına kalan 6 öğrencinin toplam on dersten ortalamaları 49,49,55,48,56,54'dür. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:46, belge no: 82,83)

öğretim yılında ise 49 öğrenci öğrenim görmektedir⁴⁷⁶. (Bknz: Tablo-45: Karaman Rüştüyesi Öğrenci Mevcutları; Tablo-46: Karaman Rüştüye Mektebi Öğrenci Yaşları İstatistiği; Tablo-48: Karaman Rüştüye Mektebi Ders Programı)

Bundan sonra okulla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 1913 Tedrisat-ı İbtidaiye Muvakkat Kanunu gereğince bir ibtidai mektebi ile veya 1915 yılında açılacak olan idadi mektebi ile birleşerek rüştüye mektebinin varlığı son bulmuş olmalıdır.

2.3.3. İdadiler

Sözlükte *hazırlanma-yetişme* anlamına gelen “idâd” kelimesinden türeyen İdâdî “bir şeyi hazırlamaya mahsus yer” anlamına gelmekteydi⁴⁷⁷. Tanzimat döneminin ilk yıllarında Batı tarzında açılan okulların hazırlık sınıfları için kullanılan bir kavramdı. 1847’de faaliyete geçen rüştüyelere öğrenci hazırlamaya ayrılan sıbyan mekteplerine de idadi denilmiştir. Yüksekokullar öncesinde birer hazırlık okulu olarak düşünülen bugünkü lise dengi okullar ise sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır. İdadiler, askeri ve mülki yüksekokullara öğrenci yetiştirmeye yönelik faaliyetleri bakımından askeri idadiler ve mülki idadiler olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Askeri idadiler Harbiye, Tıbbiye, Mühendishane gibi askeri okullara öğrenci hazırlamak için ara bir okul olarak ordu merkezlerinin bulunduğu vilayetlerde açılmıştı⁴⁷⁸.

⁴⁷⁵ Üçüncü sınıfta bulunan 15 öğrenciden biri “fevt” iken; ikinci sınıfta bulunan on öğrenciden ikisi sınavlarda başarısız olmaları nedeniyle(12 dersten notları toplamı 37 ve 51) sınıf tekrarına kalmış, birinci sınıfta bulunan 17 öğrenciden ikisi sınavlarda bulunmamaları ve ikisi de sınavlarda başarısız olmaları(on dersten notları toplamı 39 ve 32) nedenleriyle sınıf tekrarına kalmışlardır (ikinci sınıfta 1, birinci sınıfta iki öğrenci okunamıyor.) (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:46, belge no:483)

⁴⁷⁶ Üçüncü sınıfta bulunan on öğrencide, ikinci sınıfta bulunan on üç öğrenci ve birinci sınıfta bulunan yirmi altı öğrencinin tamamı sınıflarını geçmiştir. (Bknz: KMA, Muhtelif Evrak no:68, belge no:21,22.)

⁴⁷⁷ İbrahim Caner Türk, “Türkiye’de Orta Tahsil” Başlıklı Risaleye Göre Osmanlı İmparatorluğun’dan Ulus Devlet Türkiye’ye İntikal Eden Ortaöğretim Mirası, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (Bundan sonraki dipnotlarda “Türk” şeklinde geçecektir.),s.351.

⁴⁷⁸ Askeri idadiler ilk olarak 1845 yılında ordu merkezlerinin olduğu yerlerde ve Bosna’da açılmıştır. Bu idadilere 1853 çıkarılan bir irade ile yalnızca rüştüye mekteplerinden mezun olanlar öğrenci olarak alınırken; 1875 yılından itibaren bu idadilere öğrenci yetiştirmek amacı ile askeri rüştüyeler kurulacaktır.(Bknz: Sarıçelik, s.122.); Askeri idadilerin öğrenim süresi 5 yıldır. Harp Okulundan sınav yoluyla alınan öğrencilerin oluşturduğu bu okulların, ilki İstanbul’da 1845 yılında açılan ve daha sonra 1872 yılında Kuleli Askeri İdadisi adını alacak olan Mekteb-i Fünun-ı İdadiye’dır. (Bknz: Işıksalan, s.144.). Askeri idadilerin öğrenci ihtiyaçlarını karşılamak için sadece rüştüyelerden öğrenci alınması 1853 tarihli padişah iradesi ile sağlanmaya çalışılmış ancak yeterli öğrenci sayısına ulaşamadığı için taşrada ihtiyat sınıfları oluşturulurken İstanbul’da idadiye bağlı Mahrec-i Mekatib-i Askeriye kurulmuştur. Bu girişimlerden istenilen sonuç alınamayınca 1875 yılında askeri idadilerin

Mülki idadiler ise önceleri yüksekokullara öğrenci hazırlamakta iken sultanilerin açılmasından sonra rüştiye ile sultani arasında ara bir kurum haline gelmiştir. Mülki idadilerin ilk örnekleri 1849 yılında açılan Valide Mektebi (Darülmaarif) ile 1862 yılında açılan Mekteb-i Aklam(Mahrec-i Aklam)'dır⁴⁷⁹. Bu yeni ortaöğretim kurumları devleti kurtaracak kurumlar olarak görülmüşlerdi. On dokuzuncu yüzyılda devlet milliyetçilik isyanları ile sarsılmaktaydı. İdadiler sayesinde Osmanlı uyruğundan olup farklı din, mezhep veya milliyetten olanlara ortak kültürel değerler verilebilecekti. Aynı zamanda kurumların değişim içinde olduğu bu dönemde, yenilikleri hayata geçirecek ve devletin ihtiyacı olan yeni memur tipini yetiştirecek okullar idadiler olacaktı.

Bu ilk girişim ve denemelerden sonra idadilerin gerçek anlamı ile kurulmaları ve ülke sathına yayılmaları Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden sonra olacaktır. Nizamnamede sivil yüksekokullara öğrenci yetiştirmek üzere rüştiyelerin üstünde ve sultanilerin altında idadi adıyla mekteplerin açılması öngörülmekteydi⁴⁸⁰. Buna göre; Müslüman ve gayrimüslim çocuklar idadi mekteplerinde karışık olarak eğitim alabileceklerdi. Bin hanenin üzerinde nüfusu olan yerlerde ve lüzum görülen kasabalarda birer idadi okulu kurulacaktı. İdadilerin inşa masrafları, öğretmen ve hademelerin tahsisatları ve diğer masrafları Vilayet Maarif İdaresi Sandığı'ndan karşılanacaktı. İdadî mekteplerinde, muavinlerle beraber, toplam altı öğretmen görev yapacak olup bunların Dârümuallimîn-i Kebir'den mezun olmaları şartı aranacak ve Maarif Nezareti'nin onayı ile tayin olunacaklardı. İdadilerin muhtelif masrafları 8.000 kuruş olması öngörülürken, yıllık masraf toplamı 80.000 kuruş olacaktı. İdadilerin öğrenim süresi 3 yıldır ve okutulacak dersler şunlardır: Mükemmel Türkçe Kitâbet ve İnşâ, Fransızca, Kavânîn-i Osmaniye, Mantık, Mebâdî-i Ulûm-ı Servet-i Milel, Coğrafya, Tarih-i Umumî, İlm-i Mevâlid, Cebir, Hesap ve Defter Tutma Usulü, Hendese ve İlm-i Mesâha, Hikmet-i Tabîyye, Kimya, Resim. Bu dersler nizamnamenin 38.maddesinde gösterildiği şekilde günlere taksim edilerek işlenecek,

---

vasıflı öğrenci ihtiyacını gidermek için Askeri Rüştiyeler açılmasına ağırlık verilecektir. (Bknz: Öztürk,s.464.)

⁴⁷⁹ Antel,s.447.

⁴⁸⁰ Öztürk, s.465.

eğer bu derslerde değişiklik yapılmak isteniyorsa, Meclis-i Kebir-i Maarifin onayı ve Maarif Nezareti'nin izin vermesi gerekecekti. İdadilerin tatil günleri rüştiyelerle aynıdır. Yani tatil günleri 1-23 Ağustos tarihleri arasındaydı. Temmuz ayının ilk on beş günü müzakere yani öğrencilerin derslere çalışmaları için izin verilirken, ikinci 15 günde imtihanlar yapılacaktır. Yalnız idadiler muhtelit okullar oldukları için, *a'yâd-ı mahsusa* yani cemaatlerin kendilerine ait bayram günlerinde diğer öğrencilere de ayırım yapılmaksızın tatil yapılacaktır. Bunların dışında cülûs-ı hümayunda okullar tatil olacaktı. İdadilerden imtihanlarını vererek mezun olup, şهادetname alanlar, *imtihan nizamnamesi* gereğince hak ettikleri ayrıcalığı elde edeceklerdi. İmtihanlarda başarız olanlar bir yıl daha aynı sınıf seviyesinde okula devam edebileceklerdi⁴⁸¹.

Nizamname'den sonra ibtidai ve rüştiyelerin gerisinde kalan idadiler bir süre ihmal edilmiştir. İlk idadi mektebi ancak 19 Aralık 1873'te Darülmaarif'in idadiye çevrilmesi ile açılmış oldu. Vilayetlerde ilk idadi ise Yanya Vilayeti'ne bağlı Yenişehir'de 1875 yılında açılmış ve aynı yıl idadi sayısı 4'e çıkmıştı. İdadi mekteplerinin sancak merkezlerinde açılmaya başlaması ise 1882 yılı sonrasında olmuştur. Okulların taşraya yayılma hızları istenen düzeyde değildi. İdadilerin ülke geneline yayılabilmeleri ancak 27 Ekim 1884 tarihinde İstanbul ve vilayetlerde idadi mekteplerini yaygınlaştırma konusunda alınan karar sonrasında gerçekleşmiştir⁴⁸². 1885 yılında Yanya, Edirne, Bursa ve Çanakkale'de idadiler varken, bu yıldan itibaren birçok vilayette yeni idadiler açıldı⁴⁸³. 1906 yılında ülke genelinde idadi sayısı 114'e kadar çıktı⁴⁸⁴. Karaman kazasının bağlı olduğu Konya vilayetinde ise idadi mektebinin açılması için il çalışmalar 1888 yılında başlamakla beraber Konya İdadi Mektebi 1 Eylül 1889'da açılmıştır⁴⁸⁵.

⁴⁸¹ Maarif-i Umumiye Nizamnamesi(33-41.maddeler),s.184-219.;Maarif-iUmumiye Nizamname'sinde muallimlerin ve hademelerin ne kadar maaş alacakları ayrıntılı verilmemiş sadece şöyle denilmiş: Mekteb-i İdadiyenin muallim ve hademe maaşı şehriye 6000 kuruş olacaktır. (17. madde).

⁴⁸² Alkan, a.g.m,s.113; Ünal, s.3.

⁴⁸³ Sarıçelik, s.136.; Öztürk, s.465. Konya idadisi 1 Eylül 1889 yılında açılmıştır. (Bknz: Sarıçelik, s.138,141.)

⁴⁸⁴ Yolalıcı, s.287.

⁴⁸⁵ Sarıçelik, s.140,141.; 1908-1909 yılına gelindiğinde halen Konya vilayetinde 1 adet idadi mektebi bulunmaktadır. (Bknz: DS-1326, s.380-381.)

İdadiler Osmanlılarda diğer eğitim kurumlarına göre daha seküler eğitimin verildiği kurumlar olmuştur. Maarif-i Umumiye Nizamname'sinde yer alan ders programında hiç din ve ahlak dersi yoktu. Din ve ahlak dersleri II.Abdülhamit'in iktidarını ikinci dönemi diye bileceğimiz, 1892 ders programında, ikinci on beş yılda konulmuştur⁴⁸⁶. (Bknz: Tablo-47: Yedi Yıllık Leyli İdadilerin Haftalık Ders Programı(1892); Tablo-49: Beş Yıllık Nehari İdadilerin Haftalık Ders Programı(1892) Ders programları mesleki derslerin eklenmesi ile 1901 yılında tekrar düzenlendi, aynı yıl idadilerin öğrenim süreleri bir yıl arttırılarak ziraat, sanat ve ticaret meslek dersleri konularak yeni şubeler açıldı. Ancak idadi okullarının öğrenim süreleri 1906 yılında tekrar eski sürelerine indirildi⁴⁸⁷. Yeni program ile idadilerde Mantık, İlm-i Mevâlid, İlm-i Servet, Hikmet-i Tabîyye ve Kimya dersleri programdan çıkarılarak yerlerine, Arapça, Farsça, Almanca, Cimnastik, Müsellesat (Trigonometri) dersleri konulmuştur⁴⁸⁸. Devlete yönetici yetiştiren bu okullara, mezunların ülkenin her yerinde çalışmalarını sağlamak için Arapça ve Farsça dersleri eklenirken, Almanya ile olan ikili ilişkilerin gelişmesi de Almanca dersi müfredata ilk kez dahil edilmiştir. Cimnastik dersi ise dönem insanının fiziksel gelişimine verilen önemin etkisi ile müfredata girmiştir.

II. Meşrutiyet yıllarında idadilerde de bir takım köklü yenilikler yapıldı. 1910 yılından itibaren vilayetlerde bulunan yatılı idadiler sultanilere çevrilmeye başlandı. 1912-1913 ders yılında 76 idadinin 23'ü sultaniye çevrilmişti⁴⁸⁹. 1913 yılında ise sultanilere ibtidai kısmı eklenerek öğrenim süresi 12 yıla çıkarılarak; bütün idadilerin sultaniye çevrilmesi kararı alındı. Aynı yıl sancaklarda bulunan beş yıllık idadiler ise, rüştiyelerin kaldırılmış olmasıyla, öğrenim süresi altı yıla çıkarılan ibtidai mekteplerinin üzerinde eğitim veren üçer yıllık meslek okullar haline geldi.

⁴⁸⁶“Mekteb-i İdadiyenin ders programları “ihtiyacat-ı hal” ve zamana ve mukteziyat-ı mahalliliyeye göre biltadil kaleme alındığı gibi işbu programa tevfikân her sınıfta okutturulacak ulum ve fûnun-u müteneviadan o sene zarfında ne kadar mübahisi ve ne yolda tâlim edileceğini gösterir.”(Bknz: Alkan,a.g.m, s.107.)

⁴⁸⁷ Sarıçelik,s. 139, 140.

⁴⁸⁸ Kodaman-Saydam, s.486.; 1922'de idadilerde Kur'an-ı Kerim ve Ulum-u Diniye, Türkçe ve Edebiyat, Hüsn-i Hat, Hesap, Hendese, Coğrafya, Tarih, Ziraat, Tabiiyyat, Resim, Musiki, Lisan-ı Ecnebi, Hıfzıshha, İktisat, Cebir Kozmografya, Usul-u Defteri, Arabi, Farsî, Malumat-ı Medeniye ve Kanuniye ile meslek dersleri okutulmaktaydı.(Bknz: Öztürk,s.466.)

⁴⁸⁹ Alkan, a.g.e, s.233.

Sancak idadilerinde birinci yıl ortak temel dersleri gören öğrenciler ikinci yıldan itibaren ziraat, sanat, ticaret gibi meslek alanlarına yönlendirileceklerdi⁴⁹⁰.

İdadiler ortaöğretimin birinci kademesi olarak Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar varlıklarını devam ettirebilmişlerdir. Cumhuriyetin hemen başında, 1923 yılında, ülke genelinde idadi sayısı 42'dir. 1924 yılında idadi yerine bu okullara *lise* denilmiştir⁴⁹¹. İdadiler, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde doğmuşlar ve yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde de son bulmuşlardır. Yaklaşık elli yıllık ömürleri ile idadiler bugünkü lise derecesi okulların temellerinin atılmasını sağlamışlardır.

2.3.3.1.Karaman İdadi Mektebi

İdadiler daha çok vilayet ve sancak merkezlerinde kurulan okullardı. Kazalara yayılmaları sonraki yıllarda gerçekleşti. Karaman İdadi Mektebi 14 Eylül 1915 tarihinde ziraat okulu olarak açılmıştı⁴⁹². 1922 yılında okulda bulunan dokuz sınıfa uygun olarak idadi binasının dokuz odası vardı. Okul binası hükümet binasının çevresinde Sekiçeşme Mahallesi'nde idi⁴⁹³. İdadilerin kuruldukları yerlerde ibtidai veya rüştiye mektepleri ile birleşmeleri anlayışı gereği yeni kurulan Karaman İdadi Mektebi'nin de bir ibtidai kısmı vardı. Okulun ibtidai kısmı altı sınıftan oluşurken, idadi(tali) kısmı biri hazırlık olmak üzere üç sınıftan oluşmaktaydı. İlk sınıf ortak derslerin olduğu hazırlık sınıfı iken üst sınıflarda ziraat meslek dersleri okutulmaktaydı.

Okulun ilk öğretim yılı olan 1915-1916'da, idadinin tâli kısmının ihzari(hazırlık) sınıfına 14 öğrenci kayıt yaptırmıştı⁴⁹⁴. Bu öğrencilerden yalnız yedisi sınıfını geçme başarısı göstermiştir. 1916-1917 öğretim yılında; okulun hazırlık sınıfında 8 öğrenci varken, birinci sınıfta 7 öğrenci bulunmaktaydı. Bu

⁴⁹⁰ Sarıçelik, s.140.

⁴⁹¹ Alkan, a.g.m, s.241.

⁴⁹² Müceddeden küşat olunan mekatibin küşadıyla tedrisat-ı mübaşeret tarihidir: Karaman İdadisi Zükur Mektebi: 14 Eylül 1915/R. 1 Eylül 1331; bunun dışında, Üç dershaneli aşağı Hadim Zükur Mektebi, üç dershaneli Alata Zükur Mektebi, İki dershaneli Kızılyaka Zükur Mektebi, İki dershaneli Gaziler Zükur Mektebi, Altı dershaneli Pirlogonda Zükur Mektebi'de açılmışlardır.(Bknz: BOA, MF.İST-24/47 (10 Mart 1332).

⁴⁹³ Sapancalı, s.79.; Okul binası 1922 yılı itibari ile tamire muhtaçtı. (Bknz: Aynı yer)

⁴⁹⁴ Bu öğrencilerden 3 öğrenci sınıf tekrarına kalırken, diğer 11 öğrenci sınıflarını geçmiştir.(Bknz: KMA, defter no:44 belge no:11. (Karaman Ziraat İdadisi İmtihan Cetveli).

öğretim yılında okulun tali kısmının toplam öğrenci mevcudu 15’di⁴⁹⁵. 1917-1918 öğretim yılında Karaman İdadisi’nde ihzari sınıfında 8, birinci sınıfta 8 ve ikinci sınıfta 4 öğrenci bulunmaktaydı. Okulun tali kısmının toplam öğrenci sayısı 20’ydi⁴⁹⁶. 1918-1919 öğretim yılında hazırlık sınıfında 7, birinci sınıfta 3 ve ikinci sınıfta 9 öğrenci bulunmaktaydı. Bu öğretim yılında okulun tali kısmın toplam öğrenci sayısı 19’du⁴⁹⁷. 1919-1920 yılında okulun 12 öğrenci vardı⁴⁹⁸. (Bknz: Tablo-54: Karaman İdadi Mektebi Tâlî Kısmı Sınıflara Göre Öğrenci Sayıları) (Ayrıca Bknz: Tablo-57: 1915-1920 Yılları Arasında Karaman İdadi Mektebi Öğrenci Sayıları)

Okul ders programlarında öncelikle dikkat çeken husus Türkçe derslerinin yoğunluğudur. Okulda “Türkçe Kavaid”, “Türkçe Kıraat”, “Türkçe Ezber ve İnşad” ile “Türkçe Tahrir” dersleri aynı sınıf seviyesinde ve üç sınıfta da ayrı ayrı okutulmaktadır. (Bknz: Tablo 52: 1917-1918 Öğretim Yılında Karaman İdai Mektebi Ders Programı) Arapça ve Farsça dersleri programda yer almazken, Fransızca idadide öğretilmektedir. 1332-1333 öğretim yılından itibaren ise Fransızca Hat(yazma) dersi de programa eklenmiştir. Okul ziraat idadisi olsa da meslek derslerine rastlanılmamaktadır. Sadece okulun açılışının ikinci yılında 1332-1333 öğretim yılında “Malumat-ı Eflakiye”, “Nebatat” ve “Hayvanat” dersleri vardır. Ancak bu derslerde ilerleyen yıllarda kaldırılmıştır. Sonraki yıllarda ziraat idadisi için meslek dersi olarak kabul edilebilecek tek ders “Malumat-ı Tabiiye” dersi olacaktır. 1918-1919 öğretim yılında ilk kez programa “Ulum-u Ahlak” adıyla ahlak dersi de eklenmiştir. Okul ziraat idadisi olarak açılrsa da, mektebin buna uygun bir öğretim alt yapısı yoktur. Okulda ziraate ait herhangi bir malzeme bulunmadığı gibi

⁴⁹⁵ Bu öğretim yılında 11 öğrenciden 4’ü sınıfını geçtiği halde okulu bırakmışlardır. (Bknz: KMA, defter no:44 belge no:19-20 (Ziraat İdadi Mektebi İmtihan Cetveli)(1332-1333).

⁴⁹⁶ KMA, defter no:44 belge no:14-15-16(13 Eylül 1332); Bu yıl öğrencilerden İhzari sınıfında 1 öğrenci sınıf tekrarı yaparken, birinci ve ikinci sınıfta bütün öğrenciler sınıflarını geçmişlerdir. (Bknz: Aynı yer)

⁴⁹⁷ KMA, defter no:44 belge no:21-22-23-24(1 Eylül 1335); idadi hazırlık sınıfında 7 öğrenci varken, bu öğrencilerden 4’ü çeşitli derslerden tekrara kalmış, kurtarma sınavlarını veren üç öğrenci sınıflarını geçmişlerdir. Birinci sınıfta 3 öğrenci bulunmaktadı, bu öğrencilerin tamamı sınıflarını geçmişlerdir, ikinci sınıfta 9 öğrenci, bu öğrencilerin 6’sı direkt olarak sınıflarını geçerken, 3 öğrenci hikmet, cebir, resim ve terbiye-i bedeniye derslerinden ikmale kalmış ve imtihanlarını vererek sınıflarını geçmişlerdir. (Bknz: Aynı yer)

⁴⁹⁸ KMA, defter no:44, belge no:6 (22 Ağustos 1336); Karaman İdadisi birinci sınıfında öğrenci sayısı 5’dir, ancak bunlardan 4’ü imtihana katılmamışlardır. İkinci sınıf da öğrenci sayısı 3 olup 1’i imtihana gelmemiştir⁴⁹⁸. Hazırlık sınıfı öğrenci sayısı 4 olup 1’i sınava katılmamıştır. (Bknz: Aynı yer)

okulun arazisi de uygun değildir. Bu yüzden okul genel idadi programını uygulamaya devam etmiştir⁴⁹⁹. (Bknz: Karaman İdadisi Tali Kısım Ders Programları Tablo: 50,51,52,53,54)

Okulda sınavlar öğretim yılı içinde eylül-teşrinevvel, teşrinsani-kanunevvel, kanunsani-şubat, mart-nisan, mayıs-haziran dönemlerinde olmak üzere dört defa yapılmıştır. Bu dört sınavın aritmetik ortalaması dersin geçme notunu oluşturmuştur⁵⁰⁰. Sınıflarını geçemeyen ve iki dersten zayıfı olanlar ile mazeretleri nedeniyle sınava katılamayanlar için bir sınav hakkı daha verilmiştir. Bu sınavlardan birinde 1909-1910 öğretim yılı sonunda iki dersten zayıfı olan Sadık Efendi sınava tabi tutulmuş, hendese ve kavaid notları 2 iken, müehhıran yapılan sınavda Hendese'den 3, Kavaid'den 4 alarak sınıfını geçmiştir⁵⁰¹. 1919 öğretim yılında ise idadi ikinci sınıf öğrencilerden Vehbi Efendi hastalığından dolayı sınava katılmamış, ancak 2 Ekim 1919'da yapılan imtihanında Hikmet ve Cebir derslerinden "3" er ve Resim dersinden "6", Terbiye-i Bedeniye'den "8" not alarak sınıfını geçmiştir. Aynı sınıftan sınıf tekrarına kalan Latif Efendi ise Hikmet ve Cebirden "3", Resimden "5", terbiye-i bedeniye'den "7" alarak sınıfını geçmiştir. İdadi birinci sınıf öğrencilerinden Zeki Efendi ise Cebir dersinden sınava girmiş ve "2" olan notunu "4" yaparak sınıfını geçmiştir. Hazırlık sınıfı öğrencilerinden Sait Efendi, hastalığından dolayı giremediği hesap ve cebir dersinden sınava girmesi gerekirken sınava gelemediği için sınıf tekrarına kalmıştır. Sait Efendi, Kimya ve 'İlm-i Ahlak derslerinden "4"er not alırken; Cebir ve Hesap Hazırlık sınıfı öğrencilerinden Sadık Efendi ise Kimya, Hendese ve Fransızca derslerinden "2"şer not alarak kurtarma imtihanlarına girmek zorunda kalmış, imtihanında hendeseden "5", kimyadan "3", Fransızcadan "4" alarak sınıfını geçmiştir⁵⁰². Örneklerden anlaşıldığı kadarıyla idadilerde geçme notu "4" dür. Dördün üzerinde not alanlar o dersi geçerken, dörtten aşağı en az iki dersten kalanlar, ancak telafi sınavına girerek sınıflarını geçebilmişlerdir. İki veya ikiden fazla dersi üç ve daha aşağı olan öğrenciler sınıf tekrarına kalmaktadırlar. Zeki

⁴⁹⁹ Sapancalı, s.87.

⁵⁰⁰ KMA, defter no:44 belge no:35.

⁵⁰¹ KMA, defter no:49, s.19(22 Eylül 1336). (Bu defterin arasında bir not kâğıdıdır.); Öğrencilerin sınav kâğıtların da günümüzden farklı olarak velilerin de imzası vardır. Bknz: KMA, defter no:44 belge no:38.

⁵⁰² KMA, defter no:44 belge no:29.(2 Teşrinevvel 1335)

Efendi ise sadece Cebir dersi zayıf olmasına rağmen bu dersi vermek zorunda kalmıştır. Bu örnek bize Cebir dersinin zorunlu ders olduğunu düşündürmüştür.

Dönemin olağan üstü şartları nedeniyle, öğrencilerin okula gelmedikleri gün sayısı bir hayli fazladır. Ancak, derslerini verip, imtihanlarda başarılı olan öğrenciler sınıflarını geçmişlerdir. Örneğin 1921-1922 öğretim yılında Şükrü Efendi, 58 gün okula devam edip ve 36 gün okula devam etmemesine rağmen sınıfını geçmiştir⁵⁰³.

1924 yılında ülke genelinde bir uygulama ile Karaman İdadisi'nin ismi değişmiş ve 1 Ocak 1924 tarihinden itibaren "Karaman Lisesi" olarak adlandırılmıştır⁵⁰⁴. Karaman Lisesi ise vekalet emri ile 13 Temmuz 1924 tarihinde kapatılmıştır⁵⁰⁵.

2.3.3.2. İdadi Mektebi İbtidai Kısmı

Karaman İdadi Mektebi'nin ibtidai kısmı, tali kısmı ile birlikte açılmıştır. İlk öğretim yılında, 1915-1916'da Karaman İdadi mektebi ibtidai kısmı dört sınıflı olup öğrenci sayısı 80'dir. Bu 80 öğrencinin 29 tanesi 4. Sınıf, 20 tanesi 5. sınıf, 15 tanesi 6. Sınıf ve 16 tanesi 7. sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin 2'sinin babası ulema, 9'unun babası memur, 26'sının babası eşraf, 14'ünün babası tüccar, 15'inin babası çiftçi ve 14'ünün babası esnaftır. 11 öğrenci bu öğretim yılı içinde çeşitli nedenlerle okulu terk etmiştir. Okulu bırakan 11 öğrencinin sınıflara taksimi 7'si 4. sınıf, 1'i 5. sınıf, 2'si 6. sınıf, 1'i 7. sınıf öğrencisidir. Bu 11 öğrencinin babaların mesleklere dağılımı 1'i memur, 1'eşraf, 2'si tüccar, 3'ü çiftçi, 4'ü esnaftır; geriye kalan 2 ulema çocuğu, 8 memur çocuğu, 25 eşraf çocuğu, 12 tüccar çocuğu, 12 çiftçi çocuğu, 10 esnaf çocuğu okula devam etmişlerdir. Memur çocuklarının %11'i, eşraf çocuklarının %3'ü, tüccar çocuklarının %14'ü, çiftçi çocuklarının %20'si ve esnaf çocuklarının ise %28'i okulu bırakmışlardır. Öğrencilerden 17'si sınıflarını geçemeyerek, sınıf tekrarına kalırken, bu 17 öğrenciden 9'u dördüncü, 2'si beşinci, 3'ü altıncı, 3'ü yedinci sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin %21'i sınıflarını geçememişlerdir. Okulun bu öğretim

⁵⁰³ KMA, defter no:39(Karaman İdadiyesi Sınıf Geçme Defteri), s.238-239/202-203 (İki sayfa kıyaslanmıştır)

⁵⁰⁴ KMA, Muhtelif Evrak no:34, belge no:3; KMA, defter no:51, belge no:4; KMA, defter no:51, belge no:3.) (1339-1340); Bu yıl içinde Sultanilerin ismi de lise olmuştur. (Bknz; Yalçın, s.45.)

⁵⁰⁵ KMA, defter no:59, s.9,10,11

yılında sınıf geçme başarı oranı %79'dur. Sınıflarını geçemeyerek sınıf tekrarına kalan öğrencilerin, babalarının mesleklere taksimi ise 2'si memur, 4'ü eşraf, 3'ü tüccar, 4'ü çiftçi ve 4'ü esnaftır. Okul öğrencilerinin babalarının mesleklerine göre sınıf tekrarına kalma oranları memur çocuklarının %22, eşraf çocuklarının %15, tüccar çocuklarının %21, çiftçi çocuklarının %26 ve esnaf çocuklarının ise %28'dir. Sınavda başarılı olarak sınıflarını geçen 52 öğrencinin babalarının meslekleri 2'si ulema, 6'sı memur, 21'i eşraf, 9'u tüccar, 8'i çiftçi, 6'sı esnaftır. Okulu bırakan 11 öğrencinin haricinde diğer 69 öğrencinin, 11'i ücretli 58'i ücretsiz eğitim almaktadır. 11 ücretli öğrencinin tamamı 7. sınıf öğrencisidir. 69 öğrencinin sınıflara taksimi ise şu şekildedir, 22 öğrenci 4.sınıf, 19 öğrenci 5.sınıf, 13 öğrenci 6.sınıf, 15 öğrenci 7. sınıf öğrencisidir. Okulun yatılı kısmı olmayıp, öğrencilerin tamamı gündüzlüdür. Ücretsiz öğrencilerin giderleri vilayet bütçesinden karşılanmaktadır. Okul yeniden açıldığı ve ilk yılı olduğu için şهادetname alan öğrenci yoktur⁵⁰⁶.

1916-1917 öğretim yılında Karaman idadisi ibtidai kısmında 101 öğrenci vardır. Bu öğrencilerin sınıflara taksimi şu şekildedir: Devre-i evveli birinci sınıfında 26, devre-i evveli ikinci sınıfında 22, mutavassıt birinci sınıfta 12, mutavassıt ikinci sınıfta 10, devre-i âliye birinci sınıfta 17, devre-i âliye ikinci sınıfta 14 öğrenci bulunmaktadır. Okulda bulunan 101 öğrenciden 12'si sınıf tekrarına kalmıştır, okulun bu öğretim yılında sınıf geçme başarı oranı %88'dir⁵⁰⁷. Bu öğretim yılında okulun 8 yaşından 18 yaşına kadar değişen yaşlarda öğrencileri vardı. (Bknz: Tablo-55: Karaman İdadi Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Öğrenci Sayıları: 1915-1916/1916-1917/1917-1918/1918-1919/1919-1920; Bknz: Tablo-57: 1915-1920 Yılları Arasında Karaman İdadi Mektebi Öğrenci Sayıları) Okulun bu öğretim yılında okulun 8 yaşından 18 yaşına kadar değişen yaşlarda öğrencileri vardı. (Bknz: Tablo-58: 1916-1917 Karaman İdadi Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Yaş İstatistiği) (Bu öğretim yılı okul

⁵⁰⁶ BOA, MF.İST-34/54 (1331-1332)

⁵⁰⁷ KMA, defter no:44 belge no:112-113-114 (1332-1333); KMA, defter no:79, belge no: 415,416,417 (1332-1333); 1916-1917/R.1332-1333 öğretim yılında devre-i evveli birinci sınıfında 26 öğrenciden 10 tanesi sınıf tekrarına kalmıştır. Devre-i evveli ikinci sınıfta bulunan 22 öğrencinin tamamı sınıflarını geçmiştir. Devre-i mutavassıt birinci sınıfta 12 ve devre-i mutavassıt ikinci sınıfta ise 10 öğrencinin tamamı sınıflarını geçmişlerdir. Devre-i âli birinci sınıfta bulunan 17 öğrencinin tamamı sınıflarını geçerken, devre-i âli ikinci sınıfta bulunan 14 öğrencinin ikisi sınıf tekrarına kalmıştır.

ders programı için bakınız: Tablo-59: 1916-1917 Öğretim Yılı Karaman İdadi Mektebi Kısım-1 İbtidaisi Ders Programı.)

1917-1918 öğretim yılında Karaman idadisinin ibtidai kısmında 119 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin, 37'si devre-i evveli birinci sınıf, 29'u devre-i evveli ikinci sınıf, 20'si devre-i mutavassıt birinci sınıf, 15'i devre-i mutavassıt ikinci sınıf, 7'si devre-i âli birinci sınıf ve 11'i devre-i âli ikinci sınıf öğrencileridir. 119 öğrencinin 87'si sınıflarını geçerken, 32'si sınıf tekrarına kalmışlardır. Okulda bulunan 119 öğrenciden 32'si sınıf tekrarına kalmıştır, okulun bu öğretim yılında sınıf geçme başarı oranı %73'dür⁵⁰⁸. (Bu öğretim yılında okul ders programı için bakınız: Tablo-60: 1917-1918 Karaman İdai Mektebi Kısım-1 İbtidaisi Ders Programı.)

1918-1919 öğretim yılında, Karaman İdadisi Mektebi'nin ibtidai kısmında 80 öğrenci vardır. Devre-i âli ikinci sınıfında 7 öğrenci, devre-i âli birinci sınıfında 11, devre-i mutevassıt ikinci sınıfta 16, devre-i mutevassıt birinci sınıfta 27, devre-i evveli ikinci sınıfta 9, devre-i evveli birinci sınıfta 10 öğrenci bulunmaktadır. Okulda bulunan 80 öğrenciden 23'ü sınıf tekrarına kalmıştır, okulun bu öğretim yılında sınıf geçme başarı oranı öğrencilerin %72'dir⁵⁰⁹. Bu öğretim yılında okulda 9 yaşından 16 yaşına kadar değişen yaşlarda öğrenciler öğrenim görmekteydi. (Bknz: Tablo-61: 1918-1919 Karaman İdadi Mektebi Kısım-1 İbtidaisi Yaş İstatistiği) 1918-1919 öğretim yılı okul ders programı için (Bknz: Tablo-62: 1918-1919 Öğretim Yılında Karaman İdadi Mektebi Kısım-1 İbtidaisi Ders Programı)

1919-1920 öğretim yılında ibtidai kısmının öğrenci sayısı 124'dür. Devre-i evveli birinci sınıfta 26, devre-i evveli ikinci sınıfta 25, devre-i mutavassıt birinci

⁵⁰⁸ Devre-i âli birinci, devre-i mutavassır birinci ve ikinci ile devre-i evveli ikinci sınıf öğrencilerinin tamamı sınıflarını geçerken, devre-i evveli birinci sınıfta 37 öğrencinin 29 ve devre-i âli ikinci sınıfta 11 öğrencinin 3'ü sınıf tekrarına kalmışlardır.(Bknz: KMA, defter no:44 belge no:115-116-117-118-119).

⁵⁰⁹ Devre-i âli ikinci sınıfında 7 öğrenci bulunmaktadır, bu öğrencilerden 2 öğrenci okula devam etmediklerinden dolayı sınıflarını geçememişlerdir, devre-i âli birinci sınıfında 11 öğrenci bulunmaktadır, bu öğrencilerin tamamı sınıflarını geçmiştirler. Devre-i mutevassıt ikinci sınıfta 16 öğrenci bulunmaktadır, bu öğrencilerden 3'ü sınıf tekrarına kalmıştır. Devre-i mutevassıt birinci sınıfta 27 öğrenci bulunmaktadır bunlardan 11'i sınıf tekrarına kalmışlardır. Devre-i evveli ikinci sınıfta 9 öğrenci bulunmaktadır, iki öğrenci sınıf tekrarına kalırken 7 öğrenci sınıflarını geçmiştir. Devre-i evveli birinci sınıfta 10 öğrenci vardır, bunların 5 tanesi sınıf tekrarına kalmıştır. (Bknz: KMA, defter no:44 belge no:25-26-27-28.(12 Teşrinsani 1335).

sınıfta 24, devre-i mutavassıt ikinci sınıfta 20, devre-i âli birinci sınıfta 16 ve devre-i âli ikinci sınıfta 13 öğrenci bulunmaktadır. Okulda bulunan 124 öğrenciden 66'sı sınıf tekrarına kalmıştır, okulun bu öğretim yılında sınıf geçme başarı oranı %47'dir⁵¹⁰. Bu öğretim yılında okulda 8 yaşından 19 yaşına kadar öğrenciler öğrenim görmekteydi. (Bknz: Tablo-63: 1919-1920 Karaman İdadi Mektebi Kısım-1 İbtidaisi Yaş İstatistiği) (Tablo-64: 1919-1920 Öğretim Yılında Karaman İdadi Mektebi Kısım-1 İbtidaisi Ders Programı)

1921-1922 öğretim yılında Karaman idadisinin öğrenci sayısı 203'dür⁵¹¹. 1923-1924 öğretim yılında Karaman idadisinin ibtidai kısmında 158'i gündüzlü, 6'sı parasız ve 9'u paralı yatılı olmak üzere toplam 173 öğrencisi bulunmaktadır⁵¹².

Karaman İdadi Mektebi I. Dünya Savaşı yıllarında açılmıştır. Bu yıllara ait okul istatistikleri bize eğitimin savaş ortamındaki genel görünümü hakkında da bilgi vermiştir. Örneğin I.Dünya Savaşı yıllarında sınıf geçme başarı oranları 1915-1916'da %79, 1916-1917'de %88, 1917-1918'de %73, 1918-1919'da %72 ve 1919-1920 öğretim yılında %47 olmuştur. Ayrıca savaşın olumsuz şartları altında öğrenciler giderek azalan oranlarda okula devam etmişlerdir. Örneğin, 1922-1923 ders yılında, devre-i evvel birinci sınıf öğrencilerinden, Mehmet Bedreddin Efendi, teşrinsani ile kanunevvel aylarında okulun açık olduğu 52 günde sadece bir gün okula devam etmiş sınavlara girmemiştir. Kanunsani-şubat döneminde 43 gün okula devam etmiş, sadece 8 gün okula gelmemiştir ve sınavlara girmiştir. Toplamda teşrinisaniden mayısa kadar okulun açık olduğu 154 günde sadece 65 gün okula gelmiş, 89 gün okula gelmemiştir. Okulun diğer öğrencilerinde de durum farlı değildir. Özellikle teşrinsani(kasım) ile kanunevvel(aralık) aylarında öğrenciler genel

⁵¹⁰ Bu öğrencilerden Devre-i evveli birinci sınıfta 9, devre-i evveli ikinci sınıfta 12, devre-i mutavassıt birinci sınıfta 18, devre-i mutavassıt ikinci sınıfta 10, devre-i âli birinci sınıfta 8 ve devre-i âli ikinci sınıfta 9 öğrenci sınıfta kalmışlardır. Devre-i âli ikinci sınıfta 3 öğrenci üst üste iki kez sınıf tekrarına kalmışlardır.(Bknz: KMA, defter no:44 belge no:7-8-9.(15 Haziran 1336).

⁵¹¹ KMA, defter no:39 (1338-1339 yılı öğrenci sayısı sayfaların eksikliği nedeniyle tesbit edilemedi.); Başka bir kaynakta bu sayı "150 kadar" geçmektedir. (Bknz: Sapançalı, s.87.)

⁵¹² Alkan, a.g.e. s.292.; 1925 yılında Konya Vilayeti'nde 1 resmi lise bulunmakta ve 332 öğrenci öğrenim görmektedir. (Bknz: DS-1925, s.172).

olarak okula devam etmemişlerdir⁵¹³. Ancak öğrenciler sınavlarını verirlerse başarılı sayılmışlardır, devamsızlıktan sınıf tekrarına kalmamışlardır.

Karaman İdadisi'nin ibtidai kısmı, tali kısmıyla beraber, 31 Ağustos 1924 tarihinde kapatılmıştır⁵¹⁴.

2.3.4. Hususi(Özel) Mektepler

On dokuzuncu yüzyıla kadar gayrimüslimlerinde, Müslümanların sıbyan mektepleri gibi ilköğretim niteliğinde, daha çok dini öğretimin yapıldığı eğitim kurumları vardı. Bunlar genellikle cemaatlere ait vakıflar tarafından yönetilmekteydi. Tanzimat yıllarına kadar devlet diğer mektepler gibi bu okulların yönetimlerine müdahale etmezdi. Tanzimat Fermanı'nda gayrimüslimlerin hakları ile ilgili bir takım maddeler olsa da maarif alanı ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştı. İlk kez gayrimüslimlerin maarif hayatı ile ilgili bir takım esaslar Islahat Fermanı'nda yer almıştır.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde hususi(özel) mektepler ile ilgili bir bölüm oluşturulurken; gayrimüslimlere ait mektepler hususi mektepler başlığı altında ele alınmıştır. Buna göre, hususi okulların yönetimleri masraflarını karşılayan kurucularına veya vakıflara aitti. Hususi okullarda görev yapacak öğretmenlerin Nezaretten veya mahalli maarif idarelerinden onaylı şahadetnameleri olmalıydı. Mektepler *âdabâ ve politikaya mugayir* öğretim yapılmaması için, ders programlarının ve ders kitaplarının belirtildiği, Maarif Nezareti'nden veya vilayet idaresinden onaylı ruhsatname almalıydılar⁵¹⁵.

⁵¹³ KMA, defter no:39, s.182-183.

⁵¹⁴ KMA, Muhtelif Evrak no:34, belge no:4.

⁵¹⁵ Nizamname, Mad.: 129-130.; Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereğince gayrimüslim mekteplerin giderleri cemaatler veya vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. Maarif hisse-i ianesi denilen ve eğitim işlerine harcanmak için devlet tarafından toplanan vergi Müslüman olmayanlardan da alınmaktaydı. Gayrimüslimlerin maarif hissesinden faydalanmak istediklerini zaman zaman dile getirmişlerdir. Bu durum, 10 Haziran 1909 tarihli ibtidai mektepleri için hazırlanan kanunun gerekçelerinden biri olmuştur. Kanun ile 200 nüfusu sahip her cemaat köylerinde ibtidai açabileceklerdi. (Bknz: "İlköğretim Kanun Tasarısı (10 Haziran 1909)" *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, s.244-251.)

Nizamname'nin ilanından bir süre sonra Nizamname'nin getirdiği özgürlük ortamından faydalanan gayrimüslim ve yabancı okulların aktif olarak denetlenmesi gerekliliği ortaya çıktı. Maarif Nezareti tarafından 23 Aralık 1881'de yayımlanan taşrada maarif idarelerinin kurulmalarına dair raporda, gayrimüslim okullarına dikkat çekilirken, bu okulların yönetiminin devletin siyasetine uygun olması gerektiği vurgulanıyordu. Rapora göre, özel cemaat okullarında gerekli düzenlemeler yapılmaz ise, bu okullar faydadan çok zarar getirebilirdi. Gayrimüslim ve yabancı okulların kontrolü için iki yol belirlendi. Birincisi gayrimüslim okulların giderleri devlet tarafından karşılanacak, ikincisi ise denetimleri gerekli etkinlikte yapılacaktı⁵¹⁶. Okulların denetimleri için bütün özel okulların ruhsatname almaları şart koşulmuştur.

Gayrimüslim mekteplerin denetlenmesinde yerel maarif meclisleri de önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Yerel maarif meclisleri hem cemaat okullarının hem de yabancı okulların faaliyetlerini takip ederek, devlet aleyhine zararlı faaliyet içinde olanları engelleyebiliyorlardı. Özel okulların denetlenmesi konusunda sadece mahalli maarif idareleri kurulmakla yetinilmemiş 1886 yılında gayrimüslim okullarının denetlenmesi için bir müfettişlik kurumu da oluşturulmuştur⁵¹⁷.

Ruhsatnameler özel okulların devlet tarafından denetlenmelerinin en önemli dayanak noktasıydı. Ruhsatname alamayan okullar kapatılmıştır. Ruhsatname alarak öğretim yapmanın zorunlu olmasına rağmen, devletin sonuna kadar bu kuralın uygulanmasında sorunlarla karşılaşmıştır. Örneğin, 1912 tarihinde Trabzon Maarif Müdürlüğü'nden Maarif Nezareti'ne gönderilen bir belgeden anlaşıldığına göre ruhsatsız okullarda okuyup da mezun olan talebelere ruhsatlı okul diplomalarının verildiği saptanmış ve buna bir çözüm olarak önce bu talebelerin bir komisyon önünde imtihana tabi tutulmaları sonrasında da bu diplomaları verenlere engel olunması ve haklarında kanuni işlem yapılması istenmiştir⁵¹⁸.

⁵¹⁶ Somel, s.133-134.

⁵¹⁷ Uyanık, s.1521.

⁵¹⁸ T.Erdoğdu, b, s.263.; Ayrıca, II.Meşrutiyet yıllarında, Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu Muvakkatı sonrasında Maarif Nezareti gayrimüslim öğretmenlerin askerlik görevini yerine getirmeleri şartı ile ehliyetnamelerini onaylama yetkisini, resmi ruhsata sahip yerel ruhani reislere bırakmıştır. Bknz:

2.3.4.1.Karaman Kazası Hususi(Özel) Mektepleri

Karaman'da bulunan özel okullar diğer vilayet ve kazalarda olduğu gibi daha çok Ermeni ve Rumlara ait gayrimüslim mektepleridir⁵¹⁹. Yabancılar tarafından kurulmuş herhangi bir okul yoktur. Müslümanların ise bir özel okulu bulunmaktadır.

1800'lü yılların sonu ile 1900'lü yılların başında Karaman kazasında hem Ermenilere ve hem de Rumlara ait ibtidai ve rüştiye derecesinde mektepler bulunmaktaydı. Bu yıllarda Müslümanlara ait herhangi bir özel okul yoktur. Gayrimüslim okullarında Ermenilerin 75, Rumların 25 öğrencisi öğrenim görmekteydi. Ermeni mektebindeki öğrencilerin 25'i kız, 50'si erkek iken; Rum mektebi öğrencilerininin 10'u kız, 15'i erkektir⁵²⁰. 1903-1904 yıllarında Karaman'da üçü Ermenilere biri Rumlara ait olmak üzere gayrimüslim okul sayısı 4'dür. Ermenilerin rüştiye ve ibtidai okulunun yanında inas ibtidai mektebi de vardır⁵²¹. 1913-1914 yılında Karaman'da bulunan Ermeni Mektebi sayısı 2'ye düşerken; Rum Mektebi sayısı 2'ye çıkmıştır⁵²². 1915-1916 öğretim yılında kazada bir Rum ibtidai mektebi varken, Ermenilerin herhangi bir okulu yoktur⁵²³.

BOA-MF-İBT-498/81-10(11 Nisan 1914/R.29 Mart 1330); BOA-MF-İBT-498/81-11(7 Mayıs 1914/R.24Nisan 1330);BOA-MF-İBT-498/81-4 (28 Nisan 1914/R.15 Nisan 1330).

⁵¹⁹ 1913-1914 öğretim yılında Bütün Konya Vilayeti'nin tamamında 58 Rum, 14 Ermeni ve 1 tanede Musevi Mektebi bulunmaktaydı. 58 Rum okulunda 1076'sı erkek ve 466'sı kız toplam 1542 öğrenci öğrenim görmekte iken; 14 Ermeni okulunda 426'sı erkek ve 179'u kız 605 öğrenci öğrenim görmektedir. Gayrimüslim Rum okullarında 106'sı erkek ve 59'u kız olmak üzere toplam 165 öğretmen görev yapmakta iken; Ermeni okullarında 14'ü erkek ve 13'ü kadın olmak üzere toplam 27 öğretmen görev yapmaktadır. (Bknz: Alkan, a.g.e., s. 171,173,174.); 1913-1914 yılında Konya'da 2 adet Fransızlara ait yabancı ibtidai okulu bulunmaktadır. Bu yabancı okullarında 185 Erkek ve 105 kız olmak üzere toplam 290 öğrenci eğitim almaktadır. Bu okullarda 7'si erkek ve 5'i kadın olmak üzere 12 öğretmen görev yapmaktadır. (Bknz: Alkan, a.g.e., s.175, 177, 178.); 1925 yılında bütün Konya Vilayeti'nde ecnebi veya cemaatlere ait olan 1'i kız ve 1'i erkek olmak üzere iki okul vardır. Bu okullarda 68 kız ve 33 erkek eğitim almaktadırlar. (Bknz: DS-1925, s.167.)

⁵²⁰ Başka bir kaynakta Karaman'da bulunan bütün hususi okulların ruhsat sahibi Karabet Efendi'dir. Ruhsat tarihleri, hepsinin, 11 Ocak 1898/R.30 Kanunevvel 1313'dür. Kuruluş tarihleri bilinmediği için "kadim" notu düşülmüştür. (Bknz: MS-1316, s.1162-1163; MS-1317,s.1362-1363; MS-1318,s.1534-1535.).

⁵²¹ MS-1319, s.864,865; MS-1321, s.594.

⁵²² BOA, MF. İST, 24/25 (20 Şubat 1331.)

⁵²³ BOA, MF. İST, 40/7 (16 Temmuz 1916/R.3 Temmuz 1332).

2.3.4.1.1.Karaman Ermeni Mektepleri ⁵²⁴:

2.3.4.1.1.1 Ermeni Erkek İbtidai Mektebi

Karaman'da Ermeni cemaatine ait bir Ermeni İbtidai Mektebi bulunmaktadır ve okul 1864 yılında açılmıştır. Okul Say Mahallesi'ndedir. Gündüzlü olan okulda erkek öğrencilere eğitim verilmektedir. Okula 31 Mayıs 1899 tarihli ve 23 numaralı emir ile ruhsat verilmiştir. Okulun müdür mesulü Mesrop Arakyan'dır. Okul binası 25 Ağustos 1910 tarih ve 409 numaralı emr-i âli ile yapılmıştır. Tahsil süresi sınırlandırılmamıştır, "bilamüddettir". Kurucusu Sarupa Ereklıyan'dır. Okulda okutulan kitaplar: Letaif-i Asar, Güldeste, Ekser Azayı Osmani, Bütçe, Sarf, Coğrafya, Hesap, Elifba'dır⁵²⁵.

1900'lü yılların hemen başında okulun 65 öğrenci bulunmaktadır⁵²⁶.

2.3.4.1.1.2. Ermeni Rüştıye Mektebi

Karaman'da Ermeni cemaatine ait bir diğer okul, rüştıye mektebidir. Okul Say Mahallesi'ndedir. Gündüzlü olan okul da erkek öğrencilere eğitim verilmektedir. Kuruluş tarihi net olarak bilinmemektedir. Ruhsatname defterinde kadim ifadesi yer almaktadır. Mektep 31 Mayıs 1889 tarihinde 24 numaralı emir ile ruhsat almıştır. Okulun müdür mesulü Artin Erseletyan'dır. Mektep binası başka bir yapıdan devşirme olmayıp okul olarak inşa edilmiştir. Rüştıyenin tahsil süresi sınırlandırılmamıştır, "bilamüddettir". Okul tek muallimlidir. Öğretmeni Artin Erseletyan'dır. Artin Efendi, Atina'da öğrenim görmüş 1879 yılında mezun olduktan sonra Karaman Ermeni Rüştıyesi'nde görev yapmaya başlamıştır. Okulda öğrencilere

⁵²⁴ 1319 ve 1321 Maarif Salnameleri'nde Ermeni okullarının ruhsat tarihleri 31 Mayıs 1899/R.19 Mayıs 1315 tarihi verilmiştir. Ermeni okullarının ruhsat sahipleri "namına ruhsat verilen müdür mes'ulü" ibtidai için Serupa Araklıyan, rüştıye için Artin Arselanyan ve İnas İbtidaisi için Vartuhi Hanım'dır. (Bknz: MS-1319, s.864,865; MS-1321, s.594); Ermeni mektepleri muhtemelen Gazidükkan Mahallesinde Yeni Hamam'ın yanında bulunan Ermeni kilisesi bünyesinde okullardır. (Bknz: Konyalı,s.582.)

⁵²⁵ KMA, defter no:80, belge no:16); KMA, defter no:55, belge no:1.; Ermeni mekteplerinin ruhsatname numaraları hepsi 779'dur. Okulun yeri ile ilgili olarak bir kaynakta "Say Mahallesi" yazarken diğerinde "Kilise Mahallesi" yazmaktadır. Birinde açılış tarihi 1280 verilirken diğerinde "kadim" ibaresi yer almaktadır.(Bknz: KMA, defter no:80, belge no:16).

⁵²⁶ Erkeklerle mahsus bir okul olduğu ruhsatnamesinde belirtilmekle beraber 1900'lü yılların hemen başında Ermeni ibtidai mektebinde 20'si kız 45'i erkek olmak üzere 65 öğrenci bulunmaktadır. (Bknz: MS-1319, s.864,865; MS-1321, s.594.).

okutulan kitaplar: Letaif-i Asar, Güldeste, Ekser Azayı Osmani, Bütçe, Sarf, Coğrafya, Hesap, Elifba'dır⁵²⁷.

1900'lü yılların hemen başında rüştiyede tamamı erkek 45 öğrenci bulunmaktadır⁵²⁸.

2.3.4.1.1.3. Ermeni Kız İbtidai Mektebi

Karaman kazasında Ermeni Cemaati'nin kız öğrencilere mahsus bir ibtidai mektebi bulunmaktadır. Okul Kilise Mahallesi'ndedir. İbtidai derecesinde olan okul gündüzlüdür, yatılı bölümü yoktur. Mektep, 31 Mayıs 1899 tarihli ve 25 numaralı emir ile ruhsat almıştır. Okul binası başka bir yapıdan devşirme olmayıp mektep olarak inşa edilmiştir. Tahsil süresi sınırlandırılmamıştır, "bilamüddettir". Kurucusu Vartohi Hanım aynı zamanda okulun tek öğretmenidir. Vartohi Hanım öğretmenlik şahadetnamesine sahiptir. Okulda okutulan kitaplar: Letaif-i Asar, Güldeste, Ekser Azayı Osmani, Bütçe, Sarf, Coğrafya, Hesap, Elifba'dır⁵²⁹.

1900'lü yılların hemen başında okulun 40 öğrenci bulunmaktadır⁵³⁰.

2.3.4.1.2. Karaman Rum Mektepleri⁵³¹:

2.3.4.1.2.1. Rum İbtidai Mektebi

Okul 1 Ocak 1887 tarihinde açılmıştır, Rum cemaatine aittir ve karma eğitim yapılmaktadır. Umumi ve gündüzlü bir okuldur. Okul binası başka bir yapıdan devşirme olmayıp mektep olarak inşa edilmiştir. İbtidai bir dershanelidir ve binası muntazamdır. Bina maarife aittir. Mektep binasının kıymeti 30.000 kuruştur, Rum

⁵²⁷ Okulun yeri ile ilgili olarak bir kaynakta "Say Mahallesi" yazarken diğerinde "Kilise Mahallesi" yazmaktadır. Birinde açılış tarihi 1894/R.1310 verilirken diğerinde "kadim" ibaresi yer almaktadır.(Bknz: KMA, defter no:80, belge no:17; KMA, defter no:55, belge no:2.)

⁵²⁸ MS-1319, s.864,865; MS-1321, s.594.

⁵²⁹ Bir kaynakta açılış tarihi 1895/R.1310 verilirken diğerinde "kadim" ibaresi yer almaktadır.(Bknz: KMA, defter no:80, belge no:18; KMA, defter no:55, belge no:2)

⁵³⁰ MS-1319, s.864,865; MS-1321, s.594.

⁵³¹ Rum mektebinin ruhsat tarihi 1919 ve 1321 Maarif Salnameleri'nde 30 Nisan 1899/R.18 Nisan 1315'dir. Rumlara ait okul kilise okuludur ve ibtidai mektebidir. Öğrenci sayısı, tamamı erkek olmak üzere, 25'dir. Rum ibtidai mektebinin ruhsat sahibi "heyeti ruhaniye" dir.(Bknz:MS-1319, s.864,865; MS-1321, s.594).

kilisenin hemen karşısındadır. Rum kilisesi⁵³² ise Ermeni kilisesinin hemen batısındadır. Bugün için kiliseden geriye herhangi bir kalıntı kalmadığı gibi, mektep binası da 1920’li yıllarda ev haline gelmiştir⁵³³.

1916 yılında mektebin bütçesi Rum cemaati tarafından karşılanan 2.400 kuruştur. Vilayet bütçesinden, evkaftan veya başka bir kuruluştan herhangi bir yardım almamaktadır. Toplam geliri 2.400 kuruş olup, giderleri maşlara ödenen 2.400 kuruştan oluşmaktadır. 1915-1916 öğrenim yılı içinde okula kayıt yaptıran öğrenci sayısı 15’tir. Bu öğrenim yılı içinde bu öğrencilerden 1 öğrenci hastalıktan dolayı, 1 öğrenci vefa ve 4 öğrenci çeşitli sebeplerle (esbab-ı vesaire) toplamda 6 öğrenci okulu bırakmıştır. Sene sonunda toplam öğrenci sayısı 40 erkek ve 30 kız olmak üzere 70’dir. Birinci sınıfta 20 erkek ve 15 kız öğrenci, ikinci sınıfta 8 erkek öğrenci ve 4 kız öğrenci ile üçüncü sınıfta 6 erkek öğrenci sınıfını geçmişlerdir. Birinci sınıfta 10 erkek ve 7 kız öğrenci sınıf tekrarına kalmıştır. 4-7 yaş aralığında 20 erkek ve 10 kız, 7-12 yaş aralığında 15 erkek ve 12 kız ve 12-16 yaş aralığında 13 erkek öğrenci bulunmaktadır. Okulun 20-25 yaşlarında bir öğretmeni vardır. Öğretmen “muallim muavini ehliyetnameli” dir. 200 ile 400 kuruş arasında değişen maaşını Rum cemaatinden almaktadır⁵³⁴.

2.3.4.1.3. Müslümanlara Ait Hususi(Özel) İbtidai Mektebi

Osmanlılar devrinde Karaman’da Müslümanlar tarafından kurulmuş bir özel ibtidai mektebi vardır. Ruhsat tarihi bilinmemekle birlikte, kendinden önce ruhsat defterinde yer alan okulun ruhsat tarihi 1905 olduğu için bu mektepte bu yıllarda açılmış olmalıdır. Bu ilk Müslüman özel okulu Araboğlu Camii civarındadır, nehari(gündüzlü) ve erkeklere mahsus bir okuldur. Okulda öğrenim süresi üç yıldır. Mektebin dört öğretmeni vardır. Okulun müessisi(kurucusu) Konyalı Mehmet Efendizade Hadimi Mehmet Emin Efendi’dir. Mehmet Emin Efendi Konya Darülmualimin mezunudur. Okulun diğer öğretmenleri olan Elbistanlı Hamid Mehmet Efendi, Dersaadet Darülmualimin mezunudur. Bozkırlı Veli Efendizade

⁵³² 18.yüzyılda Karaman’da faaliyette olan herhangi bir kilise yoktur.Gayrimüslimler kilise olmadığı için evlerde veya hanlarda ibadet ettiklerine dair bilgiler mevcuttur. (Bknz: Cengiz, s.100.)

⁵³³ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916); Konyalı, s.582.

⁵³⁴ BOA, MF. İST, 40/7 (3 Temmuz 1332/ 16 Temmuz 1916).

Mehmed Efendi ile Konyalı Mehmet Efendizade Hasan Efendi, Konya Darülmuallimin mezunudurlar⁵³⁵.

II. Bölüm İçin Değerlendirme

Karaman şehrinin Karamanoğulları Devri'nde başlayan ilim merkezi olma hüviyeti Osmanlılar Devri'nde de devam etmiştir. On sekizinci yüzyılda şehirde 19 adet medrese bulunmaktaydı. Bu sayı vilayet merkezleriyle yarışacak seviyededir. Medrese sayısı azalıp çoğalarak Osmanlıların son yıllarına kadar bu seviyelerde kalmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren medreselere verilen önemin azalması ile Karaman'da da faal medrese sayısı azalmıştır. Sıbyan mektebi sayısı ise on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine girilirken kazanın tamamında 44 civarındadır.

Kazada ilk modern eğitim kurumları Maarif-i Umumiye Nizamnamesi sonrasında kurulmaya başlanmıştır. İlk kurulan modern eğitim kurumu 1870'lerin hemen başında açılan Karaman Rüştüye Mektebi'dir. Bu dönemde muallim-i evvel bulmak mümkün olmadığı için okul muallim-i sanilik ile idare edilmiştir. Muallim-i evvellerin darülmuallimin mezunu olmaları esastı. Karaman rüştüyesi ilk açıldığında Nazif Efendi muallim-i sani olarak ve Hafız Mehmet Efendi'de bavvap olarak tayin edilmişti. Muallim-i evvellerin darülmuallimin mezunu olmaları esastı. 1878 yılında göreve başlayan darülmuallimin mezunu Mehmet Şükrü Efendi Karaman rüştüyesinin ilk muallim-i evveli olmuştur.

İlk ibtidai ise 1873 yılında kurulan Mithat Paşa Mektebi olmuştur. 1890'lı yıllara kadar Karaman kaza merkezinde bir adet yeni usul ile öğretim yapan okula karşılık 13 adet eski usul ile eğitim yapan okul bulunmaktaydı. Yeni usul okulun 73 öğrencisi bulunmakta iken, eski usul okullarda toplam 609 öğrenci bulunmaktaydı. Öğrenci sayısına bakarak yeni açılan okulun toplum tarafından benimsendiğini söyleyebiliriz. Ancak yeni usul öğretim yapılan okul sayısı gerekli şekilde artmamıştır. Yüzyılın sonlarında 20 Şubat 1892 tarihinde açılan Feyziyye, 13 Mart

⁵³⁵ Ruhsatname aldığı tarih verilmemiştir. Okul 31 numaralı emir ile ruhsatname almıştır.(Bknz: KMA, defter no:80, belge no:25.)

1899 tarihinde açılan İnas ve 13 Mart 1899 tarihinde açılan Huffaz mektepleri ile birlikte Karaman kaza merkezinde açılan ibtidai sayısı dörde kadar çıkmıştır. Gayrimüslimlerin ise kaza merkezinde dört adet ibtidai derecesinde mektebi bulunmaktaydı. 1905 yılında ibtidai sayısı 10'a kadar yükselmiştir. 1916 yılında ise Karaman kazasında, 7'si merkezde ve 13'ü köylerde toplam 20 ibtidai bulunmaktaydı. Aynı yıl ibtidai mekteplerinin toplam öğrenci sayısı ise 705'dir. Görüldüğü gibi 1900'lü yılların başından itibaren Karaman kazasında modern öğretim alanında önemli adımlar atılmış okul sayıları hızla artmıştır. I.Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında Karaman'da ibtidai sayısı 11'e kadar düşmüştür. 1921 yılında yeni açılan 8 köy okulu ile birlikte Karaman genelinde ibtidai mektebi sayısı tekrar 19'a çıkmıştır. Bu sayılarla Cumhuriyet yıllarına girilmiştir.

İmtihan cetvellerinden anlaşıldığı kadarıyla okullardaki sınavlar son derece seçicidir. Özellikle birinci sınıftan ikinci sınıfa geçişlerde öğrencilerin yarıya yakını sınıf tekrarına kalmıştır. Sonraki sınıflarda geçme oranları yükselse de yine sınıf tekrarı yapan öğrenci sayısı bir hayli fazladır.

Çocukların kaç yaşında okula başlayacakları ve öğrenim sürelerinin ne kadar olacağı ile ilgili çeşitli hukuki düzenlemeler olsa da bunları uygulamak çoğu zaman mümkün olmadı. 1847 talimatı ile 6 yaşını dolduran çocukların ibtidailere kabul edilecekleri ve 10 yaşından sonra öğrencilerin rüştiyelere devam edecekleri kararı alınmıştı. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde öğrenim yaşı olarak erkekler için 7-11 yaşları arası ve kızlar için ise 6-10 yaşları arası kabuledilmişti. Ancak yirminci yüzyılda bile hala 4-5 yaşlarından 18 yaşına kadar öğrenciler ibtidailere öğrenim görmekteydiler. Rüştiyelere ise 1848 yılında alınan kararlar, 10 yaşın üzerindeki öğrenciler kabul edilebilecekti. İdadilerin açılması ile rüştiyelerde öğrenim yaşı 16 yaş ile sınırlansa da çoğu zaman bu kural uygulanamadı. Okula başlama yaşı olarak rüştiyelerde 10-11 yaş başlangıç olduğunu ve genelde bu kurala uyulduğunu, mezuniyet yaşının ise 18'e kadar çıktığını söyleyebiliriz.(Bknz: Tablo 45: Karaman Rüştiye Mektebi Öğrenci Yaşları İstatistiği)

İbtidailer için ilk derlitoplu ders programı 1892 yılında belirlenmiştir. Bu yeni programa göre Tarih, Coğrafya ve Hesap dersleri müfredata ilk kez eklenmiştir. Karaman ibtidailerinde de bu müfredata uygun öğretim yapılmıştır. Meşrutiyet yıllarında ise müfredat alanında köklü bir değişiklik yapılarak, Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkati ile yeni bir müfredat belirlenmiştir. İbtidailerde dini çerikli derslerin sayıları azaltılırken, müfredata Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Musıkî, Terbiye-i Bedeniye, Resim, Elishleri dersleri eklenmiştir. Karaman ibtidailerinde bu yeni derslerin yanı sıra Türkçe okuyup yazma ve gramer bilgisi dersleri bir başlık altında toplanarak(Türkçe, Elifba, Kıraat, İmla, Ezber, Yazı, Tahrir, Sarf ve Nahiv) ders programında gösterilmiştir. İbtidailere Lisan-ı Ecnebi adıyla yabancı dil dersi konulmuştur. Örneğin, 1918-1919 öğretim yılında Mithat Paşa İbtidai Mektebi'nde, devre-i evvel ikinci sınıftan itibaren ve 1919-1920 senesinde ise İdadi Mektebi'nin ibtidai kısmında devre-i ali birinci sınıftan itibaren yabancı dil öğretimi yapılmıştır.

Rüştiye ders programlarında ise ibtidai mekteplerinin devamı niteliğinde dersler bulunmaktaydı. 1. sınıftan sonra ancak 2. ve 3. sınıfta farklılaşma ve ders sayısında artış meydana gelmiştir. Rüştiyelerin müfredatlarında Arapça, Farsça ve Fransızca gibi dersler yer almıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde belirlenen ders programından sonra 1900'lü yılların başında müfredat yenilenmiştir. (Bknz: Tablo 68: Rüştiye Mekteplerinde Okutulacak Ders Cetveli) Bu değişikliklerle Türkçe, Fransızca, Maluamt-ı Nafia ve Resim dersi programda yer almıştır. Karaman Rüştiye Mektebi'nde de bu programa paralel dersler okutulmuştur. (Bknz: Tablo 48: Karaman Rüştiyesi Ders Programı) 1904-1905 öğretim yılında rüştiyede ilk kez İslam Tarihi dersi okutulmuştur. Osmanlı Tarihi dersi ile Hıfs-ı Sıhha dersleride programda yer almıştır. 1912-1913 öğretim yılında 2. ve 3. sınıf ders programında Fransızca dersi de yer almıştır.

Karaman İdadi Mektebi 1915 yılında açılmıştır. Okul iki bölümden ve dokuz sınıftan oluşmaktaydı. Tali(lise) kısmı hazırlık sınıfı ile beraber üç sınıflı ve ibtidai kısmı altı sınıflıydı. Okulun toplam dokuz sınıfı bulunmaktaydı. Okulun tali kısmında ilk öğretim yılında sadece 14 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bu durumun nedeni okulun yeni olması dolayısıyla misyonunun anlaşılmasından olabileceği

gibi bunun yanında okula öğrenci seçiminde gösterilen itinadan veya bina imkanlarından dolayı kontenjanın azlığı nedeniyle olmalıdır. Ancak ikinci ve üçüncü öğretim yıllarında okula kayıt yaptıran öğrenci sayısı 8, dördüncü ve beşinci öğretim yıllarında ise 4'dür. Okulun tali kısmının toplam öğrenci mevcudu 1920 yılına kadar hiçbir zaman 20'nin üzerine çıkmamıştır. Dönemin olağan üstü koşullarıyla beraber okulun öğrenci sayısı da azalmıştır. İdadi mektebi Dünya Savaşı gibi zor bir dönemde kurulmuş ve Milli Mücadele yıllarında varlığını devam ettirmiştir. Okulun ismi 1 Ocak 1924'de "Karaman Lisesi" olarak değişecek ve 13 Temmuz 1924 tarihinde kapatılacaktır.

Karaman kazasında bulunan özel okulların hemen tamamı gayrimüslimlere aittir. 1800'lü yılların sonu ile 1900'lü yılların başında Karaman kazasında hem Ermenilere ve hem de Rumlara ait ibtidai veya rüştiye derecesinde mektepler bulunmaktaydı. Bu yıllarda Müslümanlara ait herhangi bir özel okul yoktu. Ermeniler'in bir adet rüştiye ve biri kız diğeri erkek olmak üzere iki adet ibtidai derecesinde okulu bulunmaktaydı. Rumların ise bir adet ibtidai mektebi bulunmaktaydı. Müslümanlar da ilk özel okullarını 1900'lü yılların başlarında muhtemelen 1905 yılında kurmuşlardı. Bu okulun kurucusu Konyalı Mehmet Efendizade Hadimi Mehmet Emin Efendi'ydi.

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ve değişim ihtiyacı maarif alanında da yenilenmeyi kaçınılmaz kılmıştır. Bu merkezi değişimin Karaman kazasına yansması da ülke genelinde olduğu gibi çeşitli modern okulların açılması şeklinde olmuştur. Bu süreç 1870'lerin başında başlamış ve devlet yıkılana kadar devam etmiştir. Cumhuriyet'ten sonra da devlet politikalarına uygun olarak maarif alanında çeşitli değişimler yaşanmıştır. Özellikle muallim mektebi mezunu öğretmenlerin sayısı hızla artmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÖĞRETMENLER

3.1.Öğretmenlik Mesleği

Öğretmenler, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesine kadar öğrenme sürecinin en önemli unsurları olarak kalmışlardır. Osmanlı klasik döneminde medreselerde müderrisler ve sıbyan mekteplerinde hoca denilen muallimler görev yapmaktaydı. Müderrisler medrese geleneğinin içinden yetişmiş yüksekokul mezunu kişilerdi. Medreselerin yanında kurulan sıbyan mekteplerinin muallimleri de genellikle medrese mezunuydu. Muallimlik için öncelikle medrese mezunları tercih edilmekle beraber, özellikle taşra da okuma yazma bilenler ile köy imamları çocukların eğitimi işini üstlenmekteydiler. Medrese mezunlarının veya köy imamları ile devlet memurlarının mekteplerde öğretmen olarak görevlendirilmeleri Osmanlıların sonuna kadar bir sorun olarak devam etmiştir. Tanzimat sonrası maarif alanında yapılan yeniliklerin önceliklerinden biri öğretmenlik meslek niteliklerine haiz muallimler yetiştirmek olmuştur.

Tanzimat yıllarında açılan modern okullar ile beraber, usul-ü cedit denilen yeni öğretim yöntemlerini uygulayabilen muallim yetiştirme gerekliliği öğretmen okullarının kurulmasını kaçınılmaz hale getirdi. Yeni açılan rüştiye ve ibtidai denilen modern ilk ve orta okullar için öğretmen yetiştirilirken, klasik ilköğretim kurumları olan sıbyan mekteplerinde de modern öğretim yöntemlerini bilen öğretmenler görevlendirilmeye çalışıldı. Öğretmen atamalarında öncelik muallim mektebinden mezun, modern öğretim yöntemlerini bilen kişilerdi. Ancak kısa sürede ihtiyacı karşılayacak öğretmenlerin, muallim mekteplerinden yetiştirilmesi mümkün değildi. Muallim ihtiyacının giderilebilmesi için geçici bir takım önlemler alınmış, medrese mezunları ve köy imamları öğretmen olarak istihdam edilmiştir. Bu geçici çözüm, devletin sonuna kadar devam eden kalıcı bir duruma dönüşmüştür.

Osmanlılarda öğretmenlik mesleğinin öneminin anlaşılması ancak Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile mümkün olmuştu. Nizamname muallimlerin idari ve

hukuki statülerini belirlemekteydi. Öğretmenler “kademe ve bordro esası” na göre görev icra eden meslek grubu olarak nitelendirilmişti⁵³⁶. Rüştüye atanacak muallimler en az 25 yaşında ve herhangi bir suçtan hüküm giymemiş olmalıydı. Öğretmenlik mesleğinde kimlerin hangi derecelerdeki okullarda, hangi dersleri verebilecekleri ve hangi şartlarda farklı derecelerdeki okullarda görev alacakları da nizamnamede belirlenmişti. Muallim-i evvelin münhal olduğu rüştüyelerde, muallim-i sanilerden en kıdemlisi muallim-i evvelin yapacağı işleri yürütecekti. İdadiler ve sultanilerde de muallim-i evvelik kadrosu boş ise muallim-i sanilerin yine en kıdemlisi tayin olunacaktı. Rüştüye muallimleri idadi öğretmen okulu; idadi muallimleri de sultani öğretmen okulu imtihanlarını verdikleri veya mezuniyet belgesine sahip oldukları takdirde ilgili okullarda görev yapabileceklerdi. Okullar sınıflara ayrıldığı gibi öğretmenler de mezun oldukları bölümlere ve görev yaptıkları okullara göre sınıflandırılmışlardır. Hangi mevkilerde kimlerin nasıl görev yapacakları nizamnamede belirtilmiştir. Maarif Nizamnamesine göre; özürsüz olarak görevini yerine getirmeyen muallimlerin günlük yevmiyeleri hesaplanarak ücretlerinden kesinti yapılacaktı. Bir ay zarfında on gün boyunca görevini yerine getirmeyen muallimlerin işlerine son verilecekti. Ceza kanunlarına aykırı hareket ederek ceza alan kişilerin muallimlik izin belgeleri iptal edilecekti. Yıllık veya dönem içlerinde yapılan imtihanlarda görevlendirilen muallimlere bir miktar ücret de verilecekti. Rüştüye ve idadi muallimleri ders günlerinin dışında başka bir kurumda ders verebildikleri gibi özel ders de verebilirlerdi⁵³⁷.

Nizamnameye göre, muallim mektebi mezunu olmayanlar veya muallimlik ehliyetnamesine sahip olmayanlar öğretmen olarak atanamayacaklardı. Mülazemet ruusuna (stajerlik belgesi) sahip olanlar muallim olarak atanabilseler de, asıl olan darülmualimin mezunu olmaktı. Muallimlerin Osmanlı vatandaşı olmaları şart olmakla beraber, darülmualiminlerden öğretmen yetişinceye kadar yabancı uyruklu

⁵³⁶ Somel, s.122

⁵³⁷ Nizamname, madde-179, 180, 181, 182, 183, 186, 187, 188, 189. Nizamnamede mekatib-i umumiye muallimlerinin emeklilik işlemleri de düzenlenmiş “umumi nizama göre devlet tarafından belirlenecek şartlara göre yerine getirilecektir” ibaresi getirilmiştir.

muallimler de okullarda görev yapabileceklerdi⁵³⁸. Darülmualiminlerin ülkenin tamamına öğretmen yetiştirmesi mümkün değildi. Çeşitli yerlerde yaşanan öğretmen eksikliği mahalli çeşitli uygulamalarla giderilmeye çalışılmıştır. Örneğin öğretmen okullarında okuyup da mezun olamayanlardan veya bölgesel ulemalardan muallim-i sanilik için öğretmen seçimi yapılarak okulların kapanmasının önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca, öğretmenlik mesleğini cazip hale getirmek için, yapılacak olan yeterlilik sınavını kazanan öğretmenlerin askerlikten muaf tutulması gibi teşvik edici uygulamalar da yapılmıştır⁵³⁹.

Öğretmen sayısındaki eksiklik 10 Haziran 1909 tarihli Kanun Tasarısı'nda da yer almıştır. Kanuna göre, köy ibtidai öğretmenleri öncelikle Darülmualimin-i İbtidai mezunu olmalıydılar, eğer bu duruma haiz kimse bulunamaz ise darülmualimin muallim-i evveli ile idadi öğretmenlerinden oluşacak bir heyetten ehliyetname alanlar muallim olabileceklerdi. Bu öğretmenler 200-250 kuruş arasında maaş alırlarken, ikametleri köylüler tarafından sağlanacaktı. *seyyar muallimlik* uygulamasına gidilerek, nüfusu 200 hanenin altında iki veya üç köye bir öğretmen görevlendirilmesi yapılacaktı. Göçebe aşiretlere de onlar ile hareket edecek bir öğretmen görevlendirmesi yapılacaktı. Köy öğretmenlerinin başarılı olanları şehadetname ve ehliyetnamelerine göre, ibtidai mekteplerine öğretmen olarak seçileceklerdi⁵⁴⁰.

Öğretmenlerin özlük hakları ile ilgili sistematik kurallar ancak 1913 Tadrısat-ı İbtidai ye Kanun Muvakkatı ile mümkün olmuştur. Kanuna göre ibtidai öğretmenlerinin tayinleri vilayet maarif müdürünün teklifi ile vali tarafından yapılacaktı. Öğretmenlerin muallimlik yapabilmeleri için yaş sınırı konulmuş erkekler 19 ve kadınlar 17 yaşını doldurmadıkça öğretmen olarak atanamayacakları hükme bağlanmıştır. Darülmualimin mezunları “muallim” olarak isimlendirilirken, sınavlar sonucunda ehliyetname alanlar ise “muallim muavini” unvanı almışlardır.

⁵³⁸ Antel, s.453.; İstanbul'daki ibtidai mektepleri için yayımlanan özel talimat ile sıbyan mektebi öğretmenlerine darülmualimin mezunu olmaları zorunluluğu getiriliyordu. Diploması olmayanlardan ancak yeterlilik sınavını kazananlar öğretmen olabileceklerdi.(Bknz: Cevad, s.315.)

⁵³⁹ Nizamname, mad.178-179.

⁵⁴⁰ “İlköğretim Kanun Tasarısı (10 Haziran 1909)”, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, s.244-251.

Ehliyetname olarak görev yapan öğretmenlerin üç yıl içinde darümuallimin derslerini vererek şهادetname(mezuniyet belgesi) almaları gerekmektedir. Öğretmenlerin atandıkları idari bölgelerde üç yıl görev yapma mecburiyetleri vardı.. Maarif meclisleri usulüne uygun görev yapmayan öğretmenlere geçici veya daimi olarak görevden el çektirebilme yetkisine sahipti. Öğretmenlikte emeklilik süreside otuz yıl olarak belirlenmişti. Muallimlerin ödüllendirilmeleri, maaş ve terfi durumları da bu kanunla belirlendi. Buna göre maaşlarda belirleyici unsur görev süresi olacaktı. İlk beş yıl terfi etmek mümkün değilken bundan sonraki her üç yılda bir terfi alacaklardı⁵⁴¹.

Muvakkat Kanun'dan sonra, vilayetlerde öğretmen ihtiyacının giderilmesi amacı ile Tedrisat-ı İbtidaiye Meclislerince muallim muallimliği için sınavlar yapılmaya başlandı. Öğretmenlere ehliyetname verecek komisyonların nitelikleri de Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu Muvakkatı'nda belirtilmişti. Ehliyetname idadi mektepleri bünyesinde oluşturulan komisyonlar tarafından verilebilecekti. Kanuna aykırı olarak bazı vilayetlerin kazalarında, idadi mektebi olmamasına rağmen, oluşturulan çeşitli komisyonlar muavinlik ehliyetnamesi vermeye başlamışlardı. Kazalarda oluşturulan komisyonların verdiği ehliyetnameler Nezaret tarafından kabul edilmeyerek iptal edilmiştir. Nezaret, öğretmen adaylarının ehliyetname alana kadar muallimlikle görevlendirilmemelerini vilayetlerden özellikle istemiştir⁵⁴². Örneğin Aydın Vilayeti'nde Üsküp Darümuallimin-i Rüştisi tasdiknamesine sahip Hafız Yusuf Efendi'nin ibtidai mekteplerinde öğretmen olma isteği Nezaret'e iletilmiş;

⁵⁴¹ Sarıçelik, s.45-46.; Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun Muvakkatı ile altı dersaneli okullara birer müdür atanması kararı alınmıştır. Yöneticiler idari işlerinin yanında 12 saat derse gireceklerdi, 1 dersaneli okullarda idari işleri başmuallim salahiyyetli muallimler yürütürken diğer sınıf seviyelerinde bu görevi başmuallimler üstlenecekti. (Bknz: Sarıçelik, s.47.)

⁵⁴² BOA.MF-İBT-498/81-14.; BOA.MF-İBT-498/81-15.; Tezkirede bunun dışında eğitim öğretim alanının diğer bazı sorunları hakkında da bilgi verilmektedir. Örneğin Van vilayeti dahilinde geçen seneye kadar hemen hiç ibtidai mektebinin olmadığı, 1913-1914/R.1329-1330 senelerinde açılması düşünülen 70 mektep içinden ancak 40 tanesinin açılabilirdiği, mevcudu 40 öğrenciden ibaret darümualliminden ihtiyacı karşılayacak muallim yetiştirilmesi imkansız olduğu, hükümetin maarifperverliğinden bu bölgenin bugüne kadar mahrum kaldığı, mekatib-i ibtidai kanun muvakkatının burada uygulanması yetişmiş mualliminin azlığı nedeniyle mümkün olmadığı, yalnız maarif hizmetlerindeki bu sınırlılık yenilik ve düzenin sağlanmasını ancak muallimlerin mütemadiyen teftiş edilmesi ile mümkün olacağı vilayet encümeni tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca tezkirede Has-ı maarif bakayası ile hasılat-ı cedideden maaş ve harcırah teminedilerek ehliyet ve iktidarı vilayetçe ma'lum olan Diyarbakır darümuallimin müdürü Hafız Mustafa Efendi'nin aylık 1700 kuruş maaşla tayin olunması encümen-i vilayetçe istenmektedir. (Bknz: BOA-MF-İBT-498/81-3(21 Mart 1914/R.8 Mart 1330).

Nezaret tarafından muallimin durumu Üsküp Darülmualimn-i Rüşti'si'nden tetkik ettirilmiştir. Sonuçta Nezaret tarafından Aydın Vilayeti'ne verilen cevapta “hüviyeti hususunda kanaat hasıl olursa” ibtidailere öğretmen olabileceği belirtilmiştir⁵⁴³.

Okulların öğretmen ihtiyaçları yirminci yüzyıl başlarında dahi giderilememiştir. Muallim kadrosundaki eksiklik imamlar ve diğer memurlar tarafından giderilmeye devam edildi. Ancak bu kişiler öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği yeterliliklerden uzaktı. Örneğin Hüdavendigâr Vilayeti köylerinde öğretmen olarak görev yapan imamların bazıları sadece namaz bilgilerini öğretmekte, bir kısmı ise daha ilkbahar bile gelmeden okulları tatil edebilmekteydi. Nezaret imamların okullarda öğretim yapabilmeleri için gerekli ehliyete sahip olduklarını ispat etmeleri için hemen sınava tabi tutulmalarını, gerekli donanımına sahip olanlara ehliyetname verilmesini istemiştir. Kendilerinden istifade edileceklerin peyderpey *silk-i tâlime* kabulünün yapılması istenmiştir. Bundan sonrada imamların muallimlikle görevlendirilmemesi de özellikle istemiştir⁵⁴⁴.

Yirminci yüzyılda dahi mekteplerde öğretmen okulu mezunu muallimler azınlıktaydı. 1916 yılında Karaman kazasında bulunan 20 ibtidai mektebinde görev yapan 24 öğretmenden hiçbirisi dört yıllık darülmualimin veya darülmualimat mezunu değildi. Muallimlerden 13 tanesi iki yıllık darülmualimin mezunuyken, 3'ü muallim muavinliği ehliyetine sahipti. 3 öğretmen dersten mücaz ve 5 öğretmen ise rüştiye mezunuydu⁵⁴⁵.

⁵⁴³ BOA-MF-İBT-498/81-8 (10 Nisan 1330).;BOA-MF-İBT-498/81-9(21 Nisan 1339).

⁵⁴⁴ BOA-MF-İBT-498/81-12(10 Mayıs 1914/R.27 Nisan 1330)

⁵⁴⁵ BOA.MF.İST-40/7.; Maarif alanının dışında devlet memurlarının, imamların veya medrese mezunlarının öğretmen olarak görevlendirilmeleri uzun yıllar devam etmiştir. 1921 yılında Amasya vilayetinde 41 mektepte 88 öğretmen bulunurken bunların 7'si Darülmualimin, 15'i medrese, 66'sı ibtidai mezunuydu. Amasya Vilayeti Merkez Lisesi'nde bulunan öğretmenlerin öğrenim durumları o yıllarda öğretmenlik mesleğinin durumu ile öğrenim hayatımız hakkında bilgi vermektedir. Okulda müdür dahil 13 öğretmen vardır. Müdür, darülmualimin mezunudur, Fransızca öğretmeni özel okulda öğrenim görmüş, Arapça ve Farsça öğretmeni medreseden mezun, diğer öğretmenlerin bir kısmı Darülfünun bir kısmı da darülmualimin mezunudur. Okulun idari işlerini müdür ile bir katip ve bir hesap memuru yürütmektedir. 1922 yılında ise 61 ilk mektepte 114 öğretmen vardır. Bu öğretmenlerin 7'si Darülmualimin, 7'si muallimlik şهادetnamesine haiz, 4'ü ... mektep, 29'u ilk mektep, 11'i medrese, 8'i diğer kaynaklardan ve 9'u ise muallimlik ehliyetnamesine sahiptir. Osmanlının son yıllarında yaşanan olumlu değişime rağmen öğretmen sayısal yetersizliği Osmanlıdan Cumhuriyet'e miras olarak kalmıştır. 1924 yılında Amasya Vilayeti'nde 122 öğretmenlik kadrosu olmasına rağmen 95 öğretmen görev yapmaktadır. Bu öğretmenlerin 14'ü öğretmen okulu mezunuyken 4'ü

Osmanlının son 50-60 yılında okuma yazma bilenlerin öğretmen olarak atandığı bir dönemden öğretmen okulu mezunlarının öğretmen olarak görev aldıkları döneme geçilmeye çalışılmıştır. Ancak köy imamları ve medrese mezunları Cumhuriyet'in ilk yılları da dahil olmak üzere Maarif Nezareti'nin bünyesinde yıllarca öğretmen olarak görev yapmaya devam etmişlerdir. Örneğin, 1928-1929 öğretim yılında Karaman kazasında görev yapan 44 öğretmenin sadece 18'i muallim mektebi mezunuyken 13'ü öğretmenlik ehliyetnamesine sahipti. Geriye kalan 13 öğretmenin 10'u idadi mezunuyken, 1'i İmam-Hatip Mektebi mezunu, 1'i de Darülhilafe-i Aliye mezunuydu. Son olarak 1 öğretmen ise Kuleli Askeri İdadisi'nden tasdiknameliydi⁵⁴⁶.

3.2. Karaman Kazasında Görev Yapan Öğretmenler

1.Naime Turhan Hanım:

1897 Mersin doğumlu olan Naime Turhan Hanım 1919 Dersaadet Darümuallimat mezunudur. İlk olarak 5 Ekim 1909'da 400 kuruş maaş ile Trablusşam İnas rüştiyesi baş muallimeliğine tayin edilmiştir. Üsküp, Kudüs gibi çeşitli inas mekteplerinde görev yaptıktan sonra 14 Kasım 1918 tarihinde Karaman Şemsülmaarif ibtidai mektebi başmuallimeliğine 800 kuruş maaşla tayin edilmiştir⁵⁴⁷.

2.Vesile Zahide Hanım:

1901 Konya doğumlu olan Vesile Hanım, ibtidai mezunudur. 1 Mart 1918'de 300 kuruş maaşla Konya'nın Ilgın kazasında Kemal Bey İnas mektebi muallimliği ile göreve başlamış ve 18 Eylül 1921'de 600 kuruş maaş ile Karaman Şemsülmaarif

---

yüksekokullardan, 29'u ilk mekteplerden, 18'i orta mektepten, 11'i medreseden, 8'i diğer yerlerden mezun olmuşlardır, 6 muallim ise ehliyetnamesizdir. Kars Vilayeti'nde 1923 yılında görev yapan 18 öğretmenden 10'u öğretmen okulu mezunudur. 1924 yılında ise 51 öğretmenin 27'si öğretmen okulu mezunudur. Mesleğin cazip hale gelmesi için bu yıllarda yerel bir takım tedbirler alınmıştır. Örneğin, 1924 senesinde Kırklareli Vilayeti'nde öğretmenlere 10-15 lira maaş verilmiştir. İki hafta öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili ders alan 8 tane beş yıllık idadi mezunu öğretmen 10 liralık maaş ile istihdam edilmişlerdir. Okul çıkışlı olmayanlarda açılan tatil kurslarında eğitilerek öğretmen yardımcısı olarak eğitim kadrosuna dahil edilmişlerdir(Bknz:Yalçın, s.40-46.).

⁵⁴⁶ KMA, defter no:34(1 Kanunsani 1928).

⁵⁴⁷ KMA, defter no:72, s.112.

İnas Rüştüyesi'ne tayin olmuştur. Soyadı kanunundan sonra “Dumlu” soyadını almıştır. Bakanlık emri ile 10 Mart 1952 tarihinde emekli edilmiştir⁵⁴⁸.

3.Mehmet Hikmet Efendi:

Mehmet Hikmet Efendi'nin babası Seyit Mehmet Efendi'dir. 1903 Konya doğumludur. İlkokulu Konya Aziziye İlkmektebi'nde okumuştur. Darülhilafe dördüncü sınıfından tasdikname almıştır. 1922'de muvakkit ehliyetname almış 12 Şubat 1922'de ilk olarak Kılbasan Köyü'nde 600 kuruş maaşla göreve başlamıştır(Maaşı mahalli sandıktan ödenmiştir). 13 Ekim 1922'ye kadar bu görevde kaldıktan sonra 14 Ekim 1922'de Konya'ya ya 600 kuruş maaş ile atanmıştır⁵⁴⁹. 16 Ekim 1928'de 800 kuruş maaş ile Başkışla mektebine tayin olmuş ve burada görev yaparken 30 Eylül 1929'da Darümuallimin mezunu olmayanlar için düzenlenen kursu bitirmiştir. Kurs sonrasında maaşı 800 kuruştan 1620 kuruşa ulaşmıştır Kasım 1930'da Konya merkez köylerinden birine tayin olmuştur⁵⁵⁰.

4.Mahmut Fevzi Efendi:

1887 Karaman doğumlu olan Mahmut Fevzi Efendi medrese mezunudur. 10 Ocak 1920'de 700 kuruş maaş ile Karaman Darülhuffaz muallimliğine atanmıştır. Maaşı muhasebe-i hususiye tahsisatından karşılanmaktadır⁵⁵¹.

5.Ahmet Fevat Efendi:

1892 Konya doğumludur, babasının adı Seyit Mehmet Efendi'dir. İlköğrenimini Konya Aziziye Mektebi'nde, ortaöğrenimini Konya Muallim Mektebi'nde tamamlamıştır. 1913 yılında iki sınıflı Darümualliminden mezun olmuştur. İlk görev yeri 250 kuruş maaş ile 29 Kasım 1913'de atandığı Konya'nın Ereğli kazasıdır, ardından Ereğli Öksüz Yurdu muallimliği ile Sanayi Mektepleri'nde riyaziye muallimliği ve leyli ibtidai umum muallimliği görevlerinde bulunduktan sonra Konya'da çeşitli okullarda görev yapmıştır. 14 Ağustos 1920 tarihinde 700 kuruş maaş ile Eminler Köyüne tayin olmuş, Eminler Köy mektebinin 28 Şubat

⁵⁴⁸ KMA, defter no:72, s.111; KMA, defter no:56, s.192.

⁵⁴⁹ KMA, defter no:72, s.113

⁵⁵⁰ KMA, defter no:34, belge no:41 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.17; 1926'da evlenmiştir iki çocuğu vardır.

⁵⁵¹ KMA, defter no:72, s.114

1922’de lağvıyla; aynı tarihte silah altına “celb” edilmiş, 20 Mart 1922 tarihinde 600 kuruş maaş ile İlisıra mektebine tayin olmuştur. 22 Kasım 1923’de Karaman İdadisi Kısım-ı İbtidaisi muallimliğine 1000 kuruş maaş ile atanmıştır. Maaşı mahallince karşılanmıştır. Bu görevinden sonra bir süre Konya’da bulunduktan sonra 30 Eylül 1928’de Karaman Gazi Paşa(Gazi Mustafa Kemal İlk Mektebi) mektebine atanmıştır⁵⁵².

6.Hüseyin Hüsnü Efendi:

Babasının ismi Hüseyin Efendi’dir. 1865 Konya doğumlu olan muallim, iki sınıflı Konya Darümuallimin’den 1883 yılında mezun olmuştur. 1 Kasım 1884 tarihinde 80 kuruş ile Konya Köprübaşı Mektebi’nde başlayan öğretmenlik hayatı, 20 Şubat 1892 tarihinde 300 kuruş maaş ile Karaman Mektebi ile devam etmiş ve 1 Ekim 1918’e kadar bu okulda görev yaptıktan sonra Feyziyye mektebi başmuallimliğine tayin edilmiştir. Bu tarihten 11 Eylül 1921 tarihine kadar bu okulda görev yapmıştır⁵⁵³. 5 Ekim 1921 tarihinde 100 kuruş maaş ile başladığı İbrala Nahiyesi muallimliğine 1 Mart 1922’ye kadar devam etmiş, ancak 1 Mart 1922’den itibaren maaşı 800 kuruşa düşmüştür. 1 Mart 1924’de, 1000 kuruş maaş ile Karaman merkez Kurtuluş Mektebi’ne başmuallim olmuştur⁵⁵⁴.

7.İsa Zühtü Efendi:

1900 Karaman doğumlu olan Abbas Zühtü Efendi’nin babası Mustafa Efendi’dir. İlköğrenimini Karaman Feyziyye Mekteb-i İbtidaisi ve rüştiyesinde tamamladıktan sonra beş senelik Karaman İdadisi’ne devam etmiş ve 1919’da Karaman İdadisi’nden mezun olmuştur. 1 Ocak 1920 tarihinde 600 kuruş maaş ile Karaman Feyziyye Mektebi muallimliği ile başlayan öğretmenlik hayatı 25 Eylül 1920’ye kadar aynı okulda devam etmiş, 1 Aralık 1920 tarihinde 600 kuruş maaş ile Karaman İdadisi Kısmı İbtidaisi’ne tayin olmuş ve burada 600 kuruş maaşla

⁵⁵² KMA, defter no:72, s.115 ; KMA, defter no:51, belge no:9.(1339-1340); KMA, defter no:34, belge no:12 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.2.; 1340 yılında evlenmiştir. Bir çocuğu vardır. Kendine ait bir evi olmadığı için kirada oturmaktadır. Müzik konusuna vakıf olmamakla birlikte, karakalem resim yapabilmelidir. Kağıt, mukavva ve tel işlerinde el maharetine sahiptir. Bknz: KMA, defter no:34, belge no:12 (1 Kanunsani 1928).

⁵⁵³ KMA, defter no:72, s.116; KMA, defter no:72, s.251

⁵⁵⁴ KMA, defter no:56, s.106.

31Ağustos 1921'e kadar görev yaptıktan sonra, 27 Mart 1922'de 600 kuruş maaş ile Kızıllar köyüne öğretmen olmuş ve 31 Ağustos 1922'ye kadar burada görev yaptıktan sonra Karaman İdadisi kısmı ibtidaisine 16 Ekim 1922'de 600 kuruş maaş ile tekrar atanmıştır⁵⁵⁵. Bu görevi 1 Haziran 1924'e kadar devam etmiştir. Ancak okulun 13 Temmuz 1924'de lağvedilmesi ile görevi de son bulmuştur⁵⁵⁶. Ardından sırasıyla Numune Mektebi, Lise Kısm-ı İbtidaisi, İlk Erkek Mektebi, Hadim Nahiyesinde bir köyün ibtidai mektebi ve Menba'ülirfan Mektebi'nde⁵⁵⁷(Okulun ismi Gazi Paşa olmuştur) görev yapmıştır. 1620 kuruş maaş ile 1 Eylül 1927'de ikinci muhtelid mektebinde göreve başlamıştır. 1928 yılında Gazi Paşa Mektebi'nde beşinci sınıf muallimi olarak görev yapmaktadır⁵⁵⁸.

8.Ulviye Hanım:

1900 yılında Karamürsel'de doğmuştur. Dersaadet Darümuallimatın'ndan mezun olmuştur. Adapazarı'nda 300 kuruş maaş ile başladığı öğretmenlik görevine, 28 Mart 1919 tarihinden itibaren 350 kuruş maaş ile Karamürsel İnas Mektebi muallimliğinde ve 21 Eylül 1922'de Karaman Reşadiye Ana Mektebi'de 600 kuruş maaş ile devam etmiştir⁵⁵⁹.

9.Mehmet Emin Efendi:

1869 Hadim doğumludur. Babası Latif Hocazade Ahmet Efendi'dir. 1899 yılında iki sınıflı darümualliminden mezun olmuştur. 28 Kasım 1899 tarihinde 200 kuruş maaş ile Karaman Pirloganda mektebine atanmış ve 1910'lu yıllara kadar burada görev yapmıştır. Daha sonra Bozkır'ın Apa köyüne atanmıştır⁵⁶⁰.

⁵⁵⁵ KMA, defter no:72, s.117; KMA, defter no:51, belge no:11(1339-1340).

⁵⁵⁶ KMA, defter no:59, s.15.

⁵⁵⁷ 1 Mart 1926 tarihli kanuni zam ile bu okulda görev yapmaktayken maaşı 800 kuruştan 1620 kuruşa çıkmıştır.

⁵⁵⁸ KMA, defter no:34, belge no:3 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:16, s.3.; KMA, defter no:49, s.2; Resim yapma konusunda mahir olmamakla birlikte, taş, tel ve el işlerinde yeteneklidir. Muallim 1341 yılında evlenmiştir. Çocuğu yoktur, kendine ait bir emlağıda yoktur babasına ait evde ikamet etmektedir. (Bknz: KMA, defter no:34, belge no:3 (1 Kanunsani 1928)).

⁵⁵⁹ KMA, defter no:72, s.118.

⁵⁶⁰ KMA, defter no:72, s.119.

10.İbrahim Ethem Efendi:

Babasının ismi Hacı Süleyman'dır. 1889 doğumlu olup İdadi son sınıftan tasdiknamelidir. 27 Temmuz 1920 tarihinde Pirloganda mektebine 600 kuruş maaş ile atanmıştır⁵⁶¹.

11.Şafiye Hanım:

Babasının ismi Hacı Mehmet Efendi'dir. 1900 doğumlu olan Şafiye Hanım 1914 Darülmuallimat mezunudur. 26 Eylül 1914'de İstanbul'da bir rüştiyeye 450 kuruş maaşla atanarak başlayan öğretmenlik hayatı, 1 Eylül 1923'de 100 kuruş maaş ile Karaman Şemsülmaarif baş muallimliğine atanması ile devam etmiştir⁵⁶².

12.Ali Rıza Efendi:

Babasının ismi Ali'dir. 1891 doğumlu olan Ali Rıza Efendi, 1923 yılında ehliyetname almıştır. 9 Eylül 1923'de Kızıllar köyüne 700 kuruş maaş ile öğretmen olarak gönderilmiştir⁵⁶³.

13.Bedia İlhan Hanım:

Babasının ismi Ali Fevzi Bey'dir. 1916 yılında Adana Ana İbtidaisi'nden mezun olmuştur. 3 Nisan 1917 tarihinde Karaman Ana Mektebi ikinci muallimliğine 600 kuruş maaşla tayin olmuştur. 20 Nisan 1923'de maaşı 700 kuruş olmuştur⁵⁶⁴.

14.Namık Edip Efendi:

1905 doğumlu olan Namık Edip Efendi, 1923 Selanik Feyziyye İdadisi'nden mezun olmuş ve 21 Mart 1923 700 kuruş maaşla Karaman Manyan köyüne öğretmen olarak atanmıştır⁵⁶⁵.

---

⁵⁶¹ KMA, defter no:72, s.120.

⁵⁶² KMA, defter no:72, s.207 ; KMA, defter no:56, s.116

⁵⁶³ KMA, defter no:72, s.208.

⁵⁶⁴ KMA, defter no:72, s.245.

⁵⁶⁵ KMA, defter no:72, s.253.; KMA, defter no:56, s.57.

15.İsmail Hakkı Efendi:

Babasının ismi Hüseyin Efendi'dir. 1883 doğumlu olan muallim Karaman Rüştüyesi'nden 1912 tarihinde şهادetname almıştır. Ehliyetnameli bir öğretmendir. 6 Mayıs 1913 tarihinde 200 kuruş maaş ile İbrala Nahiyesi mektebine öğretmen olmuş ve 1916'ya kadar bu okulda görev yapmıştır. Bu süre içinde "tadbikat-ı dersiye" öğretim uygulaması da yapmıştır. 14 Aralık 1916'dan sonra, 250 kuruş maaş ile Süleymanhacı ve Kaşoba köylerine (aynı anda, seyyar muallim olmalı) öğretmen olarak atanmıştır. 7 Nisan 1923 tarihinden itibaren 700 kuruş maaş ile Afgan Köyü muallimliğine atanmıştır. 1740 kuruş maaş ile 1 Eylül 1927'de Gaferyad Köyü mektebinde göreve başlamıştır, 1 Ocak 1928 tarihinde bu okulda beşinci sınıf öğretmeni olarak görev yapmaktadır⁵⁶⁶.

16.Nazire Ülker Hanım:

Babasının adı Abidin Efendi'dir. 1897 doğumludur. İstanbul Darümuallimin'den 1917 yılında mezun olmuş ve 19 Eylül 1921 tarihinde Karaman Ana Mektebi muallimliğine 600 kuruş maaşla tayin olmuştur. 22 Eylül 1922'ye kadar burada görev yapmıştır⁵⁶⁷.

17.Leyla Hanım:

Babasının ismi İsmail Efendi'dir. 1880 tarihinde doğmuş ve 1889 tarihinde Konya İnas Rüştüyesi'nden ehliyetname almıştır. 29 Eylül 1902'de göreve başlamış, 18 Eylül 1921'de 600 kuruş maaş ile Karaman Şemsülmaarif İnas mektebine öğretmen olmuştur⁵⁶⁸.

18.Süleyman Vehbi Efendi:

1867 doğumlu olup 1898 yılında Karaman Rüştüyesi'nden mezun olmuştur. 14 Mart 1902'de 57 kuruş maaş ile Karaman Mekteb-i İbtidaisinde göreve başlamış ve 17 Aralık 1910'a kadar bu görevde kaldıktan sonra 18 Ocak 1911'de Fakıhzade

⁵⁶⁶ KMA, defter no:72, s.254; KMA, defter no:56, s.58; KMA, defter no:49, s.12; Muallim 1336'da evlenmiştir. Dört çocuğu vardır. Ufak bir arsası vardır. Kirada oturmaktadır. Halen Gaferyad köyünde beşinci sınıf muallimliği yapmaktadır. (Bknz: KMA, defter no:34, belge no:26 (1 Kanunsani 1928).

⁵⁶⁷ KMA, defter no:72, s.269

⁵⁶⁸ KMA, defter no:72, s.277

Mektebi'ne 100 kuruş maaş ile tayin olmuştur. 6 Nisan 1912'de İttihat ve Terakki mektebine 100 kuruş maaşla tayin olmuş, 17 Şubat 1919'a kadar bu okulda çalışmıştır. 18 Şubat 1919'da Karaman Islah-ı Medaris hüsnü hat muallimliğine 1500 kuruş maaş ile atanmıştır. 29 Aralık 1921'de Mithat Paşa mektebine 600 kuruş maaş ile tayin edilmiştir. Sıdırva Köyü'nde görev yaptıktan sonra, son olarak da 1 Aralık 1923'de Karaman Darülhuffaz ikinci muallimliğine, 600 kuruş maaş ile tayin olmuştur⁵⁶⁹.

19.Mustafa Efendi:

6 Ekim 1915'de göreve başlamıştır. 532 kuruş maaşla Karaman İdadisinin tarih ve coğrafya derslerinin vekil öğretmenliğini yapmaktadır⁵⁷⁰.

20.Hakkı Efendi:

1915 yılında darümualliminden mezunu olan Hakkı Efendi, 1916 tarihinde 300 kuruş maaş ile Karaman Feyziyye mektebinde göreve başlamıştır. 1 Mart 1919 maaşı 600 kuruş olmuştur, ancak görevini bırakmıştır⁵⁷¹.

21.Latife (Nuran)Hanım:

Babasının ismi Hacı Abdürrahman'dır. 1895 doğumlu olan Latife Hanım Konya İnas Rüştiyesi'nden 1909 yılında mezun olmuştur. Aralık 1909 tarihinde memuriyete atanmıştır, 19 Mart 1917 tarihinde 300 kuruş maaş ile Karaman Şehit Niyazi Bey mektebine atanmıştır. 1 Mart 1919'da maaşı 600 kuruş olmuştur. Muallim muavini olarak 1.040 kuruş maaş ile 9 Şubat 1922'de Karaman Şemsülmaarif Kız Mektebinde(Güneş Mektebi'nde) göreve başlamıştır⁵⁷².

22.Ömer Aydın Bey:

1882 Kırşehir doğumlu olan Ömer Aydın Bey'in babası Bekir Efendi'dir. 1900 Ankara İdadisi mezunudur. 1900 tarihinde Kırşehir idadisinde 100 kuruş maaşla yazı muallimi olarak göreve başlamıştır. Ankara İdadisi'nden muallimlik

⁵⁶⁹ KMA, defter no:72, s.285

⁵⁷⁰ KMA, defter no:85, belge no:15

⁵⁷¹ KMA, defter no:85, belge no:72

⁵⁷² KMA, defter no:85.no:95; KMA, defter no:49, s.7; KMA, defter no:56, s.134;

ehliyetnamesi almıştır. Ehliyetnamesini 25 Temmuz 1922'de almıştır. 4 Kasım 1923'de Karaman İdadisi'ne 2.000 kuruş maaş ile müdür olarak atanmıştır. Kendinden önce okul müdürü Adil Bey'dir. Aynı anda 1.000 kuruş maaş ile ulum-u riyaziye muallimliğini ve 500 kuruş maaş ile de resim muallimliğini vekaleten yapmıştır. Yani toplam maaşı 3.500 kuruşa ulaşmıştır. Karaman Lisesi'nin önceki ulum-u riyaziye öğretmeni Mehmet Tevfik Bey ve resim öğretmeni Ali Rıza Bey'dir. 31 Aralık 1923 kadar bu görevde kalmıştır. 1923 dan sonra Karaman İdadisi'ne 500 kuruş maaş ile resim muallimliğine vekalet eden Ömer Aydın Bey, 26 Ocak 1924'de 2500 kuruş maaş ile Karaman Lisesi müdürlüğüne tekrar getirilmiştir. 1500 kuruş maaş ile ulum-u riyaziye muallimliğine vekaleten ve 500 kuruşa da yazı muallimliğine asaleten görevlendirilmiştir. 1 Haziran 1924 tarihine kadar bu görevde kaldıktan sonra, 13 Temmuz 1924'de vekalet emri ile Karaman Lisesi'nin lağvedilmesi ile görevi sona ermiştir⁵⁷³.

23.Kasım Şerif Efendi:

1889 doğumlu olan Kasım Şerif Efendi idadi mezunudur. 9 Aralık 1913 tarihinde fahri olarak (maaşı yoktur), (Emvâli Hususa) Konya vilayeti matbuatlığı ile göreve başlamış ve 1 Temmuz 1914 tarihinde Karaman'a 600 kuruş maaş ile, ilk tedarisat müfettişi olarak atanmıştır. Ardından Ermenek'e ilk tedarisat müfettişi olmuş ve maaşı 800 kuruş olmuştur. 2 Haziran 1915 tarihinde yine 800 kuruş maaş ile Karaman, Ereğli ve Sultaniye kazalarının tedarisat müfettişliğine atanmıştır. 18 Ocak 1916 yılında Akşehir İdadisine 800 kuruş maaş ile Türkçe muallimi olarak atanmıştır. 10 Aralık 1916'da askeri ihtiyat hesap memurluğuna 400 kuruş maaş ile getirilmiştir. 25 Kasım 1919 tarihinde, 800 kuruş maaş ile Karaman İdadisine tarih ve coğrafya öğretmeni olarak atanmış, 1 Mart 1923'de aynı okulda görev yapmakta iken maaşı 900 kuruşa çıkmış, 1 Eylül 1923'de maaşı tarih ve coğrafya derslerinin yanına musiki derslerinin eklenmesi ile artarak 1000 kuruşa ulaşmıştır. 1 Ocak 1924 tarihinde ise yine aynı okulda aynı dersleri okuturken maaşı 1800 kuruşa çıkacaktır. Haziran 1924'e kadar bu görevde kaldıktan sonra, 2 Temmuz 1924 tarihine kadar bu

⁵⁷³ KMA, defter no:59, s.9; KMA, defter no:59, s.10.; KMA, defter no:51, belge no:1.

görevde kalmış ve Karaman İdadisi 13 Temmuz 1924 tarihinde vekalet emri ile lağvedilmesiyle görevi sona ermiştir⁵⁷⁴.

24.Mehmet Emin Efendi:

1883 Konya doğumlu olan Mehmet Emin Efendi'nin babası Ahmet Tevfik Efendi'dir. 1901 Konya Darülmuallimin mezunudur. 8 Aralık 1907 tarihinde Akşehir Tuzlukçu İbtidai Mektebi'nde 250 kuruş maaşla göreve başlamıştır. 15 Nisan 1908'de bu görevden istifa etmiş ve 14 Şubat 1910'da 300 kuruş maaş ile, Arabsun İbtidai Mektebi'ne atanmıştır. 13 Eylül 1912'de kadar burada görev yaptıktan sonra 14 Eylül 1912'de, 300 kuruş maaş ile, Karaman Numune İbtidai Mektebi'ne tayin olunmuştur. 14 Eylül 1914'de 400 kuruş maaş ile Feyziyye İbtidai Mektebi'ne öğretmen olurken, 22 Kasım 1916'da, 600 kuruş maaş ile Karaman İdadisi Kısm-ı İbtidaisine geçmiştir. 1 Mart 1919'da 800 kuruş maaş ile aynı okulda Türkçe öğretmenliğine başlamış, Türkçe muallimliğinin yanında 250 kuruş maaş ile Musıki muallimliğini de vekaleten üstlenmiştir. 1 Haziran 1924'e kadar aynı göreve devam etmiştir. 13 Temmuz 1924 tarihinde okulun lağvedilmesi ile görevi sona ermiştir⁵⁷⁵.

25.Mehmet Raif Efendi:

1896 Karaman doğumlu olan muallimin babası Hüseyin Hüsnü Efendi'dir. 1915 Konya Sultanisi mezunudur. 28 Eylül 1915 tarihinde, 400 kuruş maaş ile Karaman İdadisi'ne katip olarak atanmıştır. 26 Eylül 1916'da, 462 kuruş maaş ile ihtiyat zabıt vekilliğine atanmış ve 15 Ağustos 1917'de 700 kuruş maaş ile mülazım saniliğe geçmiş ve 1 Eylül 1919'da 800 kuruş maaş ile Karaman idadisi ulum-ı tabiiye muallimliğine atanmıştır. 29 Temmuz 1921'de tekrar Mulazım-ı Saniliğe 700 kuruş maaş ile geri dönmüştür. 1 Kasım 1922'de tekrar Karaman İdadisi Ulum-u Tabiiye muallimliğine, 800 kuruş maaş tayin edilmiştir. 19 Mart 1923'de aynı okulun Fransızca muallimliğini üstlenmiş ve 1 Eylül 1923'de, 100 kuruş maaş ile, tekrar okulun Ulum-u Tabiiye muallimi olmuştur. 22 Kasım 1923 ile 13 Ocak 1924 tarihleri arasında 500 kuruş maaş ile aynı okulun Fransızca muallimliğini de üstlenmiştir. 1 Şubat 1924 ile 5 Şubat 1924 tarihleri arasında kısa bir süreliğine 1000 kuruş maaş ile

⁵⁷⁴ KMA, defter no:59, s.10 ; KMA, defter no:51, belge no:3. (1339-1340)

⁵⁷⁵ KMA, defter no:59, s.11; KMA, defter no:51, belge no:4. (1339-1340)

Fransızca muallimliği yapan Mehmet Efendi, okulun isminin değişmesi ile 5 Şubat 1924'de Karaman Lisesi Fransızca muallimi olmuş ve bu görevini 1 Haziran 1924'e kadar devam ettirmiştir. Okul 13 Temmuz 1924'de vekalet emri ile lağvedilmesiyle görevi sona ermiştir⁵⁷⁶.

26.Hüseyin Nesib Efendi:

1896 Karaman doğumlu olan Hüseyin Nesib Efendi'nin, babası Süleyman Nesip Efendi'dir. 1916 Konya Sultanisi mezunudur. Konya İdadisi fünun-u mülazemet şehadetnamelidir. 1918'de Konya Darülmualimin mektebinden ehliyetname almıştır. Ancak daha Sultani öğrencisiyken ilk olarak 1915 tarihinde 100 kuruş maaş ile Ermenek İbtidai Mektebi'nde göreve başlamıştır. 1916'da Karaman İdadisi ulum-u tabiiye muallimliğine vekaleten atanmıştır. 10 Mart 1917'ye kadar bu görevde kaldıktan sonra 22 Eylül 1918'de 500 kuruş maaş ile Ermenek Reşadiye İbtidai mektebine atanmıştır ve 25 Ocak 1919'a kadar burada görev yapmıştır. 27 Aralık 1921'e kadar görev almayan muallim bu tarihte, 700 kuruş maaş ile, Ermenek'te Rehber-i Terakki İbtidai mektebinde göreve başlamıştır. 5 Nisan 1922'ye kadar bu görevde kaldıktan sonra yine Ermenek ibtidai mektebinde 5 Nisan 1922 ile 15 Ağustos 1922 arasında görev yapmıştır. Bundan sonra 12 Ocak 1924 tarihinde 1.000 kuruş maaş ile Karaman İdadisi Fransızca muallimliğine vekaleten atanmış, 5 Şubat 1340'a kadar bu görevini yürütürken aynı zamanda 20 Ocak 1924 ile 1 Haziran 1924 tarihleri arasında Karaman idadisi resim muallimliğini de 250 kuruş maaşla üstlenmiştir. 5 Şubat 1924'de, 1200 kuruş maaş ile, idadinin Ulum-u Tabiiye muallimi olmuş ve bu görevini 1 Haziran 1924'e kadar devam ettirmiştir. İdadinin 13 Temmuz 1924'de lağvedilmesiyle görevi sona ermiştir⁵⁷⁷.

27.Mehmet Vehbi Efendi:

1879 doğumlu olan Mehmet Vehbi Efendi'nin babası Hasan Efendi'dir. Darülfünun edebiyat şubesi ikinci sınıfından okulu bırakmıştır. 1916'da Ertuğrul Sancağında 300 kuruş ile göreve başlayan Vehbi Efendi, 1917 yılında mezun olunca aynı yerde görevine devam etmekle birlikte maaşı 400 kuruş olmuştur. 1918'de

⁵⁷⁶ KMA, defter no:59, s.11; KMA, defter no:51, belge no:5 (1339-1340)

⁵⁷⁷ KMA, defter no:59, s.12 ; KMA, defter no:51, belge no:6. (1339-1340)

maaşı 450 kuruş olmuştur. 16 Ocak 1923'de 600 kuruş maaş ile Karaman İdadisi ulum-u tabiiye muallimi olmuştur. 1 Mart 1923'de aynı görevde iken maaşı 800 kuruş, 1 Eylül 1923'de ise 1.000 kuruş olmuştur. 1 Ocak 1924'de lisenin ulum-u diniye muallimi olurken maaşı da 1200 kuruş olmuştur. 1 Haziran 1924'e kadar görevinde devam etmiş ve bu tarihten sonra 13 Temmuz 1924'de Karaman Lisesi lağvedilmiştir⁵⁷⁸.

28.Ali Rıza Efendi:

1896 Nevşehir doğumlu olan Ali Rıza Efendi'nin babası Ahmet Ağa'dır. 1331 Konya Darülmualimin mezunudur. 28 Eylül 1915'de Konya'nın Ereğli kazası Mithat Paşa İbtidaisi başmuallimi olarak 300 kuruş maaş ile göreve başlayan muallim, Ürgüp, Aksaray, Koçhisar kazalarında görev yaptıktan sonra, 4 Eylül 1923'de 1200 kuruş maaş ile Karaman Numune Mektebi müdürlüğüne getirilmiştir. Bu görevde iken 22 Kasım 1923'de Karaman Lisesi İbtidai kısmına baş muallim olarak atanmıştır, 31 Temmuz 1924'e kadar burada görev yaptıktan sonra Kayseri Zincirdere Darüleytamına 14 lira maaş ile naklen tayin edilmiştir⁵⁷⁹.

29.Ahmet Efendi:

1902 doğumlu olan Ahmet Efendi, Konya Darülmualimin mezunudur. 29 Kasım 1913'de, 350 kuruş maaş ile göreve başlayan muallimin ilk görev yeri Konya'nın Ereğli kazasıdır. Konya'nın Ereğli kazasında ve merkezinde görev yaptıktan sonra, 14 Ağustos 1920'de, 700 kuruş maaş ile, Karaman kazasının İlisıra köyüne tayini çıkan muallim, 22 Kasım 1923'e kadar bu okulda görev yaptıktan sonra, Karaman Lisesi Kısım-ı İbtidaisi'ne tayin olmuştur. 24 Temmuz 1924'e kadar bu okulda kalmıştır. Bundan sonra Kayseri Zincirdere Darüleytamına 15 lira maaş ile, naklen tayin edilmiştir⁵⁸⁰.

30.Hüseyin Turgut Efendi:

1901 doğumlu olan Hüseyin Turgut Efendi'nin babası Eyüp Efendi'dir. İlkokulu Yenipazar Mektebi'nde tamamladıktan sonra, orta tahsilini Konya Muallim

⁵⁷⁸ KMA, defter no:59, s.12.

⁵⁷⁹ KMA, defter no:59, s.13.; KMA, defter no:51, belge no:8. (1339-1340)

⁵⁸⁰ KMA, defter no:59, s.13.

Mektebi'nde 1920'de tamamlamıştır. 15 Ağustos 1920'de göreve başlayan muallimin ilk görev yeri, 800 kuruş maaş ile, Karaman kazasının İbrala nahiyesi ibtidai mektebi olmuştur. Ardından 14 Eylül 1921'de, 700 kuruş maaş ile, Karaman Mithat Paşa mektebi baş muallimi olan Hüseyin Turgut Efendi, 24 Eylül 1922'de, 700 kuruş maaş ile, Karaman İdadisi İbtidai kısmına baş muallim olarak atanmıştır, aynı okulda görev yaparken 2 Eylül 1923'de maaşı 1000 kuruş olmuştur. Aynı okulda görev yaparken 1 Aralık 1924'de maaşı 800 kuruşa düşmüştür. 1 Aralık 1924'de okulun adı lise olmuştur. 21 Temmuz 1924'de lisenin kapatılması ile 13 Eylül 1925'de 1200 kuruş maaş ile Karaman Şemsülmaarif mektebi muallimliğine tayin edilmiştir. 1 Eylül 1927 ile 28 Nisan 1928 arasında Gazi Mektebinde görev yapmıştır. Karaman Merkez Birinci İlk Mektebi (Gazi Mektebi)'nde beşinci sınıf muallimi olarak görev yapmaktadır. 28 Nisan 1928'den sonra staj görmek için gittiği Harbiye Mektebinden 8 Kasım 1928'de dönmüştür. Son olarak Kayseri Zincirdere Darüleytamına 13 lira maaş ile, naklen tayin edilmiştir⁵⁸¹.

31.Mehmet Hidayet Efendi:

1902 Karaman doğumlu olan Mehmet Hidayet Efendi'nin babası Hacı Mustafa Efendi'dir. Karaman İdadisi muallim muavinliği ehliyetnamesine sahiptir. 1 Ocak 1920'de, 400 kuruş maaş ile, Karaman İdadisi'nde göreve başlayan muallim, daha sonra sırasıyla 600 kuruş maaş ile Mithat Paşa İbtidai mektebi muallimliği, 800 kuruş maaş ile Kızılca Köyü muallimliği, 600 kuruş maaşla Karaman idadisi resim, elişleri ve terbiye-i bedeniye muallim vekilliği, 700 kuruş maaş ile Karaman Numune ibtidai mektebi muallimliği ve son olarak 1923 yılında tekrar Karaman İdadisi İbtidai kısmına muallim olarak atanmıştır. Bundan sonra, 25 Haziran 1924 tarihinde Kayseri Zincirdere Darüleytamına 12 lira maaş ile naklen tayin edilmiştir⁵⁸².

32.Ahmet Mithat Efendi:

1900 doğumlu olan Ahmet Mithat Efendi'nin babası İsmail Hakkı Bey'dir. Muvakkat ehliyetnamesi vardır. 1919 Karaman idadisi mezunudur. 1918'de Yakacık'da 32.5 kuruşa, makineli tüfek zabıt namzetliği yapmaya başlamış, zabıt

⁵⁸¹ KMA, defter no:34, belge no:2 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:51, belge no:10(1339-1340); KMA, defter no:56, s.231; KMA, defter no:49, s.1.; KMA, defter no:59, s.14.

⁵⁸² KMA, defter no:59, s.14.

namzetliği ve zabıt katipliği görevlerinde 25 Mart 1922'e kadar kalmış ve bu tarihten sonra, 700 kuruş maaş ile mülazım-ı sanilik görevine getirilmiş, yaverlik yapmış ve 2 şubat 1924 tarihinde Karaman Lisesi terbiye-i bedeniye öğretmenliğine, 500 kuruş maaş ile atanmıştır; 1 Haziran 1924'a kadar bu görevinde kalmıştır. Karaman Lisesi'nin 13 Temmuz 1926'da lağvedilmesi ile görevi sona ermiřtir⁵⁸³.

33. Sadık Hulusi Bey:

1882 Eğirdir doğumludur. Babasının ismi Hacı Hasan Efendi'dir. İlkokulu Eğirdir'de köyünde okumuş, darlmualliminden 1912'de tasdikname almıştır. 23 Ekim 1909'da 400 kuruş maaş ile rüştiye muallimi olarak göreve başlamış, Balkan Savaşları başlayınca muallimlik görevinden ayrılmış, askeri rüştiyede ve Harput'da görev yaptıktan sonra 20 Aralık 1924 tarihinde Elaziz(Elazığ) Muallim Mektebi Tatbikat Mektebi Müdürlüğü görevine, 2000 kuruş maaş ile getirilmiştir. Aynı görevi yürütmekte iken, 19 Teşrinevvel 1926'da müdür vekaletine getirilmiş ve maaşı 2700 kuruştan 1350 kuruşa düşmüştür. 2 Ekim 1926 tarihinde 2700 kuruş maaş ile Konya Muallim Mektebi Tatbikat Mektebi Muallimliği'ne getirilmiştir. 11 Ekim 1927'de Karaman Merkez Mektebi başmuallimliğine 2700 kuruş maaş ile tayin olunmuřtur⁵⁸⁴.

34.Firdevs Cemiliye Hanım:

1906 Adana doğumludur. Babası Yusuf Celal Bey'dir. Akşehir kazası numune mektebinde ilk tahsilini almış, orta öğrenimini 1926'da mezun olduğu Konya Kız Muallim mektebinde tamamlamıştır. 12 Ekim 1926'da Antalya'da 1500 kuruş maaş ile göreve başlamış ve 15 Ekim 1927'de Karaman Cumhuriyet Mektebi'ne tayini çıkmıştır. 16 Haziran 1928'de Konya Cumhuriyet mektebinden Karaman Gazi mektebine (Merkez Birinci Muhtelit Mektebi) 1500 kuruş maaş ile tayin olunmuřtur⁵⁸⁵.

⁵⁸³ KMA, defter no:59, s.15 ; KMA, defter no:51, belge no:7(1339-1340)

⁵⁸⁴ KMA, defter no:34, belge no:1 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.1.

⁵⁸⁵ KMA, defter no:49, s.1.

35. Vehbi Doğan Bey:

1896 Niğde doğumlu olan Vehbi Doğan Bey'in babasının adı İsmail Hakkı Efendi'dir. 1915'de evlenmiştir. İlkokulu Bozkır ibtidai ve rüştiyesinde okuduktan sonra Ankara Darülmuallimin birinci sınıfında iken Harb-i Umumi üzerine eğitimi yarım kalmıştır. 21 Aralık 1915'de Niğde'nin köyünde başlayan öğretmenlik hayatı Adana, Tarsus ve Konya'da çeşitli okullarla devam etmiştir. 20 Mayıs 1926 tarihinde kabul edilen kanunu'nun⁵⁸⁶ 2.maddesi gereğince, beş yıldan fazla öğretmenlik görevini yerine getirdiği için, Vehbi Doğan Bey asaleten öğretmenlik kadrosu almıştır. Bunun dışında hizmet yılı beş seneyi geçmeyen muallim muavinleri öğretmenlik meslek dersleri sınavlarına girerek muvaffakiyet göstermeleri halinde muallimlik kadrosu alabileceklerdi⁵⁸⁷. Bundan sonra Vehbi Doğan Bey'in 20 Mayıs 1926'da asaleten öğretmenlik görevine getirilmesi ile maaşı 1.000 kuruştan 1.620 kuruşa çıkmıştır. 5 Ekim 1927'de, 1620 kuruş maaş ile Karaman Merkez Muhtelit Mektebi'ne tayin olunmuştur. Okulun ikinci sınıf öğretmeni olarak görev yapmakta iken 1 Kasım 1928'de Konya Hatıp Köyü'ne muallim olarak atanmıştır⁵⁸⁸.

36.Leman Hanım:

1907 Edirne doğumlu olan Leman Hanım'ın babasının adı Ahmet Nuri Efendi'dir. İlköğrenimini Konya Mahmud Şevket Paşa Mektebi'nde ve orta öğrenimini ise 1925 yılında Konya Kız Muallim Mektebi'nde tamamlamıştır. Kız Muallim Mektebi şهادetnamelidir. 1000 kuruş maaş ile 12 Eylül 1925'de Konya'da göreve başladıktan 5 ay 4 gün sonra 17 Ocak 1926'da "meclis kararı ile" görevine son verilmiş ve ancak 20 Nisan 1926'da Konya Akif Paşa Mektebi'nde tekrar görev yapmaya başlamıştır. 1 Eylül 1927'de 1500 kuruş maaş ile Karaman merkez Birinci

⁵⁸⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c025/tbmm02025104.pdf>: İlk mektep muallim ve muallim muavinlerine dair 842 numaralı ve 20 Mayıs 1926 tarihli kanunu: Madde 2. — Birinci maddenin şümulü haricinde kalan muallim muavinlerinden olup yine bu kanunun neşri tarihinde beş sene muvaffakiyetle hizmeti geçmiş olanlar dahi muallim addedilirler. (Son görüntülenme: 10.10.2017.)

⁵⁸⁷ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c033/b080/tbmm020330800498.pdf>: "Her ne suretle olursa olsun hizmeti beş seneye balığ olamayan muallim muavinlerinden meslek dersleri imtihanında muvaffak olanlar dahi muallim addolunurlar"(Son görüntülenme: 10.10.2017.)

⁵⁸⁸ KMA, defter no:34, belge no: 5 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.2.

Mektebi'ne kadrosu nakledilmiştir. Okulun üçüncü sınıf muallimi olarak görev yapmaktadır⁵⁸⁹.

37.Fatma İlhan Hanım:

Konya Mahmud Şevket Paşa İlkokulunda eğitim aldıktan sonra, orta öğrenimini Konya Kız Muallim Mektebi'nde yapmıştır. 1922 darülmualimat mezunudur. 16 Şubat 1338'de Seydişehir'de başlayan öğretmenlik kariyerinde Ilgın ve Sultaniye'de çalıştıktan sonra 21 Teşrinevvel 1928'de 1500 kuruş maaş ile Karaman Gazi Paşa ilk mektebine tayini ile devam etmiştir. 16 Şubat 1930'a kadar burada görev yapmıştır⁵⁹⁰.

38.Cihan Hanım:

1318 Edirne doğumludur, babası Ahmet Nuri Efendi'dir. İlkokulu Konya Mahmud Şevket Paşa mektebinde tamamlamıştır. 1923 yılında geçici (muvakkit) ehliyetname almıştır. 16 Şubat 1919'da Konya'da başlayan öğretmenlik hayatı, 1 Eylül 1927'de Karaman merkez Birinci Muhtelit Mektebi'ne(Gazi Mektebi'ne) birinci sınıf öğretmeni olarak, 920 kuruş maaş ile, tayin olması ile devam etmiştir⁵⁹¹.

39.Edip Bey:

1301'de Van'da doğmuştur. Babası Ali Efendi'dir. Van Vilayeti merkez ilk mektebinde ve askeri rüştiyede okumuştur. Orta öğrenimine İzmir muallim mektebinde devam etmiştir. 1319 İzmir Muallim mektebi mezunudur. 17 Kanunevvel 1319'da 300 kuruş maaş ile Acıpayam merkez mektebinde başlayan öğretmenlik hayatı, Nazilli, Bozdoğan, Yenipazar ile devam etmiş ve 28 Teşrinevvel 1928'de 2350 kuruş maaş ile Karaman Gazi Mektebi muallimliğine tayin edilmesi ile devam etmiştir. 5 Aralık 1931'de İzmir'e tayin olmuş, sicil dosyası İzmir Maarif Müdürlüğü'ne gönderilmiştir⁵⁹².

⁵⁸⁹ KMA, defter no:34, belge no:4 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.3.

⁵⁹⁰ KMA, defter no:34, belge no:7 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.3.

⁵⁹¹ KMA, defter no:34, belge no:6 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.3.

⁵⁹² KMA, defter no:34, belge no:8 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:56, s.361; KMA, defter no:49, s.3.

40.Abdurrahman Bey:

1889 yılında Bozkır'da dünyaya gelmiştir. Babası Mustafa Efendidir. 1912 Konya Darülmualimin mezunudur. 31 Aralık 1928'de, 1950 kuruş maaş ile Karaman Cumhuriyet mektebine tayin olmuştur⁵⁹³.

41.Galip Bey:

1911 doğumludur. 750 kuruş maaş ile 17 Ekim 1928'de Karaman Cumhuriyet mektebine vekil öğretmen olarak atanmıştır. Göreve başlamamıştır⁵⁹⁴.

42.Hamdi Bey:

1906 Bor doğumludur. Babası Halil Efendi'dir. 1926 Muallim Mektebi mezunudur. 7 Nisan 1929'da 1500 kuruş maaş ile Cumhuriyet mektebine atanmıştır⁵⁹⁵.

43. Ali Galip Bey:

1902 Konya doğumlu olan Ali Galip Bey'in babasının adı Mehmet Rıfat Efendi'dir. İlk öğrenimini Konya'da ve orta öğrenimini 1922 yılında Konya Muallim Mektebinde tamamlamıştır. Muallim mektebi şهادetnamelidir.. İlk olarak Karaman'da 8 Eylül 1338'de Kızıllar köyünde, 600 kuruş maaş ile öğretmenlik hayatı başlamıştır. 1 Eylül 1927'de 1500 kuruş maaş ile Karaman Cumhuriyet Mektebi'nde göreve başlamış ve 26 Nisan 1928'e kadar bu görevde kaldıktan sonra, 8 Kasım 1928'de Harbiye Mektebi'ne staj görmeye gitmiştir. Son olarak 1928 yılı itibari ile Karaman merkez ikinci muhtelit mektebinde başmuallim olarak görev yapmaktadır ve ikinci ve üçüncü sınıfları okutmaktadır⁵⁹⁶.

44.Abdülhalim Bey:

1887 Konya doğumludur, babasının ismi Hacı Mehmet Efendidir. 1910 ve 1926 yıllarında iki defa evlenmiştir. Konya Akif Paşa Mektebi'ndeki ilköğreniminden sonra orta tahsilini Konya Ereğli muallim mektebinde

⁵⁹³ KMA, defter no:49, s.4

⁵⁹⁴ KMA, defter no:49, s.4

⁵⁹⁵ KMA, defter no:49, s.4

⁵⁹⁶ KMA, defter no:34, belge no:9 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.5.

tamamlamıştır. 1909 Konya Darülmuallimin şehadetnamelidir. 30 Kasım 1909'da Üsküp ilk mektebinde, 250 kuruş maaş ile baş muallim olarak göreve başlamıştır. Üsküp'ten sonra Konya'da çeşitli okullarda görev yapmıştır. Konya merkez Alaaddin Mektebi'nde görev yaparken 1 Mart 1926'da aynı okulda baş muallim olmuştur. Ardından 1 Haziran 1927'de 1950 kuruş maaş ile Cumhuriyet mektebi muallimliğine getirilmiştir. 1928 yılı itibari ile ikinci muhtelit mektebinde birinci sınıf muallimi olarak görev yapmaktadır⁵⁹⁷.

45.Hüseyin Hami Bey:

1893 İbradi doğumlu olan muallimin babasının ismi Mustafa Efendi'dir. 1913 Konya Darülmuallimin mezunudur. 1950 kuruş maaş ile 1 Eylül 1927'den 7 Haziran 1928'e kadar Şemsülmaarif Kız Mektebi Baş Muallimliğini yapmıştır⁵⁹⁸.

46.Halid Fahri Bey:

1897 Ilgın doğumlu olan Halid Fahri Bey'in babasının ismi Osman Nuri Bey'dir. 1335 Konya Darülmuallimin mezunudur. 1725 kuruş maaş ile 19 Haziran 1928'de Karaman Şemsülmaarif Kız Mektebinde(Güneş Mektebi'nde) göreve başlamıştır⁵⁹⁹. Tezkere sonrası 29 Ocak 1929'da 3000 kuruş maaş ile muallimliğe ilaveten Karaman kütüphanesinde görevlendirilmiştir⁶⁰⁰.

47.Hüseyin Avni Bey:

1901 Karaman doğumlu olan muallimin babası Mehmet Ali Bey'dir, İlkokulu Karaman İbtidai mektebinde okumuştur. 1922 Karaman İdadisi mezunudur. 16 Aralık 1922'de, 405 kuruş maaş ile ihtiyat zabıt namzetliği ile memuriyete başlamıştır. Daha sonra, 600 kuruş maaş ile tahrirat katip vekilliği, 700 kuruş maaş ile muhasib-i hususiye muavinliği görevlerini yaptıktan sonra 1 Kasım 1926'da Karaman Cumhuriyet İlkmebine, 800 kuruş maaş ile, muallim muavini olarak atanmıştır. 1 Eylül 1927'de 800 kuruş maaş ile Karaman Şemsülmaarif Kız Mektebi'ne(Güneş Mektebi'e) atanmış, 12 Teşrinevvel 1928'e kadar bu okulda

⁵⁹⁷ KMA, defter no:34, belge no:10 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.5.

⁵⁹⁸ KMA, defter no:49, s.6

⁵⁹⁹ KMA, defter no:49, s.6

⁶⁰⁰ KMA, defter no:49, s.18

kaldıktan sonra, bu tarihte İbrala Nahiyesi İbtidai mektebine 1500 kuruş maaş ile tayin olmuştur. Burada 29 Eylül 1928'e kadar görev yaptıktan sonra bu tarihte maaşına "inhaname" ile 700 kuruş zam yapılmıştır. 1928 yılı itibari ile Şemsülmaarif ilk kız mektebinde üçüncü sınıf muallimi olarak görev yapmaktadır. Tayini Afyonkarahisar'a çıktığı için, 5 Ocak 1933'de sicil dosyası Afyokarahisar maarif müdürlüğüne gönderilmiştir⁶⁰¹.

48.Hayriye Jale Hanım:

1905 İstanbul doğumludur. Babası Hacı Hasan Efendi'dir. 1926 muallimlik şehadetnamesine sahiptir. İlköğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra önce liseye devam etmiş ardından darülmuallimine naklen geçerek 1926 yılında mezun olmuştur. Ereğli Şemsülmaarif mektebinde öğretmenlik yapmaktayken, 13 Ekim 1928'de 1500 kuruş maaş ile Karaman Güneş mektebine tayin olmuştur. Mektebin ikinci sınıflarını okutmaktadır⁶⁰².

49.Nefise Turhan Hanım:

1900 Akşehir doğumlu olan Nefise Hanım'ın babasının ismi İsmail Efendi'dir. 1921 Konya Darülmuallimat mezunudur. İlk tahsilini Akşehir mektebi ibtidaisinde almıştır. 12 Haziran 1332'de, 600 kuruş maaş ile Akşehir'de göreve başlamıştır. 4 Teşrinevvel 1926'da Karaman Şemsülmaarif Kız Mektebi (Güneş Mektebi) Muallimeliğine, 1500 kuruş maaş ile, tayin olunmuştur. 1928 yılı itibari ile bu okulun ikinci sınıf muallimeliğini yapmaktadır⁶⁰³.

50.Nuriye Hanım:

1895 Niğde doğumlu olan muallimenin babasının ismi İsmail Efendi'dir. İlköğrenimini Konya İnas Mektebi'nde tamamlamıştır. 28 Aralık 1914'de Niğde İnas Rüştüye Mektebi muallimliği ile göreve başlamıştır. 1920'de öğretmen ehliyetnamesi

⁶⁰¹ KMA, defter no:34, belge no:16 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.6; KMA, defter no:56, s.246; KMA, defter no:49, s.16.

⁶⁰² KMA, defter no:34, belge no:22 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.6.

⁶⁰³ KMA, defter no:34, belge no:15 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.7; KMA, defter no:34, belge no:15 (1 Kanunsani 1928). (1. kaynakta Nefise hanım yazaken,2 kaynakta Nefise Turhan yazmaktadır; 1.kaynakta doğumyeri yalvaç yazarken 2.kaynakta doğum yeri Akşehir yazmaktadır; fakat öğretmen sicil numaraları 197 olduğu için aynı kişi olmalıdırlar.)

almıştır. Sille nahiyesinde, Çumra'da, Konya merkezde görev yaptıktan sonra 1 Haziran 1927'de Karaman ikinci kız mektebinde 1620 kuruş maaş ile muallimeliğe getirilmiştir. 1 Haziran 1927'de okulun adı "Güneş" mektebi olmuştur⁶⁰⁴.

51.Cafer Sadık Bey:

Daha önce 1884 Silistre(Bulgaristan) doğumludur. Babası Mehmet Ağa'dır. 1907 Selanik Darümuallimin mezunudur. İlk görevi olarak 14 Nisan 1919'da Karaman Mithat Paşa Mektebi'ne muallim vekili olarak 400 kuruş maaş ile tayin olmuştur. Ardından sırasıyla Menbaülirfan, Kızılcılar Köyü, Akçaşehir Köyü, Sıdırva Köyü, Kurtuluş Mektebi, Kız Mektebi muallimliklerinde bulunmuştur. Şemsülmaarif mektebi muallimliği yapmakta iken 1 Eylül 1927'de 1500 kuruş maaş ile Karaman Cumhuriyet Mektebine başmuallim olarak atanmış, 1 Mart 1926'da maaşı 1725 kuruş olmuştur. 1928 yılında Cumhuriyet mektebi birinci sınıf öğretmenliği görevini yapmaktadır⁶⁰⁵.

52.Muhsine Hanım:

1889 İzmir doğumludur. Babasının ismi Mustafa Efendi'dir. İlköğrenimini İzmir Rüştüyesi'nde tamamlamıştır. 1916 tarihinde muvakkıt(sürelî) ehliyetname almıştır. İlk olarak 1916'da Bursa'da Lalaşahin Mektebi Muallimeliği ile göreve başlamıştır. Adana 23 Nisan Kız Mektebi muallimesi iken, 8 Ekim 1927'de 920 kuruş maaş ile Cumhuriyet Mektebi'ne muavin olarak tayin olmuştur. 29 Eylül 1930'da Kütahya Maarif Müdürlüğü emrine naklen tayin olmuştur⁶⁰⁶.

53.Kemal Bey:

1914 Sivas doğumludur. Babasının adı Mehmet Ali'dir. İlk olarak vekil olarak 26 Ekim 1929'da 750 kuruş maaş ile Cumhuriyet mektebine atanmıştır⁶⁰⁷.

⁶⁰⁴ KMA, defter no:49, s.8; KMA, defter no:34, belge no:18 (1 Kanunsani 1928).

⁶⁰⁵ KMA, defter no:34, belge no:21 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.9.

⁶⁰⁶ KMA, defter no:34, belge no:19 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.9.

⁶⁰⁷ KMA, defter no:49, s.10

54.Mustafa Kazım Efendi:

1897 Nevşehir doğumludur, babasının adı Mehmet Efendi'dir. İlkokulu Nevşehir mektebi ibtidaisinde ve orta öğrenimini de Bursa idadisinde yapmıştır. İdadi ehliyetnamelidir. 23 Ekim 1911'de 300 kuruş maaş ile göreve başlamış, 2 Eylül 1914'da ihtiyat zabıt katipliğine getirilmiş , milli mücadelede, 8 Aralık 1920 ile 8 Eylül 1923 arasında, 800 kuruş maaş ile mülazım-ı evvelik görevini üstlenmiştir. 18 Eylül 1924'de, 700 kuruş maaş ile, Karaman Pınarbaşı Köyü Mektebi'ne öğretmen olarak atanmış, 20 Mayıs 1926'da maaşı 800 kuruştan 1740 kuruşa çıkmıştır. 1 Eylül 1927'de ise İlisıra Mektebi'ne beşinci sınıf öğretmeni olarak tayin olmuştur. Soyadı kanundan sonra "Aydın" soyadını almıştır⁶⁰⁸.

55.Mehmet Zeki Bey:

1903 Karaman doğumludur, babasının adı Hacı Hüseyin Efendi'dir. İlkokulu Karaman Mektebi İbtidaisi'nde okumuş ve Karaman İdadisi'nden 1921'de mezun olmuştur. 1 Eylül 1927'de 1500 kuruş maaş ile Kılbasan Köyü'ne dördüncü sınıf öğretmeni olarak tayin olmuş, 28 Nisan 1928'e kadar bu görevde kalmıştır. Staj için, 8 Ekim 1928'de Harbiye Mektebi'ne girmiştir. Soyadı kanunundan sonra "Üyetürk" soyadını almıştır⁶⁰⁹.

56.Abdüllatif Bey:

1900 Karaman doğumlu olan Abdüllatif Bey'in babasının adı Hacı Mehmet Efendi'dir. İbtidai ve rüştiye okullarını Karaman'da okumuş ardından Karaman İdadisi'nden 1919 yılında mezun olmuştur. İhtiyat zabıtlığı görevi ile 1917'de göreve başlamış ve mülazımlık yapmıştır. Akçaşehir'e 1 Şubat 1926'da 800 kuruş maaş ile öğretmen olarak tayin edilmiş, 23 Haziran 1928'e kadar bu görevde kalmıştır. 15 Teşrinvevvel 1928 de İbrala Nahiyesi İbtidai Mektebi'ne başmuallim olarak tayin edilmiştir⁶¹⁰.

⁶⁰⁸ KMA, defter no:34, belge no:24 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:56, s.123 ; KMA, defter no:49, s.11.

⁶⁰⁹ KMA, defter no:56, s.164; KMA, defter no:49, s.11; KMA, defter no:34, belge no:25 (1 Kanunsani 1928).

⁶¹⁰ KMA, defter no:34, belge no:27 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.12; KMA, defter no:49, s.16.

57.Salih Zeki Bey:

1902 Harput doğumlu olan Salih Zeki Bey'in babasının adı Şakir Efendi'dir. 1911'de muallimlik ehliyetnamesi almıştır. 15 Ekim 1928'de Karaman Akçaşehir Mektebine tayin olmuştur. 24 Ekim 1928'e kadar bu görevde kalmıştır⁶¹¹.

58. Nuri Efendi:

1899 Bağdat doğumludur, babası Ahmet Efendi'dir. İlköğrenimini askeri rüştiyede tamamlamış, orta öğrenimini Kuleli Askeri İdadisinde ve Yüksek öğrenimini Mekteb-i Harbiye'nin birinci sınıfından terk etmiştir. 1925 tarihinde askeri liseden muallim muavini ehliyetnamelidir. Mart 1915'de 700 kuruş maaş ile mülazım-ı sanilik görevine getirilmiş, Karaman iskan memurluğu, Kızılyaka muallimliği görevlerinde bulunduktan sonra, Eylül 1927'de 1500 kuruş maaş ile Manyan köyüne öğretmen olarak atanmıştır⁶¹².

59.Halid Bey:

1884 İstanbul doğumludur. Babası Reşit Bey'dir. 1924 yılında ehliyetname almıştır. 1925'de Manyan köyüne 700 kuruş maaş ile öğretmen olarak görev yaparken, 1 Eylül 1927'de Kızılyaka mektebine 800 kuruş maaş ile öğretmen olarak atanmıştır. 31 Eylül 1928'e kadar burada görev yapmıştır⁶¹³.

60.Rıza Bey:

1902 Karaman doğumludur. 1919 Karaman İdadisinden mezundur. Muallim muavini olarak 23 Aralık 1928'de 800 kuruş maaş ile Kızılyaka mektebinde göreve başlamıştır⁶¹⁴.

61.Ömer Lütfi Bey:

1895 Karaman doğulu olan Lütfi Bey'in babası Hüseyin Çavuş'tur. İlköğrenimini Karaman ibtidai ve rüştiyelerinde yaptıktan sonra İstanbul'da Darülhilafe'ye devam etmiştir. Darülhilafe'yi bitirememiş, okulun 6. sınıfından

⁶¹¹ KMA, defter no:49, s.12.

⁶¹² KMA, defter no:34, belge no:28 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.13.

⁶¹³ KMA, defter no:49, s.13; KMA, defter no:56, s.204.

⁶¹⁴ KMA, defter no:49, s.13

1920’de ayrılmıştır. 8 Kasım 1924’de 700 kuruş maaş ile Karaman Mekteplerinin din dersleri muallimliğine getirilmiştir. 24 Mayıs 1925’e kadar bu görevde kaldıktan sonra din derslerinin müfredattan kaldırılması üzerine, Aşağı Hadim ikinci muallimliğine getirilmiştir. 1500 kuruş maaş ile 1 Eylül 1927’de Sıdırva Köyü mektebine tayin olmuştur. 28 Ocak 1928’e kadar bu okulda görev yapmıştır, muallimin tahsisatı Bardas köyüne nakledilmiştir. 29 Ocak 1928’de 1500 kuruş maaş ile Bardas Mektebi’nde göreve başlamıştır. Soyadı kanundan sonra “Bozal” soyadını almıştır. Bakanlık müdürler komisyonunun kararı ile 08.06.1951 tarih 347 sayılı kararıyla emekliye ayrılmış ve 10.07.1951 tarihinde görevinden ayrılmıştır⁶¹⁵.

62.Cafer Tayyar Bey:

1897 Karaman(Gaferyad) doğumlu olan muallimin babası Abdurrahman Efendi’dir. Gaferyad İbtidai Mektebi’nin ardından Konya Darümuallimin ikinci sınıfında öğrenim görmekte iken okulu bırakmıştır. Muallim ehliyetnamesini 1926’da almıştır. 23 Aralık 1924’de Eminler Köyü’nde ilk görevine başlamış, muallim muavini olarak 800 kuruş maaş ile 1 Eylül 1927’den 11 Aralık 1928’e kadar Dinek Köyü İbtidai Mektebi’nde görev yapmıştır. Dinek Köyü’nün tahsisatı olmadığından, 15 Kanunevvel 1924’de 800 kuruş maaş ile Karaman Göcer köyüne muallim olarak atanmıştır. Muallim soyadı kanundan sonra “Baykur” soyadını alacaktır⁶¹⁶.

63.Ahmet Muhtar Bey:

1897 İlisıra doğumludur, babasının adı Recep Hulusi’dir. İlkokulu Karaman İlisıra Köyü’nde okumuştur. 1332’de Konya Islah-ı Medaris⁶¹⁷ 4.sınıftan okulu terk etmiştir. 4 Nisan 1334’de ihtiyat zabıt namzetliği görevine getirilmiştir. Mülazım sanilik, İlisıra, Gaferyad, Kılbasan, Pınarbaşı muallimleri görevlerinde bulunmuştur. 1923’de öğretmen ehliyetnamesi almıştır. Kılbasan muallimliğinde bulunurken 28 Ekim 1339’da 700 kuruş maaş ile İlisıra’ya muallim olarak atanmıştır. 1 Mart 1926’da

⁶¹⁵ KMA, defter no:34, belge no:30 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.14; KMA, defter no:49, s.18; KMA, defter no:56, s.135.

⁶¹⁶ KMA, defter no:34, belge no:43 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:34, belge no:31(1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.14.

⁶¹⁷ İlk modern medrese hüviyetindeki bu okul İstanbul’da dahil olmak üzere Osmanlı ülkesinde ilk kez 1910 yılında Konya’da açılmıştır. (Bknz: Sarıçelik, s.1)

İlisıra'da muallimlik yaparken maaşı 700 kuruştan 920 kuruşa çıkmıştır. İlisıra köyünde öğretmenlik yapmakta iken, muavin olarak 920 kuruş maaş ile 1 Eylül 1927'de Pınarbaşı mektebine tayin olmuş ve 1 Eylül 1929'da Pınarbaşı beşinci sınıf muallimliği yaparken açılan kursta başarılı olduğu için maaşı 1758 kuruşa çıkmıştır. Soyadı kanunun çıkmasından sonra "Altınay" soyadını alacaktır⁶¹⁸.

64.Osman Nuri Bey:

1 Nisan 1899 tarihinde Karaman'da doğmuştur. Osman Nuri Bey'in babası Mehmet Rıfkı Efendi'dir. Karaman Numune Mektebi İbtidaisi'nde ilköğrenimini tamamladıktan sonra Karaman Ziraat İdadisi'ne devam etmiştir. 1918 yılında ihzari(hazırlık) sınıfından sonra Karaman İdadisi'nden tasdikname almıştır. Ziraat İdadisi ihzari sınıfı tasdiknamelidir. 13 Şubat 1340'da Karaman Kızılcalar Köyü'ne 700 kuruş maaş ile muallim vekilliği görevi ile tayin olmuştur. 1 Eylül 1927'de 800 kuruş maaş ile Boyalı köyüne ikinci sınıf muallim muavini olarak atanmıştır. 30 Eylül 1929'a kadar bu okulda görev yapan muallim Boyalı Köyü'nde görev yapmakta iken 30 Haziran 1929'da açılan kursta başarılı olmuş ve 1 Ekim 1929'dan itibaren maaşı 800 kuruştan, 1620 kuruşa çıkmıştır. Soyadı kanunundan sonra "Erdoğan" soy ismini almıştır⁶¹⁹.(Tasdikname fotoğrafı)

65.Ömer Kazım Bey:

1884 Karaman doğumlu olan Ömer Kazım Bey, 1906 Konya İdadisi mezunudur. Babasının adı Abdurrahman Efendi'dir. 1 Eylül 1927'de 1500 kuruş maaş ile İbrala köyünde göreve başlayan muallim 11 Ekim 1927'de istifa etmiştir⁶²⁰.

66.Mehmet Sadık Bey:

1903 Gaferyad Kasabası doğumlu olan Mehmet Sadık Bey'in babası Abdurrahman Efendi'dir. İlkokulu Gaferyad Kasabasında, orta öğrenimini 1922'de Karaman İdadisinde tamamlamıştır. 25 Ocak 1922 tarihli şهادetnamesi TBMM adına verilmiştir. İlk görevi 1 Nisan 1923 tarihinde başladığı Karaman

⁶¹⁸ KMA, defter no:49, s.15; KMA, defter no:34, belge no:32 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:56, s.58.

⁶¹⁹ KMA, defter no:34, belge no:33 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:56, s.114; KMA, defter no:49, s.15.

⁶²⁰ KMA, defter no:49, s.16

mahkemesinde zabıt katipliğidir. 29 Kasım 1927’de 800 kuruş maaş ile muallim muavini olarak İbrala köyüne atanmış, 28 Nisan 1928’e kadar görev yapmıştır. 8 Ekim 1928’de staj görmek üzere Harbiye Mektebine gitmiştir⁶²¹.

67.Ali Rıza Bey (Arıkan):

1889 Karaman doğumlu olan, Ali Rıza Bey’in babası Hacı Durmuş Ağa’dır. Karaman ibtidai ve rüştiyesinde okuduktan sonra(Mezuniyet belgesi için bkz Ek-19.) Adana Erkek Muallim Mektebi’ne devam etmiştir, 1912’de muallim mektebinden mezun olmuştur. 1912’de ilk görev yeri Adana’dır. 1 Nisan 1918’de Karaman Mithat Paşa mektebine atanmıştır. 17 Mart 1923’e kadar Gaferyad’da öğretmenlik yapmakta iken bu tarihte Karaman merkez Menbaülirfan mektebine, 800 kuruş maaş ile tayin olunmuştur. 1 Nisan 1918’den 8 Şubat 1927 tarihine kadar Menbaülirfan (Merkez Mektebi) mektebinde görev yaptıktan sonra inzibat kararı ile (?) Ilgına tayin edilmiştir. Ilgında görev yapmakta iken, 1950 kuruş maaş ile 1 Eylül 1927’de Kızıllar köyüne öğretmen olarak atanmıştır. Soyadı kanunundan sonra “Arıkan” soyadını almıştır⁶²².

68.Ahmet Bey:

1900 Erzurum doğumlu olan Ahmet Bey, 1913 Erzurum Darülmualimin mezunudur. Babasının adı Mehmet Tahir Efendi’dir. İhsaniye mektebinde görev yapmakta iken 1 Eylül 1927’de 1950 kuruş maaş ile Afgan mektebine atanmıştır⁶²³.

69.İsmail Hakkı Bey:

1898 Konya doğumlu olan İsmail Hakkı Bey’in, babası Mehmet Fevzi Efendi’dir. İlk tahsilini Konya ilk mektebinde aldıktan sonra Konya İmam Hatip Mektebi’ne devam etmiş ve 1925 yılında bu okuldan mezun olmuştur. 1925 yılında muavin ehliyetnamesi almıştır. 25 Eylül 1924’de Çumra’nın Kargın köyünde muallim vekilliğine atanmış, 1 Eylül 1927’de 1500 kuruş maaş ile Başkışla

⁶²¹ KMA, defter no:56, s.296 ; KMA, defter no:34, belge no:34 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.16.

⁶²² KMA, defter no:56, s.101; KMA, defter no:49, s.16; KMA, defter no:34, belge no:35 (1 Kanunsani 1928).

⁶²³ KMA, defter no:49, s.17

mektebine tayin olmuştur. 13 Ekim 1928'de Çumra'nın Alibey Höyüğü beldesi başmuallimliğine tayin olunmuştur⁶²⁴.

70.Ali Rıza Bey:

1909'da Konya'nın Çumra kazasının Akviran(Akören) nahiyesinde doğan Ali Rıza Bey'in babası Turan Efendi'dir. İlkokulu Akviran nahiyesinde okumuştur. 1927 Konya Ziraat mektebi mezunudur. Hadimde muallim muavini olarak görev yapmakta iken 1 Ekim 1927'de 800 kuruş maaş ile Başkışla Nahiyesi muallim muavinliğine; 29 Ekim 1928'de de aynı okula baş muallim olarak 1500 kuruş maaş tayin olmuştur. 19 Ocak 1929'da maaşına 700 kuruş zam yapılmış ve 30 Eylül 1929'da vekalet emri ile vazifesine son verilmiştir⁶²⁵.

71.Mehmet Sait Bey:

1902 Karaman doğumlu olan Mehmet Sait Bey'in babası Ali Efendi'dir. İlkokulu Karaman kazası ilk mektebinde okuduktan sonra, Karaman İdadisi'ne devam etmiş, 1918'de mezun olmuştur. 1926 yılında öğretmenlik ehliyetnamesi almıştır. 16 Haziran 1928'de(İhsanat ile) muavin olarak 1000 kuruş maaş ile ve 30 Ocak 1928'de muallim vekili olarak 750 kuruş maaş ile (ihsanat ile) Başkışla mektebine tayin olmuştur. 31 Ağustos 1929'da askerde bulunan öğretmenin görevine dönmesi sonucu Mehmet Sait Bey'in vazifesi de sona ermiştir⁶²⁶.

72.Remzi Bey:

Karahisar 1896 doğumludur, babasının Feyzi Efendi'dir. İdadi mezunudur. 28 Kasım 1929'da askerlik dönüşünde 1500 kuruş maaş ile muallim muavini olarak Başkışla mektebin de görevine başlamıştır. 7 Aralık 1933'de öğretmenin sicil dosyası tayin olduğu Afyonkarahisar Maarif Müdürlüğü'ne gönderilmiştir⁶²⁷.

⁶²⁴ KMA, defter no:49, s.17; KMA, defter no:34, belge no:37 (1 Kanunsani 1928).

⁶²⁵ KMA, defter no:34, belge no:42 (1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.17.

⁶²⁶ KMA, defter no:34, belge no:45(1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.17.

⁶²⁷ KMA, defter no:56, s.376 ; KMA, defter no:49, s.17.

73.Mustafa Bey:

1902 Karaman doğumlu olan Mustafa Bey, 1919 Karaman İdadisi mezunudur. 29 Aralık 1928'de 800 kuruş maaş ile muallim muavini olarak Burhan Köy mektebine (Burhaniye) tayin olmuştur⁶²⁸.

74.İbrahim Hilmi Bey:

1910 Kayseri doğumlu olan İbrahim Hilmi Bey, 1928 Ziraat Mektebi mezunudur. Babasının ismi Nuri Efendi'dir. Muallim muavini olarak atanmış ancak daha sonra öğretmen olarak kadroya girmiştir⁶²⁹.

75.Ramazan Şükrü Bey:

1902 Ereğli kazası ayrıncı nahiyesi doğumludur. Babası Ali Ağa'dır. Ayrıncı nahiyesi ilk mektebinden mezun olduktan sonra, Konya Sanayi Mektebi'nde 1922'de mezun olmuştur. 1925 yılında köy öğretmenliği ehliyetnamesi almıştır. Ereğli Divle'de görev yapmakta iken, 8 Ocak 1929'da 1500 kuruş maaş ile Karaman Morcalı Köyü'ne atanmıştır⁶³⁰.

76.Mehmet Bey:

1874 Elbistan doğumlu olan Mehmet Bey'in babası Recep Efendi'dir. Darülmualimin-i Rüştîye mezunudur. Askerlik sonrası muhafızlık görevi ile 21 Aralık 1929'da 300 kuruş maaş ile Karaman kütüphanesinde görevlendirilmiştir⁶³¹.

77.Mustafa Sabri Efendi:

1889 doğumlu olan Mustafa Efendi, 1916 tarihinde ehliyetname olarak öğretmenliğe başlamıştır. Hadimde öğretmenlik yaptıktan sonra 9 Nisan 1922'de 600 kuruş maaş ile Başkışla mektebine öğretmen olarak atanmıştır. 1 Mart 1923'de maaşı

---

⁶²⁸ KMA, defter no:49, s.18

⁶²⁹ KMA, defter no:49, s.19; (Belge tahrip olduğu için daha fazla okunamamıştır.)

⁶³⁰ KMA, defter no:34, belge no:38(1 Kanunsani 1928); KMA, defter no:49, s.19.

⁶³¹ KMA, defter no:49, s.18

700 kuruş olmuştur. Daha sonra Beyşehir vaizliğine tayin olunduğundan kadrosu diyanete devredilmiştir⁶³².

78.Abdülgaffar Efendi:

1876 Ereğli doğumludur, babası Abdülcelil Efendi'dir. Abdülgaffar Efendi, iki sınıflı Konya darümuallimin mezunudur. Pirloganda mektebinde muallimsani olarak görev yapmakta iken, 7 Eylül 1921'de 600 kuruş maaş ile, Menba'ülirfan mektebine muallim vekili olarak atanmış, ancak bilinmeyen bir nedenle 1 Mart 1922'de görevine başlayabilmiştir. 15 Eylül 1924'e kadar burada görev yapmıştır⁶³³.

79.Emine Turan Hanım:

1901 doğumlu olan Emine Turan Hanım, 1919 Karaman Kız Mektebi mezunudur. Karaman Reşadiye Ana Mektebinde muallimelik yaparken, 21 Nisan 1923'de 700 kuruş maaş ile Karaman merkez Şemsülmaarif mektebine muallime olarak tayin edilmiştir⁶³⁴.

80.Abdülgaffar Efendi:

1874 doğumlu olan Abdülgaffar Efendi, rüştiye mezunudur. İlk olarak 2 Ocak 1924'de 600 kuruş maaş ile Hadim Pirloganda mektebine öğretmen olarak atanmıştır⁶³⁵.

81.Sadık Efendi:

1899 doğumlu olan Sadık Efendi, 1915 Konya Islah-ı Medaris mezunudur. İlk görev olarak 600 kuruş maaş ile 24 Ocak 1924'de Karaman Yukarı Hadim'e öğretmen olarak atanmıştır. 18 Ağustos 1925'de bütçeden yapılan 100 kuruş zam ile maaşı 700 kuruş olurken, istifa etmiştir⁶³⁶.

⁶³² KMA, defter no:56, s.57.

⁶³³ 1 Mart 1339'da maaşı, bütçeden yapılan zam ile 700 kuruşa yükselecektir. (Bknz: KMA, defter no:16, s.4; KMA, defter no:56, s.59.:.)

⁶³⁴ KMA, defter no:56, s.69.

⁶³⁵ Bütçeden yapılan yüz kuruş zam ile 1 Mart 1924/R.1 Mart 1340'da maaşı 700 kuruş olacaktır.(Bknz: KMA, defter no:56, s.74.)

⁶³⁶ KMA, defter no:56, s.75.

*(f)-(e) fıkrasında yazılı olanlar dışındakiler ahlâk ve yetersizlik sebeplerinden dolayı tüzüğüne göre sicilleri üzerine kurumlarınca resen; Kaynak:

82.Mehmet Rıza Efendi:

1891doğumlu olan Mehmet Rıza Efendi, medrese mezunudur. İlk görevi olarak 9 Ağustos 1923’de 700 kuruş maaş ile Karaman İbrala Nahiyesi Kızıllar köyüne öğretmen olarak atanmıştır. Bakanlık müdürler komisyonu kararı ile 17 Haziran 1949 tarihli resmi gazetede yayımlanan 5434 sayılı Kanununun 39. Maddesinin f bendi* uyarınca emekliye ayrılmıştır. 27 Temmuz 1951’de görevinden ayrılmıştır⁶³⁷.

83.Fatma Nuran Hanım:

1907 doğumlu olan Fatma Nuran Hanım, 1923 Karaman Şemsülmaarif mektebi mezunudur. İlk olarak kendisini verilen görev, 29 Kasım 1923’de 600 kuruş maaş ile atandığı merkez Reşadiye Mektebi(Ermenek olmalı) muallimliğidir. 1 Mart 1924’de maaşı 800 kuruşa yükselmiştir⁶³⁸.

84.Ömer Kazım Efendi:

1884 doğumlu olan Ömer Kazım Efendi, 1908 Konya idadisi mezunudur. İlk görevi 700 kuruş maaş ile 5 Nisan 1923’de atandığı Karaman Gaferyad mektebi muallimliği olmuştur⁶³⁹.

85.Ali Rıza Efendi:

1315 doğumlu olan muallim, 1922 Konya Darülmualimin mezunudur. 18 Ağustos 1923’de 700 kuruş maaş ile Pirloganda mektebine atanmıştır. Soyadı kanunundan sonra “Ecem” soyadını almıştır⁶⁴⁰.

86.Ali Fehmi Efendi:

1887 doğumlu olan Ali Fehmi Efendi, 27 Nisan 1923’de 700 kuruş maaş ile Aşağı Hadim köyüne öğretmen olarak atanmıştır. Soyadı kanundan sonra “Eroğlu” soyadını almıştır⁶⁴¹.

---

http://ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=43:tke-cumhuretemeklsandi-kanunu&catid=1:yasa&Itemid=28 (Son görüntülenme: 06.10.2017)

⁶³⁷ KMA, defter no:56, s.91.

⁶³⁸ KMA, defter no:56, s.110.

⁶³⁹ KMA, defter no:56, s.111.

⁶⁴⁰ KMA, defter no:56, s.114.

87.Rıza Efendi:

1873 doğumlu olan Rıza Efendi, 1896 Mekteb-i Harbiye mezunudur. Yüzbaşılık görevinde iken, görevinden ayrılarak 18 Ekim 1924'de 700 kuruş maaş ile Karaman Aşağı Hadim köyüne ikinci öğretmen olarak atanmıştır⁶⁴².

88.Sacide Hanım:

1907 doğumlu olan Sacide Hanım Karaman İdadisi'nden ehliyetnamelidir. 28 Ekim 1924 tarihinde ilk görevi olarak merkez Ana Mektebi ikinci muallimliğine tayin olunmuştur⁶⁴³.

89.Emin Efendi:

1902 doğumlu olan Emin Efendi, Niğde Darülmualimat 3. Sınıfından tasdiknamelidir. 18 Ocak 1925'de 700 kuruş maaş ile Karaman merkez Menbaülirfan İlk Erkek Mektebi'ne öğretmen olarak atanmıştır. 20/07/1930 tarihinde, tayini nedeniyle, Niğde Maarif Müdürlüğü'nün talebi ile sicil dosyası Niğde'ye gönderilmiştir⁶⁴⁴.

90.Kazım Efendi:

1892 doğumlu olan Kazım Efendi, 30 Aralık 1924 tarihinde 700 kuruş maaş ile Karaman merkez Menbaülirfan İlk Erkek Mektebi'ne ikinci muallim olarak tayin olunmuştur. 4 Ekim 1926 tarihinde istifa etmiştir⁶⁴⁵.

91.Ayşe Vesile Hanım:

1880 doğumlu olan Ayşe Vesile Hanım, Darülmualimat mezunudur. 18 Eylül 1924 tarihinde 1000 kuruş maaş ile Karaman merkez Şemsülmaarif Kız Mektebi'nin baş muallimesi olmuştur. 15 Eylül 1926'ya kadar bu okulda görev yapmıştır⁶⁴⁶.

---

⁶⁴¹ KMA, defter no:56, s.119.

⁶⁴² KMA, defter no:56, s.129.

⁶⁴³ KMA, defter no:56, s.131.

⁶⁴⁴ KMA, defter no:56, s.143.

⁶⁴⁵ KMA, defter no:56, s.143.

⁶⁴⁶ KMA, defter no:56, s.154.

92.İbrahim Ethem Efendi:

1305 doğumlu olan İbrahim Ethem Efendi, 1339 yılından ehliyetname almıştır. 15 Eylül 1925’de 800 kuruş maaş ile Karaman Yukarı Hadim köyüne öğretmen olarak tayin olmuştur. Soyadı kanunu ile “Selvidal” soyadını alacaktır⁶⁴⁷.

93.Mustafa Tayyip Efendi:

1297 doğumlu olan Mustafa Tayyip Efendi, İstanbul Muallim Mektebi 3. sınıfından 1899 tarihinde ayrılmıştır. 1925 tarihinde 1000 kuruş maaş ile Karaman Menbaülirfan mektebi baş muallimliğine atanmıştır⁶⁴⁸.

94.Abdülatif Efendi(Mezhepoğlu):

1900 doğumlu olan Abdülatif Efendi, Karaman idadisi 1919 mezunudur. İlk görevi olarak 1926’da Akçaşehir Köyü’ne 700 kuruş maaş ile atanmıştır⁶⁴⁹.

95.Hayriye Pakize Hanım:

1897 doğumlu olan Hayriye Pakize Hanım, İstanbul Ana Mektebi mezunudur, Kastamonu Feyziyye Ana Mektebinde başmuallime olarak görev yapmakta iken, 20 Ekim 1924 tarihinde 1000 kuruş maaş ile Karaman kazası ana mektebi başmuallimeliğine atanmıştır⁶⁵⁰.

96.Mehmet Hayri Efendi:

1895 doğumlu olan Mehmet Hayri Efendi, 2 Aralık 1925’de Karaman Şemsülmaarif mektebine 700 kuruş maaş ile öğretmen olarak atanmıştır. 20.07.1930’da sicil dosyası Seydişehir Kaymakamlığı’nın talebi üzerine Seydişehir’e gönderilmiştir⁶⁵¹.

---

⁶⁴⁷ KMA, defter no:56, s.198.

⁶⁴⁸ KMA, defter no:56, s.200.

⁶⁴⁹ KMA, defter no:56, s.210.

⁶⁵⁰ KMA, defter no:56, s.216.

⁶⁵¹ KMA, defter no:56, s.225.

97.Ahmet Kaşif Efendi:

1898 doğumlu olan Ahmet Efendi, İstanbul Darülmuallimin mezunudur. 20 Eylül 1926 yılında 1500 kuruş maaş ile Ermenek Rehberi Terakki mektebine 1500 kuruş maaş ile tayin olmuştur. Soyadı kanunundan sonra “Kirman” soyadını alacaktır⁶⁵².

98.Ali Rıza Bey:

1902 Karaman doğumlu olan Ali Rıza Bey’in babasının adı Yusuf Ağa’dır. İlköğrenimini Karaman ibtidai ve rüştiyesinde yapmıştır. 1928’de evlenmiştir. 1335’de Karaman idadisinden mezun olmuştur. İlk görev yeri, 31 Aralık 1928’de 800 kuruş maaş ile, muallim muavini olarak atandığı Kızılyaka Köyü’dür. Soyadı kanunundan sonra soyadı “Toker” olacaktır⁶⁵³.

99.Mustafa Bey:

1902 doğumlu olan Mustafa Bey, Karaman idadisi mezunudur. Burhaniye köyüne 20 Aralık 1928’de 800 kuruş maaş ile muallim muavini olarak tayin olunmuştur⁶⁵⁴.

100.Mustafa Bey:

1902 doğumlu olan Mustafa Bey İmam Hatip okulundan mezundur, ilk görevi 30 Ekim 1928’de 800 kuruş maaş ile atandığı Karaman Göynükkışla Köyü öğretmenliğidir⁶⁵⁵.

101.Mualla Hanım:

1913 doğumlu olan Mualla Hanım, kız muallim mektebi mezunudur. 30 Eylül 1930’da 1500 kuruş maaş ile Cumhuriyet mektebine öğretmen olarak atanmıştır. 31 Aralık 1932’de sicil dosyası İzmir Maarif Müdürlüğü’ne gönderilmiştir⁶⁵⁶.

---

⁶⁵² KMA, defter no:56, s.269.

⁶⁵³ KMA, defter no:56, s.346.

⁶⁵⁴ KMA, defter no:56, s.346.

⁶⁵⁵ KMA, defter no:56, s.384.

⁶⁵⁶ KMA, defter no:56, s.414.

102.Orhan Bey:

1894 doğumlu olan Orhan Bey, Bozkır doğumludur. Babasının ismi Mustafa Efendi'dir. İlkokulu Konya Akif Paşa ilk mektebinde okumuş ve orta öğrenimini Konya Erkek Muallim Mektebi'nde 1912'de tamamlamıştır. 9 Kasım 1916'da Bozkırda ilk görevine başlamış ve 21 Aralık 1928'de 1950 kuruş maaş ile Karaman Gazi Paşa mektebine öğretmen olarak atanmıştır⁶⁵⁷.

103.Hüseyin Hüsnü Bey:

1893 İbrala doğumludur, babası Mustafa Efendi'dir. İlköğrenimini İbrala nahiyesinde bulunan ibtidai ve rüştiyede tamamladıktan sonra ortaöğrenimini Konya Erkek Muallim Mektebi'nde 1913'de tamamlamıştır. İlk olarak İbrala nahiyesinde ibtidai mektebinde, 14 Ekim 1913'de göreve başlamıştır. 16 Eylül 1914'de askere gitmiş ve 30 Eylül 1914'de İhtiyat Zabıt Katipliği ile görevlendirilmiştir. Ardından Mülazım Sanilik görevini yaptıktan sonra 5 Temmuz 1919'da Beyşehir'de öğretmenlik mesleğine dönmüştür. 1 Ağustos 1921'de tekrar askere alınmıştır, 1 Ekim 1923'de tekrar görevine dönmüştür. 1 Eylül 1927'de 1950 kuruş maaş ile Karaman kız mektebine başmuallim olarak atanmış, 1928 yılı itibari ile Şemsülmaarif İlk Kız Mektebi'nde başmuallim ve birinci sınıf ikinci şube muallimi olarak görev yapmaktadır⁶⁵⁸.

104.Latife Nuran Hanım:

1894 Konya doğumludur, babasının adı Abdürrahim Efendi'dir. Konya Kız Rüştiyesi mezunudur. 1909 yılında öğretmenlik ehliyetnamesi almıştır. 5 Aralık 1909'da Uluborlu Kız Mektebi muallimeliği ile memuriyete başlamıştır, daha sonra Ulukışla Kız Mektebi'nde görev yaptıktan sonra 4 Nisan 1917'de 300 kuruş maaş ile Karaman Kız Mektebi muallimeliğine tayin olmuştur. 1 Mart 1926'da Gazi Paşa ilk mektebine 1040 kuruş maaş ile tayin olunmuştur. 1928 yılında Şemsülmaarif İlk Kız Mektebi dördüncü sınıf muallimidir⁶⁵⁹.

⁶⁵⁷ KMA, defter no:34, belge no:13(1 Kanunsani 1928).

⁶⁵⁸ KMA, defter no:34, belge no:14(1 Kanunsani 1928).

⁶⁵⁹ KMA, defter no:34, belge no:17 (1 Kanunsani 1928).

105.Halis Fehim Bey:

1897 Ilgın doğumludur, babası Nuri Efendi'dir. İlköğrenimini Ilgın ibtidai ve rüştiye mektebinde almıştır. Konya muallim mektebinde orta öğrenimini yapmıştır, 1919'da mezun olmuştur. 13 Haziran 1919'da Ilgın Selimiye Mektebi'nde ilk görevine başlamıştır. 19 Haziran 1928'de Karaman kazası Güneş Mektebi'ne başmuallim olarak 1725 kuruş ile tayin olunmuştur⁶⁶⁰.

106.Ahmet Bey:

1906 yılında Niğde Vilayeti'nin Bor kazasında doğmuştur. Babası Halil Hilmi Efendi'dir. İlköğrenimini Bor'da yaptıktan sonra Konya Erkek Muallim Mektebi'nden 1926 yılında mezun olmuştur. Koçhisar merkez mektebinde 1500 kuruş maaş ile 25 Haziran 1926'da göreve başlamış ve 7 Nisan 1929'da Karaman Gazi Paşa ilk mektebine 1500 kuruş maaş ile tayin olunmuştur⁶⁶¹.

107.Halil Hilmi Bey:

1920 Konya doğumludur. Babası Turan Efendi'dir. İlkokulu Konya'da okumuş, 1928'de Konya Ziraat Mektebi'nden mezun olmuştur. 10 Ocak 1929'da Karaman kazası Masdat köyüne atanmıştır⁶⁶².

108.Mustafa Remzi Efendi:

1902 Karaman doğumludur, babası Hüseyin Efendi'dir. Karaman kazası Numune Mektebi'nden mezun olduktan sonra, Karaman İdadisi'ne devam etmiştir. 1919'da mezun olmuştur. 28 Aralık 1928'de 800 kuruş maaş ile Süleymanhacı köyüne öğretmen olarak atanmıştır⁶⁶³.

109.Ahmet Serhat Bey:

1900 Erzurum doğumludur, babası Mehmet Tahir Efendi'dir. İlköğrenimini Erzurum Vilayeti Feyziyye mektebinde almıştır. İdadi mektebini dördüncü sınıftan bırakmış ve bir yıllık Erzurum Muallim Mektebini 1329'da bitirerek mezun

⁶⁶⁰ KMA, defter no:34, belge no:20 (1 Kanunsani 1928).

⁶⁶¹ KMA, defter no:34, belge no:23 (1 Kanunsani 1928).

⁶⁶² KMA, defter no:34, belge no:39(1 Kanunsani 1928).

⁶⁶³ KMA, defter no:34, belge no:44 (1 Kanunsani 1928).

olmuştur. 24 Eylül 1913’de Erzurum’da göreve başlamıştır. 19 Mayıs 1917’ye kadar burada kaldıktan sonra, savaş nedeniyle buradan ayrılarak Konya’ya gelmiştir. 31 Ağustos 1927’ye kadar burada görev yaptıktan sonra, 1 Eylül 1927’de Karaman kazası Afgan köyüne atanmıştır⁶⁶⁴.

III. Bölüm İçin Değerlendirme

Öğretmenlik mesleğinin ortaya çıkması Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile olmuştur. Öğretmenlerin özlük hakları ise ilk kez Tadrifat-ı İbtidaiye Kanunu Muvakkatı ile tanımlanmıştır. Meslek kanunen ortaya çıkmış olsa da uygulamada öğretmen olmayanlar uzun yıllar okullarda görev yapmışlardır. Ülke genelindeki sıbyan mekteplerinin tamamına muallim görevlendirmenin imkansızlığı görülerek öncelik rüştiyelere verilmiştir. 1848 yılında rüştiye mekteplerine öğretmen yetiştirmek için ilk öğretmen okulu açılmıştır. Sıbyan mektepleri için muallim yetiştiren ilk okullar ise ancak 1868 yılında açılabilmiştir.

Modernleşme yıllarının başından itibaren Osmanlı maarifinin en önemli sorunlarından biri muallim sayısındaki yetersizlik olmuştur. Bu sorunu çözmek için zaman zaman farklı uygulamalara da başvurulmuştur. Başka mesleklerden veya memurlardan öğretmen olarak görevlendirilenler olduğu gibi çeşitli kurslar ile eğitilen muallimler okullarda “dersten mücaz”, “ehliyetnameli muallim” veya “muallim muavini” gibi unvanlar ile görevlendirilmişlerdir. Hatta II. Meşrutiyet yıllarında birkaç köy birleştirilerek “seyyar öğretmenlik” uygulamasına gidildiği gibi, göçebe aşiretlere onlarla birlikte hareket edecek öğretmen görevlendirmesi dahi yapılmıştır. Bütün bu gelişmelere rağmen devletin yıkılışına kadar ve hatta Cumhuriyet yıllarında öğretmenliğin nicelik sorunu halledilememiştir. Örneğin, 1928-1929 öğretim yılında Karaman kazasında görev yapan 44 öğretmenin sadece 18’i, yaklaşık %41’i muallim mektebi mezunuyken 13’ü, yaklaşık %30’u öğretmenlik ehliyetnamesine sahipti. Geriye kalan 13 öğretmenin 10’u idadi mezunuyken, 1’i İmam-Hatip Mektebi mezunu, 1’i de Darülhilafe mezunuydu. Son olarak 1 öğretmen ise Kuleli Askeri İdadisi’nden tasdiknameliydi.

⁶⁶⁴ KMA, defter no:34, belge no:36 (1 Kanunsani 1928).

Osmanlının son yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan yirmi yıllık zaman zarfında Karaman'da görev yapan 109 öğretmenin bilgileri bize bu dönemdeki öğretmenlik mesleğinin durumu hakkında bilgi vermektedir. 109 öğretmenin 40'ı, %36.5'u, öğretmen okulu mezunudur. 5 öğretmen ise öğretmen okuluna devam etmiş ancak mezun olamadan ayrılmıştır. 49 muallim ise, öğretmenlerin yaklaşık %45'i, muallim muavini ehliyetnamesi ile görev yapmaktadır. Muallim muavinleri asıl öğretmen olmasalar da aldıkları belgeler ile uzun yıllar görev yapabilmişlerdir. Bu öğretmenlerin büyük kısmı idadi mezudur. Ehliyetnameli muallimlerin 14'ü idadi, 2'si medrese, 2'si sultani, 2'si Mekteb-i Harbiye, 3'ü Islah-ı Medaris, 2'si İmam Hatip, 2'si Ziraat Mektebi, 1'i rüştiye, 3'ü de ibtidai mezunudur. İbtidai mezunu olup öğretmenlik yapanların tamamı kadın öğretmenlerdir. İki Darülhilafe mezunu olmak üzere beş muallim *muvakkat ehliyetname* denilen bir kadro ile görev yapmaktadır. Bunlara ehliyetname süreli(geçici) olarak verilmiştir. 10 öğretmenin öğrenim durumlarına ise ulaşılammıştır. 109 öğretmenin 21'i kadın 88'i erkektir, muallimlerin yaklaşık %80'i erkek, %20'si kadındır. Erkek öğretmenlerin 33'ü %37.5'u, kadın öğretmenlerin ise 7'si %33'ü öğretmen okulu(darümuallimin,darümuallimat) mezunudur.

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde hala öğretmenlerin büyük kısmı muallim mektebi mezunu değildir. 1848 yılında başlanan öğretmen yetiştirme meselesi aradan geçen 60-70 yıla rağmen hala halledilememiştir. Modern okul sayısı hızla artarken, öğretmenlerin sayısı aynı oranda artmamıştır. Bu yüzden farklı kanallarla bu açık giderilmeye çalışılmıştır. Yukarıda görüldüğü üzere öğretmen okullarından sonra en önemli muallim kaynağı idadilerdi. İdadilerden tasdikname alarak ayrılanlar bile öğretmen olabilmişlerdir. İdadilerden başka azda olsa sultani, rüştiye ve ibtidai mezunları öğretmen olarak görev yapmışlardır. Bunların dışında medrese mezunları da öğretmenlik yapmaya devam etmişlerdir. Islah-ı Medaris, İmam-Hatip, Ziraat ve Harbiye Mektepleri ise diğer öğretmen kaynağı okullar olarak görülmüştür.

SONUÇ

Tanzimat yıllarında yapılan ıslahatların özü merkezi bir teşkilatlanma ile modern bir devletin ihtiyacı olan kurumları ortaya çıkarmaktı. Merkezi devlet yapısının ve kurumlarının ihtiyacı olan bürokratik elitler veya memurlar ancak eğitim yolu ile ortaya çıkabilirlerdi. Bu amaçla maarif alanında on dokuzuncu yüzyılın ikici yarısında ve yoğunluklu olarak son çeyreğinde merkezi bir maarif teşkilatlanmasının yanı sıra modern öğretim yapan ilk ve orta öğretim kurumları kurulmuştur.

Karaman'da ilk modern öğretim kurumları Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin ardından 1870'li yılların başında kurulmuştur. Kazada önce rüştiye mektebi açılmış ve 1873 yılında da ilk modern ilk okul diyebileceğimiz Mithat Paşa İbtidai Mektebi kurulmuştur. Usul-ü cedit üzere öğretim yapan modern eğitim kurumları açılırken usul-ü atika üzerine öğretim yapılan sıbyan mektepleri de varlıklarını devam ettirmişlerdir. Karaman'da yaklaşık yirmi yıl bir tek ibtidai mektebi modern öğretimi temsil ederken 1890'lardan itibaren modern öğretimin yapıldığı yeni okullar açılacaktır. Halk modern mektepleri kabullenmiş görülmekle beraber, sıbyan mekteplerine olan ilgide devam etmiştir. 1890'lı yılların sonlarında itibaren ve 1900'lü yılların hemen ilk birkaç senesinde Canbaz Kadı, Nefise Sultan, Fakızade, İnas, Huffaz gibi sıbyan mektepleri ibtidaiye çevrilmiştir. Bu yeni okullarla 1905 yılında Karaman'da ibtidai sayısı 10 olmuştur. 1916 yılında ise köy mektepleri ile beraber ibtidai sayısı 20'ye kadar çıkmıştır. Bu okullardan 7'si merkezdeyken 13'ü köylerdeydi. Dünya Savaşı'nın olumsuz şartları ve ülkenin işgali ile ibtidai sayısı 11'e kadar düşmüş, ancak savaştan sonra, 1921 yılında ibtidai sayısı tekrar artarak 19'a kadar çıkmıştır.

Bürokrasinin ihtiyacı olan yüksek nitelikli kişileri yetiştirecek olan yüksekokullara öğrenci hazırlayan kurumlar olan idadilerin Karaman'daki ilk ve tek örneği 1915'te kurulan Ziraat İdadi Mektebi olacaktır. Bu okulun Karaman sosyal hayatına çok fazla sirayet ettiğini söyleyemeyiz. Çünkü okul çok fazla öğrenciye ulaşamamış ve 9 yıl açık kaldıktan sonra 1924'de kapatılmıştır. 1915-1920 yılları arasında okulun asıl kısmı olan tali yani lise kısmında bulunan üç sınıfta bulunan toplam öğrenci sayısı ortalaması sadece 16'dır. Oysa sadece idadinin ibtidai

kısımında bulunan altı sınıfın 1915-1920 yılları arasındaki beş yılda yıllık öğrenci ortalaması 100'dür. Öğrencilerin idadiye devam etme oranları son derece düşüktür. İdadiye giden öğrencilerin sayının düşüklüğünde savaş ortamının etkisi olmakla beraber, halka idadi okullarının önemini yeterince anlatılmadığını veya okula öğrenci alımında hassas davranıldığını söyleyebiliriz. 1924 yılında kazanın en üst derece okulu olan ve kente olumlu etki yapacak kişileri yetiştirecek Karaman İdadi Mektebi'nin kapatılması ise şehrin sosyal ve entelektüel hayatını olumsuz etkilemiştir.

Maarif reformlarının ilk anından itibaren muallimlerin nicelik ve nitelikleri üzerinde durulan önemli konulardan olmuştur. Muallimlerin sayısındaki azlık dikkat çekmiş ve mesleğin gerektirdiği niteliklerine sahip öğretmenler yetiştirilmesi için çaba harcanmıştır. Öğretmen okulu mezunu muallimlerin sayısı belirli bir orana ulaşmış olsa da hala istenen düzeyde değildir. 1916 yılında Karaman kazası ibtidai mekteplerinde görev yapan 24 muallimin hiçbiri dört yıllık darülmuallimin veya darülmuallimat mezunu değildi. Bu öğretmenlerin sadece 13'ü iki yıllık darülmuallimin mezunuydu. Osmanlının son on yılı ve Cumhuriyet'in ilk on yılında Karaman kazasında görev yapan 109 öğretmenin %36,5'u muallim mektebi mezunuyken, 1928-1929 öğretim yılında 44 öğretmenden %41'i muallim mektebi mezunuydu. Geriye kalan öğretmen ihtiyacı özellikle idadilerden olmak üzere, diğer okulların mezunları arasından "muallim muavini" unvanı ile verilen ehliyetnameler ile çözülmeye çalışılmıştır. Vekaleten görev yapan, muallim mektebi mezunu olmayan öğretmenlerin bir kısmı görevleri sırasında aldıkları kurslar ile asil öğretmenliğe geçiş yapmışlardır.

Öğretmenlerin maaşlarında görev dereceleri önemli olmakla birlikte, ibtidai öğretmenlerinin maaşları II. Meşrutiyet yıllarına kadar köy veya mahalle halkı tarafından karşılanmıştır. Bu tarihten sonra maaşlar yerel yönetimler tarafından "hususî bütçeden" ödenmiştir. Rüştüyeler ve idadilerin öğretmen maaşları okulların kuruldukları ilk andan itibaren Nezaretin bütçesinden karşılanması esas kabul edilmişken, II.Meşrutiyet yıllarında bu öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi de yerel idarelere devredilmiştir.

Osmanlı merkezi maarif sisteminin kılcal damarları olan yerel maarif idarelerinin kurulması da on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiştir. Karaman kazasında yerel maarif idaresinin kurulması 1880'li yılların başından itibaren gerçekleşmiştir. Mahalli maarif komisyonları devletin halkı karar alma mekanizmasının içine dahil etme politikalarının bir sonucudur. Komisyonlar aracılığı ile halk sisteme entegre edilirken aynı zamanda devletin ihtiyacı olan yerel destekte bu meclisler aracılığı ile sağlanmış oluyordu. Maarif komisyonu adıyla maarif işleri ile doğrudan meşgul olacak bu meclisin üyeleri devlet bürokrasisinin yanı sıra yerel eşraftan kişilerdi. Komisyon 1890'lı yıllardan itibaren Karaman'ın maarif hayatında etkili olmuştur. 1891 yılından itibaren kazanın naibi komisyon üyesi olurken komisyonun üye sayısı yerel eşraf ağırlıklı olmak üzere artmıştır. 1900'lü yıllarda Karaman kazası belediye başkanı da komisyonun üyesi olmuştur. Yerel eşrafın ve devlet bürokratlarının iş birliği ile eğitim alanında önemli ilerleme kaydedilmiştir. Örneğin 1890'lı yıllarda sıbyan mekteplerinin sayısı azalırken, ibtidailerin sayısı hızla artmıştır.

Karaman'da bulunan özel(hususi) okulların çoğu gayrimüslim cemaatler tarafından kurulmuştur. On dokuzuncu yüzyılın sonu ile yirminci yüzyılın başlarında Karaman'da nüfusun yaklaşık % 3-4'ü gayrimüslimdi. Bunların büyük kısmı ise Ermenilerden oluşmaktaydı. Gayrimüslimlerin kazada ibtidai ve rüştiye derecesinde özel okulları vardı. Müslümanlara göre gayrimüslim çocukların okullaşma oranları daha yüksekti. Kazada Müslümanlara ait ilk özel okul ancak yirminci yüzyılın başlarında açılabilmiştir. Okul, Konya Darülmualimin mezunu Konyalı Mehmet Efendizade Hadimi Mehmet Emin Efendi tarafından kurulmuştur. Bu ilk özel okulla birlikte Karaman'da eğitim alanında yeni bir adım atılmıştır.

Şehirde modern eğitim 1890 sonrası ve yirminci yüzyıl başlarında gelişme gösterirken Dünya Savaşı'nın olumsuz etkisiyle karşılaşmıştır. Kaçınılmaz olarak bu etki eğitimi geriye götürmüş, okullar kapanmak zorunda kalmıştır. İbtidailer yarı yarıya kapanmış, açık kalan okullara da öğrencilerin devamı çoğu zaman mümkün olmamıştır. Bu olumsuz durum Milli Mücadele'nin kazanılması ile aşılabilmektedir.

Çalışmamızın sonunda maarif hayatı ile ilgili birkaç tesbit yapmak uygun olacaktır. Öncelikle maarif teşkilatlanmasının taşra teşkilat yapıları ve bu teşkilatların eğitim hayatına, vilayet, kaza ve köylerin sosyal, kültürel, siyasal veya ekonomik hayatına etkileri akademisyenlerin ilgisine muhtaçtır. Bütün ülkenin taşra maarif yapıları 1890 ve 1930 arasında büyük bir değişim geçirmiştir. Özellikle yakın geçmişimizin en önemli dönüm noktalarından olan I.Dünya Savaşı ile Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Karaman ve ülkedeki maarifin dönüşümünün araştırılması bir gerekliliktir. Bu yıllar arasında ülkedeki eğitim öğretim hizmetlerinde yaşanan gelişmelerin bütün yönleri ile araştırılması hiç kuşkusuz bugünkü eğitim hayatımızı anlamak için bize farklı veriler sunacaktır.

KAYNAKLAR

I.ARŞİV KAYNAKLARI:

A.BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1.Maarif Nezareti Mektubi (MF.MKT.) : 1078/67; 879/26; 938/13; 1024/6; 54/48; 630/27; 832/46; 1041/30; 1177/69; 164/11; 52/129; 32/146; 34/75; 2/114; 5/22; 32/39; 54/48; 141/85; 152/146; 150/17; 159/78; 177/19; 237/3; 255/1; 160/116; 159/78; 717/56; 744/19; 740/15; 771/54; 771/1; 239/2; 832/46; 630/27.

2.Maarif Nezareti İstatistik (MF.İST.) : 40/7; 24/47; 34/54; 24/25.

3.Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaye (MF.İBT.) : 498/81.

4.Maarif İstatistikleri Mecmuası-1329(MF-İST-11/28).

B.KONYA MAARİF ARŞİVİ:

1. Karaman Kazasına Ait Muallim Kayıt Defteri (1341'den evvel)(Defter No:16)

2. Karaman Kazasına Ait Muallim Kayıt Defteri (1 Kanuni Sani 1928)(Defter No: 34)

3.Konya ve Mülhakatı Mektebi Umumi Cetvelleri Defteri (332)(Defter No: 37)

4. Karaman İdadisi (Lisesi) Sınıf Geçme Defteri (Defter No: 39)

5. Konya Vilayeti Celileri Dahilindeki Şakirdanın İmtihan-ı Umumiyelerine Ait Cetveli(DefterNo: 40)

6. Rüştüye Şakirdanının İmtihan-ı Umumi Defteri(1319-1320)(Defter No: 43)

7. Karaman İdadi Mektebi İmtihan Cetveli (1921-1924)(Defter No: 44)

8. Konya ve Bütün Mülhakatı Rüştüye Mekteplerinin İmtihan-ı Umumi Cetvelidir (1321-1324)(Defter No: 46)

9. Konya Birimci Fiş Defteri 1927 (Öğretmen Sicil Defteri)(Defter No:49)

10. Karaman İdadisi Heyet-i Talimiyye'ye Mahsus Sicil-i Umumi Defteri (1329-1340)(Defter No:51)

11. Ruhsat Name Defteri (Azınlıklara Mahsus Eğitim Kurumları Ruhsat Defteri)(Defter No:55)

12. Konya Merkez ve Mulhakatı İlk Mektep Muallimlerinin Sicil Numaralarının Kaydına Mahsus Defter(Defter No:56)

13. Darümuallim ve Darümuallimat Ait Ödemeler(Defter No: 59)

14. Konya Merkez Sancak ve Kaza ve Köylere Sicil Defteri(Defter No:72)

15. Ruhsatname Defteri (Merkezi Müslim ve Gayri Müslim Mekteplerine Mahsus) (Defter No:80)

16. Teftiş Defteri (Defter No: 85)

17. Konya Merkez Kaza ve Kura Köyleri İmtihan-ı Umumi Cetveli (Defter No:87)

II. SALNÂMELER VE DÜSTÜRLAR:

A.SALNÂMELER:

1.Devlet Salnamesi (DS):1275, 1280, 1285, 1287, 1288, 1290, 1295, 1305, 1326, 1925.

2.Konya Vilayet Salnamesi (KVS): 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1309, 1310, 1312, 1314, 1317, 1322

3.Maarif Nezareti Salnamesi(MS): H.1316, H.1317, H.1318, H.1319, H.1321.

B. DÜSTÜRLAR

-Düstür, I.Tertib, C.II.

III. KİTAP VE MAKALELER:

Adıvar, Abdülhak Adnan; *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, 6.Basım, Şubat-2000.

Akyüz, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2004)*, Pegema Yayıncılık, Ankara-2004.

Akyüz, Yahya; “Türkiye’de Öğretmenlik Mesleği’nin Temelleri Sağlam Atılmıştı...” *Yeni Türkiye Dergisi*, S.7 (Eğitim Özel Sayısı), s.471-475.

Antel, Sadrettin Celal, “Tanzimat Maarifi”, *Tanzimat-I*, MEB Yayınları, İstanbul-1999, s.441-462.

Alkan Mehmet Ö.; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modernleşme ve Eğitim”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. C.6, S.12, 2008, 9-84.

“İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Eğitim”, *Osmanlı Geçmişi ve Bu Günün Türkiye’si*, Yay. Haz. Kemal Karpat.

Atuf, Nafi; *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi-1930.

Baltacı, Cahit; “Osmanlı Eğitim Sistemi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S.7 (Eğitim Özel Sayısı, Ocak-Şubat 1996), s.467-470.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı(2014). (Proje Yöneticisi Uğur Ünal, Yayına Hazırlayanlar: Muzaffer

Albayrak, Kevser Şeker). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, İstanbul: Bion Matbaacılık.

Berkes, Niyazi; *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, YKY, İstanbul-2010.

Berker, Aziz; *Türkiye’de İlköğretim(1839-1908)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara-1945.

Cengiz, Ahmet; *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Çizgi Kitabevi, Konya-2014.

Doğan, Nuri; *Ders Kitapları ve Sosyalleşme(1876-1918)*, Bağlam Yayınları, Ankara-1994.

Doktor Nazmi, *Türkiye’nin Sıhhi-i İctimaî Tarihi*, (Yayına Hazırlayan:Mehmet Karayaman), Çizgi Kitabevi, Konya-2009.

Duman, Tayyip; *Türkiye’de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme*, MEB Yay. İstanbul-1991.

Erdoğan, M.Akif; “Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayeti’nde Vakıflar” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.18, S.1, Temmuz-2003, s.119-160.

“Karaman Vilayeti’nin İdari Taksimatı” *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C.12, s.425-430.

“Karaman Vilayeti Zaviyeleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.9, 1994, s.89-157.

Erdoğan, Teyfur; “Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı-I”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.51, S.1,1996, s.183-247.

“Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı-II”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.52, S.1,1997, s.247-285.

Ergin, Osman; *İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve San’at Müesseseleri Dolayısı ile Türk Maarif Tarihi*, Eser Kültür Yayınları, Cild:1-2, İstanbul; 1997.

İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve San’at Müesseseleri Dolayısı ile Türk Maarif Tarihi, Eser Kültür Yayınları, Cild:3-4, İstanbul; 1997.

Ergün, Mustafa; *İkinci Meşrûtiyet Devri Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara-1996.(E.Kaynak:<http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/mesrutiyet.pdf>) (Son görüntüleme: 20.03.2018.)

“Emrullah Efendi, Hayatı, Görüşleri, Çalışmaları”; *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.30 S.1-2 Sayfa: 007-035 Yayın Tarihi:1982.

Fortna, Benjamin C.; *Mekteb-i Hümayûn*, İletişim Yayınları, İstanbul-2005.

Gelişli, Yücel; “Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.15, s.35-43.

Gökmen, Ertan; “Aydın Vilayeti’nde Sıbyan Mekteplerinin İptidai Mekteplere Dönüşmesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.20, Güz-2006.

Gündüz, Mustafa; “Tanzimat Döneminde Özel Öğretimin Başlaması ve Ahmet Cevdet Paşa’dan İlginç Bir Rapor”, *Eğitime Bakış Dergisi*, S.38, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2016, s.11-17.

Günyol, Vedat; “Mektep”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.7, s.652-659.

Gürüz, Kemal; *Yirminci Yüzyılın Başında Türk Milli Eğitim Sistemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul-2008.

Hızlı, Mefail; “Osmanlı Sıbyan Mektepleri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.5, s.207-2017.

İşıksalan, Nilay; “İdadilerde Türkçe Edebiyat Öğretimi” ,*OTAM*, S.8, S.151-182

İhsanoğlu, Ekmeleddin, “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı” *150. Yılında Tanzimat*, yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara-1992.

Kenan, Seyfi; “Türk Eğitim Düşüncesi ve Deneyiminin Dönüm Noktaları Üzerine Bir Çözümleme”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.41, İSAM, 2013.

Konyalı, İbrahim Hakkı; *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Âbideleri*, Baha Matbaası, İstanbul-1967.

Koçer, Hasan Ali; *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu (1773-1923)*, Uzman Yayınları, Ankara-1987.

Kodaman, Bayram; *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK, Ankara-1999.

Kodaman, Bayram; Saydam, Abdullah; “Tanzimat Devri Eğitim Sistemi”, *150. Yılında Tanzimat*, Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara-1992.s.475-496

Kuran, Aptullah, “Karamanlı Medreseleri”, *Vakıflar Dergisi*, C.8 (1969), s.209-225.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Matbaa-i Amire, Tarihsiz).

Mahmud Cevad, *Maarif-i Umûmîye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı*, Matbaa-i Âmire, İstanbul-1338.

Ortaylı, İlber; “Maarifin Son 150 Yıldaki Serencamı”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S.7 (Eğitim Özel Sayısı, Ocak-Şubat 1996), s.462-475.

Sakaoğlu, Necdet; *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, Bilgi Üniversitesi Yay.,İst-2003

Sapancalı H.Hüseyin, *Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi (R.1338/H.1341)*, (Yay. Haz. Dr.İbrahim Güler), Ankara-1993.

Sarıçelik, Kerim; *Konya'da Modern Eğitim Kurumları*, Çizgi Kitabevi, Konya-2010.

Seyidanlıoğlu, Mehmet; "Yerel Yönetim Metinleri VI: 1871 Vilayet Nizamnamesi ve getirdikleri" , *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.5, S.5 (Eylül 1996), s.89-103.; Elektronik Kaynak: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~mehmets/yerelyonetimmetinleri6.pdf>

Somel, Selçuk Akşin; *Osmanlıda Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul-2010.

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü(Yay. Haz.: Mehmet Ö. Alkan). *Tanzimattan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839-1924)*. C.6. Ankara: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Enstitüsü Yayınları. Ankara-2000.

Tekeli İlhan, İlkin Selim; *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu Dönüşümü*, TTK, Ankara-1999.

Türk, İbrahim Caner; “Türkiye’de Orta Tahsil Başlıklı Risaleye Göre Osmanlı İmparatorluğun’dan Ulus Devlet Türkiye’ye İntikal Eden Ortaöğretim Mirası” *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s.351-378

Öztürk, Cemil; “İdadi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.21, s.464-466.

Pakalın, Mehmet Zeki; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul-1983.

Uyanık, Ercan “II.Abdülhamid’in Eğitim Politikaları: Gidişimiz Saadet ve Terakki Yoludur” *Yeni Türkiye Dergisi*, S.59, (Eğitim Özel Sayısı, Temmuz-Ağustos 2014), s.1516-1523.

Ülkümen, Osman; “1921’den Günümüze Türkiye ve Karaman’da Okuma-Yazma”, *Karaman İl Milli Eğitim Müdürlüğü Maarif Dergisi*, S.1,s.43-47.

Ünal, Uğur; *II.Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştüleri (1897-1907)*, TTK Yay., Ankara-2015.

Yalçın, Alemdar; “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Durumumuz”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.7, Eylül-1985.

Yıldırım, Yusuf; “Karaman Eğitim Tarihi”, *Karaman İl Milli Eğitim Müdürlüğü Maarif Dergisi*, S.1, s.49-52.

Yolalıcı, M.Emin, “XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim Kurumları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.5, 281-305.

Elektronik Kaynaklar:

http://ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=43:tke-cumhuretemeklsandi-kanunu&catid=1:yasa&Itemid=28 (Son görüntülenme: 06.10.2017)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c025/tbmm02025104.pdf> (Son görüntülenme: 10.10.2017.)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c033/b080/tbmm020330800498.pdf> (Son görüntülenme: 10.10.2017.)

TABLOLAR

Tablo-1: 1892 Yılında Maarif Müdürü Bulunan Vilayetler

Basra	Suriye	Bağdat	Beyrut	Bursa	Konya
Aydın	Ankara	Adana	Kastamonu	Sivas	Diyarbakır
Bitlis	Erzurum	Mamüratülaziz	Van	Trabzon	Rodos
Edirne	Selanik	Kosova	Yanya	İşkodra	Manastır

Kaynak: Kodaman,s.40

Tablo-2: 1896 Yılında Sivas Maarif İdaresi Masrafları

Memuriyet	AYLIK(Kuruş)	YILLIK(Kuruş)
Maarif Müdürü	2.000	24.000
Muhasebe Memuru	1.000	12.000
Maarif Kâtibi	500	6.000
Sandık Emini	150	1.800
Hademe	100	1.200
Çeşitli Masraflar	-	2.160
Toplam	3.750	46.160

Kaynak: T. Erdoğan, I, s.247. (1 kuruş 1975 yılına göre yaklaşık 5-7 TL arasında değişir.)

Tablo-3:1896 Yılında Mamüratülaziz Maarif İdaresi Masrafları

MEMURİYET	AYLIK(Kuruş)	YILLIK(Kuruş)
Maarif Müdürü	2.500	24.000
Mütercim	250	3.000
Muhasebe memuru	800	12.000
Maarif kâtibi	500	6.000
Sandık emini	100	1.800
Hademe	100	1.200
Çeşitli masraflar	-	2.160
Toplam	4.250	53.160

Kaynak: Kodaman, s.42.

Tablo 4: Maarif Nezareti Bütçe Gider Kalemleri

YIL	Merkez Maarif Harcamaları %	Vilayet Maarif İdareleri Harcamaları %	Yüksekokullar %	İdadi ve Sultaniler %	İbtidai, Rüştiye ve Muallim Mektepleri %	Ticaret ve Sanayi Okulları %	Sanayi-i Nefise ve Müze-i Osmani %	Matbaa, Rasathane ve Kütüphane %	Kız Okulları %	Darü't-tülab %	Arnavutluk, Arabistan ve Doğu Anadolu Okulları %	Avrupa'daki Öğrenciler %	Diğer Harcamalar %
1909	8.95	5.93	10.94	29.84	37.32	2.75	1.44	2.83	-	-	-	-	-
1910	3.9	3.42	12.77	28.07	41.86	0.86	2.87(Rasathane ve Matbaa dahil)	-	-	0.53	-	-	5.72
1911	3.08	3.88	11.17	26.26	39.22	-	2.67(Matbaa, Fabrika dahil)	-	2.34	-	1.86	-	10.48
1912	2.91	4.28	10.91(Rasathane, kütüphane ve ticaret okulları dahil)	27.11	40.19	-	3.38(Matbaa, Fabrika dahil)	-	1.26	-	1.92	2.96	5.08

Kaynak: T. Erdoğan, II,s.275,276.

Tablo-5: Bazı Vilayetlerin Maarif Gelirleri

Vilayet	Yıl	Öşür	Vergi	Çeşitli Gelirler	Toplam
Sivas	1896	752.991	119.594	25.431	898.016
Elazığ	1896	391.713	44.663	9.978	446.354
Van	1896	166.865	62.027	3.504	231.396
Bitlis	1896	240.185	27.074	1.881	266.140
Erzurum	1896	658.905	73.939	7.007	739.851
Diyarbakır	1896	336.835	43.313	8.798	388.976
Beyrut	1908	706.552	235.033	6.955	1.010.863
Suriye	1884	-	-	-	235.116
Ankara	1908	-	-	-	1.446.844
Kastamonu	1896	-	-	-	1.724.009
Bursa	1889	-	-	-	1.522.690
Bursa	1896	-	-	-	2.246.530
Bursa	1904	-	-	-	3.002.229

Not: Vilayetler elde ettikleri bu gelirlerin yarısını İstanbul'a göndermek zorundaydılar.

Kaynak: Kodaman, s.160,161.

Tablo-6: 1896 Yılında Sivas Vilayeti'nde 898.014 lira Olan Maarif Gelirlerinin Harcama Kalemleri

Masraflar	Maaş	Diğer Masraflar	Toplam
Maarif İdaresi	45.000	2.160	47.160
Leyli Mekatib-i İbtidai	165.840	98.150	263.990
Darülmualimin	6.960	600	7.560
Rüştiyeler (20 Adet)	184.334	10.500	194.834
Mekatib-i Gayr-i Müslimeye Tayin Olunan Osmanlıca Muallimleri	34.200	-	34.200
İstanbul Mekatib-i İdadi ve Aliye İçin Gönderilen Miktar	-	350.270	350.270
TOPLAM	436.334	461.680	898.014

Sivas vilayeti görüldüğü gibi İstanbul'a göndermesi gereken miktardan daha azını göndermiş, 98.737 kuruşu mahalli maarif giderlerine harcamıştır. Bu gelirlere ilköğretime kaynak ayrılmamıştır.

Kaynak: Kodaman, s.161.

Tablo-7: Maarif Nezareti Harcamaları

	1895/96	1909/1910	1913/1914
Memur ve Müstahdem Sayısı	5.550	9.803	11.297
Maaş ve Ücretler (Milyon Kuruş)	20.3	36.6	43.57

Kaynak: Teyfur Erdoğan, Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı-II, s.273.

Tablo-8: 1881 Yılında Vilayet Maarif İdarelerinin Aylık Harcaması

Memur	MAAŞ (Kuruş)
Maarif Müdürü	2.000
Denetçi(2 Adet)	1.000+1.000=2.000
Sekreter	500
Hademe ve Giderler	280
Toplam	4.780

Kaynak: Somel, s.135.

Tablo-9: Karaman Rüştüyesinin Muhafaza Duvarının Tamirâtı İçin Yapılan Keşifte Oluşturulan Malzeme Listesi ve Masraflar(1906)

HARCAMA KALEMİ /MALZEME	ADET/ARABA	MASRAF
Taş	400 araba	2000 kuruş (Her araba 5 kuruştan)
Kerpiç	10000 adet	1000 kuruş (Her 1000 adedi 100 kuruştan)
Kiremit	3000 adet	300 kuruş (Her 1000 kiremit 100 kuruştan)
Usta yevmiyesi	60	900 kuruş(Usta yevmiyesi 15 kuruş)
Toprak	50 araba	200 kuruş(Her araba 4 kuruştan)
Saman	10 araba	200 kuruş (Her araba 20 kuruştan)
Sıvacı ustası yevmiyesi	10	120 kuruş (Sıvacı ustası yevmiyesi 12 kuruş)
16 amele yevmiyesi (sıvacı ve yapıcı ustalarına)	16	936 kuruş (amele yevmiyesi 6 kuruştan)
Masarif-ı Müteferrika		344 kuruş
TOPLAM		6000 KURUŞ

Not: Keşifnameyi Hazırlayan Karaman Dülger Esnaflarından Karemlî Usta.

Kaynak: BOA-MF-MKT-.938/13-1(30 Ocak 1906/R.17 Kanunsani 1321)

Tablo-10: Karaman Rüştüyesinin Muhafaza Duvarının Tamirâtı İçin Yapılan Keşifte Oluşturulan İhtiyaç Listesi ve Masraflar(1906)

Harcama Kalemi /Malzeme	Adedi	Masraf (kuruş)
Araba Taş	350	1400 (Bir arabası 4 kuruştan)
Kerpiç	15.000	1050 (Bin tanesi 70 kuruştan)
Çatı için ?	100	800 (Adedi 8 kuruş)
Mih		25
Kiremit	5000	500 (Bin adedi 100 kuruştan)
Usta Yevmiyesi	50	750 (Günlük yevmiyeleri 15 kuruştan)
Amele yevmiyesi	100	1200(Günlük yevmiyeleri 6 kuruştan)
Toplam		5725 Kuruş

Not: Keşifnameyi Hazırlayan Karamanlı Yapı Ustalarından Karemlî Usta ile Karamanlı Osman Usta'dır

Kaynak: BOA-MF-MKT-1024/6-1-1 (2 Mayıs 1906/R.19 Nisan 1322)

Tablo-11: Karaman Rüştüye Mektebi'nin Çevre Duvarının Tamiri İçin Hazırlanan Münakasa Kaimesi

	TEKLİF TARİHİ	TEKLİF VEREN	TEKLİF MİKTARI(Kuruş)
1	2 Mayıs 1906	Silleli Karemlî Ustanın Veledi Sava	5.625
2	3 Mayıs 1906	Kasabalı Osman Usta	5.500
3	3 Mayıs 1906	Enbacioğlu Pani Usta	5.400
4	4 Mayıs 1906	Mairoğlu Paşaf Usta	5.100
5	4 Mayıs 1906	Karemlî Usta	5.000
6	5 Mayıs 1906	Osman Usta	4.850
7	5 Mayıs 1906	Karemlî Usta	4.700
8	6 Mayıs 1906	Osman Usta	4.650

Not: Münakasa sonrasında ihale 4.650 kuruşa Osman Ustaya kalmıştır.

Kaynak: BOA, MF-MKT, 1204/6-1-1.

Tablo-12: 1892 ve 1900 Yılları Dersaadet ve Kasabat Mekteb-i İbtidai Müfredat Programı

<i>DERSİN İSMİ</i>	<i>BİRİNCİ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>		<i>İKİNCİ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>		<i>ÜÇÜNCÜ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	
	<i>1892</i>	<i>1900</i>	<i>1892</i>	<i>1900</i>	<i>1892</i>	<i>1900</i>
Elifba	12	12	-	-	-	-
Kur'an-ı Azimüşşan	12	12	6	6	5	5
Tecvid	-	-	2	2	2	2
İlmi Hal	2	2	3	3	3	3
Ahlak	-	-	2	2	2	2
Sarf-ı Osmani	-	-	-	-	2	2
İmla	3	3	3	3	2	2
Kıraat	3	3	2	2	1	1
Mülhas Tarih-i Osmani	-	-	-	-	2	2
Muhtasar Coğrafya-yı Osmani	-	-	-	-	2	2
Hesâb	1	1	2	2	2	2
Hüsnü Hat	1	1	2	2	2	1
TOPLAM	22	22	22	22	24	24

Not: Bir ve iki muallim ile idare edilen mekteplerde her ders müddeti yarım saat ve daha ziyade muallimi olan mekteplerde üç çeyrek olduğundan devam ve teneffüs ve azad vakitlerinin ona göre tertibi ve taksimi lazım gelir.

Kaynak: MS-1318, s.220; Mahmud Cevat, s.322.

Tablo 13: 1892 ve 1900 yılları Kurra(Köy) Mekteb-i İbtidaisi Ders Programı

<i>DERSİN İSMİ</i>	<i>BİRİNCİ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>		<i>İKİNCİ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>		<i>ÜÇÜNCÜ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>		<i>DÖRDÜNCÜ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	
	<i>1892</i>	<i>1900</i>	<i>1892</i>	<i>1900</i>	<i>1892</i>	<i>1900</i>	<i>1892</i>	<i>1900</i>
Elifbâ(Elifbâ-yı Osmanî)	12	12	-	-	-	-	-	-
Kur'an-ı Kerim	-	12	6	6	-	6	-	6
Tecvid (Kur'an-ı Kerim ve Tecvid)*	-	-	-	-	5	2	5	2
İlmi Hal	-	-	3	3	3	3	3	3
Ecza-yı Şerife**	12	-	-	-	-	-	-	-
İmla***	-	-	-	2	-	2	-	-
Kıraat	-	4	3	3	3	3	3	5
Hesab	-	1	-	2	3	2	3	2
Hesab-ı Zihni**	6	-	2	-	-	-	-	-
Hat	-	1	2	2	-	1	-	1
Hat ve İmla**	-	-	-	-	2	-	2	-
TOPLAM	18	18	16	18	16	19	16	19

Not: Her dersin müddeti yarım saat olup derslerin arasında şakirdana birer miktar teneffüs ettirilecek ve namaz vakitlerinde çocukların ifayı salat eylemelerine muallimler tarafından ihtimam edilecektir. Birinci sınıfta Kur'an-ı Kerim, Elifbâ(Elifbâ-yı Osmanî) ve Ecza-yı Şerife ders saati olarak ortak görülen 12 saatlik dersin içindedir.

*1900 yılında Kur'an-ı Kerim ve Tecvid olarak iki ayrı ders vardır.

**Bu dersler 1892 müfredatında olmakla birlikte, 1900 yılında müfredatta yoktur.

***1892 yılında imlâ dersi yoktur.

Kaynak: MS-1318, s.235.; Mahmud Cevad, s.233-234.

Tablo-14: 1916 Yılında Karaman Kazasında Bulunan İbtidai Mektepleri ve Kuruluş Tarihleri

	Okulun Adı	Kuruluş Tarihi
1	Mithat Paşa Mektebi	17 Eylül 1873/R.5 Eylül 1289
2	Pirloganda Mektebi	17 Eylül 1886/R.5 Eylül 1302
3	Rum Mektebi	1 Ocak 1887/R.20 Kanunevvel 1302
4	Feyziye Mektebi	20 Şubat 1892/R.8 Şubat 1307
5	Huffaz Mektebi	13 Mart 1899/R.1 Mart 1315
6	İnas Mektebi	13 Mart 1899/R.1 Mart 1315
7	Gaferyad Mektebi	24 Ekim 1899/R.12 Teşrinevvel 1315
8	İbrala Mektebi	3 Temmuz 1906/R.20 Haziran 1322
9	Kılbasan Mektebi	21 Ekim 1911/R.8 Teşrinevvel 1327
10	Sıdırva Mektebi	18 Eylül 1909/R.5 Eylül 1325
11	İlisıra Mektebi	8 Ekim 1909/R.25 Eylül 1325
12	Kızıllar Mektebi	21 Eylül 1909/R.8 Eylül 1325
13	Eminler Mektebi	20 Mayıs 1910/R.7 Mayıs 1326
14	İttihat Mektebi	4 Kasım 1911/R.22 Teşrinevvel 1327
15	Akcaşar(Akçaşehir)	18 Eylül 1913/R.5 Eylül 1329
16	Gâziler Mektebi	18 Ekim 1914/R.5 Teşrinevvel 1330
17	Kızılyaka Mektebi	29 Mayıs 1916/R.16 Mayıs 1332
18	Cedit Mahallesi Mektebi	-
19	Aşağı Hadim Mektebi	-
20	Alata Mektebi	-
Not: Son üç mektebin küşat (açılış) tarihleri verilmemiştir.		

Kaynak: BOA, *MF. İST*, 40/7 (16 Temmuz 1916/R.3 Temmuz 1332).

Tablo 15: 1915-1916 Öğretim Yılı Karaman İbtidai Mektepleri Öğrenci İstatistikleri

		Öğrenci Mevcudu		Ana-Sıbyan Sınıfı		1.Sınıf		2.sınıf		3.sınıf		4.sınıf		5.sınıf		Sınıf Tekrarına Kalan Öğrenciler								
		K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	Ana-Sıbyan		1.Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		
																K	E	K	E	K	E	K	E	
1	Mithat Paşa	-	45			14		11		8		3							9					
2	İttihad	-	82			12		7		8								45		8			2	
3	Feyziyye	-	103			25		9		6								63						
4	Feyziyye Huffaz	50	45	35	25	15	20																	
5	İnas(Kız)	56	-			24	7		2		9		3				10					1		
6	Cedid Mahallesi	-	-																					
7	Rum*	4	13	4	4	2		2		2		1		2			2							
8	İlisıra Köyü	-	-					-																
9	Eminler	15	25			1	2	2	6	7						13	9							
10	Kılbasan		38			21		10		4		2		1			1							
11	Gaferyad	-	-																					
12	Sıdırva		32		5	8		6								5	8							
13	İbrala	-	-																					
14	Akçaşar(Akçaşehir)	-	26		5	8		4								9								
15	Kızıllar	-	-																					
16	Aşağı Hadim	-	-																					
17	Alata	-	-																					
18	Gaziler	-	35		8	5**	16																	
19	Kızılyaka	-	66				28		16															
20	Pirlogonda	30	40			15	20	4	8		6						7	10						
	TOPLAM (705)	155	550	39	47	36	200	13	79	2	41	9	6	3		14	30	163		20	1	2		
*Rum Mektebi'nin öğrencileri Müslüman'dır. Yanlış yazılmış olmalıdır. **Bu beş kız gayrimüslimdir. ***15 ifadesi var ama, muhtemelen yanlış yazılmış. ****4. veya 5. sınıfta sınıf tekrarına kalan öğrenci yoktur.																								

Kaynak: BOA, MF. İST, 40/7 (16 Temmuz 1916/R.3 Temmuz 1332).

Tablo 16: Karaman Kazasına Bağlı Köy Mekteplerinin 1922 Yılı İstatistikî Bilgileri

Köyün İsmi	İhtiva Ettiği Sınıf	Talebe Miktarı	Mülâhazat
Süleyman Hacı	Devre-i Ula-2	100	<i>Geçen sene lağv edildi(kapatıldı)</i>
Mesudiye	Devre-i Ula-2	40	<i>Bu dahi</i>
Eminler	Mutavassıta-1	50	<i>Bu dahi</i>
Kızılyaka	Devre-i Ula-2	40	<i>Bu dahi</i>
Maniyan	Devre-i Ula-2	50	<i>Bu dahi</i>
Afgan	Mutavassıta-1	60	<i>Bu dahi</i>
Sıdırova	Mutavassıta-1	50	<i>Bu dahi</i>
Hadim	Mutavassıta-1	60	
Pirlevganda	Mutavassıta-1	60	
Kızılca	Devre-i Ula-2	40	
Gaferyad	Mutavassıta-2	50	
İlisıra	Ali-2	60	
Başkışla	Devre-i Ula	40	
İbrala	Mutavassıta-1	40	
Kızıllar	Devre-i Ula-2	40	
Ağçaşehir	Devre-i Ula-2	40	
Kılbasan	Mutavassıta-1	40	

Kaynak: Sapançalı, s.86-87.

Tablo 17: 1917-1918 Öğretim Yılı Mithat Paşa Mektebi Öğrenci Yaş İstatistiği

Devre –i	Yaş	7	8	9	10	11	12	13	14	TOPLAM
Evvli Birinci Sınıf	Mevcut	1	3	3	8	6	4	1	5	31
	Yaş	9	10	11	12	13	14	15		
Evvli İkinci Sınıf	Mevcut	1	1	-	2	2	1	1		8
	Yaş	12	13	14	15	16				
Mütevassıt Birinci Sınıf	Mevcut	3	2	2	-	2				9
	Yaş	12	14							
Mütevassıt İkinci Sınıf	Mevcut	1	3							4
	Yaş	13	15	17						
Ali Birinci Sınıf	Mevcut	1	1	1						3
	Yaş	14	17							
Ali İkinci Sınıf	Mevcut	1	2							3

Kaynak: KMA, *defter no:79*, s.119-120-121.

Tablo 18: 1917-1918 Öğretim Yılında Mithat Paşa Mektebi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3.Hesap, Hendese 4.Eşya Dersleri 5. Resim ve Elişleri Tabi'at 6.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih, Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri 6. Resim ve Elişleri Tabi'at 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye
Devre-i Mutevassıt Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih, Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri 6. Resim ve Elişleri Tabi'at 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye
Devre-i Mutevassıt İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih, Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri 6. Resim ve Elişleri Tabi'at 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye
Devre-i Aliyye Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih, Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri 6. Resim ve Elişleri Tabi'at 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye
Devre-i Aliyye İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih, Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri 6. Resim ve Elişleri Tabi'at 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye
*	Öğrencilerin hal ve hareketleri de not ile değerlendirilmiş, ancak ortalamaya dahil edilmemiştir. (Sadece devre-i evveli birinci sınıfta tarih ve coğrafya dersi yok diğerleri bütün sınıflarda ortak)

Kaynak: Kaynak: KMA, *defter no:79*, s.119-120-121.

Tablo 19: 1918-1919 Öğretim Yılında Mithat Paşa Mektebi Öğrenci Yaş İstatistiği

Devre –i Evveli Birinci Sınıf	Yaş	7	8	9	10	11	12	13		TOPLAM
	Mevcut	2	4	4	4	4	1	5		
Devre –i Evveli İkinci Sınıf	Yaş	9	10	11	12	13				16
	Mevcut	3	4	3	5	1				
Devre –i Mütevassıt Birinci Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17		13
	Mevcut	1	-	6	3	1	1	1		
Devre –i Mütevassıt İkinci Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15				10
	Mevcut	2	1	3	2	2				
Devre –i Ali Birinci Sınıf	Yaş	13	15							3
	Mevcut	1	2							
Devre –i Ali İkinci Sınıf	Yaş	14	16							2
	Mevcut	1	1							

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:87*, belge no: 115-116 (22 Mayıs 1335)

Tablo 20: 1918-1919 Öğretim Yılında Mithat Paşa Mektebi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3.Hesap, Hendese 4.Eşya Dersleri Ziraat 5. Resim ve Elişleri 6.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6. Resim ve Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Lisan-ı Ecnebi
Devre-i Mutevassıt Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6. Resim ve Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Lisan-ı Ecnebi
Devre-i Mutevassıt İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6. Resim ve Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Lisan-ı Ecnebi
Devre-i Ali Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6. Resim ve Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Lisan-ı Ecnebi
Devre-i Ali İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6. Resim ve Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Lisan-ı Ecnebi
*	Öğrencilerin hal ve hareketleri de not ile değerlendirilmiş, ancak ortalamaya dahil edilmemiştir.

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:87*, belge no: 115-116 (22 Mayıs 1335)

Tablo 21: 1918-1919 Menba'ı İrfan İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği

Devre-i Evveli Birinci Sınıf	Yaş	6	7	8	9	10	11	12	13	TOPLAM
	Mevcut	1	3	2	2	2	3	2	2	17
Devre-i Evveli İkinci Sınıf	Yaş	10	11	12	13	14	15			
	Mevcut	1	1	-	1	-	2			5
Devre-i Mütevassıt Birinci Sınıf	Yaş	9	10	11	12	13	14	17		
	Mevcut	1	-	1	3	1	4	1		11

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:87*, belge no:117(15 Mayıs 1919/R.15 Mayıs 1335)

Tablo 22: 1918-1919 Menba'ı İrfan İbtidai Mektebi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Ma'lumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih ve Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6. Resim ve Elişleri 7.Terbiye-i Bedeniye 8.Musahabet-i Ahlakiye 9.Musikî 10.Hal ve Hareket
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Ma'lumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih ve Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6. Resim ve Elişleri 7.Terbiye-i Bedeniye 8.Musahabet-i Ahlakiye 9.Musikî 10.Hal ve Hareket
Devre-i Mütevassıt Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Ma'lumat-ı Diniyye 2.Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv Tahrir, Manzum Ezberi, Yazı 3. Tarih ve Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6. Resim ve Elişleri 7.Terbiye-i Bedeniye 8.Musahabet-i Ahlakiye 9.Musikî 10.Hal ve Hareket
*	Öğrencilerin hal ve hareketleri de not ile değerlendirilmiş, ancak ortalamaya dahil edilmemiştir.

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:87*, belge no:117(15 Mayıs 1919/R.15 Mayıs 1335)

Tablo 23: 1906-1907 Öğretim Yılı Karaman İnas Mektebi Ders Programı

1.Sınıf	1.Kur'an-ı Kerim 2.Tecvid 3.İlmi Hal 4.Kıraat 5.İmla 6. Hüsnü Hat
2.Sınıf	1.Kur'an-ı Kerim 2.Tecvid 3.İlmi Hal 4.Kıraat 5.İmla 6. Hat

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:37*, belge no:42 (10 Temmuz 1323/23 Temmuz 1907)

Tablo 24: 1917-1918 Öğretim Yılı Şehid-i Hürriyet Niyazi Bey İnas Mektebi Yaş İstatistiği

Devre –i Evveli Birinci Sınıf	Yaş	8	9	10	11	12	13	14	15	
	Mevcut	4	3	5	7	2	-	-	1	
Devre –i Evveli İkinci Sınıf	Yaş	10	11	12	13	14				
	Mevcut	4	6	-	-	2				
Devre –i Mütevassıt Birinci Sınıf	Yaş	8	11	12	13	14				
	Mevcut	1	2	5	3	3				
Devre –i Mütevassıt İkinci Sınıf	Yaş	13	14	15	17					
	Mevcut	3	5	2	1					
Devre –i Ali Birinci Sınıf	Yaş	14	15							
	Mevcut	2	1							
Devre –i Ali İkinci Sınıf	Yaş	14	15	17						
	Mevcut	2	1	1						

Kaynak: KMA, *defter no:79*, s.114-115-116.

Tablo 25: 1917-1918 Öğretim Yılı Şehid-İ Hürriyet Niyazi Bey İnas Mektebi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv.... 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri 6. Resim ve El işleri 7. Musahabet-i Ahalkiye ve Medeniye.
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv.... 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri 6. Resim ve El işleri
Devre-i mütevasıt birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv.... 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri 6. Resim ve El işleri 7. İdare-i Beytiyye 8. Musahabet-i Ahalkiye ve Medeniye (Lisan-ı Ecnebiye ders isimlerinde var ancak hiç kimsenin notu yok).
Devre-i mütevasıt ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv.... 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri 6. Resim ve El işleri 7. İdare-i Beytiyye 8. Musahabet-i Ahalkiye ve Medeniye (Lisan-ı Ecnebiye ders isimlerinde var ancak hiç kimsenin notu yok).
Devre-i Aliyye birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv.... 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri 6. Resim ve El işleri 7. İdare-i Beytiyye 8. Musahabet-i Ahalkiye ve Medeniye (Lisan-ı Ecnebiye ders isimlerinde var ancak hiç kimsenin notu yok).
Devre-i Aliyye ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv.... 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri 6. Resim ve El işleri 7. İdare-i Beytiyye 8. Musahabet-i Ahalkiye ve Medeniye (Lisan-ı Ecnebiye ders isimlerinde var ancak hiç kimsenin notu yok).
*	Öğrencilerin hal ve hareketleri de not ile değerlendirilmiş, ancak ortalamaya dahil edilmemiştir.

Kaynak: KMA, *defter no:79*, s.114-115-116.

Tablo 26: 1918-1919 Öğretim Yılı Şemsülmaarif İnas Mektebi Yaş İstatistiği

Devre -i Evveli Birinci Sınıf	Yaş	7	8	9	10	11	12	13	14	TOPLAM
	Mevcut	7	7	4	8	-	-	-	-	26
Devre -i Evveli İkinci Sınıf	Yaş	8	9	10	11	12	13	14		
	Mevcut	1	-	7	-	4	1	-		13
Devre -i Mütevasıt Birinci Sınıf	Yaş	10	11	12	13	14				
	Mevcut	1	1	2	3	2				9
Devre -i Mütevasıt İkinci Sınıf	Yaş	12	13	14						
	Mevcut	2	5	5						12
Devre -i Ali Birinci Sınıf	Yaş	12	13	14	15	16				
	Mevcut	1	2	3	1	2				9
Devre -i Ali İkinci Sınıf	Yaş	15	17							
	Mevcut	2	3							5

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:87*, belge no:94-95(24 Eylül 1919/R.24 Eylül 1335).

Tablo 27: 1918-1919 Öğretim Yılında Şemsülmaarif İnas Mektebi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrirat 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 7.Elişleri, Resim 8.Hal ve Hareket
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrirat 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 7.Elişleri, Resim 8.Hal ve Hareket
Devre-i mutevasıt birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrirat 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6.İdare-i Beytiyye, Tabi'at(Bu ders D.E.1. ve 2. sınıfta yok) 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Elişleri, Resim 9.Hal ve Hareket
Devre-i mutevasıt ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrirat 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6.İdare-i Beytiyye, Tabi'at(Bu ders D.E.1. ve 2. sınıfta yok) 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Elişleri, Resim 9.Hal ve Hareket
Devre-i Aliyye birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrirat 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6.İdare-i Beytiyye, Tabi'at(Bu ders D.E.1. ve 2. sınıfta yok) 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Elişleri, Resim 9.Hal ve Hareket
Devre-i Aliyye ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrirat 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri Ziraat 6.İdare-i Beytiyye, Tabi'at(Bu ders D.E.1. ve 2. sınıfta yok) 7.Musahabet-i Ahlakiyye ve Medeniyye 8.Elişleri, Resim 9.Hal ve Hareket
*	Öğrencilerin hal ve hareketleri de not ile değerlendirilmiş, ancak ortalamaya dahil edilmemiştir.

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:87*, belge no:94-95(24 Eylül 1919/R.24 Eylül 1335).

Tablo 28: 1906-1907 Öğretim Yılında Canbaz Kadı İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği

1.Sınıf	Yaş	7	8	9	10	11	12	13	14	TOPLAM
	Mevcut	6	6	10	3	7	1	-	2	35
2. İkinci	Yaş	5	8	9	10	11	12	14		
	Mevcut	1	1	3	4	3	2	2		16
3. Sınıf	Yaş	10	11	12	13	14				
	Mevcut	1	2	2	1	-				6

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:37*, belge no:35-36(26 Temmuz 1907/R.13 Temmuz 1323).

Tablo 29: 1906-1907 Öğretim Yılında Canbaz Kadı İbtidai Mektebi Ders Programı

1.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim 2.'Ulumu Diniyye 3.Kıraat 5.Hesap 6.İmla 7.Hat 8.Ahlak
2.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim 2.Tecvid 3. 'Ulumu Diniyye 4.Tağlimi Veledat 5.Hesap 6.İmla 7.Ahlak 8.Sülüs 9.Rik'a
3.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim 2.Tecvid 3. 'Ulumu Diniyye 4.Ahlak 5.Lisanı Osmani 6.İmla 7.Kıraat 8.Hesap 9.Coğrafya 10.Tarih-i Osmani 11.Sülüs 12.Rik'a

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:37*, belge no:35-36 (26 Temmuz 1907/R.13 Temmuz 1323).

Tablo 30: 1906-1907 Öğretim Yılı Nefise Sultan İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği

1. Sınıf	Yaş	6	7	8	9	10	11	12	15	TOPLAM
	Mevcut	1	3	4	7	7	8	1	1	32
2. Sınıf	Yaş	10	11	12	13	14	15	16	10	
	Mevcut	6	1	-	1	1	-	-	6	15

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:37*, belge no:37-38(9 Ağustos 1907/R.27 Temmuz 1323).

Tablo 31: 1906-1907 Öğretim Yılında Nefise Sultan İbtidai Mektebisi Ders Programı

1.Sınıf	1.Ecza-yı Şerife 2.Elifba 3.'İlmi Hal 4.Kıraat 5.Hesap 6.İmla 7.Hat 8. Hüsni Ahlak (Elifba dersinde kimseye not verilmemiştir.)
2.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim 2.Tecvid 3. 'Ulumu Diniyye 4.Tağlim-i Veledat 5.Hesap 6.İmla 7.Hüsni Hat 8.Hüsni Ahlak
Not:	1.sınıfta 'İlmi Hal, Hesap, İmla derslerinde 33 öğrenciden sadece 10 öğrenciye not verilirken, Elifba dersinde hiçbir öğrenciye not verilmemiştir.

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:37*, belge no:37-38(9 Ağustos 1907/R.27 Temmuz 1323).

Tablo 32: 1906-1907 Öğretim Yılı Fakızade İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği

1.Sınıf	Yaş	7	8	9	10	11	12	TOPLAM
	Mevcut	2	9	10	8	6	2	37
2. Sınıf	Yaş	10	11	12	13			
	Mevcut	1	1	4	1			7
3. Sınıf	Yaş	13	14					
	Mevcut	2	1					3

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:37*, belge no:39-40(9 Ağustos 1907/R.27 Temmuz 1323).

Tablo 33:1906-1907 Öğretim Yılında Fakızade İbtidai Mektebi Ders Programı

1.Sınıf	1.Kur'an-ı Kerim 2.'Ulum-u Diniyye 3.Kıraat 4.Hesap 5.İmla 6.Hüsni Hat 7.Ahlak
2.Sınıf	1.Kur'an-ı Kerim 2.Tecvid 3.'Ulum-u Diniyye 4.Tağlimi Veledat 5.Hesap 6.İmla 7.Hüsni Hat 8.Ahlak
3.Sınıf	1.Kur'an-ı Kerim 2.Tecvid 3.'Ulum-u Diniyye 4.Kıraat-ı Fenniyye 5.Sarf-ı Osmani 6.Tarih-i Osmani 7.Coğrafya 8.Hesap 9.İmla 10.Hüsni Hat 11.Ahlak

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:37*, belge no:39-40(9 Ağustos 1907/R.27 Temmuz 1323).

Tablo 34: 1906-1907 Öğretim Yılı Numune İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği

1.Sınıf	Yaş	7	8	9	10	11	12	TOPLAM
	Mevcut	1	16	8	10	6	2	43
2. İkinci	Yaş	10	11	12				
	Mevcut	4	3	3				10
3. Sınıf	Yaş	11	12	13				
	Mevcut	2	2	1				5

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:37*, belge no:41-42 (28 Temmuz 1907/R.15 Temmuz 1323).

Tablo 35: 1906-1907 Öğretim Yılında Numune İbtidai Mektebi Ders Programı

1.Sınıf	1.Kur'an-ı Kerim 2.'Ulum-u Diniyye 3.Kıraat 4.Hesap 5.İmla 6. Ahlak 7.Hat
2.Sınıf	1.Kur'an-ı Kerim 2.Tecvid 3.'Ulum-u Diniyye 4.Tağlimi Veledat 5.Hesap 6.İmla 7.Ahlak 8.Sülüs 9.Rik'a
3.Sınıf	1.Kur'an-ı Kerim 2.Tecvid 3.'Ulum-u Diniyye 4.Kıraat-ı Fenniyye 5.İmla 6.Sarf-ı Osmani 7.Coğrafya 8.Tarih-i Osmani 9.Hesap 10.Ahlak 11.Sülüs 12. Rik'a

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:37*, belge no:41-42 (28 Temmuz 1907/R.15 Temmuz 1323).

Tablo 36: 1915-1918 Yılları İlisıra Köyü İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği

1915-1916/R.1331-1332										
Kızlar (İnas) Sınıfı	Yaş	6	9	10						TOPLAM
	Mevcut	1	3	1						5
Devre –i Evveli Birinci Sınıf	Yaş	6	7	8	9	10	11	12	13	
	Mevcut	2	1	2	3	4	-	3	1	16
Devre –i Evveli İkinci Sınıf	Yaş	9	10	11	12	13				
	Mevcut	3	-	-	1	1				5
Devre –i Mütevassıt Birinci Sınıf	Yaş	9	10	11	12					
	Mevcut	1	-	-	3					4
Devre –i Mütevassıt İkinci Sınıf	Yaş	12	13	14	15	18				
	Mevcut	2	-	1	1	1				5
Devre –i Ali Birinci Sınıf	Yaş	14	15	16						
	Mevcut	1	2	1						4
1917-1918										
Devre-i Evveli Birinci Sınıf	Yaş	5	6	7	8	10	11	12	13	TOPLAM
	Mevcut	1	2	2	1	12	11	-	1	30
Devre-i Evveli İkinci	Yaş	8	10	11						
	Mevcut	1	1	3						5
Devre-i Mütevassıt Birinci Sınıf	Yaş	11	16							
	Mevcut	2	1							3
Devre-i Mütevassıt İkinci	Yaş	11	14	15						
	Mevcut	1	1	1						3
Devre-i Ali Birinci Sınıf	Yaş	12	15							
	Mevcut	1	1							2
Devre-i Ali İkinci	Yaş	11	14	16	17					
	Mevcut	1	2	1	1					5

Kaynak: KMA, *deFTER no:79*, s.345 (12 Haziran 1916); KMA, *deFTER no:79*, s.426(26 Mayıs 1918)

Tablo 37:1915-1918 Yıllarında İlisıra Köy İbtidaisi Ders Programı

YIL 1915-1916	Okutulan Dersler
Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
Devre-i Mutevasıt Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
Devre-i Mutevasıt İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
Devre-i Aliyye Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
YIL 1917-1918	Okutulan Dersler
Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7.Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniyye 8.Musıkı ve Terbiye-i Bedeniye
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7.Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniyye 8.Musıkı ve Terbiye-i Bedeniye
Devre-i mutevasıt birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7.Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniyye 8.Musıkı ve Terbiye-i Bedeniye
Devre-i mutevasıt ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7.Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniyye 8.Musıkı ve Terbiye-i Bedeniye
Devre-i Aliyye birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7.Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniyye 8.Musıkı ve Terbiye-i Bedeniye
Devre-i Aliyye ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7.Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniyye 8.Musıkı ve Terbiye-i Bedeniye
YIL 1918-1919	Okutulan Dersler
Ana(Sıbyan) Sınıfı*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye 8.Musıkı Terbiye-i Bedeniyye 9.Hal ve Hareket
Devre-i Evvel Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye 8.Musıkı Terbiye-i Bedeniyye 9.Hal ve Hareket
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye 8.Musıkı Terbiye-i Bedeniyye 9.Hal ve Hareket
Devre-i Mutevasıt Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye 8.Musıkı Terbiye-i Bedeniyye 9.Hal ve Hareket
Devre-i Mutevasıt İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... Tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye 8.Musıkı Terbiye-i Bedeniyye 9.Hal ve Hareket
Devre-i Aliyye Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye 8.Musıkı Terbiye-i Bedeniyye
Devre-i Aliyye İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2.Türkçe Kıraat İmla,..... tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Elişleri 7.Musahabet-i Ahlakiyye 8.Musıkı Terbiye-i Bedeniyye
*	Öğrencilerin hal ve hareketleri de not ile değerlendirilmiş, ancak ortalamaya dahil edilmemiştir.

Kaynak: KMA, *defter no:79*, s.345 (30 Mayıs 1332); KMA, *defter no:79*, s.426 (26 Mayıs 1918/R.26 Mayıs 1334); KMA, *Muhtelif Evrak no:87*, belge no: 89-90(24 Mayıs 1919/R.24 Mayıs 1335).

Tablo 38: 1915-1916 Öğretim Yılı Kılbasan Köyü İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği

Devre –i	Yaş	5	6	7	8	9	10	11	12	13	TOPLAM
Evveli Birinci Sınıf	Mevcut	2	1	2	3	4	-	3	1	1	17
Devre –i	Yaş	10	11	12	13						
Evveli İkinci Sınıf	Mevcut	2	2	2	2						8
Devre –i	Yaş	9	10	11	12	13	14	15			
Mütevassıt Birinci Sınıf	Mevcut	2	1	1	-	2	-	1			7

Kaynak: KMA, Muhtelif Evrak No:79, belge no:335(17 Haziran 1916/R.4 Haziran 1332).

Tablo 39: 1915-1916 Öğretim Yılı Kılbasan Köyü İbtidai Mektebi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla.... Ezber Yazı 3. Hesap 4.Eşya dersleri 5. Resim
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv.... Ezber Yazı 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7. Musahabet-ı Ahlakıyye
Devre-i mütevassıt birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv.... Ezber Yazı 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri 7. Musahabet-ı Ahlakıyye
*	Öğrencilerin hal ve hareketleri de not ile değerlendirilmiş, ancak ortalamaya dahil edilmemiştir.

Kaynak: KMA, Muhtelif Evrak No:79, belge no:335(17 Haziran 1916/R.4 Haziran 1332).

Tablo 40:1915-1916 Öğretim Yılı Gaferyad Köyü İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği

Devre –i	Yaş	8	9	10	11	12	13	14	15	TOPLAM
Evveli Birinci Sınıf	Mevcut	4	3	5	7	2	-	-	1	23
Devre –i	Yaş	9	10	11	12					
Evveli İkinci Sınıf	Mevcut	1	1	1	1					4
Devre –i	Yaş	11	12	13	14					
Mütevassıt Birinci Sınıf	Mevcut	1	1	-	2					4
Devre –i	Yaş	14								
Mütevassıt İkinci Sınıf	Mevcut	1								1
Devre –i Ali	Yaş	13								
Birinci Sınıf	Mevcut	1								1

Kaynak: KMA, Muhtelif Evrak No:79,belge no:336(18 Mayıs 1916/R.5 Mayıs 1332).

Tablo 41: 1915-1916 Öğretim Yılında Gaferyad Köyü İbtidai Mektebi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kur'an-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kur'an-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
Devre-i Mutevassıt Birinci Sınıf*	1.Kur'an-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
Devre-i Mutevassıt ikinci sınıf*	1.Kur'an-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
Devre-i Ali Birinci Sınıf*	1.Kur'an-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir Manzum Ezberi Yazı 3.Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya dersleri ve Ziraat 6. Resim ve El işleri
*	Öğrencilerin hal ve hareketleri de not ile değerlendirilmiş, ancak ortalamaya dahil edilmemiştir.

Kaynak: KMA, Muhtelif Evrak No:79,belge no:336(18 Mayıs 1916/R.5 Mayıs 1332).

Tablo 42:1918-1919 Öğretim Yılı İbrala Köyü(si) İbtidai Mektebi Yaş İstatistiği

Devre –i Evveli Birinci Sınıf	Yaş	7	8	9	10				TOPLAM
	Mevcut	1	11	11	4				27
Devre –i Evveli İkinci Sınıf	Yaş	10	11	12					
	Mevcut	2	-	5					7

Kaynak: KMA,

Muhtelif Evrak no:87, belge no: 114 (23 Haziran 1919/R.23 Haziran 1335).

Tablo 43: 1918-1919 Öğretim Yılında İbrala Köyü'nde Okutulan Dersler

Devre-i Evvel Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye 2.Türkçe,Elifba, Kıraat, İmla, Sarf Nahv, Tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3.Hesap, Hendese 4.Eşya Dersleri ve Ziraat 5.Resim, Elişleri 6. Musahabet-i Ahlakiyye ve diniye 7.Hal ve Hareket
Devre-i Evvel İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye 2.Türkçe,Elifba, Kıraat, İmla, Sarf Nahv, Tahrir, Manzum Ezber, Yazı 3. Tarih Coğrafya 4.Hesap, Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 6.Resim, Elişleri 7. Musahabet-i Ahlakiyye ve Diniyye 9.Hal ve Hareket
*	Not: Hal ve harekete not verilmiş, geçme kalma notuna dahil edilmemiştir.

Kaynak: KMA, Muhtelif Evrak no:87, belge no: 114 (23 Haziran 1919/R.23 Haziran 1335).

Tablo 44:1872 Yılında Karaman Rüştüyesine Gönderilen Kitap ve Risalelerin Listesi

	KİTAP VEYA RİSALENİN ADI	ADEDİ
1	?	20
2	Vezaifi Etfal	20
3	Emsile	20
4	Bina	20
5	Tağlim-i Farisi	20
6	Medhal-i Kavaid	20
7	Maksut	20
8	Emasil	20
9	Kavaid-i Farisi	20
10	..... Hukema	20
11	Risale-i İlm-i Hesap	20
12	Ma'badiül Kelam	20
13	Mebad-ı Coğrafya	20
14	Jurnal Varakası Kebir	13
15	Jurnal Varakası Sağır	12
16	Numune	1
17	Ders Cetveli	1
18	Maarif Nizamnamesi	1
	TOPLAM	288

Kaynak: BOA, *MF-MKT*, 2/114 (1 Temmuz 1288/ 13 Temmuz 1872).

Tablo 45: Karaman Rüştüyesi Öğrenci Mevcutları

	Sınıflar ve Öğrenci Mevcudu			Toplam Öğrenci Mevcudu
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	
1902-1903	5	3	5	13
1903-1904	6	10	6	22
1904-1905	5	2	5	12
1905-1906	30	5	3	38
1906-1907	20	16	3	39
1907-1908	17	10	15	42
1912-1913	26	13	10	49

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:40*, belge no:29(15 Temmuz 1319); KMA, *Muhtelif Evrak no:43*, belge no: 11-12 (11 Kanunsani 1320); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no: 22 (5 Temmuz 1321); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no: 47-48 (5 Temmuz 1322); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no: 85-86 (8 Temmuz 1323); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no:125 (5 Temmuz 1324); KMA, *Muhtelif Evrak no:68*, belge no:21-22 (12 Haziran 1329); 1322 yılı imtihan cetvelinde 1. Şube diye bir kısım var. Burada 5 öğrenci var.

Tablo 46: Karaman Rüştiye Mektebi Öğrenci Yaşları İstatistiği

1902-1903										
1.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	TOPLAM
	Mevcut	-	2	2	1	-	-	-	-	5
2.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	-	1	2	-	-	-	-	3
3.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	-	-	1	2	1	1	-	5
1903-1904										
1.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	TOPLAM
	Mevcut	1	1	2	1	1	-	-	-	6
2.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	1	1	3	5	-	-	-	-	10
3.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	-	-	-	3	2	1	-	6
1905-1906										
1.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	2	17	11	-	-	-	-	30
2.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	-	1	2	2	-	-	-	5
3.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	-	-	-	1	2	-	-	3
1906-1907										
1.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	5	9	5	1	-	-	-	20
2.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	-	10	6	-	-	-	-	16
3.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	-	-	-	-	-	-	-	Yaş Bilgisi Verilmemiş
1907-1908										
1.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	7	8	-	-	-	-	-	15*
2.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	-	2	5	2	1	-	-	10
3.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	-	-	-	9	5	-	-	14*

1912-1913										
1.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	3	5	7	6	3	2	-	-	26
2.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	1	3	3	-	2	3	1	-	13
3.Sınıf	Yaş	11	12	13	14	15	16	17	18	
	Mevcut	-	1	1	1	3	1	2	1	10

Kaynak: KMA, *Muhtelif Evrak no:40*, belge no:29(15 Temmuz 1319); KMA, *Muhtelif Evrak no:43*, belge no: 11-12 (11 Kanunsani 1320); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no: 22 (5 Temmuz 1321); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no: 47-48 (5 Temmuz 1322); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no: 85-86 (8 Temmuz 1323); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no:125 (5 Temmuz 1324); KMA, *Muhtelif Evrak no:68*, belge no:21-22 (12 Haziran 1329)

*1321'de öğrencilerin yaşları ile ilgili bilgi yoktur. 1324 yılının 1.sınıfında 2 öğrencinin yaş bilgileri verilmemiştir. 3.sınıfta bir öğrenci "fevt" dir.

Tablo 47: Yedi Yıllık Leyli İdadilerin Haftalık Ders Programı(1892)

DERSLER	1	2	3	4	5	6	7
Ulum-u Diniye	3	2	2	2	2	2	2
Arapça	3	3	3	3	2	-	-
Farsça	-	2	2	2	-	-	-
Türkçe	6	5	3	2	2	-	-
Fransızca	-	-	4	5	5	5	3
Hesâb	2	2	2	3	-	2	2
Hendese	-	-	2	2	3	-	-
Cebir	-	-	-	-	-	2	1
Müsellesât	-	-	-	-	-	-	1
Kozmografya	-	-	-	-	-	-	2
Makine	-	-	-	-	-	-	2
Coğrafya	2	2	2	2	2	2	-
Tarih	-	2	3	2	2	2	2
Usûl-i Defteri	-	-	-	-	2	2	-
Malumat-ı Fenniye	-	-	-	-	3	-	-
Hikmet-i Tabiiye ve Kimya	-	-	-	-	-	3	2
Mevalîd ve Hıfzısıhha	-	-	-	-	-	-	3
Kâvanîn	-	-	-	-	-	2	2
Edebiyat ve Ahlak	-	-	-	-	-	2	2
Hüsn-i Hat	1	1	1	1	1	-	-
Resim	1	1	1	1	1	1	1
TOPLAM	18	20	25	25	25	25	25

Kaynak: Sarıçelik, s.139.

Tablo 48: Karaman Rüştüyesi Ders Programı

1902-1903	
1.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3. İmla ve Kıraat 4. Sarf-ı Osmanî 5.Arabi 6.Hesap 7.Coğrafya 8.'İlmi Eşya 9.(?)
2.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3.'Ulum-u Ahlak 4.Sarf-ı Osmanî 5.Kitabat 6.İmla ve Kıraat 7.Arabi 8.Farisi 9.'Ulum-u Eşya 11.Coğrafya 12.Tarih 13.Hüsn-ü Hat
3.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim- Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3.'İlmi Ahlak 4. Sarf ve Nahiv-i Osmanî 5.Kitabat 6.İmla ve Kıraat 7.Arabi 8.Farisi 9.'Ulumu Eşya 10.Hesap 11.Hendese 12.Coğrafya 13.Tarih 14. Hüsn-ü Hat
1903-1904	
1.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim- Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3.Arabi 4.Farisi 5.Hesap 6.Coğrafya 7. Sarf-ı Osmanî 8.İmla ve Kıraat 9.Hutut
2.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim- Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3.Arabi 4.Farisi 5.Hesap 6.Coğrafya 7.Hendese 8.'İlmi Ahlak 9. Sarf-ı Osmanî 10.Kitabat 11.İmla ve Kıraat 12.'Ulumu Eşya 13.Tarih 14.Hutut Mütenevvia
3.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim- Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3.Arabi 4.Farisi 5.Hesap 6.Coğrafya 7.Hendese 8.'İlmi Ahlak 9. Sarf ve Nahiv-i Osmanî 10.Kitabat 11.İmla ve Kıraat 12.'Ulumu Eşya 13.Tarih 14. Hutut Mütenevvia
1904-1905	
1.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 2. Arabî 3.Ulum'u Diniyye 4.Lisan-ı Osmanî 5.Hesap 6.Coğrafya 7.Kıraat 8.Ahlak 9.Hüsnü Hat
2.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3.Arabi 4.Farisi 5.Lisan-ı Osmanî 6.Hesap 7.Tarih-i İslam 8.Coğrafya 9.Ahlak 10. Hüsn-ü Hat
3.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3.Arabi 4.Farisi 5.Lisan-ı Osmanî 6.Hesap 7.Tarih-i Osmanî 8.Coğrafya 9.Hendese 10.Ma'lumatı Ziraiye 11.Hıfz-ı Sıhha 12.Ahlak 13.Hüsn-ü Hat
1905-1906	
1.Sınıf	1.Hüsn-ü Hal ve Ahlak 2.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 3.Ulum'u Diniyye 4.Arapça 5.Hesap 6.Coğrafya 7.Lisan-ı Osmanî 8.Kıraat 9.'Ulum-u Ahlak 10.Hutut-u Mesnevi
2.Sınıf	1.Hüsn-ü Hal ve Ahlak 2.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 3.Ulum'u Diniyye 4.Arapça 5.Hesap 6.Coğrafya 7. 'Ulum-u Ahlak 8.Lisan-ı Osmanî 9.Tarih-i İslam 10.Ma'lumatı Ziraiye 11. Hutut-u Mesnevi
3.Sınıf	1.Hüsn-ü Hal ve Ahlak 2.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 3.Ulum'u Diniyye 4. 'Ulum-u Ahlak 5. Lisan-ı Osmanî 6.Arapça 7.Farisi 8.Hesap 9.Hendese 10.Coğrafya 11.Tarih-i Osmanî 12.Hıfz-ı Sıhha 13.Ma'lumatı Ziraiye 14. Hutut-u Mesnevi
1906-1907	
1.Sınıf	1.Hüsn-ü Hal ve Ahlak 2.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 3.Ulum'u Diniyye 4.Arapça 5.Hesap 6.Coğrafya 7.Lisan-ı Osmanî 8.Kıraat Fenniyye(?) 9.'Ulum-u Ahlak 10.Hadud-u Mesnevi
2.Sınıf	1.Hüsn-ü Hal ve Ahlak 2.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 3.Ulum'u Diniyye 4.Arapça 5.Farsça 6.Hesap 7.Coğrafya 8. 'Ulum-u Ahlak 8.Lisan-ı Osmanî 9.Tarih-i İslam 10.Ma'lumatı Ziraiye 11.Hadud-u Mesnevi
3.Sınıf	1.Hüsn-ü Hal ve Ahlak 2.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 3.Ulum'u Diniyye 4. 'Ulum-u Ahlak 5. Lisan-ı Osmanî 6.Arapça 7.Farisi 8.Hesap 9.Hendese 10.Coğrafya 11.Tarih-i Osmanî 12.Hıfz-ı Sıhha 13.Ma'lumatı Ziraiye 14.Hadud-u Mesnevi
1907-1908	
1.Sınıf	1.Hüsn-ü Hal ve Ahlak 2.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 3.Ulum'u Diniyye 4.Arapça 5.Hesap 6.Coğrafya 7.Lisan-ı Osmanî 8.Kıraat Fenniyye(?) 9.'Ulum-u ahlak 10.Hüsnü Hat
2.Sınıf	1.Hüsn-ü Hal ve Ahlak 2.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 3.Ulum'u Diniyye 4.Arapça 5.Farsça 6.Hesap 7.Coğrafya 8.'Ulum-u ahlak 8.Lisan-ı Osmanî 9.Tarih-i İslam 10.Ma'lumatı Ziraiye 11. Hüsnü Hat
3.Sınıf	1.Hüsn-ü Hal ve Ahlak 2.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 3.Ulum'u Diniyye 4. 'ulum-u ahlak 5. Lisan-ı Osmanî 6.Arapça 7.Farisi 8.Hesap 9.Hendese 10.Coğrafya 11.Tarih-i Osmanî 12.Hıfz-ı Sıhha 13.Ma'lumatı Ziraiye 14.Hüsnü Hat
1912-1913	
1.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 2.Ulum'u Diniyye 3.Arapça 4. Sarf-ı Osmanî 5. Dürusu Eşya 6.Kıraat ve İmla 7. Hesap 8. Tarih-i İslam 9.Coğrafya 10. Hüsnü Hat
2.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3. Arapça 4.Farsça 5.Sarf-ı Osmanî 6.Hesap 7. Hendese 8.Mağlumât-ı Medeniye 10. Dürusu Eşya 11.Coğrafya 12.Fransızca 13.Resim 14.Tarih-i Osmanî 15. Kıraat ve İmla 16. Hüsnü Hat
3.Sınıf	1.Kuran-ı Kerim Me'a Tecvid 2. Ulum'u Diniyye 3. Arapça 4.Farsça 5.Sarf ve Nahiv-i Osmanî 6. Hesap 7. Hendese 8.Mağlumât-ı Medeniye 10. Dürusu Eşya 11.Coğrafya 12.Fransızca 13.Resim 14.Tarih-i Osmanî 15. Kıraat ve İmla 16. Hüsnü Hat 17. Emlalî Kitabet

Kaynak : KMA, *Muhtelif Evrak no:40*, belge no:29 (15 Temmuz 1319) ; KMA, *Muhtelif Evrak no:43*, belge no: 12-13 (11 Kanunsani 1320); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no: 22 (5 Temmuz 1321); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no: 47-48 (5 Temmuz 1322) ; KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no: 85-86 (8 Temmuz 1323); KMA, *Muhtelif Evrak no:46*, belge no:125 (5 Temmuz 1324); KMA, *Muhtelif Evrak no:68*, belge no:121-122 (1328-1329)

Tablo 49: Beş Yıllık Nehari İdadilerin Haftalık Ders Programı(1892)

DERSLER	1	2	3	4	5
Ulum-u Diniye	3	2	2	2	2
Arapça	3	3	3	3	2
Farsça	-	2	2	2	-
Türkçe	6	5	3	2	2
Fransızca	-	-	4	5	5
Hesâb	2	2	2	3	-
Hendese	-	-	2	2	3
Coğrafya	2	2	2	2	2
Tarih	-	2	3	2	2
Usûl-i Defteri	-	-	-	-	2
Malumat-ı Fenniye	-	-	-	-	3
Hüsn-i Hat	1	1	1	1	1
Resim	1	1	1	1	1
TOPLAM	18	20	25	25	25

Kaynak: Sarıçelik, s.139.

Tablo 50: 1915-1916 Öğretim Yılı Karaman İdadisi Ders Programı

İHZARİ SINIF*	1.'Ulum-u Diniye 2. Tarih 3.Coğrafya 4.Mağlumatı Medeniye 5.Türkçe Kava'id 6.Kıraat 7.Ezber ve İnşad 8.Tahrir 9.Hesap 10.Cebir 11.Hendese 12.Fizik 13.Kimya 14.'Ulum-u Tabiiye 15.Fransızca 16.Resim 17.Hat-ı Türki 18.Fransevi 19.Elişleri 20.Terbiye-i Bedeniye
	Tavır ve Hareket notu da verilmiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:11(26 Eylül 1916/R.13 Eylül 1332)

Tablo 51: 1916-1917 Öğretim Yılında Karaman İdadi Mektebi Ders Programı

KISM-I İHZARİ SINIF*	1.'Ulum-u Diniye 2. Tarih 3.Coğrafya 4.Mağlumatı Medeniye 5.Türkçe Kava'id 6.Kıraat 7.Ezber ve İnşad 8.Tahrir 9.Hesap 10.Cebir 11.Hendese 12.Fizik 13.Kimya 14.'Ulum-u Tabiiye 15.Fransızca 16.Resim 17.Elişleri 18.Hat-ı Türki 19.Hat-ı Fransevi 20.Terbiye-i Bedeniye
1.SINIF	1.'Ulum-u Diniye 2. Tarih 3.Coğrafya 4.Mağlumatı Hukukuye 5.Türkçe Kava'id 6.Kıraat 7.Ezber ve İnşad 8.Tahrir 9.Hesap 10.Cebir 11.Hendese 12.Kozmografya 13.Mağlumat-ı Efkadiye 14. Fizik 14.Kimya 15.Nebatat 16.Hayvanat 17. 18.Fransızca 19.Resim 20.Elişleri 21.Terbiye-i Bedeniye
	Tavır ve Hareket notu da verilmiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:18-19-20 (1332-1333)

Tablo 52: 1917-1918 Öğretim Yılında Karaman İdai Mektebi Ders Programı

İHZARİ SINIF*	1.'Ulum-u Diniye 2. Tarih 3.Coğrafya 4.Mağlumatu Hukukuye 5.Türkçe Kava'id 6.Türkçe(1332-133'den farkı) Kıraat 7.Türkçe Ezber ve İnşad 8.Türkçe Tahrir 9.Hesap 10.Cebir 11.Hendese 12.Fizik 13.Kimya 14.'Ulum-u Tabiiye 15.Fransızca 16.Resim 17.Elişleri 18.Hat-ı Türki 19.Hat-ı Fransevi 20.Terbiye-i Bedeniye
1.SINIF	1.'Ulum-u Diniye 2. Tarih 3.Coğrafya 4.Mağlumatu Hukukuye 5. Mağlumatu İktisad 6.Türkçe Kava'id 7.Türkçe(1332-133'den farkı) Kıraat 7.Türkçe Ezber ve İnşad 8.Türkçe Tahrir 9.Hesap 10.Cebir 11.Hendese 12.Kozmografya 13.Fizik 14.Kimya 14.Mağlumatu Tabiiye 15.Fransızca 16.Hat-ı Fransevi 17. Resim 18.Elişleri 19.Terbiye-i Bedeniye
2.SINIF	1.'Ulum-u Diniye 2. Tarih 3.Coğrafya 4.Mağlumatu Hukukuye 5. Mağlumatu İktisad 6.Türkçe Kava'id 7.Türkçe(1332-133'den farkı) Kıraat 7.Türkçe Ezber ve İnşad 8.Türkçe Tahrir 9.Hesap 10.Cebir 11.Hendese 12.Kozmografya 13.Fizik 14.Kimya 14.Mağlumatu Tabiiye 15.Fransızca 16.Hat-ı Fransevi 17. Resim 18.Elişleri 19.Terbiye-i Bedeniye
	Tavır ve Hareket notu da verilmiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:14-15-16(26 Eylül 1916/R.13 Eylül 1332)

Tablo 53: 1918-1919 Öğretim Yılında Karaman İdadi Mektebi Ders Programı

İHZARİ SINIF*	1.'Ulum-u Diniye 2. Hikmet 3.Kimya 4.'Ulum-u Tabiye 5.Cebir ve Hesap 6.Hendese 7.Kavaid, 8.Kıraat 9.Kitabet 10.Ezber ve İnşad 11.Coğrafya 12.Tarih 13.'Ulum-u Ahlak, 14.Fransızca 15.Resim 16.Elişleri 17.Hüsnü Hat-ı Fransevi 18.Hüsnü Hat-ı Türki,19.Terbiye-i Bedeniye.
1.SINIF	1.'Ulum-u Diniye 2. Hikmet 3.Kimya 4.'Ulum-u Tabiye 5.Cebir 6.Hendese 7.Kavaid, 8.Kıraat 9.Ezber ve İnşad 10. Usul-ü Tahrir 11.Coğrafya 12.Tarih 13.Mağlumatu Medeniye ve Hukukiye, 13.Fransızca 14.Resim 15.Elişleri 16.Hüsnü Hat-ı Fransevi 17.Mağlumatu İktisadiye 18.Hüsnü Hat-ı Türki,19.Terbiye-i Bedeniye.
2.SINIF	1.'Ulum-u Diniye 2. Hikmet 3.Kimya 4.'Ulum-u Tabiye 5.Cebir 6.Hendese 7.Kavaid, 8.Kıraat 9.Kitabet, 10.Coğrafya ve Kozmografya 11.Tarih 12.Mağlumatu Medeniye ve Hukukiye, 13.Fransızca 14.Resim 15.Elişleri 16.Hüsnü Hat 17.Mağlumatu İktisadiye 18.Hüsnü Hat-ı Türki,19.Terbiye-i Bedeniye.
	Tavır ve Hareket notu da verilmiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:21-22-23-24(1 Eylül 1919/R.1 Eylül 1335)

Tablo 54: 1919-1920 Öğretim Yılında Karaman İdai Mektebi Ders Programı

1. SINIF*	1.'Ulum-u Diniye 2. Hikmet 3.Kimya 4.'Ulum-u Tabiye 5. Cebir 6.Hendese 7.Kava'id 8.Kıraat 9.Ezber ve İnşad 10.Usulü Tahrir 11.Coğrafya 12.Tarih 13. Mağlumatu Medeniye ve Hakikiye 14 Fransızca 15.Resim 16.Elişleri 17.Hüsnü Hat 18.Mağlumatu İktisadiye 19.Hüsn-ü Hat Türkçe 20.Terbiye-i Bedeniye
2. SINIF*	1.'Ulum-u Diniye 2. Hikmet 3.Kimya 4.'Ulum-u Tabiye 5.Cebir 6.Hendese 7.Tarih 8. Coğrafya ve... 9.Kava'id 10. Kitabet 11.Kıraat 12. Mağlumatu-ı... 13.Fransızca 14.Resim 15.Elişleri 16.Hüsnü Hat 17.Mağlumatu İktisadiye 18.Terbiye-i Bedeniye
Sınıf-1 İhzari	1.'Ulum-u Diniye 2. Hikmet 3.Kimya 4.'Ulum-u Tabiye 5. Cebir ve Hesap 6.Hendese 7.Kava'id 8.Kıraat 9. Kitabet 10.Ezber ve İnşad 11.Coğrafya 12.Tarih 13. 'Ulum-u Ahlakiye 14 Fransızca 15.Resim 16.Elişleri 17.Hüsnü Hat Fransevi 18.Hüsn-ü Hat Türkçe 19.Terbiye-i Bedeniye
*	Tavır ve Harekete de not verilmiş fakat ortalamaya dahil edilmemiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44, belge no:2 (22 Ağustos 1920/R.22 Ağustos 1336)

Tablo 55: Karaman İdadi Mektebi Tâlî Kısmı Sınıflara Göre Öğrenci Sayıları

YILLAR	ÖĞRENCİ SAYISI			
	Hazırlık	1.Sınıf	2.Sınıf	TOPLAM
1915-1916	14	-	-	14
1916-1917	8	7	-	15
1917-1918	8	8	4	20
1918-1919	4	3	9	19
1919-1920	4	5	3	12
1921-1922				

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:11(13 Eylül 1332); KMA, defter no:44 belge no:18-19-20 (Ziraat İdadi Mektebi İmtihan Cetveli)(1332-1333); KMA, defter no:44 belge no:14-15-16; KMA, defter no:44 belge no:21-22-23-24(1 Eylül 1335); KMA, defter no:44, belge no:2 (22 Ağustos 1336).

Tablo 56: Karaman İdadi Mektebi İbtidai Kısmı Sınıflara Göre Öğrenci Sayıları

YIL	ÖĞRENCİ SAYISI						
	4.Sınıf	5.Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	TOPLAM		
1915-1916	29	20	15	16	80		
	D.E.1.	DE 2.	DM1	DM2	DA1	DA.2	TOPLAM
1916-1917	26	22	12	10	17	14	101
1917-1918	37	29	20	15	7	11	119
1918-1919	10	9	27	16	11	7	80
1919-1920	26	25	24	20	16	13	124
1923-1924							173

Kaynak: BOA, MF.İST-34/54 (1331-1332); KMA, defter no:44 belge no:112-113-114 (1332-1333); KMA, defter no:44 belge no:115-116-117-118-119(1334); KMA, defter no:44 belge no:25-26-27-28.(12 Teşrinsani 1335); KMA, defter no:44 belge no:7-8-9.(15 Haziran 1336); M. Alkan, a.g.e, s.292.

Tablo 57:1915-1920 Yılları Arasında Karaman İdadi Mektebi Öğrenci Sayıları Tablosu

TARİH	İPTİDAİ KISMI	TALİ(İDADİ) KISMI	TOPLAM
1915-1916	80	14	94
1916-1917	101	15	116
1917-1918	119	20	139
1918-1919	80	19	99
1919-1920	124	12	136
1921-1922			203

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:11(13 Eylül 1332); KMA, defter no:44 belge no:18-19-20 (Ziraat İdadi Mektebi İmtihan Cetveli)(1332-1333); KMA, defter no:44 belge no:14-15-16; KMA, defter no:44 belge no:21-22-23-24(1 Eylül 1335); KMA, defter no:44, belge no:2 (22 Ağustos 1336); BOA, MF.İST-34/54 (1331-1332); KMA, defter no:44 belge no:112-113-114 (1332-1333); KMA, defter no:44 belge no:115-116-117-118-119(1334); KMA, defter no:44 belge no:25-26-27-28.(12 Teşrinsani 1335); KMA, defter no:44 belge no:7-8-9.(15 Haziran 1336); KMA, defter no:39(1337-1338)

Tablo 58: 1916-1917 Karaman İdadi Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Yaş İstatistiği

Devre –i	Yaş	7	8	9	10	11	12	13				TOPLAM
Evveli Birinci Sınıf	Mevcut	-	1	7	6	8	3	1				26
	Yaş	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
Evveli İkinci Sınıf	Mevcut	3	1	5	2	4	3	1	2	1	3	25
	Yaş	10	11	12	13	14	15					
Mütevassıt Birinci Sınıf	Mevcut	1	2	-	5	2	-					10
	Yaş	10	11	12	13	14	15	16	17			
Mütevassıt İkinci Sınıf	Mevcut	-	1	-	2	2	3	1	1			10
	Yaş	13	14	15	16	17	18					
Ali Birinci Sınıf	Mevcut	1	7	5	2	1	1					17
	Yaş	13	14	15	16	17	18					
Ali İkinci Sınıf	Mevcut	1	3	-	6	1	3					14

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:112,113,114.

Tablo 59: 1916-1917 Öğretim Yılı Karaman İdadi Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9.Fransızca 10.Musiki
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9.Fransızca 10.Musiki
Devre-i mütevassıt birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumut-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9.Fransızca 10.Musiki
Devre-i mütevassıt ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumut-ı Diniye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Tahrir, Manzume, Ezber, Yazı, 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.EşyaDersleri ve Ziraat 7.Resim ve Elishleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniye 10.Lisan-ı Ecnebi 11.Musiki
Devre-i Aliyeye birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumut-ı Diniye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Tahrir, Manzume, Ezber, Yazı, 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.EşyaDersleri ve Ziraat 7.Resim ve Elishleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniye 10.Lisan-ı Ecnebi 11.Musiki
Devre-i Aliyeye ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumut-ı Diniye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Tahrir, Manzume, Ezber, Yazı, 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 7.Resim ve Elishleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniye 10.Lisan-ı Ecnebi 11.Musiki
*	Hal ve Hareket, Dikkat, Sair Gayret ve İntizam perverlik notları da verilmiş, fakat ortalamayla etkilememiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:112-113-114.

Tablo 60: 1917-1918 Karaman İdai Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Ders programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Manzume, Ezber, Yazı, 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 7.Resim ve Elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniye 10.Lisan-ı Ecnebi 11.Musiki
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Manzume, Ezber, Yazı, 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 7.Resim ve Elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniye 10.Lisan-ı Ecnebi 11.Musiki
Devre-i mutevasıt birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Manzume, Ezber, Yazı, 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 7.Resim ve Elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniye 10.Lisan-ı Ecnebi 11.Musiki
Devre-i mutevasıt ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Manzume, Ezber, Yazı, 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 7.Resim ve Elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniye 10.Lisan-ı Ecnebi 11.Musiki
Devre-i Aliyye birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Manzume, Ezber, Yazı, 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 7.Resim ve Elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniye 10.Lisan-ı Ecnebi 11.Musiki
Devre-i Aliyye ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniye, 2. Türkçe Elifba, Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Manzume, Ezber, Yazı, 3. Tarih ve Coğrafya 4. Hesap ve Hendese 5.Eşya Dersleri ve Ziraat 7.Resim ve Elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musahabet-i Ahlakiye ve Medeniye 10.Lisan-ı Ecnebi (Fransızca)11.Musiki
*	Hal ve Hareket, Dikkat, Sair Gayret ve İntizam Perverlik notları da verilmiş, fakat ortalamayı etkilememiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:115-116-117-118-119.

Tablo 61: 1918-1919 Karaman İdadi Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Yaş İstatistiği

Devre –i	Yaş	7	8	9	10		TOPLAM
Evveli Birinci Sınıf	Mevcut	-	-	6	4		10
	Yaş	9	10	11			
Evveli İkinci Sınıf	Mevcut	1	3	5			9
	Yaş	10	11	12	13		
Mütevassıt Birinci Sınıf	Mevcut	2	9	3	1		15
	Yaş	10	11	12	13	14	
Mütevassıt İkinci Sınıf	Mevcut	-	2	6	5	3	16
	Yaş	11	12	13	14		
Ali Birinci Sınıf	Mevcut	2	4	1	4		11
	Yaş	13	14	15	16		
Ali İkinci Sınıf	Mevcut	2	2	2	1		7

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:25-26-27-28.(12 Kasım 1919/R.12 Teşrinsani 1335).

Tablo 62: 1918-1919 Öğretim Yılında Karaman İdadi Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap 5. Eşya-i Ziraat 6.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Ğana (Bu derste ortalamaya dahil edilmiş)
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye 2. Türkçe 3.Musahabet 4.Hesap 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Fransızca 10. Ğana (Bu derste ortalamaya dahil edilmiş)
Devre-i mütevasıt birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9.Fransızca 10.Musıki
Devre-i mütevasıt ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9.Fransızca 10.Musıki
Devre-i Aliyye birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2.Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6.Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9.Fransızca 10. Ğana (Bu derste ortalamaya dahil edilmiş)
Devre-i Aliyye ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9.Fransızca 10. Ğana (Bu derste ortalamaya dahil edilmiş)
*	Hal ve Hareket, Dikkat, Sair Gayret ve İntizam perverlik notları da verilmiş, fakat ortalamayı etkilememiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:25-26-27-28.(12 Kasım 1919/R.12 Teşrinsani 1335).

Tablo 63:1919-1920 Karaman İdadi Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Yaş İstatistiği

Devre –i	Yaş	7	8	9	10	11					TOPLAM
Evveli Birinci Sınıf	Mevcut	-	5	7	9	5					26
	Yaş	9	10	11	12	13	14				
Evveli İkinci Sınıf	Mevcut	2	3	10	7	2	1				25
	Yaş	10	11	12	13	14	15				
Mütevassıt Birinci Sınıf	Mevcut	2	6	6	7	2	1				24
	Yaş	10	11	12	13	14	15	16	17		
Mütevassıt İkinci Sınıf	Mevcut	1	4	5	5	4	-	-	1		20
	Yaş	12	13	14	15	16	17	18	19		
Ali Birinci Sınıf	Mevcut	6	-	6	1	2	-	-	1		16
	Yaş	13	14	15	16	17	18				
Ali İkinci Sınıf	Mevcut	2	1	1	5	2	2				13

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:7-8-9.(15 Haziran 1920/R.15 Haziran 1336)

Tablo 64: 1919-1920 Öğretim Yılında Karaman İdai Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Ders Programı

Devre-i Evvel Birinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim ‘Ulum-u Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet 4.Hesap 5. Eşya-i Ziraat 6.Resim ve elişleri 7. Terbiye-i Bedeniye 8. Musıki
Devre-i Evvel İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim ‘Ulum-u Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9. Musıki
Devre-i mutevassıt birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Musıki 9. Terbiye-i Bedeniye
Devre-i mutevassıt ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8. Terbiye-i Bedeniye 9.Musıki
Devre-i Aliyye birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye(Hiçbir öğrenciye not verilmemiştir.) 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6.Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8.Fransızca 9. Terbiye-i Bedeniye 10.Musıki
Devre-i Aliyye ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim Mağlumat-ı Diniyye, 2. Türkçe 3.Musahabet-i Ahlakiye 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6. Eşya-i Ziraat 7.Resim ve elişleri 8.Fransızca 9.Musıki 10. Terbiye-i Bedeniye
*	Hal ve Hareket, Dikkat, Sair Gayret ve İntizam perverlik notları da verilmiş, fakat ortalamayı etkilememiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:7-8-9.(15 Haziran 1920/R.15 Haziran 1336)

Tablo 65: 1922-1923 Öğretim Yılında Karaman İdadi Mektebi Kısım-ı İbtidaisi Ders Programı

Devre-i Evveli Birinci Sınıf*	1.Ecza-yı Şerife, Mağlumat-ı Diniyye, 2.Türkçe(Kıraat, İmla, Ezber), 4.Hesap5.Eşya, Ziraat 7.Resim ve Elişi 8.Musahabet 9.Terbiye-i Bedeniye 10.Musıki
Devre-i Evveli İkinci Sınıf*	1.Kuran-ı Kerim, Mağlumat-ı Diniyye, 2.Türkçe(Kıraat, İmla, Ezber), 4.Hesap 5.Eşya, Ziraat 7.Resim ve Elişi 8.Musahabet 9.Terbiye-i Bedeniye 10.Musıki
Devre-i mutevassıt birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim, Mağlumat-ı Diniyye, 2.Türkçe(Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Ezber, Yazı) 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6.Eşya, Ziraat 7.Resim ve Elişi 8.Musahabet 9.Terbiye-i Bedeniye 10.Musıki
Devre-i mutevassıt ikinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim, Mağlumat-ı Diniyye, 2.Türkçe(Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Ezber, Yazı) 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6.Eşya, Ziraat 7.Resim ve Elişi 8.Musahabet 9.Terbiye-i Bedeniye 10.Musıki
Devre-i Aliyye Birinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim, Mağlumat-ı Diniyye, 2.Türkçe(Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Ezber, Yazı) 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6.Eşya, Ziraat 7.Resim ve Elişi 8.Musahabet 9.Terbiye-i Bedeniye 10.Musıki
Devre-i Aliyye İkinci sınıf*	1.Kuran-ı Kerim, Mağlumat-ı Diniyye, 2.Türkçe(Kıraat, İmla, Sarf ve Nahv, Tahrir, Ezber, Yazı) 4.Hesap ve Hendese 5.Tarih ve Coğrafya 6.Eşya, Ziraat 7.Resim ve Elişi 8.Musahabet 9.Terbiye-i Bedeniye 10.Musıki
*	Hal ve Hareket, Dikkat, Sair Gayret ve İntizam Perverlik notları da verilmiş, fakat ortalamayı etkilememiştir.

Kaynak: KMA, defter no:44 belge no:51(1338-1339); KMA, defter no:44 belge no:52(1338-1339); KMA, defter no:44 belge no:36(1338-1339); KMA, defter no:44 belge no:38(1338-1339); KMA, defter no:44 belge no:100(1338-1339); KMA, defter no:44 belge no:39(1338-1339).

Tablo 66: Kız veya Erkek Mekteb-i İbtidaisinde Okutulacak Ders Cetveli

<i>DERSİN İSMİ</i>	<i>BİRİNCİ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>İKİNCİ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>ÜÇÜNCÜ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>
Elifba	24	0	0
Kur'an-ı Kerim	6	6	6
Tecvid	0	1	2
İlmi Hal	0	2	2
İmla	8	5	4
Kıraat	8	5	4
Sarf-ı Osmani	0	1	2
Hesap	1	2	2
Hüsn-ü Hat	1	2	2
TOPLAM	24	24	24

Kaynak: MS-1316, s.338.

Tablo 67: Altı senelik İnas Rüştüyelerinde (İbtidai + Rüştüye) Okutulacak Ders Cetveli

	<i>DERSİN İSMİ</i>	<i>1. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>2. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>3.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>4.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>5.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>6.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>
1	Elifba ve Şifahi ma'lumat	18	0	0	0	0	0
2	Kur'an-ı Kerim, me'a Tecvid	4	6	5	3	2	1
3	'Ulum-u Diniyye	0	2	2	2	2	2
4	Kıraat	4	4	4	2	1	1
5	İmla	4	4	3	2	1	1
6	Kitabat	0	0	0	0	1	1
7	Kava'id Lisan-ı Osmani	0	0	2	2	1	2
8	Arapça	0	0	0	0	2	2
9	Farsça	0	0	0	0	1	1
10	Hüsnü Hat	0	2	2	1	1	1
11	Dürus-u Eşya ve Ma'lumat-ı Nafia	2	2	2	1	1	1
12	İdare-i Beytiyye	0	0	0	2	2	2
13	Ahlak	0	0	0	1	1	2
14	Hıfz-ı Sıhha	0	0	0	0	1	1
15	Hesap	2	2	2	2	1	1
16	Coğrafya	0	0	0	2	2	2
17	Tarih	0	0	0	2	2	1
18	Elhünerleri	2	2	2	2	2	2
	TOPLAM	18	24	24	24	24	24

Kaynak: MS-1316, s.393.

Tablo 68: Rüştiye Mekteplerinde Okutulacak Ders Cetveli

<i>DERSİN İSMİ</i>	<i>BİRİNCİ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>İKİNCİ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>ÜÇÜNCÜ SENE (Haftalık Ders Saati)</i>
Kur'an-ı Kerim, Tecvid, 'Ulum-u Diniyye	3	2	2
Türkçe	7	6	4
Arapça	1	2	2
Farsça	0	1	2
Fransızca	0	0	3
Hesap	2	2	2
Hendese	0	0	1
Coğrafya	2	2	2
Tarih	0	2	2
Ma'lumat-ı Nafi'a	1	1	1
Hüsnü Hat	1	1	1
Resim	1	1	1
TOPLAM	18	20	23

Kaynak: MS-1317, s.402

Tablo 69: Dersaadet ve Kasabat Mekteb-i İbtidai Ders Programı

<i>DERSİN İSMİ</i>	<i>1. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>2. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>3. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>
Elifba	12	0	0
Kur'an-ı Azimüş Şan	12	6	5
Tecvid	0	2	2
İlmi Hal	2	3	3
Ahlak	0	2	2
Sarf-ı Osmani	0	0	2
İmla	3	3	2
Kıraat	3	2	1
Mülhas Tarih-i Osmani	0	0	2
Muhtasar Coğrafya-yı Osmani	0	0	2
Hesap	1	2	2
Hüsnü Hat	1	2	1
TOPLAM	22	22	24

Not: Bir ve iki muallim ile idare edilen mekteplerde her ders müddeti yarım saat ve daha ziyade muallimi olan mekteplerde üç .... ? olduğundan devam ve teneffüs ve azad vakitlerinin ona göre tertibi ve taksimi lazım gelir.

Kaynak: MS-1318, s.220.

Tablo 70: Kurra Mekteb-i İbtidaisi Ders Programı

<i>DERSİN İSMİ</i>	<i>1. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>2. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>3. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>4. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>
Elifba	12	0	0	0
Kur'an-ı Kerim	12	6	6	6
Tecvid	0	0	2	2
İlmi Hal	0	3	3	3
İmla	0	2	2	0
Kıraat	4	3	3	5
Hesap	1	2	2	2
Hat	1	2	1	1
TOPLAM	18	18	19	19

Not: Her dersin müddeti yarım saat olup derslerin arasında şakirdana birer miktar teneffüs ettirilecek ve namaz vakitlerinde çocukların ifayı salat eylemelerine muallimler tarafından ihtimam edilecektir.

Kaynak: MS-1318, s.235.

Tablo 71: Rüştüye ve İdadi Mekteplerinde Okutulacak Ders Cetveli

	<i>DERSİN İSMİ</i>	<i>1. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>2. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>3.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>4.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>5.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>6.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>7.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>
1	Kur'an-ı Kerim, Tecvid, 'Ulum-u Diniyye	3	2	2	2	2	1	2
2	Türkçe	7	6	4	3	2	0	0
3	Edebiyat ve Ahlak	0	0	0	0	0	2	1
4	Kitabat, Resmîye	0	0	0	0	0	1	1
5	Arapça	1	2	2	2	2	1	1
6	Farsça	0	1	2	1	0	0	0
7	Fransızca	0	0	3	3	4	4	5
8	Kavanin	0	0	0	0	0	2	2
9	Hesap	2	2	2	2	1	0	0
10	Usul-u Defteri	0	0	0	1	1	0	0
11	Cebir	0	0	0	0	2	2	0
12	Hendese	0	0	1	2	2	2	0
13	Mislühât	0	0	0	0	0	0	1
14	Kozmografya	0	0	0	0	0	0	1
15	Makine	0	0	0	0	0	0	1
16	Hikmet-i Tabi'îye ve Kimya	0	0	0	0	0	2	3
17	Mevalit	0	0	0	0	0	2	2
18	Coğrafya	2	2	2	2	2	2	1
19	Tarih	0	2	2	2	2	1	1
20	İlmi Servet	0	0	0	0	0	0	2
22	Mağlumâtı Nafi'a Hız-ı Sıhha	1	1	1	1	1	0	0
22	Hüsni Hat	1	1	1	1	1	0	0
23	Resim	1	1	1	1	1	0	0
	TOPLAM	18	20	23	23	23	23	24
	Elsine (Lisan)(Rumca,Ermenice,Bulgarca)	0	0	0	2	2	2	1

Kaynak: MS-1316, s.191.

Tablo 72: Rüştiye ve İdadi Mekteplerinde Okutulacak Ders Cetveli

	<i>DERSİN İSMİ</i>	<i>1. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>2. SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>3.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>4.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>5.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>6.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>7.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>	<i>8.SENE (Haftalık Ders Saati)</i>
1	Kur'an-ı Kerim, Tecvid ve 'Ulum-u Diniyye ve Ahlakiye	3	3	3	3	3	3	3	3
2	Türkçe	6	5	3	3	0	0	0	0
3	Usul-u Tahrir	0	0	0	0	0	0	1	2
4	Kitabat	0	0	0	0	2	2	1	1
5	Arapça	2	2	2	2	2	2	1	0
6	Farsça	0	2	2	2	2	0	0	0
7	Fransızca	0	0	3	3	3	3	4	4
8	Kavanin	0	0	0	0	0	0	1	1
9	Hesap	2	2	2	3	2	0	0	0
10	Usul-u Defteri	0	0	0	0	0	1	1	0
11	Cebir	0	0	0	0	0	2	2	0
12	Meselsat ?	0	0	0	0	0	0	1	0
13	Hendese	0	0	1	1	1	2	2	1
14	Kozmografya	0	0	0	0	0	0	0	1
15	Fizik	0	0	0	0	0	0	2	2
16	Kimya	0	0	0	0	0	0	2	2
17	Mivaliyat(?)	0	0	0	0	0	0	0	4
18	Mihanik(?)	0	0	0	0	0	0	3	1
19	Coğrafya	2	2	2	2	2	3	1	1
20	Tarih	0	2	2	0	0	0	1	1
21	'İlmi Servet	0	0	0	0	0	0	1	1
22	'İlmi Eşya	1	1	1	0	0	0	0	0
23	Mağlumatı Ziraiye ve Sıhhiye	0	0	0	2	2	2	0	0
24	Hüsni Hat	2	1	1	1	1	1	0	0
25	Resim	1	1	1	1	1	1	0	0
	TOPLAM	19	21	23	23	32	24	24	24
	Elisane	0	0	0	2	1	2	1	1

Kaynak: MS-1321, s.141.

Ek-2: Karaman Rüstiyesine Ait Konya Vilayet Salnamesi'nde Bulunan Kayıt

معلم اولیٰ احمد افندی معلم ثانیه قاسم افندی رکوع خوجیه اورسافندی یوب مصطفی افندی	معلم اولیٰ مصطفی عام افندی معلم ثانیه علی رضا افندی یوب عبد الرحمن افندی
نوشهر مکتب رشدیہ سی	از کون مکتب رشدیہ سی
معلم اولیٰ حافظ مصطفی افندی یوب ابرہیم افندی	معلم ثانیه سی نظیف افندی یوب حافظ عثمان افندی
قونشکار مکتب رشدیہ سی	لارند مکتب رشدیہ سی
معلم ثانیه موری افندی یوب عثمان افندی	معلم ثانیه مصطفی افندی یوب بلجی مصطفی افندی
از کل مکتب رشدیہ سی	بکشاہری مکتب رشدیہ سی

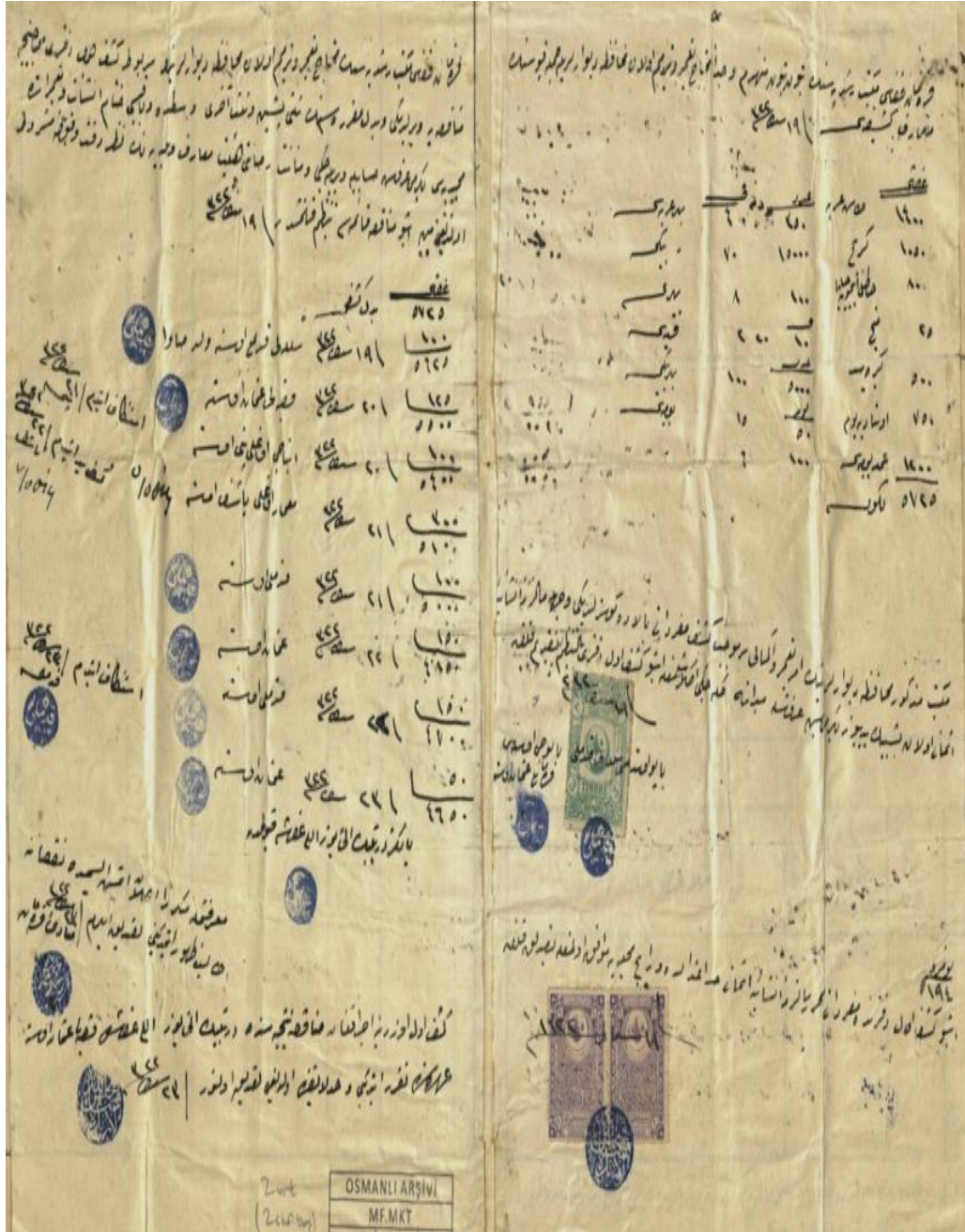

Ek-4: Karaman Kazası'nda 1872/73 tarihinde Rüştiye Kurulduğuna Dair Belge

قَوْمَان قَوْنِيَه نَك شَرْقِ جَنُوبِيَسِنْدَه اُولُوبَا قَاوُصُونِي وَيَاغِ بِيَسْتَانِي
 وَاوَرْدَر مَحَلْ مَذْكُورَه دَه بِيُوكْ وَاوُجَاكْ وَاوُزِيدِي جَامِعِ شَرِيْفِي
 وَاوُتْمَشْ رِ مَسْجِدْ وَاوُنْ دَرْتْ مَدْرَسَه وَاوُتْمَشْ وَاوُزِيدِي عَدَدْ نِكِيَه
 وَاوُطْمُوزْ عَدَدْ نَاوِيَرْ وَاوُزِيدِي رَمْنِي وَاوُزِيدِي رُومْ وَاوُزِيدِي اَوُزْرَه اِيكِي عَدَدْ
 كَلْبِيَسَا وَاوُزِيدِي اَوُجِي اِسْلَامْ وَاوُزِيدِي اِهْنِي اَوْلَه رَقْ فَرْقْ دَرْتْ مَكْتَبِي اِكِي سَمِي
 جَفْنَه وَاوُزِيدِي سِي تَكْ وَاوُزِيدِي اَوُزْرَه طَهْتُو رِنْحَامْ وَاوُزِيدِي طَهْتُو رِنْحَامْ
 وَاوُزِيدِي رِشَادْ رِوَانْ وَاوُزِيدِي رِيُوزْ بِيَكْرِي دَرْتْ دَكَاْنْ وَاوُزِيدِي رِخَانْ وَاوُزِيدِي رِشَادْ
 بَزِيَرْ وَاوُزِيدِي رِشَادْ دِيَاغْمَانْ وَاوُزِيدِي رِيَكْرِي عَدَدْ دَكْرَمَانْ وَاوُزِيدِي رِشَادْ دَا
 مَكْتَبْ رِشَادْ اِنْشَا اَوْلُنُوبْ كِشَا اَوْلُنْشَادْ مَذْكُورْ قَوْمَانْدَه
 بَا رَاوُليَاءِ اَللّٰهْدِنْ طَابِدُقْ وَاوُزِيدِي مَسْرَمْ وَاوُزِيدِي مَادْرُو بَرَادْر
 حَضْرَتْ مَوْلَانَا وَاوُزِيدِي بَا بَا وَاوُزِيدِي بَاغَاوُزِيدِي مَدْفُونْلَرْدَر

Kaynak: KVS-1289, s.88.

Ek-5: Karaman Rüştüyesi Çevre Duvarı'nın İnşası İçin Oluşturulan 1906 Tarihli Keşifname ve Münakasa Kaimesi

Kaynak: BOA, MF-MKT 1024/6-1-1.

Ek-6: Karaman'ın İlk Müslüman Hususi(Özel) İbtidai Mektebi Ruhsatnamesi

25

Şifre	İsim	Yaş	Okul
1	...	...	...
2	...	...	...
3	...	...	...
4	...	...	...
5	...	...	...
6	...	...	...
7	...	...	...
8	...	...	...
9	...	...	...
10	...	...	...
11	...	...	...
12	...	...	...
13	...	...	...
14	...	...	...
15	...	...	...
16	...	...	...
17	...	...	...
18	...	...	...
19	...	...	...
20	...	...	...
21	...	...	...
22	...	...	...
23	...	...	...
24	...	...	...
25	...	...	...
26	...	...	...
27	...	...	...
28	...	...	...
29	...	...	...
30	...	...	...
31	...	...	...
32	...	...	...
33	...	...	...
34	...	...	...
35	...	...	...
36	...	...	...
37	...	...	...
38	...	...	...
39	...	...	...
40	...	...	...
41	...	...	...
42	...	...	...
43	...	...	...
44	...	...	...
45	...	...	...
46	...	...	...
47	...	...	...
48	...	...	...
49	...	...	...
50	...	...	...
51	...	...	...
52	...	...	...
53	...	...	...
54	...	...	...
55	...	...	...
56	...	...	...
57	...	...	...
58	...	...	...
59	...	...	...
60	...	...	...
61	...	...	...
62	...	...	...
63	...	...	...
64	...	...	...
65	...	...	...
66	...	...	...
67	...	...	...
68	...	...	...
69	...	...	...
70	...	...	...
71	...	...	...
72	...	...	...
73	...	...	...
74	...	...	...
75	...	...	...
76	...	...	...
77	...	...	...
78	...	...	...
79	...	...	...
80	...	...	...

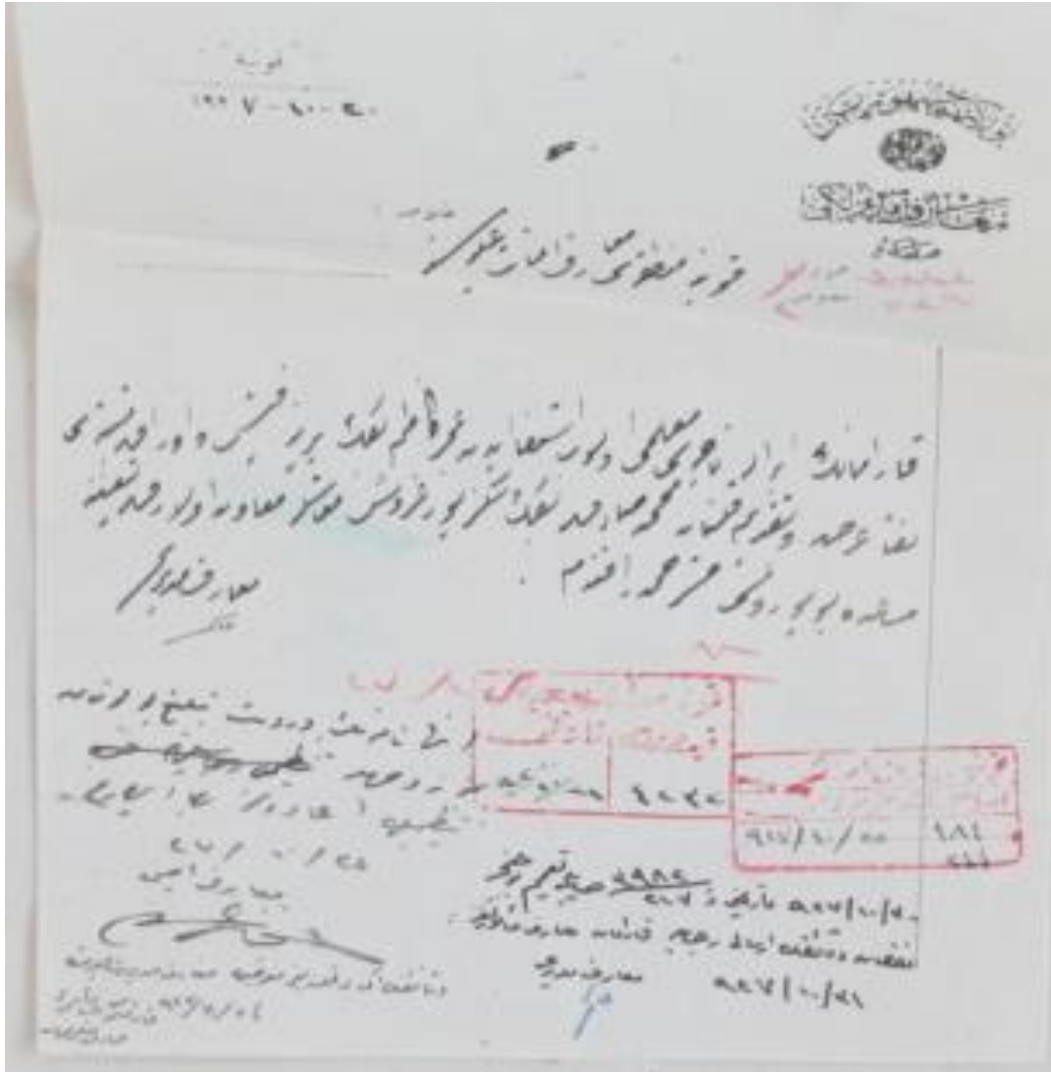
25

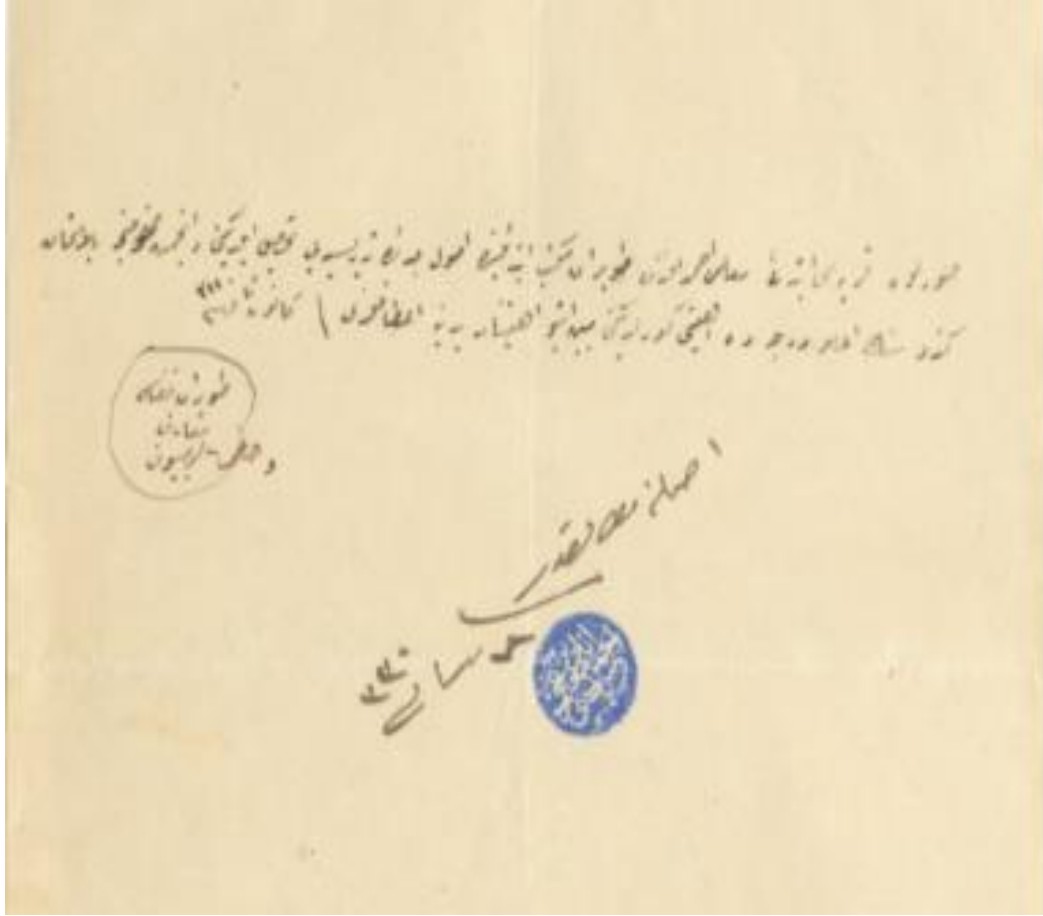

Ek-10: Mehmet Sadık Bey'in İbrala Köyüne Muallim Muavini Olarak Tayini

Kaynak: Osman Ülkümen Arşivi

Ek-11: Muallim Muavini Ehliyetnamesi

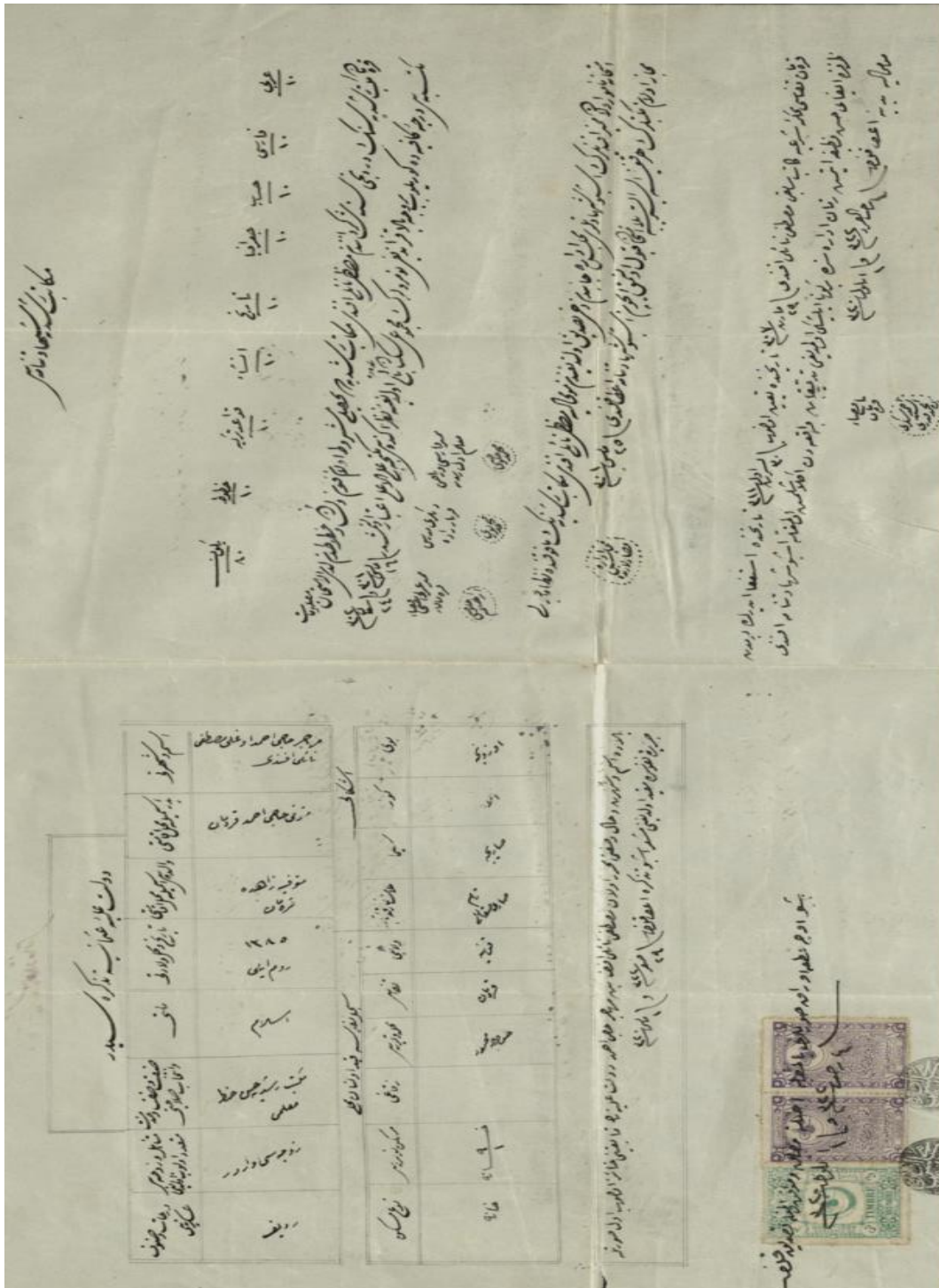

Kaynak: BOA, MF.İBT, 498/81-13-1.

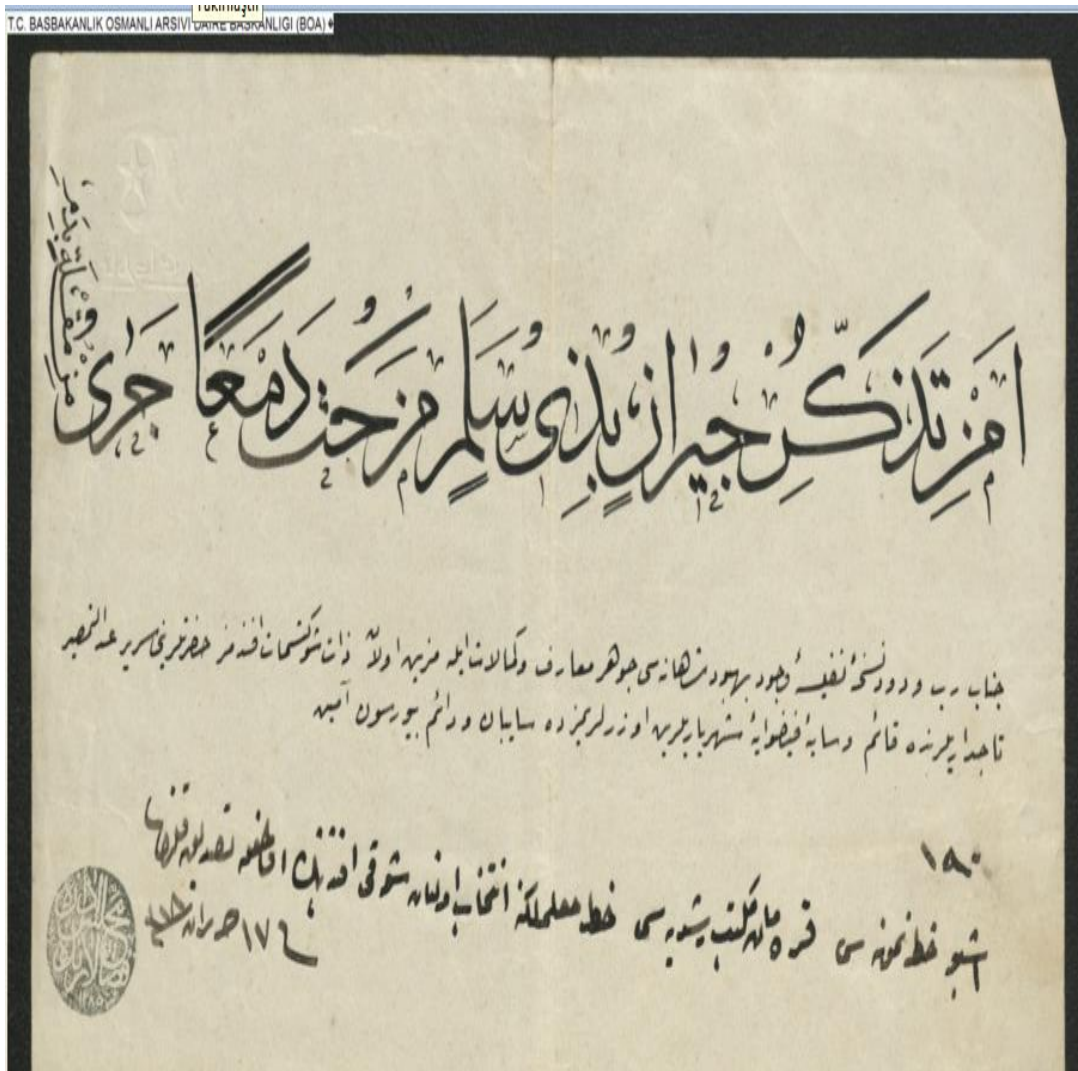

Ek-14: Muhacir Hacı Ahmetoğlu Mustafa Naili Efendi'nin Rüştîye Şehadetnamesi ve Nüfus Tezkeresi

Kaynak: BOA, MF.MKT, 832/46-2-1.

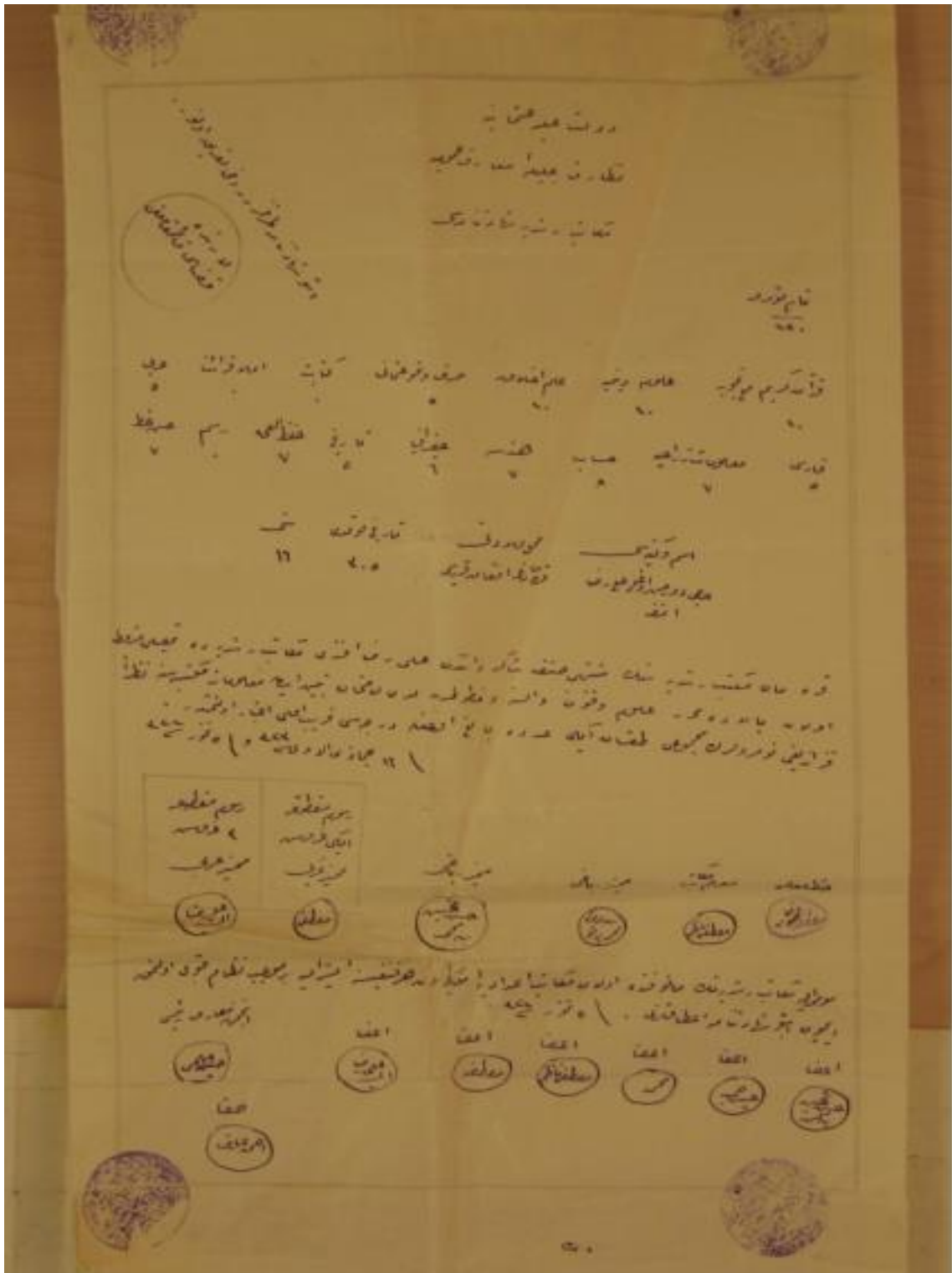
Ek-15: Rüştiye Hat Muallimi Şevki Efendi'nin Hat Örneği

Kaynak: BOA, MF.MKT, 630/27-3-1.

Ek-17: Ali Rıza Bey'e (Arıkan) Ait Rüştiye Şahadetnamesi

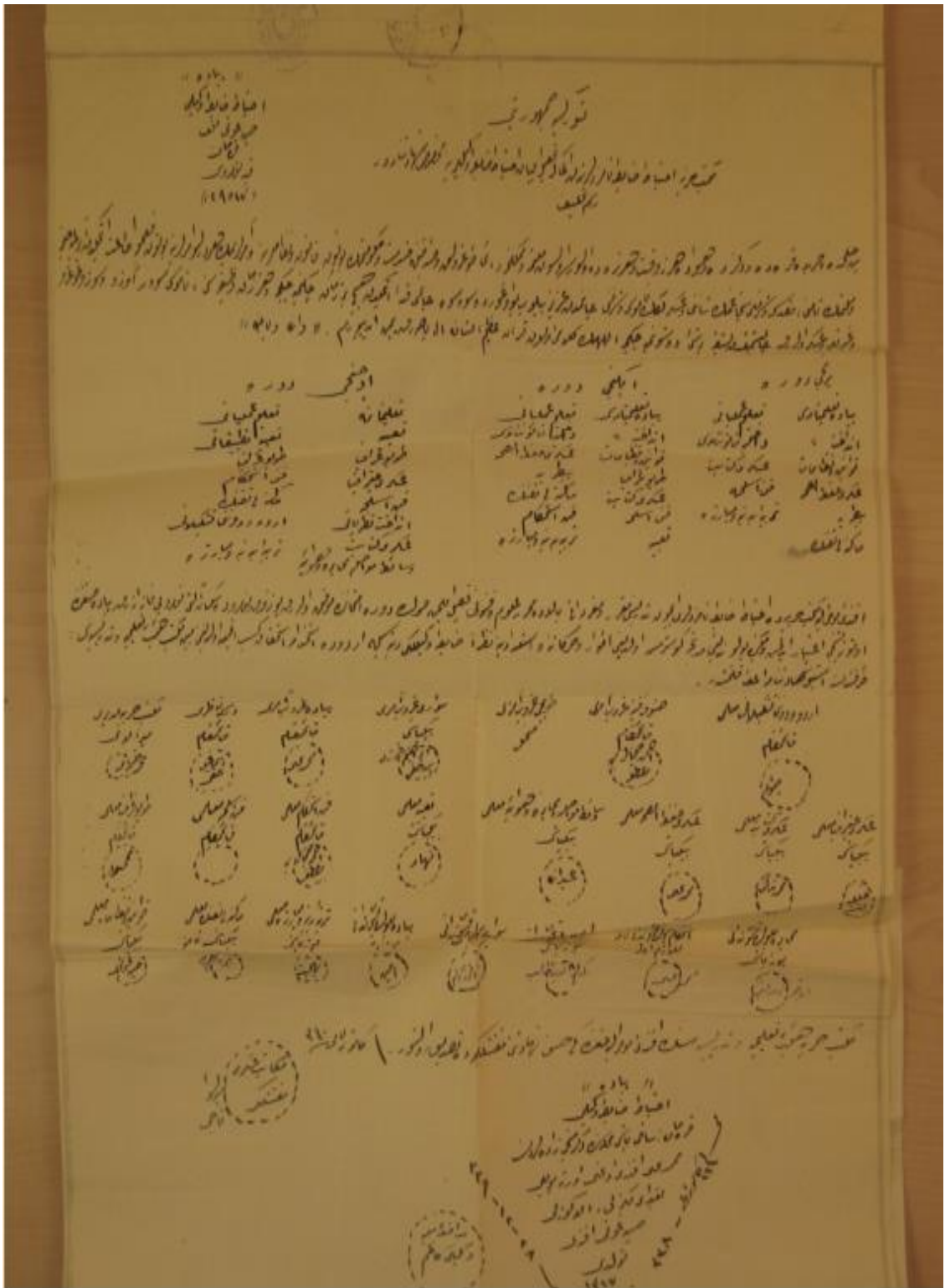

Kaynak: Osman Ülkümen Arşivi

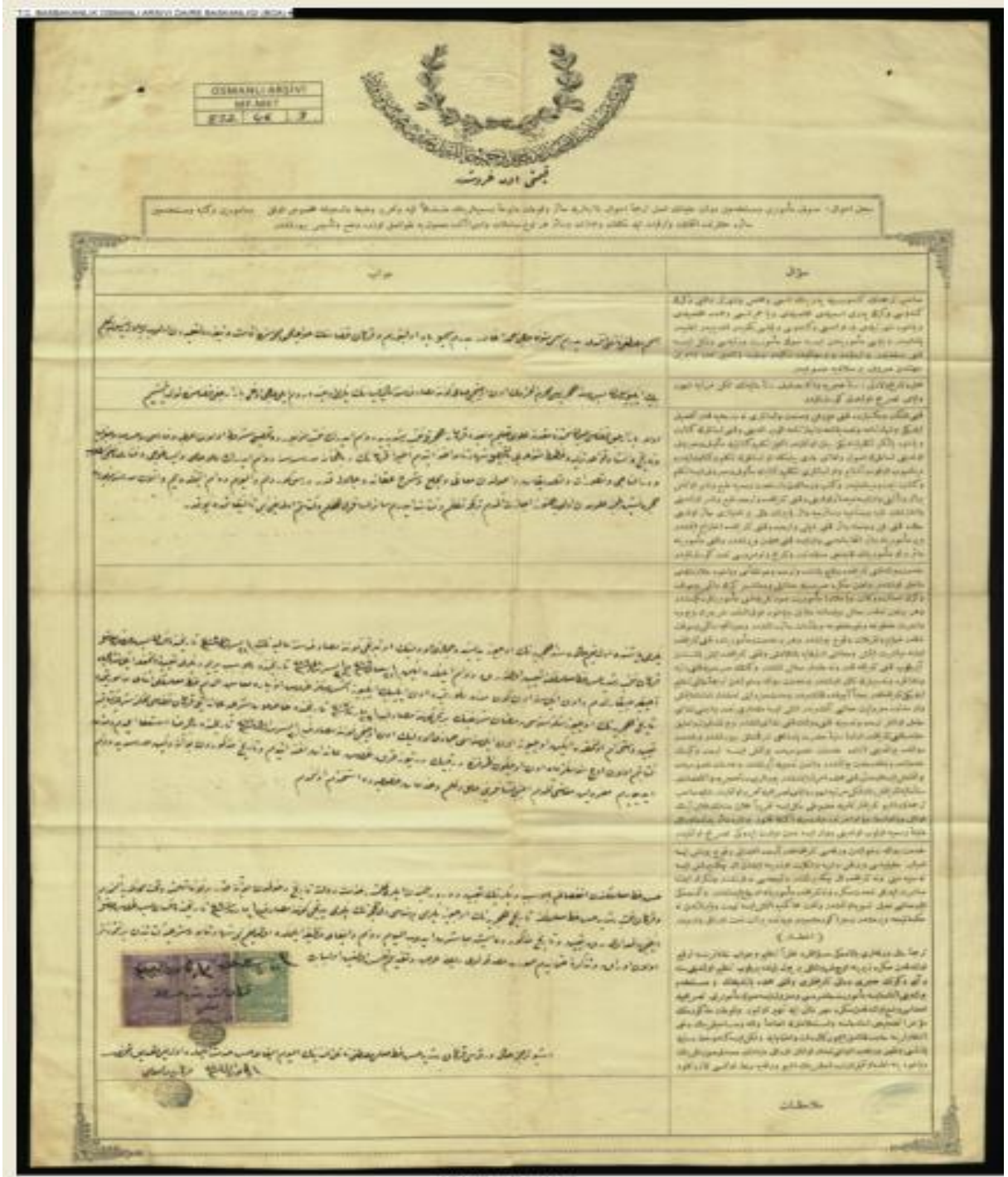
Ek-20: Türkiye Cumhuriyeti İhtiyat Zabıt Namzetliği Şahadetnamesi (1924)

Kaynak: Osman Ülkümen Arşivi

Ek 22:Karaman Rüştiye Muallimi Mustafa Naili Efendi'nin 18 aralık 1904 tarihli Tercüme-i Hal Varakası

Kaynak: BOA. MF. MKT-832/46-3.

Ek-23: Karaman Şemsülmarrif İnas Mektebi(1927)

Kaynak: Çiçek, Türk Gençlik ve Aile Mecmuası, Sene-1, Numara (Sayı) 16, 1 Şubat 1927, s.135.(Hakkı Tarık Us Arşivi)

Kaynak: Çiçek, Türk Gençlik ve Aile Mecmuası, Sene-1, Numara (Sayı) 20, 1 Nisan 1927, s.168-169.(Hakkı Tarık Us Arşivi)

Ek-25:Karaman Haritası

Kaynak: BOA, HRT-1626/1.